EGYÜTT A NEMZETISÉGEKKEL

NEMZETISÉGI POLITIKA A MAI MAGYARORSZÁGON

KOSSUTH

Délszláv

Német

Román

Szlovák

Tanácskoznak a nemzetiségi szövetségek kongresszusai (1983. november—december)

Együtt a nemzetiségekkel

NEMZETISÉGI POLITIKA A MAI MAGYARORSZÁGON

Kossuth Könyvkiadó · 1984

Összeállította és szerkesztette:
Fodor Péter
Kővágó László
Stark Ferenc
Verseghi György

ISBN 963 09 2443 9
© Fodor Péter, Kővágó László, Stark Ferenc,
Verseghi György, 1984
(3818)

Bevezető

Hosszabb ideje megélénkült az érdeklődés a nemzeti-nemzetiségi kérdés iránt. A figyelem természetes, hiszen a rossz válaszok az egész világon, így Kelet-Európában is többször vezettek már konfliktushoz a történelem során.

A felszabadulást követően nem kevés történt éppen térségünkben a szomszédos népek kultúrájának, életének kölcsönös megismerésére, megismertetésére. Elég, ha példaként említjük az utóbbi néhány esztendőben Ausztriában, Csehszlovákiában, Jugoszláviában, Romániában és a Szovjetunióban napvilágot látott kiadványokat, amelyek az érintett országok nemzetiségi politikájának elveiről, megvalósulásáról adnak számot. Nálunk is megjelentek olyan tanulmánykötetek, amelyek a nemzetiségi kérdés egyik-másik vonatkozásával foglalkoztak, a mostanihoz hasonló válogatásra azonban az utóbbi évtizedben nem került sor, ezért e kötet hézagpótló szerepet is betölt. Időszerűségét jelzi az is, hogy a nemzetiségi szövetségek az elmúlt év végén tartották meg kongresszusaikat.

A megjelenést mégsem protokolláris megfontolások indokolják, hanem a nemzetiségi kérdéskör kiemelkedő politikai jelentősége. Kötetünk a Magyar Szocialista Munkáspárt nemzetiségpolitikai elveivel, azok mindennapi érvényesítésével, a magyarországi délszláv, német, román, szlovák nemzetiségiek életével foglalkozik. Azt a célt szolgálja, hogy megismertesse az olvasót a legfontosabb ide vonatkozó dokumentumokkal, tanulmányokkal, írásokkal.

A nemzetiségi politika az MSZMP politikájának szerves része. E következtetés politikai eredményeként a hazai nemzetiségek élete kiegyensúlyozottan fejlődik. Az elért eredményeket és a még megoldatlan feladatokat áttekintve azt is tudnunk kell, hogy az elmúlt évtizedekben milyen utat tettünk meg a nemzetiségi kérdés megítélésében, a nemzetiségi politika megvalósításában. E politika bevált útját járva, a jövőben is kedvezőek a lehetőségek a lenini nemzetiségi politika elveinek hazai valóra váltására. Ennek meghatározó feltétele a kölcsönös bizalom és megértés, eredménye pedig

az országunkban érvényesülő alapvető társadalmi egység, illetve a nemzetiségek otthonosságtudatának, kultúrájuk kibontakozásának erősödése, ami egyúttal hazánk nemzetközi tekintélyét is szilárdítja. Meggyőződésünk, hogy a kelet-európai nemzetiségi kérdések megválaszolásához csakis a szocializmus építése és távlatai nyújtanak reális esélyt; ehhez mi mindenekelőtt hazai nemzetiségpolitikánkkal tudunk közvetlenül hozzájárulni.

*

A kötet *első fejezete* a témánkkal összefüggő fontosabb dokumentumokat, nemzetiségpolitikai témájú beszédeket, írásokat tartalmazza, ezek sorában válogatást ad a nemzetiségi szövetségek legutóbbi – 1983-ban tartott – kongresszusainak dokumentumaiból.

A *második fejezet* tanulmányai a legfontosabb nemzetiségi-kisebbségi fogalmakat és a nemzetiség kérdéseivel kapcsolatos politikai alapelveket veszik számba, s megismertetnek a magyarországi nemzetiségek történetével.

A *harmadik fejezet* a nemzetiségiek mindennapjairól és hagyományairól, a nemzetiségpolitika megvalósulásának eredményeiről, gondjairól ad keresztmetszetet.

A *függelékben* található válogatott bibliográfia, cím- és statisztikai adattár a kérdéskör további megismerését segíti.

A dokumentumok, tanulmányok és cikkek az utóbbi évtizedben készültek, illetve jelentek meg. Az írásokban szereplő azonos tárgyú adatok esetenként ellentmondhatnak egymásnak, aminek az az oka, hogy az adatfelvétel időpontja más és más volt, emellett a felvétel elvei sem voltak mindig azonosak. A szöveget a szerzők – az első közléshez képest – néhány esetben tömörítették, stiláris szempontból átdolgozták.

Bízunk benne, hogy a kötet segíti a nemzetiségi politika szélesebb körű megismerését, megértését, még eredményesebb megvalósulását. E szándékunk szerint ajánljuk az olvasó figyelmébe a könyvet.

A szerkesztők

Dokumentumok

A szocialista hazafiság és a proletár internacionalizmus időszerű kérdései. A Magyar Szocialista Munkáspárt Kultúrpolitikai Munkaközösségének állásfoglalása

(1974. SZEPTEMBER)

Hazánkban, amely a testvéri szocialista országok mind erősebb közösségének, a szocialista világrendszernek tagja, sikeresen épül a szocialista társadalom. Fejlődésünk jelenlegi szakaszában különös fontossága van a szocialista hazafiság és a proletár internacionalizmus helyes, marxista-leninista megítélésének.

A Magyar Szocialista Munkáspárt általában a történelmi tapasztalatokat, s különösen az 1956-os ellenforradalom tapasztalatait elemezve, ideológiai téren legfontosabb feladatának tekintette a szocialista hazafiság és a proletár internacionalizmus torzításoktól mentes értelmezésének helyreállítását, a nacionalizmus és a kozmopolitizmus elleni küzdelmet. Ugyanígy a nemzetközi kommunista mozgalom egységéért és a szocialista országok tömörüléséért, szorosabb együttműködéséért folytatott harcban – az 1957-es, az 1960-as és az 1969-es moszkvai tanácskozások dokumentumaival összhangban* a Magyar Szocialista Munkáspárt aktívan fellépett a szakadár, nacionalista irányzatok és törekvések ellen, a proletár internacionalizmus elveit sértő nézetekkel szemben.

A szocialista hazafiság és az internacionalizmus tudatának, érzületének elmélyüléséhez szükséges belső feltételeket a Magyar Szocialista Munkáspárt általános politikája, az ellenforradalom következményeinek felszámolása, a revizionizmus és a dogmatizmus ellen vívott következetes kétfrontos harc, a szocializmus alapjainak

* A kommunista és munkáspártok nemzetközi tanácskozásainak dokumentumait lásd Népszabadság, 1957. november 23.; ugyanott, december 2., 6., 11.; ugyanott, június 11., 18.

lerakása, a szocializmus sikeres építése biztosította. Ennek nyomán megszilárdult és szüntelenül erősödött szocialista társadalmunk, a szocialista nemzeti egység. Helyreállt és folyamatosan továbbfejlődött a munkásosztály vezető szerepe. A mezőgazdaság szocialista átalakítása nyomán az elvi alapokon nyugvó szövetségi politika következetes érvényesítése révén elmélyült a munkás-paraszt szövetség. A szocialista demokrácia kibontakoztatásával, az államélet demokratizmusának fejlesztésével, a tömegszervezetek aktivizálásával az osztály- és rétegérdekek kifejezésre jutásának, egyeztetésének minden eddiginél kedvezőbb feltételei és gyakorlata alakultak ki. A szocialista nemzeti egység politikája kifejezi, hogy minden magyar állampolgár érdekelt a szocialista társadalom felépítésének munkájában, és mozgósít az abban való aktív, tudatos részvételre. A Magyar Szocialista Munkáspárt a politikai gyakorlat szintjén juttatta és juttatja kifejezésre, hogy a szocializmus felépítése minden dolgozó osztály és réteg alapvető érdekeivel egyező, átfogó nemzeti program.

A Magyar Szocialista Munkáspártnak a nemzeti kérdésben elfoglalt elvi álláspontja és politikája – amely az 1956-os ellenforradalom után kidolgozott, 1959-ben megjelent „A burzsoá nacionalizmusról és a szocialista hazafiságról" című dokumentumban is kifejezésre jutott – helyesnek bizonyult, kiállta az idők próbáját.* Ugyanakkor a társadalmunkban végbement történelmi jelentőségű változások – a szocializmus alapjainak lerakása, a szocialista építés sikerei, a szocialista nemzeti egység megszilárdulása –, továbbá a testvéri szocialista országok közötti együttműködés fejlődése szükségessé teszi néhány újabban előtérbe került kérdés és jelenség marxista–leninista vizsgálatát.

I

1. A szocialista nemzet kialakulása elválaszthatatlanul összeforrt a munkásosztály történelmi szerepével, a szocializmusért folyó harcával. A nemzetközi munkásmozgalom térhódítása, a Nagy Októberi Szocialista Forradalom s különösen a Szovjetunió győzelme a második világháborúban a nemzeti fejlődés feltételeit és tartalmát világszerte mélyrehatóan átalakította. A Nagy Októberi Szocialista Forradalom felszabadította Oroszország népeit és nemzeteit a tár-

* Lásd A Magyar Szocialista Munkáspárt határozatai és dokumentumai. 1956–1962. Kossuth Könyvkiadó 1973. Második, bővített kiadás. 358–380. old.

sadalmi és a nemzeti elnyomás alól, megteremtette a fejlődésükhöz szükséges legkedvezőbb feltételeket, lehetővé tette öntudatos összefogásukat a kizsákmányolástól mentes új társadalom felépítésére. A második világháborút követően számos országban népi demokratikus forradalom zajlott le, s kialakult a szocialista országok három világrészre kiterjedő új típusú közössége. A munkásosztály szocializmusért folytatott sikeres harcának, a szocialista világrendszer létrejöttének döntő szerepe volt a gyarmati rendszer összeomlásában. Ázsia, Afrika és Latin-Amerika gyarmati és függő országaiban is felgyorsult a nemzetté válás folyamata. Ezekben az országokban a nemzeti felszabadító mozgalmakat támogatta a nemzeti burzsoázia is, és számos esetben a munkásosztállyal, a parasztsággal együtt lépett fel a neokolonializmus, az imperializmus ellen.

A munkásosztálynak a szocializmusért vívott harcával, a szocializmus világméretű előretörésével szorosan összefüggő fejlődés egyik legfontosabb jellemzője, hogy a történelemben eddig ismert burzsoá nemzet mellett megjelent a szocialista nemzet. Hazánkban ennek elemei már a negyvenes évek végén is megmutatkoztak, de egyrészt a folyamat kezdeti stádiuma, másrészt a szocialista építésben jelentkező torzulások következtében a szocialista nemzeti lét valósága, mint a társadalom nagy közösségi élménye, tapasztalata csak a torzulások és az ellenforradalom leküzdése után, a gazdasági, kulturális építőmunka egyenletes, hosszan tartó fejlődésének eredményeként bontakozott ki.

A szocialista nemzet valóságos, az egész népre kiterjedő közösség. Olyan osztályok, rétegek közössége, amelyben a még meglevő, de nem kibékíthetetlen érdekellentétek az alapvető érdekek azonossága révén a társadalom egészének javára folyamatosan feloldhatók. Vezető ereje a munkásosztály, amelynek osztályérdekei, történelmi céljai és eszméi magukban foglalják és kifejezik a többi dolgozó osztály és réteg érdekeit is. Osztályalapja, fejlődésének döntő tényezője a munkás-paraszt szövetség. Az alapvető politikai kérdésekben való egyetértés, a szocializmusért végzett együttes munka alapján a nemzeti egység politikája a párttagokat és pártonkívülieket, a marxistákat és nem marxistákat, a hívőket és nem hívőket úgy fogja össze, hogy egyben ideológiai vita révén folyamatosan előmozdítja a marxizmus-leninizmus eszméinek és normáinak általánossá válását. Az egység erősítésének egyik jelentős eszköze a szocialista demokrácia, amely lehetővé teszi az egymástól olykor eltérő részérdekek kifejeződését, valamint azok egyeztetését az össztársadalmi érdekek és a nemzeti egység javára.

A szocialista nemzet - a munkásosztály harcának internaciona-

lista jellege következtében – a szocialista nemzetek tágabb közösségének is tagja. A szocialista országok népei a munkáshatalomért és annak megvédéséért vívott harcukban, a társadalom gazdasági, politikai fejlesztése során más szocialista országok népeivel érdekközösségbe kerülnek. Történelmileg új típusú nemzetközi kapcsolataik rendszerében szükségessé és lehetővé válik a szocialista nemzeti érdekek egyeztetése, szerves összefonódása a közös, internacionalista érdekkel. A szocialista nemzetek közössége az internacionalizmus elvei alapján támogatja a nemzetközi munkásmozgalom harcát a kizsákmányolás ellen, szolidáris a felszabadító, antiimperialista mozgalmakkal, aktívan fellép a béke védelmében, támasza és tevékeny előmozdítója az egyetemes emberi előrehaladásnak.

Az új típusú szocialista nemzetnek megvannak mind a történelmileg kialakult nemzeti keretekre jellemző, mind az azokon túlmutató ismérvei. Ezeknek tudati tükröződése a szocialista hazafiság és a proletár internacionalizmus, amely ugyanannak a dolognak, a szocializmus iránti elkötelezettségnek két oldala, s a szocialista társadalom felépítéséért és a szocializmus világméretű győzelméért folytatott harc alapvető követelménye.

A szocialista nemzet olyan állandóan fejlődő történelmi kategória, amelynek tartalma szorosan összefügg a szocializmus fejlettségének mindenkori szintjével: hiven tükrözi a szocialista építés nemzeti keretek közt elért eredményeit, a szocialista nemzetek közösségének sikereit, valamint a nemzetközi osztályharc alakulását. A szocialista hazafiság és internacionalizmus ugyanakkor nemcsak a szocializmus építésében elért eredmények függvénye, hanem egyben az építőmunka egyik fontos erőforrása, nélkülözhetetlen tudati tényezője is.

2. A kibékíthetetlenül ellentétes osztálytartalmú burzsoá és szocialista nemzetek egyidejű léte korunkban nyilvánvalóvá teszi a nemzeti kérdés jelentőségét a két rendszer világméretű politikai és ideológiai harcában.

A burzsoá nacionalizmus és a kozmopolitizmus az imperializmus ideológiájának egy tőről fakadó, egymás szerepét is gyakorta átvállaló változata. Mindkettőnek azonos az osztálytartalma és a politikai szerepe: olyan ideológiai eszközök, amelyeket az imperializmus szükség szerint váltogat létének meghosszabbítása érdekében, a neokolonializmus, a haladásellenes, agresszív törekvések leplezésére. A nacionalizmus és a kozmopolitizmus az imperializmus fegyvere a marxizmus–leninizmus, a szocializmus, a szocialista hazafiság és a proletár internacionalizmus elleni ideológiai har-

caban. Az imperializmus ma a burzsoá nacionalizmus szításával a szocialista társadalmak nemzeti sajátosságainak provokatív eltúlzásával, szovjetellenes propagandával igyekszik eket verni a szocialista országok közé, gyengíteni a szocialista nemzetek internacionalista összeforrottságát. Ugyanakkor az imperializmus – ha az alkalom, a kérdés természete úgy kívánja – a nemzet időszerűtlenné nyilvánításával, az idealizált tőkés fogyasztói társadalom egyetemességének propagálásával, a tudományos-technikai forradalom, az ipari-technikai haladás, a kultúra társadalmi rendszertol függetlenített értelmezésével törekszik a szocialista hazafiság, a szocialista internacionalizmus aláaknázására.

Jellemző módon a nemzetközi munkásmozgalom és a szocialista világrendszer egységének megbontására irányuló szakadár törekvések is – ahogyan ezt a kínai vezetés peldája bizonyítja – a burzsoá nacionalizmus, a nagyhatalmi sovinizmus ideológiájára támaszkodnak. Mindez az internacionalista érdekek tagadásához, az osztályszemlélet figyelmen kívül hagyásához, a „gazdag" és a „szegény" nemzetek, a „szuperhatalmak" hamis kategóriáinak demagóg alkalmazásához, s számos esetben az imperializmussal való együttműködéshez vezet.

A nemzeti kérdésben elfoglalt álláspont elválaszthatatlan korunk számos alapvető kérdésének megválaszolásától. A nemzeti kérdés megítélése állásfoglalást jelent a békés egymás mellett élés keretei között folyó nemzetközi osztályharcnak, a szocialista tábor egységének, a dolgozó nép további felemelkedésének kérdésében is. A szocializmus körülményei közt a burzsoá nacionalizmus és a nemzeti közömbösség társadalmi fejlődésünk más lényeges kérdéseiben is burzsoá vagy kispolgári megközelítésekhez vezet.

II

A szocialista hazafiság tartalma ma elsősorban a szocialista építés eredményeivel, a szocialista országok együttműködésének fejlődésével függ össze.

1. A szocialista hazafiság tartalmának egyik legfontosabb és legidőszerűbb vonása a nemzeti és a nemzetközi érdekek történelmileg újszerű kapcsolata, amelynek objektív feltételeit a szocialista társadalom, a szocialista nemzetek, a szocialista világrendszer kialakulása teremtette meg. A proletár internacionalizmus egyre nyilvánvalóbban juttatta kifejezésre a szuverén és egyenjogú szocialista nemzetek érdekközösségét, és nemcsak alapja, hanem egyre in-

tenzívebb ösztönzője a szocialista országok fejlődő együttműködésének.

A szocialista, majd a kommunista társadalom felépítése minden egyes szocialista ország közös célja. Minden egyes szocialista társadalom eltérő feltételek, nemzetileg sajátos keretek közt építi a szocializmust. A közös érdekek és célok, a világbékéért, a szocializmus világméretű győzelméért, a társadalmi haladás ügyéért vállalt közös felelősség azonban szilárd alapja annak a szüntelenül szélesedő politikai, gazdasági, ideológiai és katonai együttműködésnek, amelyben lényegileg és hosszabb távon mindig találkoznak a szocialista nemzetek és a szocializmus nemzetközi érdekei. A szocialista nemzet érdekeinek szolgálata elválaszthatatlan az internacionalizmustól; a szocialista országok együttműködése alapfeltétele minden egyes szocialista nemzet fejlődésének.

Mind az egyes szocialista országok, mind a szocialista közösség politikájában egyszerre vannak jelen nemzeti és nemzetközi érdekelemek. A nemzetközi érdekek nem vonatkoztathatók el az egyes szocialista nemzetek érdekeitől, azt a reálisan létező szocialista nemzetek objektív, közös érdekei alkotják. Összhangjuk azonban nem automatikusan valósul meg; a szocialista országok nemzeti érdekeit esetenként összhangba kell hozni a szocializmus általános nemzetközi érdekeivel. Ha a vélt vagy pillanatnyilag valóságos nemzeti érdekek a nemzetközi érdekek rovására érvényesülnek, ezáltal nemcsak a nemzetközi érdekek, hanem végső soron az adott szocialista társadalom nemzeti érdeke is károsodik. Történelmi értelemben véve egyetlen szocialista ország sem gyarapodhat más szocialista ország rovására. A szocializmus közös nemzetközi érdekeinek megsértése vagy az olyan hamis beállítás, hogy azok „veszélyeztetik" a nemzeti érdekek, sajátosságok érvényesülését — nacionalizmusból ered, vagy abba torkollik.

Pártunk és minden igaz hazafi felelős saját munkásosztálya, népe s — ettől elválaszthatatlanul — a nemzetközi munkásmozgalom, a szocialista közösség előtt.

2. A szocialista országok ideológiai együttműködése, tapasztalataik kölcsönös tanulmányozása az egyik fontos feltétele annak, hogy a szocializmus általános törvényszerűségeit és nemzeti sajátosságait helyesen ítéljük meg. A szocializmus politikai, gazdasági, társadalmi fejlődése, a szocialista tudat, erkölcs és életforma kibontakozása nemzetileg konkrét feltételek közt folyik. Ez azonban sohasem hatálytalanítja a szocialista fejlődés általános törvényszerűségeit, amelyeknek minden szocializmust építő országban érvényesülniük kell. Megsértésük vagy elhanyagolásuk súlyos károkat

okozhat nemcsak a szocialista országok közösségének, de az adott szocialista országnak is. Az általános törvényszerűségek tertől-időtől elvonatkoztatott értelmezése, a nemzeti sajátosságok és feltételek lebecsülése ugyancsak torzulásokhoz vezethet. Éppen ezért egyaránt nagy fontossága van az általános törvényszerűségek nemzeti tapasztalatokkal való gazdagításának és a kollektív tapasztalatok alkotó alkalmazásának. Mindez lényeges követelménye és tartalma az ideológiai együttműködésnek és a közös politikai gyakorlatnak. Az internacionalista munka egyszerre segíti elő egymás kölcsönös megismerését, és teszi teljesebbé a nemzeti önismeretet is.

3. Korunk alapvető ellentmondása a szocializmus és az imperializmus kibékíthetetlen ellentéte. Világméretű szembenállásuk viszonyai közt minden szocialista nemzetnek kötelessége saját társadalmi viszonyainak és a szocializmus nemzetközi pozícióinak védelme és erősítése. Az egyes szocialista országok szuverén, szabad és békés nemzeti fejlődésének biztosításában és a szocializmus nemzetközi pozícióinak megerősítésében a jelen történelmi feltételek mellett döntő jelentősége van a Varsói Szerződés keretei között megvalósuló internacionalista fegyverbarátságnak. A Varsói Szerződés ezen belül elsősorban a Szovjetunió - katonai ereje nemcsak elrettenti és féken tartja az agresszív imperializmust, hanem döntő szerepet játszik abban is, hogy az imperializmus - ha végső céljait nem adta is fel - kénytelen tudomásul venni a békés egymás mellett élés szükségességét. A Varsói Szerződés, mint a szocialista nemzetek kollektív önvédelmi ereje, nemcsak a szocialista közösséget védi, hanem a világbéke megőrzésének is egyik legfőbb biztosítéka.

4. A szocialista hazafiság korunkban tartalmazza a szocialista gazdasági integráció megnövekedett jelentőségének és lehetőségeinek felismerését.

A magyar népgazdaság, mint a világ legtöbb országának gazdasága, nem nélkülözheti egy nagyobb, gazdaságilag integrálódó közösségbe való beilleszkedés előnyeit, nem tudja pusztán nemzeti keretek között kiaknázni a nemzetközi méretekben ható tudományos-technikai forradalom lehetőségeit. Nemcsak azért, mert egy „kis" ország szerény erőforrásaira támaszkodik, hanem azért is, mert a szocializmusra jellemző, rendkívül gyors ütemű gazdasági fejlődés mellett sem tudtuk még a múltból örökölt műszaki-technikai elmaradottságot teljesen felszámolni.

Európában ma két, egymástól gyökeresen eltérő társadalmi-gazdasági rendszer van. Ezek versenye része a két rendszer világméretű harcának. A szocialista gazdasági közösséghez való kapcsolódá-

sunk jelentős mértékben elősegíti nemzetgazdaságunk, társadalmunk szocialista fejlődését, és egyben kifejezi a szocialista közösség iránti internacionalista elkötelezettségünket.

Résztvételünk a KGST-ben megvalósuló gazdasági, tudományos és technikai együttműködésben a politikai és a gazdasági, a nemzeti és a nemzetközi érdekek lényegi egybeesésén alapszik. Legfőbb biztosítéka annak, hogy népgazdaságunk a tőkés világgazdaság megrázkódtatásaitól, válságaitól lényegileg érintetlenül, dinamikusan fejlődik. Ez azonban kötelezettséget is jelent: már ma is, de a jövőben még fokozottabban számolnunk kell a szocialista világrendszeren, a KGST-n belül a szocialista országok történelmileg újszerűen kibontakozó együttműködésével, amelyben a nemzetközi szolidaritás optimális keretei közt kell helytállnunk önmagunkért, azért, hogy a szocialista munkamegosztásban vállalt szerepünk és nyújtott teljesítményünk alapján méltán becsült partnerei lehessünk a többi szocialista országnak.

A szocialista gazdasági integráció lehetővé teszi, hogy gyors ütemben felszámoljuk a múltból öröklött elmaradottságot, és maximálisan kiaknázzuk a tudományos és technikai forradalom adta lehetőségeket. Ipari-gazdasági fejlettségünk néhány területen – elsősorban technikai-technológiai tekintetben – elmarad a világszínvonaltól. Felzárkózásunknak e tekintetben is legfőbb biztosítéka a szocialista gazdasági közösség. Részben az egyes ágazatokban fejlettebb szocialista országok – mindenekelőtt a Szovjetunió – tapasztalatainak átvétele révén, de azáltal is, hogy csak a szocialista gazdasági közösséghez tartozás alapján alakíthatunk ki – szocialista vívmányaink veszélyeztetése nélkül – kölcsönösen előnyös gazdasági kapcsolatokat az iparilag fejlett tőkés országokkal.

A szocialista társadalom történelmi fölényét távlatilag csakis a szocialista közösség gazdasági erejének dinamikus növekedése biztosíthatja. A szocialista gazdasági integráció a testvéri szocialista országok közötti sokoldalú kapcsolatok általános erősödésének egyik legfontosabb záloga, ami egyben a szocializmus nemzeti keretek közt történő építéséhez is egyre kedvezőbb feltételeket teremt. Ez az együttműködés teszi lehetővé, hogy ne csak a gazdasági mutatókban, de az életformában, az emberi életviszonyokban is olyan szintre emelkedjünk, amelyet népünk csak a szocializmus viszonyai közt érhet el.

Ebből következően határozottan elutasítunk minden olyan nézetet, amely alábecsüli a KGST-országok műszaki-gazdasági fejlődésének eredményeit és lehetőségeit, kozmopolita módon túlértékeli a nyugati tőkés országok gazdasági fejlettségét, nacionalista mó-

don tulbecsüli adottságainkat és lehetőségeinket, s úgy tünteti fel azokat, mintha a KGST-n belüli koordináció és a szocialista piac háttere nélkül, a tőkés országok politikai és gazdaságpolitikai spekulációi ellenére a magyar népgazdaság önerejéből is kedvező kapcsolatokra léphetne a tőkés világgal.

5. Társadalmi és nemzeti felemelkedésünk egyik legfontosabb — és alapvetően tőlünk függő — biztosítéka saját munkánk, a szocializmus gazdasági erejét növelő termelés. Nyilvánvaló, hogy nem tudjuk mindazt magunk előállítani, ami a termelés folytatásához és bővítéséhez, valamint a növekvő fogyasztási igények kielégítéséhez szükséges. Gazdasági fejlődésünk dinamizmusa főleg azon múlik, hogy a nemzetközi munkamegosztás keretében mennyire tudjuk emelni a munka termelékenységét és fejleszteni minőséget.

Ebből következően gazdasági eredményeinket nemzeti önértékelésünk egyik lényeges elemévé, a szocialista hazafiság egyik mércéjévé kell tennünk, s mert a szocialista integráció kiépítése és fejlesztése a legszorosabb összefüggésben áll gazdaságunk továbbfejlesztésével, erősítésével, a szocialista nemzeti egység további megszilárdulásának egyik lényeges eszmei feltétele a szocialista hazafiság és internacionalizmus gazdasági tartalmának, következményeinek elmélyültebb és szélesebb körű tudatosítása.

Szocialista társadalmunk közvetlen alapja, amelytől további felemelkedésünk függ, az új kultúrát és életformát teremtő munka. Ettől elválaszthatatlan a szocialista munkamegosztásba, a szocialista ideológiai együttműködésbe való egyre intenzívebb bekapcsolódásunk. Mindez történelmileg új típusú tartalma a szocialista hazafiságnak és internacionalizmusnak. Ezt az eddigieknél jobban tudatosítani kell; a köztudat hagyományos hazafiságfelfogását – a nyelv, az irodalom, a történelmi, kulturális hagyományok megbecsülését – ennek az új tartalomnak következetes gyakorlati érvényesítésével kell teljesebbé tenni.

III

A nemzeti hagyomány a szocialista hazafiság eleven tényezője, integráns része. A társadalom politikai, gazdasági, ideológiai-kulturális történelme egyben a szocialista jelen előtörténete is. A dolgozó osztályok, a munkásosztály harca a magyar történelemben is szükségszerűen a szocializmushoz vezetett el.

A történelmi örökség egymás ellen ható, de ugyanakkor egymást feltételező folyamatok összessége. Éppen ezért különösen fontos

kritika elsajátítása, marxista leninista értelmezése, osztályszempontú értékelése, tendenciáinak dialektikus rangsorolása. A forradalmi és a haladó hagyományok ápolása, a negatív tapasztalatok tanulságainak számontartása egyik feltétele a szocialista nemzet önismeretének, táplálója közösségi tudatának, aktív tényezője szocializmust építő munkánknak.

A felszabadulást követően, majd a szocializmus építésének megindulásával a marxista gondolkodás, a marxista társadalomtudomány – mindenekelőtt a történet- és irodalomtudomány, a néprajz – alkotó módon szállt szembe a burzsoá hagyományértelmezés torzításaival; méltó helyére emelte szabadság- és osztályharcos forradalmi hagyományainkat, feltárta a munkásosztálynak a szocializmusért folytatott küzdelmét. Sajtónk, rádiónk, kulturális-művészeti életünk alkotásai, fórumai, az oktatás és az ismeretterjesztés ezzel egybehangzó hagyomány-értékrendje a legszélesebb tömegekben gyökereztette meg egyfelől a forradalmi, a haladó hagyomány, másfelől a szocialista jelen belső összefüggéseit, folytonosságát, tudatosította a magyar munkásmozgalom nemzeti szerepét. Népünk millióí a szocializmusban vehették birtokba igazán saját hagyományaikat.

1. Történelmünkben – hasonlóan Közép- és Kelet-Európa más országaihoz, ahol az évszázadokon át tartó török, Habsburg-elnyomás akadályozta a társadalmi haladást – a nemzeti törekvések mindenekelőtt a függetlenségi küzdelmeket állították középpontba. Az uralkodó osztályok által kialakított nemzeti ideológiában a függetlenségi törekvések „osztályok feletti" értelmet is kaptak, osztályszempontokból tudatosan elvonatkoztatott értelmezésük mindinkább a nemzetmegosztó osztályellentétek leplezését szolgálta. A függetlenségi hagyományoknak ugyanakkor tovább élt egy progresszív, függetlenséget és társadalmi haladást egybekapcsoló nemzeti érvényű folytonossága, amelynek értékes eleme volt a nép körében kialakult patrióta érzület, a függetlenségi mozgalmak nagy vezető alakjainak emlékezetben tartása, amelyre Petőfi, Ady forradalmisága, majd a kommunista mozgalom antifasiszta népfrontpolitikája építhetett és épített. Ennek ellenére a közgondolkodásban nem tudatosodott kellőképpen a társadalmi haladásnak, a nemzeti függetlenségnek és a népek barátságának, egymásrautaltságának összefüggése.

Az osztályharcok és a függetlenségi mozgalmak együttes, egy-egy korszakon belül is egymásra vonatkoztatott elemzésében a marxista irodalom- és történettudomány a felszabadulás óta jelentős eredményeket ért el. A társadalmi átalakulásért és a nemzeti

függetlenségért vívott harcok tényleges összefüggéseinek továbbra is minél gazdagabb feltárására kell törekednünk, valamint arra, hogy a tudományos, kulturális, művészeti fórumok ennek az összefüggésnek jegyében ítéljék meg a széles nyilvánosság elé kerülő alkotásokat.

2. A forradalmi és a szabadságharcos hagyomány a nemzeti történelemnek legnagyszerűbb, a társadalmat leginkább előrelendítő öröksége. Jelentőségének további tudatosítása mellett közgondolkodásunkban történelmi súlyának megfelelő szerepet kell biztosítanunk a magyar történelem alkotó-építő hagyományai összességének is. Még jobban fel kell tárnunk és méltó helyére kell tennünk a dolgozó nép szívós munkájának történelmi jelentőségű, hatalmas tanúságtételeit. Mindazt, ami hagyományként erősítheti a szocialista hazafiság időszerű munkaöntudatának, gazdasági tartalmának, alkotó-építő erkölcsének kibontakozását, annak az igazságnak megértését, hogy a történelem a dolgozó nép történelme, hogy a nép munkája a múltban is minden nemzeti érték és teljesítmény alapja volt.

3. A szocialista tudat erősítése szempontjából rendkívül nagy jelentősége van a magyar munkásság évszázados szervezett osztályharcának, tradícióinak. Ezek feltárása és széles körű tudatosítása, a nemzeti hagyományok egészébe való szerves beépítése többek között azért is nélkülözhetetlen, mert a polgári értelmezés mindent megtett, hogy a munkásmozgalmat „külső", „idegen" nem nemzeti tényezőkre vezesse vissza. Ezen a téren jobban fel kell használni marxista történettudományunk és ezen belül különösen párttörténetírásunk jelentős eredményeit, arra törekedve, hogy a forradalmi magyar munkásmozgalom történetét az oktatás és a pártoktatás, az ismeretterjesztés és a művészi feldolgozások révén minél szélesebb tömegek ismerjék meg. Annál is inkább megtehetjük ezt, mivel a munkásosztály a szocializmusért folyó harcába szervesen beépítette a haladó hagyományokat.

Marxista történetírásunk további feladata, hogy a munkásmozgalom történetén belül feltárja a forradalmi időszakok hátterét: azokat a történelmi-erkölcsi-közösségi tanulságokat, amelyeket a szakszervezetekben, munkásotthonokban összejövő, munkaskultúrát teremtő, osztályerkölcs szerint élő, dolgozó munkásság az elnyomás nehéz körülményei közt halmozott fel. Ezek a tapasztalatok, s a munkásmozgalom, a munkásélet reális történeti ábrázolása mind érzelmileg, mind értelmileg erősítik a marxista leninista pozíciókat a polgári, kispolgári erkölcs és életvitel elleni küzdelemben.

Az antifeudális harcok, a jobbágy-paraszti mozgalmak, forradalmak hagyományai mellett a relatív polgári progresszió történetének kritikusan elsajátított hagyományairól sem feledkezhetünk meg. Szervezett munkásaink a XIX. században, a Tanácsköztársaság idején és a Horthy-korszakbeli munkásmozgalomban — ha vitázva is — sokszor együtt haladtak a paraszti demokratizmus, továbbá a polgári haladás szociális kérdésekre fogékony radikális képviselőivel.

A felszabadulást követő három évtizedben új szocialista hagyományok is születtek. Az újjáépítés, a szocialista forradalom győzelme és megvédése, a szocialista iparosítás, a mezőgazdaság szocialista átszervezése és a kulturális forradalom hagyományainak megbecsülése és ápolása a szocialista hazafiság egyik legfontosabb forrása.

Hagyományértelmezésünk ilyen, a marxista leninista társadalomfelfogás szellemében történő továbbfejlesztése erősíti a szocialista hazafiságot, a munkásosztály vezető szerepét, a szövetségi politikát, a szocialista erkölcs kibontakozását. Összességében növeli a kötődést szocialista hazánkhoz.

4. A nemzeti hagyomány korántsem csak a szűkebb értelemben vett történelem. A haza egy-egy tájának, városának, falujának különös szeretete, történelmi emlékei, lakóik „otthonérzete" — mindez színezi, tartalmasabbá teszi a termelési eszközök birtoklásából fakadó, új típusú kollektív érzületet; elősegíti, hogy az egyén azonosuljon a közösséggel.

A nagy múltú, kilencszáz éves írásbeliségre visszatekintő magyar nyelv, amelyet a dolgozó nép tartott fenn, írók, költők, tudósok műveltek és gazdagítottak, mindannyiunk gonddal ővott, ápolt s társadalmunkkal együtt fejlődő közös kincse, szocialista nemzetünk fontos összetartó ereje. Kultúránk, irodalmunk alkotásai, a történelmi múlt építészeti, művészeti emlékei, a régi paraszti élet tárgyi rekvizitumai, a nép dalainak, költészetének, zenéjének öröksége, a munkásmozgalom tradíciói — mindmegannyi sajátos, értékes nemzeti hagyományunk. Mindezek összessége azt segíti tudatosítani, hogy hazánkhoz ezernyi, máshol ebben a konkrét formában fel nem lelhető szállal is kapcsolódunk, hogy felelős örökösei is vagyunk mindazoknak, akik harcaikkal, munkájukkal, vágyaikkal és törekvéseikkel hozzájárultak ahhoz, hogy népünk ma Magyarországon a szocializmust építi.

5. A nemzeti hagyomány mindig egy adott nemzeti közösségnek a sajátja, ugyanakkor azonban az egyetemes emberi történelmi-kulturális hagyományoknak is egy meghatározott, azzal kölcsönha-

tásban alakult része. A marxizmus–leninizmus mindig hangsúlyozta, a munkásmozgalom kezdettől kifejezésre juttatta, hogy minden nemzet a maga sajátos értékeivel egyszersmind az egész emberiség kultúrájának gazdagításához is hozzájárul. Ennek a történelmi igazságnak a kibontakozására a szocializmus ad lehetőséget. A burzsoá nemzettudat a hagyományoknak elsősorban a többi nemzetétől eltérő vagy azokkal szembeállító elemeit tartotta számon. A polgári nemzet számára a hagyomány főként az elkülönülésnek – jobb esetben az önvédelemnek, rosszabb esetben más népek elleni agresszív törekvéseknek – volt az erősítője. A nemzetköziség elvét valló szocialista társadalom tudatában sokkal nagyobb hangsúlyt kapnak a hagyomány humánus értékei, azok az elemek, amelyek nem eltávolítanak, hanem közelítenek más nemzetekhez.

A nemzeti hagyomány ápolása a nacionalizmust is táplálhatja, ha azt saját értékeink provinciális túlbecsülése, más nemzetek értékeinek mellőzése vagy éppen lebecsülése kíséri. Provincializmus jellemzi azt a nemzetet lebecsülő, degradáló szemléletet is, amely nemzeti hagyományainkat lekicsinyli, történelmünket és kulturális értékeinket érdemtelennek érzi a tiszteletre. A szocialista hazafiság hagyományszemléletéhez egyik végletnek sincs köze, attól mindkettő mélységesen idegen.

A nemzeti hagyomány nemzetközi, egyetemes oldalának előtérbe állítása, a nacionalizmus leküzdése Közép- és Kelet-Európában különösen fontos, mert itt különböző népek évszázadok óta – nemegyszer több nemzetiségű államokban – szoros társadalmi, kulturális kapcsolatban éltek egymás mellett. Kölcsönösen tudatában kell lennünk, hogy a régi Magyarország több nép történelmének és kultúrájának színtere volt, s hogy e történelem és kultúra számos megnyilvánulása is egyszerre több nép öröksége. A közép- és kelet-európai népek sok színű, nagyrészt közös öröksége elválasztó, ha a nacionalizmusok marakodnak fölötte, de internacionalizmust elmélyítő, összekötő erő, ha a munkásosztály, a szocializmus érdeke szerint, a szocialista hazafiság javára a marxizmus–leninizmus értelmezi.

IV

A szocialista hazafiság és internacionalizmus kölcsönhatásban van a társadalmi, ideológiai élet jelenségeivel; általában nem önmagukban, hanem ezekhez a kérdésekhez kapcsolódva nyilatkoznak meg. Körülményeink közt nem ritka, hogy egy-egy kérdés marxis-

ta leninista vagy ellenkezőleg, polgári-kispolgári megközelítése a szocialista hazafiság és internacionalizmus, illetve a burzsoá nacionalizmus vagy kozmopolitizmus harcának sajátos tartalmait hordozza, és annak formáját ölti fel.

1. A Magyar Szocialista Munkáspárt politikája elvileg és a gyakorlatban is félreérthetetlenül kifejezésre juttatja, hogy a szocialista társadalom további fejlődésének egyszerre alapja a termelés, a fogyasztási javak mennyiségének növekedése, az életszínvonal emelkedése és ezzel együtt a szocialista közösségi erkölcs, magatartás, életmód és életforma kialakulása, további térhódítása, amelyben az anyagi javak is a teljesebb emberi kibontakozást szolgálják. Ennek érdekében épít a munkásság, a parasztság korábban kialakult progresszív közösségi tradícióira is anélkül, hogy kritikátlanul idealizálná azokat. Szorgalmazza a kisebb – mindenekelőtt munkahelyi – közösségi formák, a különböző társadalmi, szervezeti formák tartalmasabbá tételét, szerepük, szerkezetük, rendszerük gazdagítását.

Éppen ezért, mint a marxizmus–leninizmustól, a szocialista közösségi életfelfogástól mélységesen idegen magatartást, elutasítjuk az egoizmust, a kispolgári közömbösséget. A szocialista társadalom kiteljesedését igénylő hazával, annak népével, közösségi életének kérdéseivel szemben senki sem lehet közömbös. A szocializmus építésének gondjaiban való cselekvő osztozás közösségi a haza iránti – kötelesség is.

Elfogadhatatlannak tartjuk az olyan nézeteket is, amelyek elhárítják ugyan az ún. fogyasztói szemléletet, de kimondva-kimondatlanul fenntartással élnek magával a fogyasztás növekedésével szemben; amelyek hitet tesznek ugyan a népi erkölcs és életforma mellett, de ezt a túlhaladott, régi, paraszti morál alapján értelmezik.

2. Gyakran mutatkoznak téves nézetek a népesedés rendkívül összetett, hagyományos okokkal, életszínvonallal, életmóddal, kulturális, egészségügyi ellátottsággal és szemléletbeli problémákkal összefüggő kérdésében is. Pártunk és kormányunk széles körű szociális, anyagi, jogi, egészségügyi intézkedéssorozattal, valamint tudatformáló munkával segíti elő ennek a társadalmi s egyben nemzeti problémának a rendezését. A nép államának nemcsak joga, de kötelessége is megtenni azokat az intézkedéseket, amelyek a nemzeti érdekeknek is megfelelnek, és kötelessége fellépni az e téren jelentkező önzéssel és konzervativizmussal szemben.

Nem értünk egyet azokkal a nézetekkel, amelyek a személyiség jogainak kizárólagos érvényét hangoztatva vonják kétségbe e téren

a szocialista állam befolyásoló szerepét; de azokkal a nézetekkel sem, amelyek a helyes célokat és törekvéseket helytelen indokokkal – többek közt a népesedés tényleges gazdasági-társadalmi feltételeit mellőző, nem szocialista, konzervatív társadalmi modell hirdetésével – vélik támogatni.

3. A szocialista világrendszer sokoldalú erősítésének, a szocialista országok közötti kapcsolatok elmélyülésének egyik fontos tényezője a nemzetiségi kérdés.

Az iparilag, társadalmilag elmaradott, egyúttal nemzetileg kevert Kelet-Európában az évszázadok története olyan objektív ellentmondásokat tartósított, amelyek az itt egymás mellett és együtt élő népek tudatára és viszonyára is kihatottak. A közép- és kelet-európai szocialista országok társadalmi felszabadulásuk által tudtak kijutni a korábbi történelmi időszakok zsákutcáiból. A szocializmus építésének időszakában ezek az országok történelmük folyamán először kerültek politikailag közös arcvonalba, először kezdhették el azoknak a bonyolult ellentmondásoknak a feloldását, amelyeket a múlttól örököltek, és ezzel lehetőséget teremtettek a lenini nemzetiségi politika követelményeinek érvényesítéséhez is. Az évszázados ipari, gazdasági, kulturális elmaradottság felszámolásával szüntetik meg véglegesen annak az évszázadok alatt kitermelődött ellentmondásnak az objektív alapjait, amely a más nyelveket beszélő népi tömegeket sokszor nem a reakciós erőkkel, hanem egymással fordította szembe.

A nemzetiségi kérdés más súllyal esik latba olyan országokban, ahol nagy és összefüggő területen élő nemzeti kisebbségek vannak, mint ott, ahol számuk nem jelentős. A szocialista nemzetiségi politikát azonban olyan elvi kérdésnek tekintjük, amely nem lehet függvénye a nemzetiségi lakosság számának, ezért a marxizmus–leninizmus nemzetiségpolitikai alapelveit teljes mértékben saját szocialista államunkra, saját nemzetiségi politikánkra is vonatkoztatjuk.

„Az a nép, amely egy másik népet elnyom, saját láncait kovácsolja" – hangsúlyozta Marx. (*Marx-Engels* Művei. 16. köt., Kossuth Könyvkiadó 1964. 405. old.) Lenin is arra figyelmeztetett: „. . . hatálytalannak kell nyilvánítani minden olyen rendszabályt, amelynek segítségével a nemzeti többség megkísérelné, hogy a maga számára nemzeti kiváltságot biztosítson, vagy hogy csorbítsa a nemzeti kisebbség jogait (az oktatásügy, valamely nyelv használata, költségvetési ügyek stb. terén) . . ." (*Lenin* Összes Művei. 23. köt. Kossuth Könyvkiadó 1969. 317. old.) A győztes szocialista forradalom is ezeknek az elveknek megfelelően járt el, amikor kimon-

dotta Oroszország népeinek egyenjogúságát, minden nemzeti előjog és korlátozás megszüntetését.

A szocialista nemzetek és a velük együtt élő nemzetiségek szilárd szövetségének – a társadalmi-politikai érdekek azonossága alapján a nemzetiségi jogok következetes biztosítása is feltétele. A nemzetiségek annál jobban tudnak a többségi néppel és vezető erőivel politikailag s így a szocializmussal is azonosulni, minél inkább biztosítva érzik nemzetiségi kultúrájuk, sajátosságaik megőrzésének, nyelvük használatának, oktatási igényeik kielégítésének, a velük egy nyelvet beszélő nemzethez fűződő kapcsolataiknak szabad érvényesítését.

A minden szocialista állampolgárra egyaránt érvényes jogok mellett a kollektív nemzetiségi jogok alkotmányos és gyakorlati biztosítása előfeltétele annak, hogy ne csak a soknemzetiségű országok belső viszonylatában, hanem az egyes szocialista országok között is elmélyüljön az internacionalista kapcsolat. Ily módon a nemzetiségek nem válnak az ellentétek konzerválásának bázisaivá, hanem az együttműködést és a közeledést segítik elő, a híd, az összekötő kapocs szerepét töltik be a szocialista országok között.

A lenini nemzetiségi politika gyakorlati megvalósítása, kibontakoztatása bonyolult, a szocializmus általános építésébe ágyazódó, annak menetétől elválaszthatatlan folyamat. A nemzetiségi kérdés hiánytalan megoldása szempontjából döntő jelentősége van a szocialista gazdasági integráció, a szocialista nemzetek közti ideológiai együttműködés, kulturális csere további elmélyülésének, kiszélesedésének; annak, hogy kölcsönösen jobban és közvetlenebbül megismerjék egymás múltját, jelenét, gazdasági-kulturális hagyományait és eredményeit.

Elítéljük azokat a nézeteket, amelyek az ellentmondásokra vagy a lenini nemzetiségi politika elveinek végrehajtása során elkövetett szubjektív hibákra nacionalizmussal reagálnak, vagy azokból olyan következtetéseket vonnak le, hogy a nemzetiségi kérdés megoldhatatlan. Visszautasítjuk az olyan magatartást, amely nacionalizmustól ösztönözve és nacionalizmust szítva nem hajlandó tudomásul venni azokat az eredményeket, amelyeket a szocialista társadalom e téren eddig elért, s amely ennek a kérdéskörnek képviseletét – a szocializmus hazai és nemzetközi összefüggéseiből kiragadva – a maga nacionalista céljaira igyekszik kisajátítani. Elutasítjuk a nemzetiségi kérdés iránti közömbösséget is, mert az végső soron a szocializmus iránti közömbösség megnyilvánulása.

4. Fejlődésünk jelenlegi fokán nálunk a tudományos, kulturális közéletben már viszonylag ritkán jelentkezik nyíltan a nacionaliz-

mus vagy a nemzeti közömbösség. Sokkal inkább a régi „népi–urbánus" ellentét ideológiai utóhatásával kell számolni. Annak idején ennek az ellentétnek a tartalma a városi és a falusi kispolgárság talaján létrejött, viszonylag progresszív mozgalmak kölcsönösen téves vetélkedése volt a társadalmi vezető szerepért. Ennek – a munkásosztály vezető szerepét fel nem ismerő – megosztottságnak nyomai ma főként az értelmiség egyes köreiben tapasztalhatók, és többek között a nemzeti kérdés iránti egészségtelen, indokolatlan túlérzékenységben, nacionalista kisiklásokban, illetőleg a nem kevésbé káros kozmopolita közömbösségben mutatkoznak meg. Megnyilatkozásaik olykor kölcsönösen tartalmaznak indokolt elemeket, helyes felismeréseket is. De mert szemléletükben a kispolgári gondolkodás elemei is erőteljesen érvényesülnek, nézeteik kifejtésében, s főként vitáikban a szubjektivizmus uralkodik el. Nézeteik időszerűtlen, alapjukat vesztett elemei olyan kölcsönös egyoldalúságokhoz vezetnek, amelyek a problémák okát igen gyakran a „másik fél" elfogultságának puszta létében keresik.

Ezeknek a nézeteknek a képviselői az esetek túlnyomó többségében politikai szövetségeseink, akiknek ideológiáját az egyoldalúság csupán terheli, de nem mindenestől jellemzi. Előítéleteik leküzdéséhez társadalmi tudatunk általános kiegyensúlyozottsága, a szocialista nemzeti egység erősödése kedvező feltételeket teremt. Meg kell akadályozni, hogy a személyeskedés vagy a veszélyeztetettség hamis érzésének hangoztatása eltorlaszolja a konstruktív vita lehetőségét; az egyoldalúságok bírálatával következetesen érvényre kell juttatni a marxista–leninista álláspontot.

5. A marxizmus–leninizmus tudományos, osztály szempontú társadalom- és történelemértelmezésével, a munkásmozgalom, a szocializmus politikai gyakorlatával, a szocialista erkölccsel összeegyeztethetetlen minden fajelmélet és faji előítélet. Ennek megfelelően szocialista államunk alkotmánya társadalmunk minden tagjának származásra való tekintet nélkül biztosítja az alapvető emberi jogokat. A Magyar Népköztársaság mind belpolitikai, mind külpolitikai téren következetesen fellép a faji előítéletek ellen.

Szocialista rendszerünkben az alapvető emberi jogok érvényesülését – a törvényes garanciák mellett – elősegíti, hogy magában a társadalmi tudatban is uralkodóvá vált az a szemlélet, amely az embereket nem bőrük színe vagy származásuk, hanem a közösség javára, az emberi nem boldogulása érdekében végzett munkájuk értéke szerint minősíti. A fasizmus fajelméletének, más népek megvetésének nyílt jelentkezésével ma már nem találkozunk. A fiatalabb generáció ma már jóreszt nem is ismeri ezt a mentalitást. Társadal-

munk szinte kizárólagos többségére kiterjedő érvénnyel egyszer s mindenkorra lelepleződtek a közép- és kelet-európai „magyar kultúrfölényről" szóló mélyen reakciós, hazug tanok; nyilvánvalóvá vált az antiszemitizmus ideológiájának riasztóan emberellenes, fasiszta jellege; a közel-keleti háború nyomán újra jelentkező cionizmus mindinkább lelepleződik mint az osztályellentéteket és az imperialista agresszió céljait elködösítő ideológia.

A társadalmi tudat egészére jellemző fejlődés mellett – rendszerint történelmi tájékozatlanságból, tudatlanságból eredően, „örökölt" beidegződések továbbéléseként – társadalmunkban lappangva, szórványosan ma is tovább élnek a faji előítéletek maradványai. Leginkább a cigányokkal szemben meglevő társadalmi előítéleteknek lehetünk tanúi.

E nézetek ellen határozottan fel kell lépni, és a szocialista öntudat és világnézet erősítésével kell leküzdeni azokat.

V

„Minden nemzet eljut a szocializmushoz – írja Lenin –, ez elkerülhetetlen, de nem teljesen egyformán fognak eljutni, mindegyik sajátos vonást kölcsönöz majd a demokrácia ilyen vagy olyan formájának, a proletárdiktatúra ilyen vagy olyan válfajának, a társadalmi élet különféle területein végrehajtott szocialista átalakítások ilyen vagy olyan ütemének." Lenin elméletileg „nyomorúságosnak", gyakorlatilag „nevetségesnek" minősítette azt, ha bárki is a világ szocialista jövőjét nemzeti szempontból „egyhangú szürke színnel" akarná felfesteni. A szocialista internacionalizmus egyenjogú nemzeteket feltételez, amelyek saját nemzeti értékeik, eredményeik tudatában alkotják a szocialista nemzetek közösségét. Az egészséges, kiegyensúlyozott nemzeti tudat, önérzet – előfeltétele a nemzeti és a nemzetközi harmóniának. Az internacionalista összefogás, együttműködés, annak tudatos és cselekvő vállalása hazafiságunk szerves része. A szocialista nemzet és a szocialista nemzetek közösségének további fejlődése, a szocialista hazafiság és internacionalizmus általánossá válása – ez teszi mind teljesebbé nemcsak nemzetünk felvirágzását, de a szabad nemzetek szabad közösségének, a nemzetileg sok színű szocializmusnak internacionalista világát is.

1. A szocialista hazafiság megbonthatatlan egysége hagyománynak és jelennek, folytonosságnak és jövőnek, munkásosztálynak és nemzetnek. Haza és szocializmus – elválaszthatatlanok.

Megtisztelő kötelességünk szüntelen munkálkodni azon, hogy ez

az eggyéforrás még teljesebbé váljék, hogy mindaz, ami hazánk földjéhez, népéhez, annak múltjához köt bennünket, egyben a szocializmus iránti kötöttséggé, odaadássá is váljék; hogy mindaz a lelkesedés, büszkeség, amit az emberiség legnagyobb ügyéért, a kommunizmusért másokkal közösen vívott harc kelt bennünk, a népünkre, nemzetünkre való büszkeség is legyen. Teljesen és végleg át kell hatnia társadalmunk tudatát, hogy eredményeink forrása, nemzeti felemelkedésünk eddigi és jövőbeli záloga a magyar dolgozó tömegek felszabadult alkotó munkája és a szocializmus útjára lépett nemzetekkel, a világ haladó erőivel való összefogás – a szocializmus.

Tudjuk, hogy a szocialista nemzet fejlődését nem kiséri automatikusan a szocialista hazafiság és internacionalizmus fejlődése. Nemcsak a múlt öröksége, a nacionalizmus, a kozmopolitizmus, amelyet az ellenséges külső propaganda szít. Mindkettő – elsősorban a nacionalizmus – belső okok miatt is fölelevenedhet, ha a fejlődés által felvetett új kérdések nem kapnak megfelelő marxista–leninista választ.

Szocialista társadalmunk erősödése egyet jelent népünk, nemzetünk felemelkedésével. A szocialista hazafiság és internacionalizmus elmélyítése, formálása is éppen ezért elsősorban a szocialista építés hazai és nemzetközi eredményeinek, a nemzetközi munkásmozgalom sikereinek hiteles, sokoldalú és széles körű megismertetését, a fejlődéssel járó ellentmondások, új kérdések alapos marxista–leninista megválaszolását, illetve a társadalmi gyakorlatban megadott válaszok jó propagandáját feltételezi, azon alapszik. Közvéleményünkben – mindenekelőtt ifjúságunkban – mélyen meg kell gyökereztetnünk forradalmi és haladó hagyományainknak, értékes nemzeti örökségünknek, anyanyelvünknek nemcsak ismeretét, de szeretetét is. A hazafias tudatformálás azonban pusztán vagy egyoldalúan erre sohasem épülhet. Minden generáció a jelen hazában él, munkálkodik, s – különösen a felnövekvő nemzedék – azt akarja megismerni, az értelem és érzelem ahhoz fűző szálait keresi elsősorban. A tudatformálásnak is – feltárva s szocialista haza sajátos értékeit, a nemzet mára való, internacionalizmustól is táplált erejét és eredményeit – ezt a természetes igényt kell mindenekelőtt kielégíteni. Tudatosítva társadalmunk immár három évtizedes, történelmileg új hagyományait, az eddiginél nagyobb hangsúllyal kell a szocialista hazafiság aktív tényezőjévé emelni a szocialista felemelkedés távlatát, az anyagi és szellemi kultúrának, jólétnek és közösségi életnek azt a harmonikus jövőjét, amelybe népünk csak a szocializmus révén juthat el, s amelyért ma munkálkodni hazafias felelősségvállalás is.

2. A szocialista hazafiság – cselekvő hazafiság: közösségi aktivitás, munka és állandó készenlét a szocializmus, a haza szolgálatára. A közvéleményformálást, az ifjúság hazafiságra nevelését sohasem lehet szavakra korlátozni. A hazafiságra a közösségi cselekvés fórumain, a szocialista demokratizmus felelősséggel használt alkalmain is nevelni kell. A jog és kötelesség egyensúlyának szabadságában megélt közösségi élet teheti csak igazán tudatossá az egyén számára, hogy része egy közösségnek, amelyért felelős is. A munka, a tanulás – a közösségi tudat, a szocialista hazafiság nevelő iskolája. A szocialista haza védelme – szent kötelesség.

Mindezzel összefüggésben a szocialista hazafiság elmélyítése érdekében a tudatformálás elsőrendű feladatai közé tartozik az állampolgári műveltségnek, a jogok és a kötelességek ismeretének, vállalásának és tudatos betartásának a közvéleményben – mindenekelőtt az ifjúságban – való meggyökereztetése. Határozottabban kell tudatosítani – az iskolai oktatásban is – a gazdasági építőmunka jelentőségét, szélesebb körben kell terjeszteni a gazdaságpolitikai, közgazdasági ismereteket. A tudatformálás minden fórumának jelentős segítséget kell adnia e téren ahhoz, hogy népünk a szocializmus és a nemzet ma időszerű összefüggéseinek határozottabb tudatában építse társadalmát, gazdaságát, folytassa országépítő munkáját, és legyen felkészült szocialista vívmányainak védelmére.

3. Nemzeti hagyományaink ápolását az oktatásban, a közművelődésben és a propagandában jobban, szervezettebben kell egybekapcsolni magának a történetiségnek – a történeti szempontnak – az érvényesítésével. Következetesebben kell kifejezésre juttatni a történelmi folyamatok, események tartalmának változásait. Csak így válhat igazán tudatossá az a belső folytonosság és újszerűség, amely 1848-at, 1919-et és 1945-öt összekapcsolja és megkülönbözteti; csak a társadalmi és erkölcsi fogalmak, kategóriák tartalmi módosulásainak tudatos felismerése teszi lehetővé a hagyományok – köztük a forradalmi, a haladó, a népi hagyományok – kritikus elsajátítását és vállalását.

Ennek szellemében továbbra is támogatjuk népi kultúránk régi és új értékeinek feltárását, megőrzését és megismerését, amely örvendetes módon kezd egyre inkább közüggyé válni. Felkaroljuk a lokálpatriotizmus tartalmas megnyilvánulásait; különösen az utóbbi évtizedben lendült fel ez a munka, amely a munkásmozgalom hagyományainak feltárását is egyre inkább magában foglalja.

A társadalomtudományoknak, köztük különösen a történelem-, az irodalom-, a nyelvtudománynak és a néprajznak egyre növekvő feladata e tekintetben, hogy érzékeltessék a nemzeti lét múltjában a

dolgozó osztályok tevékenységének alapvető jelentőségét, mindjobban munkálják ki a múlt progresszív hagyományait és a mát szervesen összekötő társadalmi, történeti folytonosságot, és ezzel is járuljanak hozzá a szocialista nemzet közvetlen előtörténetének és jelenének megismertetéséhez.

4. A szocialista hazafiság és internacionalizmus egysége jegyében a tudatformálásnak jobban, hitelesebben kell feltárnia a testvéri szocialista országokkal – mindenekelőtt a Szovjetunióval – való sokoldalú együttműködés tényeit, népünk mind szélesebb tömegei által egyre közvetlenebbül átélt valóságát.

Az eddiginél gazdagabb, változatosabb formában kell megismertetni a Szovjetunió, a testvéri országok népei történetének, kultúrájának, legfőképpen szocialista építésének értékeit, eredményeit, vívmányait.

Tudatában kell lennünk annak, hogy a szocialista társadalomépítés kollektív tapasztalata valamennyi szocialista útra lépett nemzet számára – a mi számunkra is – nélkülözhetetlen tanulságok forrása. Ez a körülmény – éppen a rohamos fejlődés miatt, a ma és a holnap szempontjából – különösen időszerűvé teszi a testvéri szocialista országok ideológiai együttműködésének elmélyítését és fejlesztését, a kulturális együttműködést és az értékek cseréjét, amelynek nyomán általánossá válik a nemzetit a nemzetközivel összekapcsolni képes, a nemzeti szűklátókörűséget elvető szemlélet és gondolkodásmód.

Az imperialista ideológiai diverzió egyaránt irányul a szocialista világrendszer egésze és az egyes szocialista országok ellen: a szovjetellenesség és a nacionalizmus a szocializmusellenesség egyik fő megnyilatkozási formája. Ezért is különösen indokolt az imperialista ideológiai diverzió, a szovjetellenesség egyesült erővel való elhárítása, a szocialista építés – mindenekelőtt a Szovjetunióban elért – eredményeinek összehangolt propagandája, a nemzeti kérdéssel kapcsolatos marxista-leninista eszmék terjesztése, a szocialista együttműködés elveinek, gyakorlatának, eredményeinek és távlatainak hiteles, meggyőző propagandája.

*

A Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottsága mellett működő Kulturpolitikai Munkaközösség indokoltnak tartja, hogy a szocialista hazafiság és a proletár internacionalizmus időszerű kérdéseit – összhangban a marxizmus-leninizmus tanításával, a nemzetközi munkásmozgalom és szocializmus társadalmi gyakor-

latának tapasztalataival, az MSZMP ezzel kapcsolatos állásfoglalásaival közvéleményünk széles körben és alkotóan megtárgyalja. Javasolja, hogy ennek alapján a pártoktatás és propaganda, a tömegkommunikációs fórumok, az oktatás, a közművelődés, a tudomány és a művészeti élet területei, a tömegszervezetek, a Hazafias Népfront, a Kommunista Ifjúsági Szövetség általában a tudatformálás fórumai - vonják le következtetéseiket, és azokat munkájukban juttassák érvényre.

A Magyar Szocialista Munkáspárt programnyilatkozatából

(1975)

A hazánkban élő nemzetiségek állampolgárai egyenjogúságot élveznek, anyanyelvüket az államigazgatás és a közélet fórumain szabadon használhatják, anyanyelvükön tanulhatnak, ápolhatják a szocialista eszmeiség jegyében fejlődő nemzeti kultúrájukat. Egyenrangú állampolgárként vesznek részt a választott állami és társadalmi szervek, testületek munkájában. A lenini nemzetiségi politika alapelveinek érvényesülése fontos szerepet tölt be a szocialista társadalmak belső egységének erősödésében, és egyik nélkülözhetetlen feltétele annak, hogy szorosabbá váljék a szocialista országok népeinek összeforrottsága, és gyorsuljon együttes előrehaladásuk a kommunizmus felé.

A MAGYAR SZOCIALISTA MUNKÁSPÁRT MŰVELŐDÉSI OSZTÁLYÁNAK KÖNYVE
KOSSUTH KÖNYVKIADÓ 1975

A Magyar Szocialista Munkáspárt Politikai Bizottságának határozata nemzetiségi politikánk néhány időszerű kérdéséről és a nemzetiségi szövetségek 1978-ban esedékes kongresszusainak előkészítéséről

(1978. JANUÁR 10.)

A nemzetiségi szövetségek ez évben tartják soron következő kongresszusaikat.* A kongresszusok alkalmat adnak a hazánkban élő nemzetiségek helyzetének, nemzetiségi politikánk alakulásának áttekintésére.

I

1. Az 1970. évi népszámlálási adatok szerint Magyarországon 155 000-en vallották magukat nem magyar anyanyelvűnek. Ebből a német, szlovák, délszlav és román nemzetiséghez tartozók száma 103 000 fő. (Becslések szerint számuk mintegy 450 000-re tehető.)**

* A Magyarországi Németek Demokratikus Szövetsége V. kongresszusát 1978. november 4–5-én, a Magyarországi Szlovákok Demokratikus Szövetsége VI. kongresszusát november 11–12-én, a Magyarországi Délszlávok Demokratikus Szövetsége VIII. kongresszusát november 18–19-én rendezték Budapesten, míg a Magyarországi Románok Demokratikus Szövetségének V. kongresszusát november 25–26-án Gyulán tartották meg. (Népszabadság, 1978. nov. 5., 6., 12., 14., 19., 21., 26., 28.)

** A magyar népszámlálások 1880–1930-ig csak az anyanyelvet és az azon kívül beszélt nyelvet tudakolták. A nemzetiségi hovatartozást első ízben az 1941. évi népszámláláskor kérdezték. Az 1949. és 1960. évi népszámláláskor önkéntes bevallás alapján tudakolták a népesség nemzetiségi hovatartozását. Az 1970. évi népszámlálásnál – egyebek között a nemzetiségi szövetségek kérésére – a KSH törölte ezt a kérdést. A Politikai Bizottság 1978. január 10-i határozatában foglaltak alapján az 1978. évi próbanépszámláláson tudakolták az anyanyelvén és az anyanyelv mellett

A nemzetiségek gazdasági, politikai, közéleti egyenjogúsága, amelyet az alkotmány biztosít, érvényesül. Életszínvonaluk, életkörülményeik megfelelnek az országos átlagnak. Anyagi helyzetük az általános tendenciának szerint javul. A parlamentben, a párt- és tanácsi testületekben arányos a képviseletük.

Az érintett párt-, állami és társadalmi szervek nemzetiségpolitikai feladataikat jól ellátják, biztosítják az azokhoz szükséges alapvető szervezeti kereteket, a személyi és tárgyi feltételeket. Több megyei tanács (Baranya, Győr-Sopron, Pest, Vas, Zala megyék), illetve megyei Hazafias Népfrontbizottság (Fejér, Pest, Tolna megye) mellett működik nemzetiségi bizottság.

2. Nemzetiségi politikánk fontos törekvése a kulturális egyenjogúság biztosítása. Ezen belül az oktatási szükségleteket a nemzetiségi nyelvű oktatás keretében, az egyéb kulturális igényeket a nemzetiségi szövetségek bevonásával a közművelődési intézményekben elégítjük ki.

A nemzetiségi oktatás iránti igények az elmúlt évtizedben jelentősen emelkedtek. 1968-ban 320 intézményben 22 332 gyermek, tíz évvel később 478 intézményben 35 175 nemzetiségi származású gyermek tanult. A legnagyobb mértékben a nemzetiségi nyelvi foglalkozásokon részt vevő óvodások száma nőtt: átlagosan négy és felszeres a növekedés, a németeknél kb. tízszeres. Egyharmaddal nőtt azok száma, akik az általános iskolákban tantárgyként tanul-

(szlovák, német, román, délszlávi) ekkor kapott összevont adatai: nemzetisége 33 000, anyanyelve 86 000, anyanyelven kívül beszélt nyelve 313 000. Az eddigi népszámlálások azt tanúsítják, hogy a „nemzetisége" kérdésre mindig lényegesen kevesebben válaszoltak, mint az „anyanyelve" kérdésre. Ezt azzal lehet magyarázni, hogy emögött a nemzetiségi oktatási, hagyományápolási stb. igények és szükségletek húzódnak meg. Az anyanyelven kívül beszélt nyelv nagy száma abban rejlik, hogy sok német, román, szlovák és délszláv állampolgár már a magyart jelöli meg anyanyelvének, de még igényt tart saját kultúrájának, nyelvének ápolására is. A Központi Bizottság Agitációs és Propaganda Bizottsága 1979. április 10-én foglalkozott ezzel a kérdéssel és többek között leszögezte, hogy „nem vagyunk merevek az adatok kezelésénél, nem sematikusan kezeljük a nemzetiségi viszonyokat, hanem folyamatában az egyes fejlődési fokok és átmenetek figyelembevételével". Ez a módszer elejét veszi a nemzetiségek számára vonatkozó évtizedeken át érvényesülő tudománytalan becsléseken alapuló számításoknak, realisabb talajra helyezi a tervezést és az igények felmérését. Ezért az 1983. évi népszámlálás során arra kell törekedni, hogy a lakosság nemzetiségi és nyelvi bevallása megfelelően tükrözze a valóságot. El kell érni, hogy a nemzetiségi községekben az összeírást végző számlálóbiztosok a nemzetiségi nyelven is beszéljenek." Az Agitációs és Propaganda Bizottság hangsúlyozta, hogy a népszámlálást megelőző propagandamunkában pártunk és kormányunk marxista-leninista nemzetiségi politikája szellemének megfelelően kiemelt nagy nyomatékot a nemzetiségi hovatartozás őszinte bevallása.

ják a nemzetiségi nyelvet (ezek az ún. nyelvoktató iskolák). Itt is a németek, illetve a szlovákok érdeklődése nagyobb. Nem emelkedett azoknak a letszáma, akik olyan általános iskolába, illetve gimnáziumba (ezek az ún. nemzetiségi tannyelvű iskolák) járnak, ahol a humán tárgyakat nemzetiségi nyelven, a reál tárgyakat magyarul tanítják. Kevés az ilyen típusú iskola.

Az iskolák tankönyvekkel való ellátása megfelelő, időnként a terjesztésben vannak zavarok. A pedagógusokkal való ellátás általában a magyar iskolákéhoz hasonló színvonalú. Gondot okoz, hogy a nemzetiségi származású nevelők irodalmi nyelvtudása elmarad a követelményektől. Ez különösen a kétnyelvű iskolák munkájának hatékonyságát rontja. A nemzetiségi pedagógusok képzése számszerűen kielégítő. A beiskolázás és az elhelyezés tervszerűségén javítani kell, mindenekelőtt a németeknél.

A nemzetiségi oktatásra objektíve negatívan hat a népességvándorlás, az un. nyelvoktató iskolákban pedig a csatlakozó órák rendszere. (Vegyes osztályok esetén ugyanis nem tudják a nyelvet a tanrendbe beiktatni, azokat a nemzetiségi származású gyermekeknek órák előtt vagy után tartják meg.) Az iskolakörzetesítés általában javítja a nemzetiségi oktatás feltételeit, de helyenként előfordul, hogy nem gondoskodnak a nemzetiségi oktatás folyamatosságáról.

A nemzetiségi nyelveket tanító általános iskolák zömének állapota, felszereltsége a magyarokéval azonos. Rosszak az oktató-nevelő munka tárgyi feltételei a regionális és országos hatáskörű általános és középiskolákban, illetve a hozzájuk csatlakozó diákotthonokban (kivételek a pécsi és a békéscsabai otthonok). Az igényekhez képest kevés a kollégiumi férőhely. Nincs német középiskolás kollégium. A budapesti délszláv és szlovák kollégium is mostoha körülmények között működik. Az utóbbiak megváltoztatására intézkedés történt: a jelenlegi ötéves tervben megkezdődik az új iskola építése, a régiben diákotthont rendeznek be.

Az elmúlt időszakban nagy számban helyeztek el nemzetiségi településen két vagy több nyelvű feliratokat az iskolákon, a kulturális és más közintézményeken. Több helyen állítottak szobrot, emléktáblát, neveztek el utcát, közintézményt neves nemzetiségi személyiségek tiszteletére. A nemzetiségi, illetve vegyes lakosságú községek neve a közúti helységnévtáblákon csupán magyarul van feltüntetve. A helységnevek használata a nemzetiségi sajtóban sem egységes.

A nemzetiségi feliratok, helységnevek alkalmazásában helyenként tartózkodás, bizonytalanság tapasztalható. Egyes vegyes la-

kosságú községekben a magyar anyanyelvűek indokolatlannak tartják a nemzetiségi jogegyenlőség ily módon való kifejezését. De maguk a nemzetiségek sem szorgalmazzák ezt, hogy elkerüljék a magyar anyanyelvűekkel való esetleges vitás helyzetek kialakulását.

Állami és társadalmi szerveink nagy gonddal segítik a nemzetiségi hagyományápolást, a népművészet értékeinek megőrzését, a szocialista nemzetiségi kultúra fejlesztését. Jelenleg 504 nemzetiségi kulturális csoport – szakkör, tánckar, zenekar, kórus, irodalmi színpad, színjátszó- és bábcsoport stb. működik az országban. Fellendült a nyelvművelő klubmozgalom. Nőtt az anyanyelven tartott ismeretterjesztő előadások száma. Tervszerűbbé vált a nemzetiségi nyelvű könyvkiadás, emelkedett a kiadott könyvek száma és példányszáma.

A tömegtájékoztatási hálózat és a sajtó néhány év óta rendszeresen és általában színvonalasan foglalkozik a nemzetiségek életével. Segíti a nemzetiségi lakosság körében érvényesülő kedvező politikai légkör megőrzését, a szélesebb közvélemény orientálását a nemzetiségi kérdésben. A nemzetiségi szövetségek újságjai anyanyelven közvetítik pártunk politikáját, fórumot adnak a nemzetiségi élet eseményeinek. A német, a szlovák, a délszláv lap hetente, a román nyelvű lap csak kéthetenként jelenik meg. A Szolnokon 1974-ben létrehozott szlovák nemzetiségi rádióadás műszaki okokból nem tud eleget tenni feladatának. A nemzetiségi szövetségek hiányolják a román nyelvű körzeti rádióadást, az országos hatósugarú német, szlovák és délszláv adást. Szeretnék, ha a tv rendszeresen sugározna nemzetiségi műsort. Sérelmezik, hogy a közelmúltban megszűnt a rádió német nyelvű szívküldi és üzenetközvetítő középhullámú adása.

3. Nemzetközi kapcsolatainkban megnőtt a nemzetiségek anyanyelvi kulturális ellátásában való államközi együttműködés jelentősége. A Német Demokratikus Köztársasággal, Csehszlovákiával, Romániával és Jugoszláviával egyezmények alapján működünk együtt ezen a téren.

4. A nemzetiségi szövetségek felelősségérzettel képviselik a nemzetiségek sajátos érdekeit, mozgósítják a nemzetiségi dolgozókat a szocialista építőmunkában való részvételre. Szakmailag és módszertanilag is nagy segítséget nyújtanak az állami és társadalmi szerveknek nemzetiségpolitikai, oktatási, közművelődési és a hagyományápolási feladataik megvalósításában.

A délszláv, szlovák és német nemzetiségi szövetség székhelye Budapesten van. Kezdetben az anyagi fedezet hiánya, később az iro-

daépítések korlátozása miatt a szövetségek megfelelő elhelyezésére vonatkozó 1958. évi és 1968-ban megerősített politikai bizottsági határozatot nem tudtuk végrehajtani.*

II

A Politikai Bizottság megállapítja, hogy az MSZMP nemzetiségi politikája megfelelően érvényesül.

Nemzetiségi politikánkat továbbra is következetesen alkotmányunk, valamint a vonatkozó párthatározatok szellemében, a megnövekedett hazai és nemzetközi követelményeknek megfelelően kell fejleszteni.

* A Politikai Bizottság 1958. október 7-i, a nemzetiségek között végzendő politikai, oktatási és kulturális munkáról szóló határozatának kiemelkedő politikai jelentőséget a történelmi körülmények nagyban növelték. A marxista-leninista alapelvek alkalmazását az ellenforradalom után több körülmény is akadályozta: 1. Az ellenséges propaganda felerősödött a nemzetiségek körében; 2. a magyar telepesek és elsősorban a német anyanyelvű lakosság között sok helyen gazdasági és tulajdonjogi viták éltek, 3. az annak idején a Jugoszláv Kommunisták Szövetségével folytatott ideológiai vita aggodalmat keltett a délszláv dolgozók körében, 4. esetenként magyar és nem magyar nacionalista jelenségek, ellentétek szítása, a nemzetiségiek lebecsülése is tapasztalható volt, 5. sok vitára és surlódásra adott okot a helyi funkciók betöltése, 6. az egyház és a papság befolyása a nemzetiségiek körében erősödött, és a papság egy része nacionalista és ellenséges propagandát folytatott. Ezek a tényezők szükségessé tették, hogy ezen a területen is érvényre jusson az MSZMP marxista-leninista politikája. A Politikai Bizottság határozata megállapítja: „az ellenforradalom idején a nemzetiségi dolgozók túlnyomó többsége a népi hatalom oldalán állt, és az ellenforradalom leverése után a magyar dolgozókkal együtt kivették részüket a politikai és gazdasági konszolidációért folyó munkából". A párt elvi álláspontjának megfelelően hangsúlyozza: „Ugyanúgy, mint az ország bármely lakosának, a nemzetiségi dolgozók megítélésének is egyetlen kritériuma: hogyan teljesítik az ország szocialista építéséből rájuk háruló feladatokat, hogyan tesznek eleget állampolgári kötelességüknek", és következetes harcot kell folytatni bármely oldalról megnyilvánuló nacionalista jelenségek ellen. A Politikai Bizottság 1968. szeptember 17-i határozata megállapította, hogy az 1958. október 7-i határozatban lefektetett elvek és gyakorlati intézkedések továbbra is érvényesek. A nemzetiségi kérdés jelentőségére, valamint az állandóan változó társadalmi, gazdasági, politikai tényezőkre való tekintettel szükséges, hogy a párt- és állami szervek fokozott figyelemmel gondoskodjanak nemzetiségi politikánk alapelveinek folyamatos megvalósításáról, a meg fellelhető hibák megszüntetéséről és a régebben megoldásra váró feladatok megoldásáról. A határozat leszögezte: „elméleti folyóirataink, lapjaink, a rádió és a tv- és más propagandaszervek foglalkozzanak többet és rendszeresebben nemzetiségi politikánk alapelveivel és gyakorlatával, a nemzetiségek problémáival. Szálljanak vitába a helytelen nézetekkel, a külföldről vagy belföldről jelentkező nacionalizmussal", ismertessék nemzetiségi politikánk eredményeit. Szól a határozat a napirenden levő legfontosabb feladatok megoldásáról, azok szervezeti és tárgyi feltételei biztosításának szükségességéről.

Ennek érdekében a következő intézkedéseket kell megvalósítani:

1. A területi párt-, állami és társadalmi szervek a jövőben is rendszeresen kísérjék figyelemmel a nemzetiségi lakosság helyzetét, a nemzetiségi jogok érvényesülésének feltételeit. Az érintett megyei tanácsok végrehajtó bizottságai, illetve a hazafias népfrontbizottságok a nemzetiségi szövetségek ez év végén tartandó kongresszusai előtt tárgyalják meg a nemzetiségi politika alakulását a megyében. Ahol még nem működnek, a tanácsok, illetve a népfrontbizottságok mellett hozzanak létre nemzetiségi bizottságokat.

2. Az Oktatási Minisztérium gondoskodjon róla, hogy a nemzetiségi oktatás személyi és tárgyi feltételei gyorsabb ütemben fejlődjenek. Bővíteni kell a nemzetiségi tannyelvű iskolák körét és tanulóik számát. Biztosítani kell, hogy a körzetesítés sehol se vezessen a nemzetiségi oktatás visszaszorulására. Meg kell oldani az országos és regionális beiskolázású intézmények megfelelő épületekben való elhelyezését. Növelni kell a nemzetiségi diákotthoni férőhelyek számát, javítani a diákotthonok lakóinak életkörülményeit és tanulási feltételeit. Emelni kell a nemzetiségi iskolákban tanító pedagógusok irodalmi nyelvtudásának, pedagógiai-módszertani felkészültségének színvonalát. A nemzetiségi pedagógusképzés tervszerűségének fokozása érdekében, a megfelelő nyelvszakokra történő beiskolázásnál fokozottabban kell figyelembe venni a nemzetiségi származást, és növelni kell az ilyen származású hallgatók arányát. A tanácsok hirdessék meg a nemzetiségi iskolák megüresedő tanári állásait. Mindezek végrehajtására a tudományos, közoktatási és kulturális osztály az Oktatási Minisztérium bevonásával készítsen feladattervet.

3. A Kulturális Minisztérium és a nemzetiségi szövetségek szélesítsék a nemzetiségi témájú és nyelvű közművelődés hatókörét, gondoskodjanak eszmei és művészi színvonalának emeléséről.

4. A Közlekedési és Postaügyi Minisztérium és a helyi tanácsok gondoskodjanak arról, hogy minden településen, ahol a lakosság legalább egyharmada nemzetiségi állampolgárból áll, nemzetiségi nyelvű feliratokat is használjanak a közintézményeken, illetve a helységnévtáblákon.

5. A nemzetiségi sajtóban a helységneveket egységesen az adott nemzetiség által használt elnevezéssel kell jelölni. Ilyen elnevezésnél vitás esetekben a Magyar Tudományos Akadémia segítségét kell kérni.

6. A magyar sajtó folytassa tovább nemzetiségi politikánk színvonalas propagandáját. A rádió továbbfejlesztési koncepciója keretében az Agitációs és Propaganda Bizottság 1978 első felében

vizsgálja meg, hogyan lehetne bővíteni a nemzetiségi nyelvű adásokat. A roman nyelvű újságot hetilappá kell alakítani. A tv műsorpolitikája kialakításánál az eddigieknél jobban vegyék figyelembe a nemzetiségi politika törekvéseit.*

7. A nemzetiségi oktatási-közművelődési igények és szükségletek reális felmérése érdekében az 1980-as népszámlálást fel kell használni arra, hogy pontosabb és egyértelműbb adatokkal rendelkezzünk a nemzetiségek létszámáról.

8. Meg kell oldani a Budapesten működő három nemzetiségi szövetség megfelelő elhelyezését.

9. Nemzetiségeink oktatási és kulturális szükségleteinek teljesebb kielégítéséhez továbbra is igénybe kell venni a szocialista országok segítségét. Törekedni kell a kölcsönösségre, és az igényeket államközi együttműködési tervekben kell rögzíteni.

10. A Politikai Bizottság egyetért azzal, hogy a nemzetiségi szövetségek 1978 őszén tartsák meg esedékes kongresszusaikat. Előkészítésükre és lebonyolításukra nagy gondot kell fordítani, hogy méltóan juttassák kifejezésre pártunk és kormányunk nemzetiségi politikáját.

A kongresszusokon fejeződjön ki

- a hazánkban élő nemzetiségi dolgozók alkotó részvétele a szocializmus építésében;
- a nemzetiségi származású állampolgárok egyenjogúsága;
- a párt és a kormány segítsége anyanyelvük és kulturájuk ápolásához;
- a nemzetiségek összekötő szerepe a népek közötti barátság és kapcsolatok fejlesztésében.

A kongresszusok járuljanak hozzá a nemzetiségi és a magyar lakosság testvéri együttélésének és együttműködésének erősítéséhez, a nemzetiségek iránti bizalom fokozódásához, a szocialista nemzeti egység további megszilárdulásához.

A nemzetiségi szövetségek kongresszusain magas szintű párt- és állami képviseletet kell biztosítani.

A MAGYAR SZOCIALISTA MUNKÁSPART HATÁROZATAI ÉS DOKUMENTUMAI 1971–1975. KOSSUTH KÖNYVKIADÓ 1978

* A Magyar Rádió 3. műsora 1978. július 1-től hetente 30 perces szlovák, német, délszláv, 1980. július 1-től román összefoglaló műsort sugároz. A győri helyi adón 1979 júliusa óta van szlovén nyelvű adás. A tv 2. műsora 1977 augusztusától kéthetente német és szerb-horvát nyelvű műsort közvetít. Előkészítés alatt áll a román nyelvű tv műsor indítása, és terveznek szlovák nyelvű adást is. A román nyelvű újság 1978 júliusa óta hetente jelenik meg.

A Központi Bizottság beszámolójából

(ELŐADÓ: KÁDÁR JÁNOS)

A szocialista alapokon nyugvó társadalmi összefogásnak fontos része, hogy az itt élő nemzetiségiek hazánk egyenjogú állampolgáraként vesznek részt az építőmunkában, a politikai életben. Anyanyelvüket szabadon használják nemzeti kultúrájuk ápolásához és fejlesztéséhez megfelelő segítséget kapnak. A nemzetiségiek otthonra leltek, jól érzik magukat hazájukban, a szocialista Magyarországon. Pártunk a lenini nemzetiségi politika következetes érvényesítését fontos elvi kérdésnek tekinti. Mindent megtesz, hogy a nemzetiségiek továbbra is aktív részesei legyenek társadalmi, politikai életünknek, megőrizzék és gazdagítsák nemzeti hagyományaikat, kultúrájukat. Arra törekszünk, hogy a hazánkban élő német, szlovák, délszláv, román nemzetiségiek és a szomszédos szocialista országokban élő magyar nemzetiségiek hozzájáruljanak népeink barátságának és internacionalista együttműködésének elmélyítéséhez.

Népünk történelme úgy alakult, hogy a magyarságnak mintegy harmada az ország határain kívül él: a földkerekségnek szinte minden táján élnek magyarok. Rájuk gondolva jó tudni, hogy legtöbbjük lehetőségeihez mérten őrzi, ápolja anyanyelvét, nemzeti kultúráját, hagyományait, becsüli a szocialista Magyarországot. Tőlük azt várjuk, hogy nemzeti kultúrájukat ápolva országuk tisztességes állampolgárai legyenek, s a társadalmi haladást, a népek barátságát segítsék elő.

Szocialista hazánk demokratikus politikai rendszerében jelentős szerepük van a társadalom sok millió tagját átfogó és tömörítő tömegszervezeteknek és -mozgalmaknak. Pártunk nagyra értékeli, hogy a Hazafias Népfront, a szakszervezetek, a KISZ, a nőmozgalom és más társadalmi és tömegszervezetek tevékenységükkel segítik a fejlett szocialista társadalom építését. Növekedett aktivitásuk és társadalmi felelősségük, erősödtek munkájuk szocialista vonásai. Alkotó módon hozzájárulnak társadalmunk szocialista fejlődé-

sehez, a népi hatalom politikai, gazdasági és kulturális alapjainak erősítéséhez, a szocialista demokrácia kibontakoztatásához.

A társadalmi és tömegszervezetek megfelelően élnek széles körű jogaikkal: szervezik és nevelik a dolgozókat társadalmunk politikai, gazdasági erejének növelésére; képviselik tagságuk érdekeit, védik jogait; nemzetközi tevékenységük összhangban van külpolitikai céljainkkal.

A párt hazai és nemzetközi tevékenységében, történelmi feladatainak megoldásában és a mindennapi munkában egyaránt épít a tömegszervezetekre. Tiszteletben tartja önállóságukat és igényli közreműködésüket a közös célok kialakításában és megvalósításában. Pártunk a tömegszervezetek és tömegmozgalmak irányításában a jövőben is a lenini elveknek, a párt hagyományainak és munkastílusának megfelelően az elvi-politikai útmutatást tekinti alapvető eszköznek; az itt dolgozó kommunistáktól viszont elvárja, hogy a meggyőzés eszközével következetesen szerezzenek érvényt politikánknak. Ez fontos pártmegbízatás, amelynek teljesítéséért a kommunisták személyesen felelősséget viselnek a párt előtt.

A párt a szocialista nemzeti egység erősítése érdekében folytatja bevált szövetségi politikáját. Ez elengedhetetlen feltétele az előttünk álló bonyolult és nehéz feladatok megoldásának. A nemzeti összefogás társadalmi céljainknak, az e célokhoz vezető utaknak, a fejlődés során felvetődő új kérdéseknek eszmei tisztázásával, a közös munkában valósul meg és erősödik. Törekvésünk, hogy jó szóval, vitával, meggyőződéssel mindenkit megnyerjünk a közös gondolkodásra, az együttes cselekvésre. A szocializmus a párt és a nép közötti kölcsönös bizalom alapján az egész nép közreműködésével, az egész nép javára épül.

Bóka Mihályné hozzászólása

(MÉHKERÉK KÖZSÉG TANÁCSELNÖKE)

Megnyugtató, jó érzéssel készültünk a párt XII. kongresszusára. Ennek az az alapja, hogy a XI. kongresszus óta eltelt időszakban a nemzetiségi politika teljesebbé, gazdagabbá vált, erősítette a magyarországi nemzetiségek gazdasági, politikai és kulturális egyenjogúságát.

Erősödött az a tudat, hogy országunkban a közös célok, a közös

munka alakítja a magyar és a nem magyar anyanyelvűek együvé tartozását, a közös otthon, a közös haza szolgálatában.

A nemzetiségek állampolgári egyenjogúságot élveznek, anyanyelvüket az államigazgatás és a közélet fórumain szabadon használják, anyanyelvükön tanulhatnak, ápolhatják a szocialista eszmeiség jegyében fejlődő nemzeti kultúrájukat. Egyenrangú állampolgárként vesznek részt a választott párt-, állami és társadalmi szervek, testületek munkájában, és ezen belül a nők aránya is igen kedvező. Helyzetüket is alapvetően azok a folyamatok határozzák meg, amelyek egész társadalmi fejlődésünkre hatnak. A párt és a kormány központi szervei, a megyei, a járási pártbizottságok és a tanácsi szervek politikai és anyagi támogatást nyújtanak sajátos nemzetiségi igényeink, jogaink megvalósításához, nemzetiségünk megőrzéséhez, mozgósítanak bennünket a szocialista társadalom építésére.

Pártszerveink tudatformáló munkájának eredménye, hogy a nemzetiségi lakosok sajátjuknak tartják az ország, a megye, a járás terveit, céljait, és részt vesznek ezek megvalósításában.

A 2600 lakost számláló Méhkerék községben a felszabadulás előtt a lakosság 98%-át kitevő román nemzetiségiek többszörös elnyomást szenvedtek. Egyreszt politikai, társadalmi, gazdasági, másrészt nemzetiségi okok miatt.

Ma a község lakosainak biztos munkát és megélhetést nyújt a termelőszövetkezet. Megszűnt a munkaképes lakosság elvándorlása, a község politikai és általános hangulata jó, a méhkerékiek élet- és munkakörülményei, szociális helyzete, életszínvonala azonosak a magyar lakosságéval.

A község 700 lakóházának több mint a felét az utóbbi tíz évben építették újjá, minden házban két-három szoba van, s mind több lakásban központi fűtés. A törpevízmű biztosítja a község jó vízellátását, a lakások 80%-ában fürdőszoba is van.

De nemcsak az egyének gazdagodtak, hanem az egész közösség is. Csak néhányról essék szó. Lakossági kezdeményezésre, széles körű összefogással, társadalmi munkával és hozzájárulással 1977 óta nyolc utcában három kilométer hosszú betonút épült. Addig a község egyetlenegy mellékutcájában sem volt betonút. A társadalmi munka értéke 1978-ban több mint 4 millió forintra nőtt. Az egy lakosra jutó érték 1800 Ft, amely a megyei átlag ötszöröse. A két kongresszus között négy újabb tanteremmel bővült az általános iskola, az összes tanteremben és irodahelyiségben központi fűtés van, amelynek építéséhez jelentős állami támogatást kaptunk. Idén évben gyógyszertár fog létesülni, a beruházás költségeit a község saját bevételéből biztosítja.

A román tanítási nyelvű általános iskola szép eredményeket ért el, a nyugodt, alkotó munka személyi és tárgyi feltételei biztosítottak. A nyolc osztályt végzettek 95—100%-a továbbtanul.

Hasonló eredményekről lehet szólni a közművelődés területéről is. Ebben igen nagy szerepet tölt be az anyanyelvi kultúra ápolását is elősegítő községi könyvtár, amely számottevő román nyelvű könyvvel is rendelkezik.

Községünkben a haladó kulturális és népművészeti hagyományaink ápolását öntevékeny művészeti csoportjaink végzik. Arra törekszünk, hogy műsoraikkal és a vendégül látott szomszédos romániai művészeti csoportokkal jól szolgálják a különböző nemzetiségű népek barátságának elmélyítését, az egymás kultúrája iránti tisztelet és megbecsülés kifejezését, ily módon is hidat alkotva a szomszédos országok között.

Mi, nemzetiségiek teljes egészében egyetértünk pártunk politikájával, és cselekvően részt veszünk annak végrehajtásában. A nemzetiségek hazánkban nem elszigetelt állampolgárok, hanem tevékeny, alkotó dolgozói a fejlett szocializmust építő hazánknak. Pártunk következetes politikája — ahogyan azt a XII. kongresszus irányelvei is meghatározzák — a biztosítéka annak, hogy továbbra is töretlenül fejlődjünk. Ezért mi, Méhkerék község román nemzetiségű dolgozói teljes joggal valljuk és mondjuk: itthon vagyunk, ez a mi hazánk, amely nemzetiségre való tekintet nélkül egyesít bennünket. Ez a haza minden állampolgárának biztosítja, hogy erejéhez, munkájához képest részesüljön a közös munka gyümölcséből.

Glanz Lászlóné hozzászólása

(A FELSŐSZÖLNÖKI ÁLTALÁNOS ISKOLA IGAZGATÓJA, A DÉLSZLÁV SZÖVETSÉG ALELNÖKE)

Mint mindenütt az országban, mi is számvetéssel készültünk az MSZMP XII. kongresszusára. Pártunk politikájának szerves része a nemzetiségi politika. Hozzászólásomban a nemzetiségi politika megvalósulásának Vas megyei tapasztalatairól és a szlovén lakta területek nemzetiségi iskoláiban folyó nevelőmunka helyzetéről kívánok szólni.

Vas megye a nemzetiségek létszámát tekintve a negyedik helyen áll az országban: a megye lakosságának négy %-áról van szó. A nemzetiségek által lakott tizenhat községből hét községben élnek

szlovének. Hazánk minden lakosának helyzetét, így a nemzetiségiekét is alapvetően azok a folyamatok határozzák meg, amelyek egész társadalmunk fejlődésére hatnak. A szocialista fejlődés, a társadalmi haladás keretében oldódtak meg a nemzetiségek, köztük a szlovének évszázados gazdasági, társadalmi, szociális problémái és sajátos nemzetiségi gondjai. Hazánkban a nemzetiségi politika végrehajtásában érvényesül az a lenini elv, amely szerint az évszázados elnyomatás során kialakult bizalmatlanság leküzdésére a nemzetiségieknek adjunk inkább többet, mint ami az egyenlőség alapján járna, mintsem kevesebbet.

A megyében megvalósuló nemzetiségi politika igen fontos része a terület gazdaságfejlesztése. Ez egyrészt a városiasodó Szentgotthárd iparának bővítésében, korszerűsítésében, másrészt a szakszövetkezetek erősítésében valósul meg. A javuló gazdasági körülmények kedvező hatással vannak az itt élőkre, nem utolsósorban a fiatalokra. Ma már nem jellemző az elköltözési szándék, jól érzik magukat, szépítik, csinosítják apró falvaikat. Egy részük szakmát tanul, szakmunkássá lesznek a környező üzemekben, megbecsült szocialista brigadtagok kerülnek ki közülük.

Az Őrségnek ezen a táján dolgozó családok lényegesen jobb életkörülmények között élnek, mint korábban bármikor. Megváltozott és változik falvaik külső képe, a lakáskultúra sokkal színvonalasabb. Ezekben a községekben jellemző tendencia, hogy az idős, elsősorban egyedülálló, földműveléssel foglalkozó lakosok földjeik nagy részét a magyar állam részére felajánlják, amelynek ellenében rendszeres szociális ellátásban részesülnek a községi tanácsoktól. Ennek összege évről évre nő, amit idős embereink a szocialista társadalom mélységes humanitásának ismernek el.

A nemzetiségi politika legfőbb eredménye területünkön is az, hogy a gyakorlatban valósul meg a nemzetiségek gazdasági, politikai és kulturális egyenjogúsága nemcsak mint egyéneknek, hanem mint kollektíváknak is. A tanácsokban és különböző párt-, állami és társadalmi szervekben, valamint érdekvédelmi szervekben, a Magyarországi Delszlávok Demokratikus Szövetségében is arányos a képviseletünk.

A munkássá válás, illetve a szövetkezeti forma jelentős tudati változásokat eredményezett. A közgondolkodáson azonban még van mit javítani. A tudati, világnézeti formálás, a fenntartások feloldása még hosszabb időszak állandó jellegű feladatát kell hogy képezze, és e munkában lényeges szerep várt és vár az iskolákra.

A parthatározatok nyomán folyamatosan fejlődik a nemzetiségi oktatás és művelődésügy, nőtt az igény és lehetőség a nemzetiségi

nyelv és kultúra ápolására. A nemzetiségi tudat megőrzésében fontos szerepet játszik az anyanyelvi oktatás. Párt- és tanácsi szerveink felismerték ennek jelentőségét, megkülönböztetett módon gondoskodnak az oktatás személyi és tárgyi feltételeiről. Megvalósul a cél: a művelt, szocialista közösségi szellemű, kétnyelvű, két nép kultúráját elsajátító nemzetiségi magyar állampolgárok nevelése. Fontos feladatunknak tekintjük a tanulókban azon törekvések kifejlesztését, hogy nemzetiségük tudatos vállalásával a népek barátságának, internacionalista összefogásának eszméit szolgálják. Olyan szemléletet igyekszünk kialakítani bennük, amellyel átérzik a nyelv szerepét a nemzetiségük megőrzésében és kultúrájának továbbfejlesztésében.

Az oktatásügy előrehaladása mellett jelentős a fejlődés a közművelődés terén, mely formájában nemzetiségi, tartalmában szocialista. Növekednek a nemzetiségi kulturális igények, és örömmel mondhatjuk el, hogy ezzel párhuzamosan a lehetőségeink is. Annak ellenére, hogy mi, nemzetiségiek földrajzi értelemben határszélen élünk, az ebből adódó hátrány az illetékes szervek fokozott törődése folytán egyre kevésbé érződik. E megállapítás a közművelődés egészére, de hozzátenném, az egészségügyi ellátásra is érvényes.

Öntevékeny művészeti csoportjainknak a nemzetiségiek közművelődési életében hagyományosan jelentős a szerepük. A szocialista tudatformálás, az anyanyelv, a nemzetiségi kultúra ápolását tekintik elsőrendű feladatuknak. A községi és iskolai könyvtárak nemzetiségi anyanyelvű könyvekkel való ellátása folyamatos. Megélénkült a nemzetiségi hagyományok gyűjtése. Jelentős politikai és kulturális esemény az évenként megrendezésre kerülő, már több éves hagyományokkal rendelkező nemzetiségi napok, melyek során a több községben élő különböző nemzetiségek találkoznak egymással és a magyar nyelvű lakossággal.

Az utóbbi években a megye gazdasági-kulturális kapcsolata jelentősen fejlődött a szomszédos Jugoszláviával. Rendszeressé váltak a különböző népi és hivatásos együttesek kölcsönös látogatásai, a könyvek cseréje, rövidebb-hosszabb tanulmányutak, az írókkal és költőkkel való találkozások, a zenei szakemberek gyűjtőútjai, a lektoresere és még sorolhatnám. Különösen intenzív a határ menti települések kapcsolata és együttműködése. Ezek a kapcsolatok segítik, elmélyítik a népeinket millió szállal összekötő, a szocializmust építő tevékenységet.

Hogy e tevékenység továbbra se veszítsen lendületéből, szükséges lenne egy olyan hatékony intézkedési terv elkészítése, amely a

közművelődési szakemberek képzését, továbbképzését, az utánpótlás nevelését, a nemzetiségi oktatási intézmények hálózatának fejlesztését rendszerezi.

Pártunk politikája minden biztosítékot megteremt ahhoz, hogy mi, nemzetiségiek, akik eddig is részesei voltunk az elért eredményeknek, a jövőben is hozzájáruljunk egész népünk és benne a magunk további boldogulásához.

Kádár János vitaösszefoglaló beszédéből

Szóba került nemzetiségi politikánk is, plasztikusan és konkrétan, a gyakorlatból bemutatva azt, amit a Központi Bizottság beszámolójában is említettünk. E gondolatokat történetesen két elvtársnő felszólalásában is hallgathattuk, akik nemzetiségek lakta községeikről beszéltek. Csatlakozom a javaslathoz: a határozat szövegébe is iktassuk be a nemzetiségi szövetségek munkájának megfelelő méltatását, mert érdemesek rá. Szeretném hozzáfűzni, hogy amint az említett felszólalásokból is kiviláglott: nálunk, Magyarországon a különböző nemzetiségű emberek, a lenini nemzetiségi politika elveinek, törvényünknek és alkotmányunknak megfelelően teljes jogú állampolgárként élnek, dolgoznak és boldogulnak. Ugyanezt kívánjuk a határainkon túl élő magyarok számára is.

A kongresszus határozatából

Pártunk a lenini nemzetiségi politika érvényesítését változatlanul fontos feladatnak tekinti. A nemzetiségiek hazánk egyenjogú állampolgárai. A nemzetiségi szövetségek fontos politikai és kulturális feladatot látnak el. Minden szükséges támogatást megadunk ahhoz, hogy a nemzetiségek továbbra is aktív részesei legyenek társadalmi, politikai életünknek, őrizzék és fejlesszék anyanyelvi kultúrájukat. A hazánkban élő nemzetiségek és a szomszédos országokban élő magyarság jelentős mértékben hozzájárulhatnak népeink barátságának és együttműködésének elmélyítéséhez. A nemzetiségi kérdés internacionalista megoldásának fontos eleme a kétnyelvű, kettős kultúrájú állampolgárok szabad fejlődése.

A MAGYAR SZOCIALISTA MUNKÁSPÁRT XII. KONGRESSZUSÁNAK JEGYZŐKÖNYVE
KOSSUTH KÖNYVKIADÓ 1980

Az Országos Tanács beszámolójából

(ELŐADÓ: SARLÓS ISTVÁN)

A hazánkban élő nemzetiségiek – németek, szlovákok, délszlávok és románok – velünk, magyarokkal egyenlő jogú és ezért azonos lehetőségekkel rendelkező állampolgárok. Ők gyakran hivatkoznak erre, mert meggyőződtek arról, hogy hűségük nemzetiségi kultúrájukhoz, ragaszkodásuk történelmi hagyományaikhoz és az a tény, hogy művelik anyanyelvüket, nem lazítja, hanem erősíti a közös hazánkhoz való kapcsolatukat.

Nem szabad megfeledkeznünk arról, hogy határainkon kívül is sok millió magyar él. Azt kérjük, hogy legyenek új hazájuk dolgos és a haladást szolgáló állampolgárai. Reméljük, hogy ismerik hazánk mai életét, s bízunk abban, hogy egyetértenek célkitűzéseinkkel és törekvéseinkkel.

Mi azt valljuk, hogy a szocialista országokban élő nemzetiségiek az összekötő híd szerepét töltik be, ezért érdekünk a nemzetiségi lét és kultúra fejlődésének serkentése és támogatása.

Érdeklődéssel figyeljük a határainkon túl élő magyarság sorsának alakulását, függetlenül attól, hogy hazájuk milyen társadalmi rendszerű ország. Örülünk minden sikerüknek, és művészeik alkotásait az egyetemes magyar kultúra fontos alkotóelemének tartjuk.

Tudjuk, hogy olyan egység, amelyben minden ember mindennel és minden időben egyetért, szinte elképzelhetetlen. De az ellentéteket és a vitákat, a meglevő érdekellentéteket a jól kidolgozott és alkalmazott politika jegyében fel lehet oldani. Az érdekek esetleges és olykor átmeneti ütközése gondokat okoz mindenkinek még akkor is, ha ismerik a feloldásukat elősegítő programokat. A tudatosság és a szervezettség, az okos célok érvényesülése teszi lehetővé, hogy ami ma még csak egyik csoport érdeke, az éppen az ő munkájuk, emberi magatartásuk révén, előbb vagy utóbb, közvetve vagy közvetlenül a közösség, a társadalom javára váljék. A dolog természetéből következik, hogy a Hazafias Népfront munkájában erre

minden területen lehetőség nyílik, ha nyitott szemmel járunk a világban, s látjuk, hol került vagy kerül sor az érdekek ütköztetésére.

Ha már létrejött a különböző felfogású emberek között az együttműködés, akkor világossá kell tenni, hogy a közös célokért nem egyszerűen egymás mellett, hanem az egymás nézetei iránti érdeklődéssel és azok tiszteletben tartásával lehet és kell dolgozni. Ez nem zárja ki, ellenkezőleg feltételezi az akitivistáink közötti eleven eszmecserét. Ebben meggyőződésünk szerint az lesz a meghatározó irány, amelyik a legtöbbet tudja tenni a közös szocialista célokért, amelyik közelebb van a teljes emberi igazsághoz.

A szocializmus az emberre irányítja a figyelmet. Az emberre, aki érez, dolgozik, jövőt formál és felkarolja mindazt, ami szép és jó. Ezzel a törekvéssel fejleszti az ösztönös hazaszeretetet tudatossá, olyan magatartássá, amely a saját népével együtt, de sohasem más népek rovására akarja boldoggá, gazdaggá tenni a hazáját. E törekvésben keres és talál szövetségest más országok népeiben s válik a szó legnemesebb értelmében a haza hű képviselőjeként nemzetközivé.

Sziebert Ferenc hozzászólásából

(A SOMBEREKI „BÉKE ÓRE" TSZ BRIGÁDVEZETŐJE)

1979 augusztusában a XII. pártkongresszus, valamint felszabadulásunk 35. évfordulója tiszteletére a sombereki Béke Óre Termelőszövetkezet a magyar sajtóban felhívást tett közzé, amely az ésszerű takarékosságot szem előtt tartva, a termelés jelentős növelését tűzte ki célul. A versenyfelhíváshoz országosan sokan csatlakoztak.

Termelőszövetkezetünk három község területét foglalja magában. Aki területünkön járt, észrevehette, hogy a helységneveket nem csak egy tábla jelzi, hanem a „Somberek", „Palotabozsok" és a „Görcsönydoboka" tábla mellett látható a német nyelvű is, tehát aki itt jár, láthatja, hogy nemzetiségi vidék ez.

A központi községben, Somberekben és társközségében, Palotabozsokon 50% német ajkú, 50% pedig székely, illetve a felvidékről betelepített magyar és magyar őslakos. Szülőfalumat, Görcsönydobokát 85%-ban német nemzetiség lakja. A lakosság nálunk nemcsak vagyon szerint, hanem nyelv szerint is nagyon megosztott volt. A falu lakosságának a kisparaszti hagyományon nyugvó életmódját a szocialista termeléssel felcserélni nagy nehézséggel járt.

Csak céltudatos, szakszerű, szorgalmas munkával lehet magasabb életszínvonalat elérni, és csak a nehezen elért eredmények tartósak! Mi úgy mondjuk: „Könnyen együtt, könnyen megy!" A közös gond, cél és eredmény egy közösséggé kovácsolta a falu különböző nyelveket beszélő népeit. Ilyen körülmények között kezdtük el a termelőszövetkezetben a munkát.

A gazdasági tevékenységet élénk és eredményes kulturális munka kíséri. A különböző nyelveket beszélő emberek a hagyományok ápolása terén elért eredményeket közösnek értékelik. Hazánk német nemzetiség által lakott vidékein mindenhol ismerik a kiváló palotabozsoki nemzetiségi kultúrcsoportot. Az idei mohácsi busójáráson a délelőtti térzenét a Széchenyi téren a bozsoki úttörőzenekar adta. Sombereken két érdemes kultúrcsoport működik. A német kórus szép dalait a pécsi rádió német nyelvű adásaiban igen sűrűn hallhatjuk.

Az idősebb generáció szabad idejének nagy részét a hagyományok ápolásának szenteli, hogy azokat megőrizze a következő generáció számára.

Ha egy nemzetiség életéből a dal kiveszik, követi a nyelv, majd az egész nemzetiség kihalása. Mi ezt nem engedjük, és ehhez minden segítséget megkapunk. Az óvodáktól az egyetemig tanulhatjuk német anyanyelvünket, anyanyelvi újságunk, rádiónk és tv-műsorunk van. A sajtónak és a tömegkommunikációs szerveknek óriási szerepe van az anyanyelv ápolásában és fejlesztésében. A tv-ben az egész ország láthatta a sombereki székelyek karácsonyi népi játékát. Ugyancsak sombereki székelyek alkotják azt az énekkart, amely elnyerte a Népművelési Intézet nívódíját, és a Duna menti folklórfesztiválon kiváló minősítést kapott.

Mint mondottam, a falu lakosságának 85 %-a német ajkú, és ezért a nyelv, a dal és a szokás itt maradt fenn a legjobban. Két éve még kerepelő fiúk járták az utcát nagycsütörtöktől nagyszombatig, hogy harang helyett ők ébresszék a falu lakosságát. A legérdekesebb az volt, hogy ha magyar gyerekek is jártak velük, a szöveget ők is németül énekelték. A családok legtöbbje németül beszél a gyerekekkel, de a fiatalok egymás között már ritkábban.

Termelőszövetkezetünk és a háztáji gazdaságok közvetlen exportra is termelnek. A külföldi üzletkötőkkel legtöbbször saját anyanyelvükön tudunk beszélni. Nyelvtudásunk tehát népgazdasági érdek.

Such János hozzászólásából

(A SZLOVÁK SZÖVETSÉG FŐTITKÁRA)

Az a megtisztelő feladatom, hogy hozzászólásomban a delszláv, német, román és szlovák nemzetiségi szövetségek nevében szóljak. Ebben az esetben egyeztetett hozzászólásról van szó.

A Magyarországon élő nemzetiségi állampolgárok szocialista társadalmunk szerves részét, alkotóelemet képezik. Örömeink és gondjaink azonosak, ebben nincs meghatározó szerepe annak, hogy milyen nemzetiséghez tartozunk.

Nemzetiségi szövetségeinket a Hazafias Népfront különféle szintű szerveivel egyre szorosabb szálak kötik össze. Együttes tevékenységünk helyes elvi alapjai számos dokumentumban megfogalmazódtak. Engedjék meg, hogy kettőt említsek. Alapszabályunk is kimondja, hogy a szövetség céljának elérése érdekében az MSZMP politikája alapján, a Hazafias Népfront politikai keretében, más társadalmi és állami szervekkel együttműködve munkálkodik. Idézhetem ezzel összefüggésben a rendelkezésünkre bocsátott kongresszusi állásfoglalás 4. oldalának egy részét, amely kimondja: „támogatjuk és sokoldalúan segítjük a nemzetiségi szövetségek munkáját, a hazánkban élő más anyanyelvű honpolgárok hagyományainak, kultúrájának, közösségi szokásainak megőrzését és ápolását".

Olyan megállapításokról van itt szó, amelyek tettekben, pártunk nemzetiségi politikájának realizálásában öltenek testet.

Mi is elmondhatjuk: a Hazafias Népfront VI. kongresszusa óta eseményekkel és nehézségekkel teli, de jelentős sikerekben gazdag időszak áll mögöttünk. 1978 végén a Hazafias Népfront aktív közreműködésével eredményesen zajlottak le a nemzetiségi szövetségek kongresszusai. Feladataink megoldásához nagy segítséget nyújtott az MSZMP Politikai Bizottságának 1978. január 10-i nemzetiségi politikai határozata. 1980 tavaszán az MSZMP XII. kongresszusa jelentőségének megfelelően foglalkozott nemzetiségeink helyzetével, ami széles körben kedvező visszhangot váltott ki.

A jó politikai légkörben a különböző nemzetiségekhez tartozó állampolgárok munkával, tettekkel bizonyítják hűségüket hazájukhoz, a fejlett szocializmust építő Magyar Népköztársasághoz. A közösen elfogadott cél megvalósítása érdekében kifejlett tudatos cselekvéssel járulunk hozzá a szocialista népi-nemzeti egység erősítéséhez.

A nemzetiségi dolgozók aktív részvétele a termelésben, a kultu-

rális, a politikai életben bizonyítja, hogy a magyar lakossággal együtt az ország igazi gazdáinak érzik magukat. A közös sors, a közös munka kialakította és egyre erősíti nemzetiségeinkben a magyarokkal való együvé tartozásnak, a közös haza szolgálatának tudatát. Ebben fontos szerepet játszanak azok az erőfeszítések, amelyeket pártunk, államunk, a Hazafias Népfront, a nemzetiségi szövetségek és más szervek tesznek az egyenjogúság tényleges biztosításáért.

A nemzetiségi jogok érvényesülésének legfőbb területei, sajátos mutatói a korszerű anyanyelvi oktatás, a nemzetiségi közművelődés színvonala, a nemzetiségi nyelvű tömegtájékoztatás. A felszabadulás utáni években, de különösen 1949 után fokozatosan megteremtődtek az óvodákban, a különböző típusú iskolákban a nemzetiségi nyelvű oktatás keretei, feltételei. A fejlődés nem volt egyenletes, de különösen az elmúlt évtizedben a nemzetiségi oktatás iránti igények jelentősen növekedtek. Ezt igazolja, hogy amíg 1968-ban 320 intézményben 22 332 gyermek, addig 1980-ban 494 intézményben már 43 564 nemzetiségi származású gyerek tanul anyanyelvén. Továbbra is a számszerű növekedés a jellemző, főleg az óvodás korúaknak, ami örvendetes.

Fontos feladat a korszerű anyanyelvi oktatás további fejlesztése. Jelentős, gyakran látványos fejlődést mutat a nemzetiségi közművelődés, ami az általános művelődésügy szerves része, célkitűzései annak keretében valósulnak meg. A magyar kultúrával együtt, amellett, azzal párhuzamosan él, virágzik a nemzetiségi – a sokrétű nemzetiségi – kultúra.

Örvendetes fejlődés tapasztalható a nemzetiségi tárgyú kutatások, a nemzetiségi nyelvű könyvkiadás – ez nem jelentéktelen dolog – és a Hazafias Népfront által is nagymértékben támogatott honismereti, néprajzi tevékenység terén.

A magyar és a nemzetiségi sajtó mellett tovább bővült a nemzetiségi nyelvű tömegtájékoztatás eszköztára. Központi adón megindult a szerb-horvát-szlovén, német és szlovák, később a román nyelvű rádióadás. Megvalósult a szerb–horvát és német nyelvű, országos hálózaton sugárzott tv-adás. Sajnos, ez még nem történt meg román és szlovák nyelven, amire ugyancsak igény mutatkozik.

Általános, tehát magyar és nemzetiségi gond, hogy a rádió 3. műsorában, illetve a tv 2. programjában sugárzott adások az érdekelt települések egy részen rosszul vagy egyáltalán nem vehetők.

Nemzetiségi politikánk a párt általános politikájának szerves része. Csak ezt tudva érthetjük meg, hogy társadalmi fejlődésünk és nemzetiségeink helyzete szorosan egybefonódik. A párt politikája

mi követeli, hogy minden illetékes rendszeresen tanulmányozza a nemzetiségek helyzetét, és következetesen munkálkodjon jogos igényei maximális kielégítésén. Ez fontos elvi kérdés, még akkor is, ha számuk a magyar lakossághoz viszonyítva nem nagy.

Nemzetiségi politikánk társadalmi megítélése kedvező. Hazánk lakossága növekvő aktivitással vesz részt a párt nemzetiségi politikájának megvalósításában. Elért eredményeink eltitő forrása a társadalmunkban végbement tudati változás, amely a nemzetiségek iránti fokozódó érdeklődésben is kifejezésre jut. Társadalmunk érettségét, nemzetiségi lakosságunk közéleti tevékenységre való ratermettségét igazolja többek között, hogy a múlt évi országgyűlési és tanácstagi választásokon újonnan megválasztott testületekben ismét megfelelő arányban vagyunk képviselve.

Bennünket, nemzetiségi állampolgárokat megelégedéssel tölt el, hogy pártunk és államunk a békeszerető népek kapcsolatainak ápolásában, a szocialista országok közösségének erősítésében fontos szerepet szán nekünk, nemzetiségieknek is. Kádár János mondotta a párt XII. kongresszusán – idézem –: „Arra törekszünk, hogy a hazánkban élő német, szlovák, délszláv, román nemzetiségiek és a szomszédos szocialista országokban élő magyar nemzetiségiek hozzájáruljanak népeink barátságának és internacionalista együttműködésének az elmélyítéséhez."

A kongresszus határozatából

Támogatjuk és sokoldalúan segítjük a nemzetiségi szövetségek munkáját, a hazánkban élő, más anyanyelvű állampolgárok hagyományainak, kultúrájának, közösségi szokásainak megőrzését és ápolását.

Segítsük az ország határain kívül élő magyarokat abban, hogy anyanyelvüket ápolhassák és részesei legyenek nemzeti hagyományaink, kultúránk őrzésének, fejlesztésének.

A HAZAFIAS NÉPFRONT VII. KONGRESSZUSA
BUDAPEST 1981.

Az országos agitációs, propaganda- és művelődéspolitikai tanácskozás dokumentumaiból

(1983. JANUÁR 11-12.)

Aczél György előadói beszédéből

Szellemi életünket napjainkban elenken foglalkoztatja a nemzeti és nemzetiségi kérdés. Ez természetes, hiszen a világon mindenütt – a kisebb közösségeknél is – előtérbe került az azonosságtudat, a hovatartozás tisztázása nyelvi, történeti és kulturális szempontból egyaránt. Természetesen nálunk azért is, mert az elmúlt évtizedek nagy társadalmi változásai a nemzet mibenlétét is változtatták, a dolgozó osztályokat nemzetté tették. Az egymással szemben álló osztályok helyett ma a szocializmust [illegible] építésén munkálkodó, együttműködő osztályok és rétegek élnek e hazában. Természetes azért is, mert Közép- és Kelet-Európában a nemzeti fejlődés a gazdasági-társadalmi elmaradás miatt később bontakozott ki, s a bonyolult etnikai viszonyok miatt nemcsak uralkodó és elnyomott nemzeteket állított szemben egymással, hanem nemegyszer ellentéteket keltett az elnyomottak között is. Természetes végül azért is, mert hazánk határain kívül jelentős létszámú magyar etnikum él, amely anyanyelve, történelmi hagyományai, kultúrája révén sok szállal kötődik a mai Magyarországhoz is. Nem lehet hát csodálkozni, ha a nemzeti és nemzetiségi kérdés körül sok vita folyik. Ezekben a vitákban szélsőséges nézetek is felbukkannak.

Nem értünk egyet azokkal, akik a nemzet sorsát, jövőjét az úgymond – gazdaságcentrikus politikától féltik. Egyaltalán, nem értünk egyet gazdaság és kultúra, gazdaság és nemzeti érzés szembeállításával, nem hiszünk a nemzet olyan kulturális és morális felemelkedésében, amely nem szilárd gazdasági alapokon nyugszik. Ám azt is jól tudjuk, hogy a nemzet morális, tudati állapotával külön is kell törődnünk. A sikeres gazdaság döntő feltétele – de nem automatikus garantálója – a nemzet szellemi és erkölcsi emelkedésének.

A második nagy kérdéscsoport, amely a mai viták középpontjában áll, a „nemzeti sorskérdéseknek" nevezett problémák: az alacsony népszaporulat, az alkoholizmus növekedése, az öngyilkosságok magas száma – hogy csak néhányat említsek közülük. Ezeket némelyek úgy állítják be, mintha kedvezőtlen alakulásukért az eze-

ket szerintük elhanyagoló, túlságosan a gazdaságra koncentráló politika volna a felelős. Elegendő szétekinteni a világban ahhoz, hogy e kérdéseket reális összefüggéseikben ítéljük meg. Az e téren mutatkozó gondokat is magára kell hogy vállalja társadalmunk – vállalja is –, bár tudjuk, hogy gyakran messzemenő történelmi előzményekkel, tényekkel kell számolnunk, ha eredetüket vizsgáljuk. Hazánkban, amióta statisztikákat készítenek – 100 éve – egyfolytában aggasztó az öngyilkosságok száma, aránya és az alkoholizmus. A szocializmus sok minden rosszat is örökölt, de ezek leküzdésére is elkötelezte magát. Súlyosak ezek a gondok, ha nem is a nemzet létét meghatározó, elsődleges problémák. Korlátozásukért sokat, még többet kell tenni, de mindenekelőtt tisztázni kell a lehetséges megoldás útjait és a cselekvési sorrendet.

Egyes körökben feltámadt a tragikus történelemszemlélet, amely a magyar múltban, de a jelenben is a balsors megnyilvánulását látja: az egész magyar történelmet a szerencsétlenségek, vereségek, bukások sorozatának fogja fel. Olyan törekvésekkel is találkozunk, amelyek rehabilitálni akarják a Horthy-rendszert, s – a külső körülmények kényszerének eltúlzásával – revidealni akarják azt a jogos, igazságos, tudományosan is megalapozott történelmi ítéletet, amelyet ez a reakciós rendszer nem pusztán külpolitikájával, hanem társadalmi konzervativizmusával, mélységes népellenességével joggal váltott ki.

A nemzeti létnek és a nemzeti tudatnak a szocializmusban is vannak valódi problémái. Bebizonyosodott, hogy átmenetileg a valóságos érdekek, illetve ezek sérelme, s még inkább a vélt érdekek a nemzeti ellentéteket, a nacionalizmust a szocializmus építésének idején is táplálhatják. Kiderült, hogy a különböző szocialista országok nem egyformán oldják meg a nemzetiségi kérdést, hogy a leninі nemzetiségi politika elvei nem érvényesülnek automatikusan, sőt – régi nacionalista nézeteket is feltámasztva – előfordulnak kísérletek a nemzeti kisebbségek jogainak csorbítására, erőltetett asszimilálásukra is.

Az elmúlt negyedszázadban a legpozitívabb nemzeti és internacionalista hagyományainkra támaszkodva igyekeztünk fejleszteni, gazdagítani, erősíteni nemzetünk öntudatát, mint a szocialista Magyarország egyik legfontosabb eszmei kohéziós erejét. Ennek az időszaknak a fejlődése gazdaságilag lehetővé tette a magyar nép nagy többségének anyagi felemelkedését, ami oly hő vágya volt minden magyar hazafinak, aki valaha is a nép érdekében akart cselekedni. Azzal, hogy felszámoltunk a tömeges nyomort, a dolgozó osztályok kizsolgáltatottságát, kizsákmányolását, s egyre többen él-

hetnek azzal a lehetőséggel, hogy a javuló körülmények között tanuljanak, művelődjenek, értelmesen rendezzék be életüket, a párt, a szocialista állam nemzeti programot valósított és valósít meg, s a nemzet igazi érdekeit képviseli.

A szocializmus építésében szerzett tapasztalataink alkalmasak arra, hogy valóságos gazdasági, társadalmi, kulturális eredményeinkben fedezzük fel sajátosságainkat, de azokat a közös vonásokat is, amelyek a szocializmus jellemzői mindenütt a világon. Népünk az országot mindinkább hazájának rendezi be, nemzeti öntudatát nemcsak a múlt táplálja, hanem mind erőteljesebben a jelen. Megvan az alapunk ahhoz, hogy eredményesen cselekedjünk jövőnk érdekében.

Nemzeti önérzetünk mélyén fakadhat abból is, hogy sikeresen építsünk egy minden korábbinál szabadabb és demokratikusabb magyar társadalmat, hogy olyan gazdaságot hoztunk létre, amelyről ellenségeink is kénytelenek elismerni, hogy kiállta a próbát. Tudják azt is, hogy politikánk megfelel az ország adottságainak és tükrözi nemzeti sajátosságainkat. Paradox módon azonban e gazdasági rend nemzeti jellegzetességeivel, sajátosan magyar mivoltával többnyire más nemzetek számolnak, mi kevés erőfeszítést tettünk, hogy jogos nemzeti önérzetünk egyik alapjává tegyük.

Szocialista fejlődésünkkel az egyetemes haladás nagy áramaiba kapcsolódtunk bele. Hazánk iránt egész történelme folyamán soha nem nyilvánult meg akkora érdeklődés, mint a szocialista Magyarország eredményei és tapasztalatai iránt.

Ami a múltat illeti, tisztában vagyunk azzal, hogy nemzeti fejlődésünk egyik természetes velejárója a történelem, nemzeti történelmünk tanulságai iránti fokozott igény. Történetírásunk az egész magyar történelmet – pozitív és negatív tendenciáit együtt – vizsgálat tárgyává teszi, és igyekszik reális szemléletet kialakítani. Fellép a nacionalista, provinciális torzítások ellen, de fellép a dogmatizmus leegyszerűsítései, konfliktusmentessége vagy a nemzeti nihilizmus ellen is.

A történelem nem az apológia eszköze, és nem is illúziórombolás tárgya. Akkor sem az, ha másutt ilyen vonásokat is tapasztalhatunk. Nekünk saját önbecsülésünk és történelmi valóságérzékünk miatt kell kritikailag szembenézni múltunkkal. Korszerű, reális történelemszemléletre törekszünk, amely egyszerre szolgálja a múlt megértését és program adását a jövőre.

Múltunk szorosan összefonódott Közép- és Kelet-Európa népeinek történetével. Ezért természetesnek kell tekintenünk, hogy bizonyos folyamatokat, eseményeket és személyeket különbözőképpen

ntélnek meg az itt élő nemzetek történészei. Mi helyeseljük a tudományos vitát ezekben a kérdésekben. Nem értünk azonban egyet azzal, hogy a történelmet bárki, bárhol aktuális politikai tételek alátámasztására használja fel.

Nálunk is vannak hívei a hamis nemzeti mítoszok feltámasztásának, akik úgy vélik, hogy az irracionális mozzanatok szükségszerűen hozzátartoznak egy nemzet, egy szocialista nemzet öntudatának erősítéséhez is. Egyesek számára nálunk sem elég már a finnugor rokonság. Úgy gondolják, jobb, ha a sumérektől származtatjuk magunkat, mert az inkább illik a nemzeti nagyság, a tőlény gondolatához, mert jobban bizonyítja régiségünket.

Mások a nemzeti folytonosság gondolatát azzal kívánják alátámasztani, hogy a XX. századi nemzetfogalmat visszavetítik a középkorba. Vita folyik arról, hogy ki a magyar és mi a magyar, s eközben feltámasztanak mindenféle régi nemzetkarakterológiai elméleteket, amelyekben abszolutizálják, egyes tulajdonságokra vagy magatartásformákra redukálják, tematizálják a nemzeti jellemzőket.

A Duna-medence népeinek történetét vizsgálva némelyek a multbeli sérelmeket sorolják fel, adatokat keresnek arra vonatkozólag, hogy ki követett el nagyobb embertelenséget a másik kárára. Gyakran a közelmúlt történetéből sem a közös cselekvés, az együttműködés, a haladás sok nemzetet összefogó szolgálatát emelik ki, hanem azzal foglalkoznak, hogy ki volt erősebben nacionalista vagy éppen fasiszta, Horthy, Antonescu vagy Tiso, esetleg Pavelic.

Az ilyen megnyilvánulások képviselői gyakran azt állítják, hogy mások nacionalizmusára válaszolnak. A mi álláspontunk az, hogy a nacionalizmusra, sovinizmusra, nemzeti gyűlölködésre nem lehet nacionalizmussal, sovinizmussal, nemzeti gyűlölködéssel válaszolni. Meggyőződésünk, hogy a tudománytalanság, a történelmietlenség, különféle anakronizmusok kultusza nem szolgálhatja az egészséges nemzeti tudatot sem nálunk, sem más országokban és ezért minden ilyen kísérlettel szembeszállunk. Azért sem fogadjuk el, hogy a nacionalizmus, a sovinizmus mások nacionalista vagy soviniszta megnyilvánulására hivatkozzon, azokkal mentegesse magát, mert a nacionalizmust nem lehet szelektíven „alkalmazni". Aki visszalép a nacionalizmus pozíciójára, az nem őrizheti meg jogos nemzeti érzelmeit és internacionalizmusát, összemberi nézőpontját sem.

A történelmi kérdéseket nem akarjuk összekeverni a mai problémáival. Ha azt mondjuk — Leninnel szólva —, hogy a Versailles-környéki békeszerződések imperialista jellegűek voltak, ezzel csak tör-

ténelmi tényt állapítunk meg. Ez azonban nem azt jelenti, hogy a szocialista Magyarország bármiféle revizionista politikát akarna folytatni. A helsinki záróokmány szellemében ma is azt valljuk, hogy a határok sérthetetlenek, s ez nem nemzeti közömbösség, ellenkezőleg: a nemzet érdekeit szolgáló reális politikai álláspont.

A magyarországi nemzetiségeket és a szomszédos országok magyar nemzetiségeit úgy tekintjük, mint amely közösségek sok szempontból, mindenekelőtt kulturálisan a híd szerepét tölthetik be az egyes országok között. Úgy véljük, hogy a szocialista országokban a lenini nemzetiségi politika elveit kell alkalmazni. Ezt igyekszünk magunk is tenni, amikor a magyarországi nemzetiségek mindenirányú tevékenységét támogatjuk, biztosítjuk számukra az állampolgári és kollektív jogokat.

Nem szemléljük közömbösen, ha bárhol a nemzetiségek hátrányos megkülönböztetésnek vannak kitéve, ha korlátozzák őket az anyanyelv használatában, az anyanyelvi oktatás biztosításában, ha nem tudják tartani a kapcsolatot más országbeli rokonaikkal és barátaikkal. A szocializmus egyetemes érdekei nevében kívánjuk, hogy bármely országban, bármely nemzetiség érvényesíteni tudja gazdasági, politikai és kulturális jogait. Saját tapasztalatainkból kiindulva mondhatjuk, hogy a nemzetiségek akkor szolgálják a leghatékonyabban annak az országnak az érdekeit, amelynek állampolgárai, ha megtalálják ott a helyüket, ha hazájuknak érezhetik és érzik azt.

Úgy véljük, a hatalmon levő kommunista pártokat közös felelősség terheli a nemzetiségi politika elveiért és gyakorlatáért. A gazdasági, a politikai és a kulturális együttműködés a szocialista országokkal a nemzetiségi kérdés megoldásához is segítséget nyújt. Aki tehát a szomszédos országokban élő magyar nemzetiségek ügyét akarja szolgálni, annak a sokoldalú együttműködés hívének is kell lennie.

Mi így fogjuk fel a nemzetiségi kérdést, és ebben a szellemben teszünk kísérletet Közép- és Kelet-Európa baráti szellemének ápolására. Ebben a szellemben hívunk fel közös munkálkodásra minden olyan erőt, amely a történelemből azt a tapasztalatot szűrte le, hogy ezeknek a népeknek nemcsak együtt kell élniük, hanem közösen kell dolgozniuk azért, hogy Európának ez a régiója behozza múltbeli lemaradását s a népek testvériségének példáját adja.

Aczél György vitazárójából

Nemzeti jelleg és nemzetköziség minden időben a lehető legkonkrétabban összekapcsolódik. A nemzetek tartós emelkedését csakis azáltal lehet szolgálni, ha sorsukat a haladó erőkhöz, ezek ideológiájához kötik.

Meggyőződésem, hogy a legsajátosabb magyar nemzeti érdeket szolgálja az, hogy ennek az országnak a sorsa a XXI. századi ideológiához, a marxizmus—leninizmushoz kötődik. S egyben a szocialista országok közösségéhez, a világ haladó erőihez kapcsolódik.

Minket a Szovjetunióval, a szocialista országokkal történelmi tapasztalat fűz össze, közös érdekek, eszmék és eszmények. Ebben a szövetségi rendszerben a békés építés biztosítékát is megtalálja hazánk, amelynek teljesen szuverén külpolitikája egyben gazdasági érdekeinket is szolgálja. A KGST — amelynek fejlesztése a tagok közös érdeke — közvetlenül is felsorolhatatlanul gazdag lehetőségeket ad számunkra, s egyben a tőkés piacokon való tevékenységünkhöz is stabil hátteret jelent. Széles körben ismert az ezt bizonyító adatok és példák sora. Ezért hadd utaljak ezúttal egy ritkán idézett összefüggésre. Egy olyan világban, amelyben a legfejlettebb nyugat-európai országokban is egyenként számolják, hogy hány munkahelyet biztosít a kelet—nyugati gazdasági együttműködés, érdemes elmondani: Magyarországon mintegy 700 000 munkahely függ közvetlenül a KGST-kooperációtól.

Ismétlem tehát: a nemzet felemelkedésének kérdései nem válaszolhatók meg kizárólag a „magyar glóbuszon"; elengedhetetlen, hogy az internacionalizmus nagy kérdéseit is helyesen válaszoljuk meg.

Vannak a nemzeti kérdésnek speciális problémái, amelyek koronként elhomályosulnak, majd föl-fölerősödnek. Ezek egyike ma nálunk a határainkon túl élő magyar nemzetiségek helyzete. Minthogy e két napban is többször és többen érintették ezt a kérdést szeretnék erről is szólni.

Mindenekelőtt elvi-politikai álláspontunkról. Szükségtelennek tartom itt elismételni, amit az egész világ ismer. Kádár János elvtárs Helsinkiben mondott szavait. Pártunk álláspontja immár hosszú idő óta következetes, minden erre szolgáló alkalommal — kongresszusokon, évfordulók kapcsán vagy találkozókon — saját elveinket kozérthetően s mindenütt azonosan kifejtjük.

Pártunk a szocializmust építő magyar dolgozó nép érdekeit feje-

zi ki. Először azáltal, hogy a magyar nemzet felemelkedését úgy képviseli, hogy ettől elválaszthatatlanul internacionalista. Másodszor azáltal, hogy a társadalomnak nem csupán egyik vagy másik jelentős problémáját emeli egyoldalúan az összes többi elé, hanem a nép valamennyi valóságos gondját (elvi korlátozás nélkül azokat egymással összefüggésben kezelve) fölvállalja, éspedig oly módon hogy döntően a nép történelmi felemelkedésének összfolyamatára ügyel. Valaki itt joggal fogalmazott úgy, hogy ez a tény a legtöbb emberben előbb vált pozitív tapasztalattá, hogysem meg tudta volna fogalmazni.

Ebből pedig leginkább két dolog következik. Az egyik: súlyos károkat okoz az az eleve képtelen elképzelés, hogy volnának, akik úgymond a nemzetért felelősek, mások a nemzetköziségért megint mások a demokráciáért, és ismét valaki mások a szocializmusért. Ennek az országnak a sorsáért kell mindannyiunknak felelősséget vállalnunk. S tegyük hozzá: csakis oly módon, hogy közben — József Attilával szólva — „helytálljunk az emberiségért, az örök talajon".

Alapállásunk másik következménye, hogy elveinket képviseljük, s ebben megingathatatlanul realisták vagyunk. Tudjuk, hogy Lenin a versailles-i szerződéseket imperialista rablóbékének nevezte. Tudjuk, hogy Trianon egyben a Magyar Tanácsköztársaságért is büntetés volt. S azt is tudjuk, hogy Horthy Miklós revíziós politikája tökéletesen elszigetelte, s végül katasztrófába vitte az országot. Senki kedvéért kalandorságba nem bocsátkozunk sem most, sem a jövőben. Politikánkban tartós, állandó érdekeket, értékeket képviselünk. Például a nemzetiségi kérdésben azt a lenini elveken alapuló meggyőződésünket, hogy minden nemzetiség — így a más országokban élő magyar nemzetiségiek — anyanyelvi, oktatási és kulturális fejlődése, jogainak teljes tiszteletben tartása és gyakorlati érvényesülése közös érdeke valamennyi érintett népnek és országnak, a szocializmus ügyének, Európa békéjének.

Ott pedig, ahol erről tárgyalni kell és lehet, tárgyalunk. Mi ilyenkor is elvi álláspontot képviselünk. Azon nem vitatkozunk, hogy a partnerországon belül történő dolgok az ő belpolitikai ügyük. Azt viszont tőlünk nem lehet elvitatni, hogy nekünk is nagy jelentőségű belső politikai ügyünk, hogy sok millió magyar állampolgárnak testvére, rokona, barátja él a határainkon túl, így adott partnerünk országában is, és honfitársainkat érdekli, mi történik velük, hogyan is élnek. Hozzáteszem: az is érdekli őket, hogyan élnek az ott élő többi dolgozók — mint ahogy ez természetesen fordítva is így van.

Tudom, hogy vannak, akik még sok mindent ajánlanának ne-

künk. Mi azonban nem követjük azok módszerét, akik határainkon belül vagy kívül a társadalmi eredetről, nemzetkarakterológiai kérdésekről, sérelmi listákról vagy korábban szerzett jogokról akarnak nagy, nyilvános aktuálpolitikai vitakampányt ránk erőszakolni. Ezek végül is az imperialisták céljait szolgálnák. Aki olykor összehasonlítja, hogy ugyanarról a kérdésről ugyanaz a nyugati ellenséges adó mit sugároz magyarul és egyik-másik szomszédnak a nyelvén, az megértheti, hogy bizonyos imperialista erők miféle békebíró szerepét szeretnék eljátszani.

Azt hittük, velünk nem eshetik meg, hogy feléledhet az a veszélyes nézet, miszerint a társadalmi gondokat, bajokat nacionalizmussal, nemzeti gőggel elfedni, „orvosolni" lehet. Minden nép számára veszélyes „elmélet" és gyakorlat ez. Történelmi tapasztalatunk, hogy nem tartós hatású az ilyen „orvosság", ilyen utat mi nem követhetünk. Vigyázzunk, nehogy a végén az „derüljön ki", hogy mi különbek vagyunk, mert magyarok vagyunk . . .

Mély meggyőződésünk, hogy a nemzeti, a nemzetiségi kérdést jól megoldani Európában és a világon mindenütt csak a szocializmus tudja. Hogy akár Magyarország fejlődési útjáról van szó, akár a népek nemzetek, országok együttéléséről, együttműködéséről, sokféle javaslat, sőt vita is jogosult lehet, de aki a szocializmust akarja kiiktatni, az nem lehet jó szolgálója nemzetének.

AZ ORSZAGOS AGITACIOS, PROPAGANDA-
ES MUVELODESPOLITIKAI ANACSKOZAS JEGYZOKONYVE
KOSSUTH KONYVKIADO 1983

A Központi Bizottságnak a XII. kongresszus óta végzett munkájáról és a párt feladatairól hozott határozatából

(1983. ÁPRILIS 12–13.)

A felszabadulás előtti időkben a burzsoá nacionalizmus nagy károkat okozott hazánknak, Kelet-Európa népeinek, s nemegyszer súlyos tragédiákhoz vezetett. Az imperializmus tudatosan s napjainkban erőteljesebben szítja a nacionalista érzelmeket, hogy éket verjen a szocialista országok közé, gyengítse egységünket.

Pártunk, kormányunk a leghatározottabban elítéli a burzsoá nacionalizmus minden megnyilvánulását, mert ezek ma is súlyos károkat okozhatnak népünknek. Nemzetünk felemelkedését, hazánk és népünk érdekeit, a Kelet-Európában oly bonyolult nemzetiségi kérdés igazságos és tartós megoldását csak a szocialista társadalom fejlődése biztosíthatja. Ezért a burzsoá nacionalizmussal szembeszegezzük szocialista hazafiságunkat és internacionalizmusunkat. Politikánkban természetesen ötvöződik nemzeti önbecsülésünk más népek tiszteletével, nemzeti érdekeink szolgálata a népek közötti baratság és szolidaritás ápolasával.

A XII. KONGRESSZUS [illegible] FELADATAIRÓL
KOSSUTH KÖNYVKIADÓ 1983

A Magyarországi Románok Demokratikus Szövetsége VI. kongresszusának dokumentumaiból

(1983. NOVEMBER 12-13.)

A kongresszus beszámolójából

(ELŐADÓ: PETRU SILAGHI)

[. .] A Magyarországi Románok Demokratikus Szövetsége az elmúlt öt év alatt is a Magyar Szocialista Munkáspárt nemzetiségpolitikai határozatai, a Hazafias Népfront VII. kongresszusának állásfoglalásai, valamint az V. kongresszuson elfogadott határozatok szellemében végezte sokoldalú tevékenységét. Nemzetiségi lakosságunk ebben az időszakban gazdasági, társadalmi és kulturális téren egyaránt újabb eredményekkel gazdagodott.

Tevékenységével szövetségünk hozzájárult a hazánkban élő román nemzetiségű állampolgároknak a szocialista építőmunkában való eredményes részvételéhez. A román nemzetiségű lakosság életszínvonala a magyar lakosságéval azonos mértékben alakult, a nehezebb gazdasági körülmények ellenére is javultak szociális és kulturális körülményei, stabilizálódtak és bővültek az anyanyelv művelésének keretei és a hagyományápolás lehetőségei. Gondot jelent azonban, hogy a hazai románság a mindennapi életben nem él eléggé a lehetőségekkel, az anyanyelven való művelődés igénye alatta maradt a várttnak.

A kongresszus — olyan időszakban tanácskozik és készít számvetést, amikor a társadalom fokozott figyelemmel kíséri a nemzetiségi lakosság helyzetét.

A két kongresszus között kiéleződött, bonyolultabbá vált a nemzetközi helyzet. [. . .]

A bonyolultabb nemzetközi helyzet és az ezzel járó nehezebb gazdasági körülmények ellenére is hazánk, a Magyar Népköztársaság politikai és társadalmi helyzete szilárd, kiegyensúlyozott, eredményeket ért el a szocialista társadalom építésében, ennek keretében a nemzetiségi politika megvalósításában. Ahhoz, hogy az elért eredményeket kellőképpen tudjuk értékelni és hogy a továbbiakban is reális célokat tűzhessünk magunk elé, szükséges eredményeink és gondjaink hiteles feltárása és azok sokoldalú elemzése

A Magyarországi Románok Demokratikus Szövetsége VI. kongresszusán is kifejezésre kívánjuk juttatni a román nemzetiségű lakosság ezen töretlen szándékát, amellyel eddig is magáénak vallotta a párt marxista – leninista nemzetiségi politikáját, hogy kész a továbbiakban is nemcsak támogatni, hanem alkotó módon érvényre is juttatni és megvalósítani a politikából adódó feladatokat. Teljes egyetértéssel fogadtuk az MSZMP Politikai Bizottságának 1983-as márciusi határozatát, amely megerősítette a korábbi politikai bizottsági határozatot és hosszú távra meghatározta az általános politika keretén belül követendő nemzetiségpolitikai tennivalókat és célkitűzéseket. A sajátos nemzetiségpolitikai tennivalókon túlmenően teljes egyetértésünket fejeztük és fejezzük ki a párt következetes bel- és külpolitikai célkitűzéseivel, a gazdasági építőmunka területén hozott intézkedésekkel és feladat-megjelölésekkel.

Nemzetiségi politikánk végrehajtása során a román nemzetiségű lakosság a magyar ajkú lakossággal és más nemzetiségekkel közösen, a testvéri barátság, a megértés és együttműködés jegyében vesz részt az MSZMP XII. kongresszusán elfogadott program teljesítésében. Odaadó munkájával kifejezésre juttatta, hogy egyértelműen helyesli és támogatja a Szovjetunióval, a baráti szocialista országokkal való testvéri együttműködés erősítését, kapcsolatainak további bővítését. A román nemzetiségű lakosság életét eddig is alapvetően az ország szocialista fejlődése és annak eredményei határozták meg. Sorsa, fejlődése a magyar lakosságéhoz hasonlóan elválaszthatatlan a szocialista társadalom építésének sikereitől.

A MAGYARORSZÁGI ROMÁNOK POLITIKAI ÉS TÁRSADALMI HELYZETE

A magyarországi román nemzetiségek hazánk alkotmányában biztosított állampolgári egyenjogúsága, a sajátosságai megőrzéséhez szükséges kollektív és egyéni jogai érvényesülnek az élet minden területén. A román ajkú lakosság a Magyar Népköztársaságot tekinti hazájának, a magyar lakossággal és az itt élő más nemzetiségiekkel együtt kíván munkálkodni a társadalmi haladásért, a gazdasági és kulturális felemelkedésért. Féltve őrizzük és erősítjük a szocialista hazafiság és az internacionalizmus eszméjét, elítéljük az esetenként és helyenként megnyilvánuló soviniszta, nacionalista jelenségeket. [. . .]

A lenini nemzetiségi politika eredményeképpen megvalósuló gazdasági, politikai és kulturális egyenjogúság jó lehetőségeket biz-

tosított a román nemzetiségű lakosság képviseletének a biztosítására a párt-, az állami és a társadalmi szervezetekben. A jelenlegi képviseleti arányok megfelelnek a román ajkú lakosság társadalmi helyzetének és számarányának. A román nemzetiségű dolgozók túlnyomó többsége bizonyságot tett arról, hogy vállalja a nemzetiséghez való tartozást, és kész részt venni a sorsát is érintő nemzetiségi politika gyakorlati végrehajtásában.

Hazánk román ajkú lakossága őszinte megelegedéssel veszi tudomásul, hogy az MSZMP nemzetiségi politikája szerves részét képezi a párt általános és szövetségi politikájának. Tettre kész elkötelezettséggel, a munkahelyi feladatok példás teljesítésével, a közéletben való aktív részvételével támogatja és cselekvően segíti a párt XII. kongresszusán elfogadott programjának, a kormány célkitűzéseinek a végrehajtását, megvalósítását. Megelégedéssel tapasztaltuk, hogy a két kongresszus közötti időszakban méginkább általános érvényűvé vált az a megállapítás, hogy a nemzetiségekkel való törődés, a nemzetiségi jogok gyakorlati megvalósítása nemcsak a szövetség ügye, hanem egyre inkább össztársadalmi üggyé vált. A Hazafias Népfront keretében jó mozgalmi lehetőség biztosított a román ajkú lakosság politikai, társadalmi és kulturális aktivitásának növelésére, a településeken megvalósítandó tennivalók elvégzésére. Szövetségünk a párt politikája alapján, az állami szervekkel és más társadalmi szervekkel, valamint az érintett települések gazdasági egységeivel karöltve végezte szervező és felvilágosító munkáját.

A nemzetiségi kérdés lenini elvei megvalósításának jelentős szerepe van a jószomszédi kapcsolatok elmélyítésében. Ezen a kongresszuson is hangsúlyozottan kívánunk szólni arról a szerepről, amelyet nemzetiségünk tölt és tölthet be a magyar és a román nép, a Magyar Népköztársaság és a Román Szocialista Köztársaság népei közötti barátság és együttműködés fejlesztésében, a határmenti megyék kapcsolatainak elmélyítésében. Hazánk román ajkú lakossága hagyományos kultúrájának ápolása és terjesztése kapcsán ösztönző szerepet vállal a két ország népei közötti jószomszédi viszony és a kapcsolatok erősítésében.

Bennünket, hazai romanokat különösen a kulturális kapcsolatok erősítése, a baráti szálak és a jó együttműködés kialakítása érint, amely fontos elvi-politikai kérdés, de gyakorlat is, hiszen anyanyelvi kultúránk fenntartásához, ápolásához és fejlesztéséhez fontos az a segítség, amelyet a szomszédos országtól kaphatunk.

Az elmúlt öt év folyamán szövetségünk az alapszabálynak megfelelően végezte munkáját. Felelősséggel és eredményesen képviselte a román ajkú lakosság sajátos nemzetiségpolitikai érdekeit. [. . .]

Az V. kongresszus óta tovább szélesedett a szövetség társadalmi bázisa. A nemzetiségpolitikai, az anyanyelvoktatási és a közművelődési feladatok eredményes megvalósítása érdekében a szövetség rendszeres munkakapcsolatban állt az érintett területek párt-, állami, társadalmi és népfrontszerveivel, valamint a területen dolgozó választott testületi tagokkal és aktivákkal. Értékelésünk szerint a két kongresszus közötti időszakban tovább erősödött és tartalmilag is fejlődött a szövetség kapcsolata a területtel, a román ajkú lakossággal, az oktatási és kulturális intézményekkel.

Az elmúlt öt év során román nemzetiségünk élete, eredményei és problémái rendszeresen kerültek a nyilvánosság elé. A tömegkommunikációs eszközök, a sajtó, a rádió és a televízió segítségével társadalmi és kulturális életünk széles körben vált ismertté és terjedt el. Az anyanyelvű sajtó, a román nyelvű rádióadás és a televízió műsora — az utóbbi kettő az V. kongresszus óta valósult meg — még hathatósabbá tette nemzetiségi politikai célkitűzéseink és eredményeink ismertetését, anyanyelvű kultúrank eredményesebb terjesztését. [.] Az érintett megyék pártbizottságai, a tanácsok, a népfrontbizottságok és az időközben megalakult nemzetiségi bizottságok folymatosan foglalkoztak a területükön élő nemzetiségi lakosság társadalmi, politikai és kulturális problémáival, azok megoldásához igyekeztek megfelelő feltételeket teremteni. Megítélésünk szerint az érintett megyék, városok és községek vezető szervei eredményesen hajtották végre a párthatározatokból adódó nemzetiségpolitikai feladatokat. Továbbra is azt igényeljük és kérjük Békés, Hajdú-Bihar és Csongrád megye párt-, állami és társadalmi szerveitől, hogy a jövőben is rendszeresen kísérjék figyelemmel nemzetiségünk helyzetét, a nemzetiségi jogok érvényesülésének alakulását, és az előttünk álló feladatok megoldásához biztosítsanak továbbra is megfelelő politikai keretet.

A szövetségi munka hatékonyságának és tartalmi színvonala emelkedésének egyik jelentős tényezője az a jó munkakapcsolat, amely — megítélésünk szerint — eredményesen fejlődött az elmúlt öt év alatt a Művelődési Minisztériummal, annak nemzetiségi önálló osztályával és más érintett szakosztályokkal, valamint a Hazafias Népfront Országos Titkárságával és más országos intézmé-

nyekkel. Munkánk tartalmi gazdagítását segítették elő azok az útmutatók, amelyeket az MSZMP KB tudományos, kulturális és közoktatási osztályától és a Nemzetiségi Tanácsadó Bizottságtól kaptunk. Ez utóbbi testület munkájában főtitkári képviselettel a szövetség is aktívan részt vett, és a testület tagjaként segítette a közös állásfoglalások és határozatok meghozatalát és kialakítását.

Szövetségünk megfelelő kapcsolatot alakított ki az érintett központi és területi szervekkel, amelynek eredményeképpen jó együttműködés bontakozott ki a lenini nemzetiségi politika következetes megvalósítása terén. A közös munka, a feladatok közös megoldása egyre inkább a megyei tanácsok, illetve a Hazafias Népfront keretében működő nemzetiségi bizottságok és albizottságok aktív közreműködésével valósult meg. Ebből a szempontból igen hasznos volt a HNF Országos Titkársága által 1981-ben Gárdonyban rendezett tanácskozás, amelyen a megyei nemzetiségi bizottságok és a szövetségek képviselői cserélték ki tapasztalataikat a nemzetiségi politika aktuális feladatairól, a munkamódszerek továbbfejlesztéséről. A jövőben a nemzetiségi bizottságok minden bizonnyal még nagyobb szerepet tölthetnek be nemzetiségi politikánk gyakorlati megvalósításában. Ennek érdekében a szövetség tovább kívánja erősíteni kapcsolatait a nemzetiségi bizottságokkal, valamint mindazon szervekkel és intézményekkel, amelyek hatékonyan segítették eddigi munkánkat és részt vállalnak a további feladatok megoldásában is. Így számítunk a Magyar Úttörők Szövetsége, a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat, a Magyar Néprajzi Társaság, a Tankönyvkiadó Vállalat, a Népművelési Intézet, az Országos Pedagógiai Intézet, az Állami Gorkij Könyvtár, a Magyar Rádió és Televízió, a Kórusok Országos Tanácsa, a SZÖVOSZ, a Könyvtártudományi és Módszertani Központ, a Néprajzi Múzeum, a Művelt Nép Könyvterjesztő Vállalat, a Békés megyei Munkácsy Mihály Múzeum, mint román bázismúzeum, valamint a gyulai Mogyoróssy János román bázískönyvtár együttműködésére. [. . .]

A kétnyelvűség folyamatát erősítenék az olyan intézkedések, amelyeket a tanácsi szervek ösztönözhetnének — a szövetség javaslatára — több kétnyelvű felirat elhelyezése érdekében az egyes települések intézményeinél és szolgáltatói egységeinél. A kétnyelvű feliratok szélesebb körű alkalmazása révén újabb bizonyságot és megerősítést kap az a tevékenység, amelynek keretében folyamatossá válik a nemzetiségi politika gyakorlati megvalósítása. [. . .]

Nagyobb figyelmet fordítottunk a fiatalokkal való foglalkozásra és a szövetségi munkába való bevonásukra. Ennek érdekében az utóbbi években erősítettük munkakapcsolatunkat a KISZ Közpon-

ti Bizottságával és Békés megyei bizottságával. Ezt a munkát tovább kell folytatnunk a másik két érdekelt megyével is. [. .]

A jövőben mindenképpen emelni kell a bizottságok munkájának színvonalát, hatékonyságát. Ugyanakkor az elnökségnek és az apparatus vezetőinek nagyobb figyelmet kell fordítaniuk a munkabizottságok javaslataira, az ésszerű, a szövetség tevékenységét pozitívan befolyásoló elképzelések időben történő megvalósítására. Mivel a munka hatékonysága nagymértékben függ a bizottságokban folyó tevékenység eredményességétől, a bizottsági tagok aktivitásától és hozzáállásától, a VI. kongresszuson el kell érni, hogy a testületekbe olyan aktivisták kerüljenek, akik szívügyüknek tekintik a nemzetiségi politika megvalósítását, és képesek színvonalasan ellátni a megbízatásukkal járó feladatokat.

Óvári Miklós felszólalása

A Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottsága nevében tisztelettel köszöntöm a Magyarországi Románok Demokratikus Szövetségének VI. kongresszusát, a kongresszusi küldötteket, a meghívottakat, a kongresszus minden résztvevőjét, mindazokat, akiknek képviseletében részt vesznek e fontos tanácskozáson.

Szocialista társadalmi rendszerünk teljes egyenjogúságot biztosít hazánk minden állampolgára számára, közöttük a nem magyar anyanyelvű, a különböző nemzetiségekhez tartozó állampolgárok számára is. Ezt a minden területre kiterjedő egyenjogúságot népköztársaságunk alkotmánya is garantálja. Álláspontunk világnézetünkből, internacionalizmusunkból, szocialista politikánkból következik, amely mindenféle kizsákmányolás és elnyomás megszüntetését tűzte ki célul, s elítél mindenféle faji, vallási, nemzeti alapon történő hátrányos megkülönböztetést.

A Magyarországon élő nemzetiségiek hazájuknak tekintik a Magyar Népköztársaságot, tevékenyen részt vesznek a politikai és társadalmi életben, s alkotó módon járulnak hozzá a szocializmus építéséhez. Tisztában vagyunk azzal, hogy a szocializmus győzelme után a teljes egyenjogúság megvalósítása művelődési, kulturális területen bonyolultabb feladat, mint politikai vagy gazdasági téren. Ez utóbbihoz a feltételek biztosítása megkülönböztetett figyelmet igényel az állami és társadalmi szervek részéről. Érdekeltek vagyunk abban, hogy a nemzetiségek tanulják anyanyelvüket, meg-

orizzék és fejlesszék saját kultúrájukat, mert ezzel országunk kulturális életét megbecsülésre méltó értékekkel gazdagítják. Arra törekszünk, hogy tovább javítsuk a nemzetiségek kulturális életének feltételeit. Számítunk arra is, hogy a nemzetiségek kapcsolatainak fejlődése anyanemzetükkel elősegíti e fontos feladat megoldását, s ez is hozzájárul az egymás mellett élő, egymásra utalt és a közös célokért küzdő népek barátságának erősödéséhez.

A hazánkban működő nemzetiségi szövetségek – közöttük a Magyarországi Románok Demokratikus Szövetsége – szervesen beilleszkednek politikai rendszerünkbe, felelősséggel képviselik a nemzetiségek sajátos érdekeit, mozgósítják őket a szocializmus építésére, eredményesen betöltik társadalmi szerepüket. Az igazsághoz hozzátartozik az is – és a kongresszus alkalmából szólni kell arról is –, hogy a nemzetiségi szövetségek jó munkája nemcsak a nemzetiségi dolgozók érdeke. A szocializmus építésének fő kérdéseiben meglevő közmegegyezésnek, belpolitikai helyzetünk stabilitásának, a békéért, a szocialista fejlődésért a nehézségeket is vállaló tettrekészségnek nélkülözhetetlen építőeleme a nemzetiségi dolgozók alkotó hozzájárulása a közös ügyhöz, beleértve ebbe a szövetségek konstruktív tevékenységét is.

A történelem mindannyiunkat megtanított arra, hogy a megdöntött uralkodó osztályok érdekeit szolgáló és általuk szított gyűlölködés, a nacionalizmus minden e tájon élő nép számára csak súlyos károkat okozhat. A Magyarországon és a szomszédságában élő népek együttműködése, barátsága, testvérisége egyformán érdeke minden itt élő népnek. Sőt azt is mondhatom, hogy e népek szövetsége ma fontos stabilizáló tényező Európában, különösen földrészünk történetének jelenlegi, veszélyekkel terhes korszakában. A múlt terhes örökségének felszámolása, az itt élő népek együttműködésének és barátságának eddigi eredményei közös nagy történelmi vívmányunk, amit megtartani és továbbfejleszteni közös érdekünk és közös kötelességünk. Tehát fontos és határainkon is túlmutató jelentőségű kérdésről van szó. Ezért a párt nemzetiségi politikájának egyik fontos alapelve, hogy a nemzetiségi jogok érvényesítése a nemzetiségi lakosság számától, számarányától független elvi kérdés.

A lenini elveken nyugvó nemzetiségi politika pártunk politikájának szerves része. Politikánkat e téren is elvi alapon és nem taktikai megfontolások által vezérelve folytatjuk. Amikor arra törekszünk, hogy a nemzetiségi dolgozók ne csak állampolgárként, hanem nemzetiségi létükben is szabadnak érezzék magukat, abból a régi igazságból indulunk ki, hogy nem lehet szabad az a nép, amely

más népeket elnyom. És ehhez tegyük hozzá: nem teremthetünk valóban népi, valóban demokratikus rendszert, ha a demokratikus jogokat nem biztosítjuk egyformán minden dolgozó ember számára — nemzetiségétől függetlenül. Márpedig eltökélt szándékunk, hogy a szocialista demokráciát a jelenlegi nehezebb feltételek között is, részben éppen ezért, folyamatosan továbbfejlesztjük.

Elvi kérdés számunkra az is, hogy a szocialista társadalom nemcsak a kommunisták, nemcsak a marxisták, nemcsak egy osztály, hanem az egész nép számára épül, függetlenül attól, hogy kinek milyen a világnézete, vallásos-e az illető vagy ateista, milyen nyelvet tanult először a szülői házban, melyik nép kultúráját vallja magához a legközelebb állónak. És éppen azért, mert a szocializmus az egész nép számára épül, törekszünk mindenkit bevonni e hatalmas társadalomátalakító munkába. Ezért értékeljük nagyra, hogy a hazánkban élő nemzetiségek becsülettel kiveszik részüket a szocializmus építésének nehéz munkájából.

A társadalmi közmegegyezést, szocializmust építő társadalmunk egységét szem előtt tartva, elvi kérdés számunkra az is, hogy egyetlen nem magyar nemzetiségű állampolgára számára se okozzon lelkiismereti konfliktust egyfelől hazájához, a szocialista Magyarországhoz való kötődés, az állampolgári kötelességek teljesítése, másfelől pedig nemzetiségi tudatának megőrzése és fejlesztése, anyanyelvének vállalása és gyakorlása, saját kultúrájának megtartása és ápolása. Joggal mondhatjuk tehát, hogy a nemzetiségi politika mindenekelőtt elvi kérdés, gyakorlati alkalmazása nem függ a nemzetiségi lakosság létszámától, és nincs alárendelve konjunkturális, taktikai változásoknak.

Mindaz, amit elmondtam, természetesen, vonatkozik a Magyarországon élő román dolgozókra és a Magyarországi Románok Demokratikus Szövetségére is. Megismerkedve az Országos Választmány beszámolójával, a főtitkár elvtárs szóbeli kiegészítésével, az alapszabály módosításának tervezetével, mindenekelőtt azt szeretném megállapítani, hogy a szövetség – ahogy a beszámolómban is elhangzott –, a párt politikája alapján, a Hazafias Népfront mozgalmi keretében, más állami, társadalmi szervekkel, szervezetekkel együttműködve, eredményesen tevékenykedik. Ezt megállapítva szeretném megköszönni a választott testületek, a tisztségviselők közöttük Szilágyi Péter elvtárs –, valamint az aktivisták eredményes munkáját, a kitüntetett elvtársaknak pedig szívből gratulálok.

Egyetértek azzal a törekvéssel, hogy a szövetség választott testületei az eddigieknél jobban éljenek az adott lehetőségekkel. Ehhez a feltételek megvannak, hiszen az utóbbi években felelős fórumon

– ugymint a párt XII. kongresszusán, a Hazafias Népfront legutóbbi kongresszusán elhangzott, hogy a nemzetiségi szövetségek fontos politikai, művelődési tevékenységet végző társadalmi szervezetek, s megfogalmazódott az a kívánság és igény is, hogy egyre magasabb színvonalon töltsék be társadalmi szerepüket.

Nagy örömmel hallottam azokról az eredményekről, amelyek a nemzetiségi művelődés és tömegtájékoztatás területén a legutóbbi kongresszus óta születtek. Mindenekelőtt kiemelem a gyulai román tanítási nyelvű általános iskola és gimnázium új épületének átadását. Korábban ott járva magam is tapasztaltam, hogy milyen színvonalas, eredményes nevelő és oktatómunka folyik a jelentős társadalmi összefogással épült, jó feltételekkel rendelkező intézményben. Ugyancsak figyelemre méltó erőfeszítések következtében, az utóbbi öt évben megfogalmazott igények alapján megvalósult a Magyar Rádió román nyelvű adása, valamint a szegedi körzeti televíziós stúdióban megkezdődött a román nyelvű tv-adások szerkesztése és sugárzása. E néhány példa azt is bizonyítja, hogy a központi és helyi szervek igyekeznek minden lehetségest megtenni azért, hogy megteremtsék a reális szükségletek kielégítésének feltételeit.

A szocialista demokrácia további kiterjedése hazánkban minden bizonnyal további új lehetőségeket teremt a szövetség számára, s növekedhet kezdeményező szerepe a magyarországi román nemzetiséget érintő kérdésekben. Kívánom, hogy kongresszusuk végezzen eredményes munkát. Meg inkább kívánom, hogy a kongresszus után a hétköznapi munkában érjenek el szép sikereket. Ehhez a párt-, az állami és a társadalmi szervek a jövőben is minden lehetséges segítséget meg fognak adni.

A kongresszus határozatából

A Magyarországi Románok Demokratikus Szövetségének 1983. november 12-én és 13-án megtartott VI. kongresszusa megvitatta [. . .] az Országos Választmány beszámolóját, és megállapította, hogy a Magyarországi Románok Demokratikus Szövetsége tevékenységét a nemzetiségi politikára vonatkozó párthatározatok, az V. kongresszus határozatainak, a marxista leninista nemzetiségi politika alapján és szellemében, a Hazafias Népfronttal, a területi párt- és tanácsi szervekkel, az ifjúsági szövetségekkel valamint más társadalmi szervezetekkel együttműködve, a hazánkban élő román nemzetiségű lakosság közreműködésével fejtette ki.

A szövetség választott testületei, az Országos Választmány, az elnökség és a munkabizottságok (Anyanyelvoktatási, Sajtó- és Közművelődési Bizottság) a két kongresszus közötti időszakban az alapszabály szellemében dolgoztak. A választott testületek tevékenysége eredményes és hatékony volt. [. . .]

A Magyarországi Románok Demokratikus Szövetségének VI. kongresszusa az 1983 és 1988 közötti időszak főbb tennivalóit a következőkben határozza meg:

A hazánkban élő román nemzetiségű lakosság továbbra is járuljon hozzá a szocialista társadalom építéséhez, a szocialista országok közötti együttműködés erősítéséhez, a népek barátságának elmélyítéséhez, a béke megvédéséhez. A rendelkezésre álló eszközökkel ösztönözze és mozgósítsa a hazai román nemzetiségű dolgozókat, hogy hűséges állampolgárként, biztosított jogaikkal élve, kötelességeiket maradéktalanul teljesítve dolgozzanak a szocializmus építésén, saját boldogulásuk feltételeinek biztosításáért.

A szövetség érje el, hogy a román nemzetiségiek az eddigieknél nagyobb számban és mértékben vegyenek részt a közéleti tevékenységben és járuljanak hozzá a társadalom szocialista egységének további erősítéséhez. A szövetség fokozza az együttműködést az illetékes párt-, állami és társadalmi szervekkel, a megyei nemzetiségi bizottságokkal, és építsen ki még szorosabb kapcsolatot a román ajku dolgozókkal, vonja be őket a nemzetiségi politika gyakorlati megvalósításába.

A jövőre vonatkozó munka eredményességének fontos előfeltétele és követelménye, hogy az Országos Választmány és a többi választott testület tagjainak tevékenysége elsősorban a területi munkában még átfogóbb, kezdeményezőbb és hatékonyabb legyen. [. . .]

Az elkövetkezendő évek legfontosabb feladatának az elért eredmények továbbfejlesztését, az anyanyelvoktatási és közművelődési tevékenység színvonalának emelését tartjuk. A kulturális munka színvonalának emelése érdekében nagyobb fokú előrelépésre van szükség a szakemberképzés és a továbbképzés területén.

AZ OKTATÓ-NEVELŐ MUNKA LEGFONTOSABB FELADATAI

Az iskolapolitikában a szövetség

az adott lehetőségek figyelembevételével fokozza felvilágosító tevékenységét, és nyújtson segítséget a beiskolázási munkához. E tevékenységben támaszkodjon az Országos Választmány tagjaira,

aktivistáira, a román nyelvet oktató pedagógusokra és a román nemzetiségi területen tevékenykedő népművelőkre;

nyújtson segítséget a nyelvoktató iskolák fejlesztéséhez, támogassa az e téren jelentkező új törekvéseket;

– jelezze az illetékes tanácsi szervek számára, hogy melyek azok a községek, amelyekben szükséges lenne az óvodai anyanyelvoktatás bevezetése;

– tegyen javaslatot olyan módosításokra, amelyek elősegítik a román nemzetiségi oktatást, valamint elhárítják azokat a tényezőket, amelyek akadályozzák vagy hátráltatják azt;

illetékes szerveknek javasolja, hogy az óvónőhiány alapos felmérése után vizsgálják meg a középszintű óvónőképzés bevezetésének lehetőségét;

– szorgalmazza, hogy a Hajdú-Bihar megyei jobb pedagógusellátás érdekében az oktatás irányító szervei a nehézségek leküzdésére hozzanak megfelelő intézkedéseket;

javaslatokkal, alkalmas szakemberek felkutatásával járuljon hozzá új tantervi kiegészítők, tankönyvek, útmutatók, segédletek és szemléltető eszközök biztosításához;

segítse a pedagógusok továbbképzését és önképzését, szorgalmazza a hazai nyári nyelvi továbbképzés visszaállítását;

– kövessen el mindent annak érdekében, hogy a román nyelv az eddigieknél nagyobb mértékben legyen hatékony eszköze és segítője a nemzetiségi dolgozók tudatformálásának, a közösségi ember kialakításának, az internacionalista szellemben történő nevelésnek.

A KÖZMŰVELŐDÉSI TEVÉKENYSÉG LEGFONTOSABB FELADATAI

A közművelődési és a kulturális munkában a szövetség

a jövőben is hathatósan működjék közre a román nemzetiségi lakosság körében folytatott közművelődési tevékenység szervezésében, tartalmi és formai fejlesztésében. Fektessen nagyobb súlyt a szocialista kultúra román nyelvű terjesztésére, a román ajkú lakosság művelődésére és az ifjúság közművelődési tevékenységére;

a jövőben fokozottabban vonja be a román értelmiséget a kulturális munkába;

a román közművelődés keretében továbbra is az anyanyelv használatát elősegítő tevékenységet állítsa a középpontba;

fordítson nagyobb gondot a klubmozgalom fejlesztésére, támogassa ezek működését;

a hagyományápolásban és az öntevékeny művészeti mozgalomban együttműködve a művelődési szervekkel, tegyen intézkedéseket annak érdekében, hogy a román nyelvű szín- és bábjátszás terén előrelépés történjen;

- az illetékes állami szervekkel együttműködve segítse elő a közművelődési szakemberek képzését és továbbképzését;

– a jövőben is rendszeresen szervezzen kultúrkörutakat és más kulturális rendezvényeket, nemzetiségi napokat, nemzetiségi találkozókat, fesztiválokat, kulturális vetélkedőket, rendezzen kiállításokat, bemutatókat, szervezzen nyelvi és néprajzi táborokat;

– támogassa a román olvasómozgalom és szépolvasási verseny továbbfejlesztését, segítse a báziskönyvtár munkáját, az író-olvasó találkozók megrendezését;

– a hagyományápolás és néprajzkutatás mellett fordítson gondot a szocialista munkásmozgalmi hagyományok feltárására és feldolgozására;

– segítse elő a szövetség az állami kiadói tevékenységet, a hazai román nemzetiségi irodalom kibontakozását. Ebbe szervezettebben és nagyobb mértékben vonja be az ifjúságot is;

– szorgalmazza, hogy a román nemzetiség kulturális ellátásában a sajtó, a rádió és a televízió az eddigieknél rendszeresebben vegyen részt;

– szorgalmazza, hogy a román nemzetiségi közművelődést a szövetség mellett más szervek is támogassák anyagilag;

A „FOAIA NOASTRA" ÉS A TÖMEGTÁJÉKOZTATÁSI ESZKÖZÖK FŐBB FELADATAI

A „Foaia Noastra"

– legyen közvetítője és népszerűsítője pártunk nemzetiségi politikájának, mozgósítsa a jövőben is a román ajkú dolgozókat a szocializmus építésében való aktív részvételre;

– emelje tovább eszmei-politikai, tudat- és világnézet-formáló munkájának színvonalát;

– rendszeresen tudósítson a román lakosság munkájáról, életéről, eredményeiről és problémáiról;

– tudósítson rendszeresen a szövetség tevékenységéről, vegyen részt a szövetségi feladatok gyakorlati végrehajtásában;

– fordítson még nagyobb figyelmet a lap és az olvasók jobb kapcsolatának kialakítására, és ez a lapban is tükröződjék;

– a romániai írók műveinek ismertetése mellett kezdeményezze

hazai román nemzetiségű szerzők műveinek közlését, ezzel elősegítve a hazai román irodalom erőteljesebb kibontakozását;

– kísérje figyelemmel a magyar nyelvű sajtó nemzetiségekkel foglalkozó cikkeit, a rádió és a televízió román nyelvű adásait, értékelje ezeket, a javaslataival a jövőben is járuljon hozzá az adások népszerűsítéséhez, színvonalának emeléséhez.

A szövetség támogassa a „Foaia Noastra", a román nyelvű rádió- és televízióadások szerkesztőségeinek munkáját, vonja be őket a szövetség tevékenységébe, a román nemzetiségi lakosság igényeinek megfelelően szorgalmazza a rádió- és televízióadások továbbfejlesztését.

Szövetségünk a jövőben is járuljon hozzá hazánk, a Magyar Népköztársaság és a Román Szocialista Köztársaság együttműködéséhez, a két ország népei közötti barátság erősítéséhez.

Szorgalmazza az együttesek cseréjét, romániai színházak vendégszereplését, tapasztalatcseréket. El kell érni, hogy kapcsolataink Romániával, és az ezekben rejlő lehetőségek eredményesebben szolgálják a magyarországi román nemzetiség kulturális és oktatási szükségleteinek kielégítését.

A szövetség VI. kongresszusa felhívja a hazánkban élő román nemzetiségű dolgozókat, hogy éljenek bátrabban az állampolgári egyenjogúság által biztosított lehetőségekkel, és használjanak fel minden kínálkozó eszközt és feltételt az anyanyelvi kultúra művelése és fejlesztése érdekében. Legyenek még aktívabb résztvevői nemzetiségi politikánk gyakorlati megvalósításának. Ebben a tevékenységben a szövetség támaszkodjon minden román ajkú lakos segítőkész közreműködésére, és vonja be őket a közös feladatok és célkitűzések eredményes végrehajtásába.

Mindezek sikeres megoldása érdekében a szövetség igényelje a román származású értelmiségiek és fiatalok nagyobb fokú cselekvő támogatását, és mozgósítsa őket a kongresszusi határozatokban megjelölt feladatok gyakorlati megvalósításában való részvételre.

A szövetség Országos Választmánya a két kongresszus közötti időszak felénél vitassa meg a kongresszusi határozatban megfogalmazott feladatok végrehajtásának helyzetét, és szabja meg azokat a tennivalókat, amelyek biztosítani fogják a célkitűzések maradéktalan teljesítését.

A Magyarországi Szlovákok Demokratikus Szövetsége VII. kongresszusának dokumentumaiból

(1983. NOVEMBER 19-20.)

A kongresszus beszámolójából

(ELŐADÓ: JAN SUCH)

[. . .] A VI. kongresszus legfőbb célkitűzései: szlovák lakosságunk mozgósítása a szocialista társadalom építésében való aktív részvételre; szlovákságunk nemzetiségi tudatának erősítése: anyanyelvünk, kultúránk megbecsülése és ápolása; a szocialista hazafiság és az internacionalizmus elmélyítése.

[. . .] A hazánkra több mint negyed évszázada jellemző nyugodt, kiegyensúlyozott politikai légkör kedvező feltételeket nyújtott kitűzött céljaink megvalósításához. Elért eredményeink forrása, hogy szlovák nemzetiségünk érdeklődése és aktivitása fokozodott anyanyelvének, kultúrájának ápolása iránt. Azt tapasztaljuk, hogy szocialista hazánkban a nemzetiségekkel való foglalkozás egyre inkább a társadalom egészének ügyévé válik. Ez nem azt jelenti, hogy mindenütt minden jól megy, hogy az összkép részleteiben is hibátlan. Az idevonatkozó párthatározatok is utalnak erre, amikor bírálják a nemzetiségi politika értelmezésében és gyakorlati megvalósításában helyenként tapasztalható hibákat. [. . .]

SZÖVETSÉGÜNK MUNKAKAPCSOLATAI

Szövetségünk mozgalmi tevékenysége a két kongresszus közötti időszakban megnőtt. Szélesedett kapcsolatunk a különböző szervekkel.

Munkánk elvi irányítása az MSZMP KB Tudományos, Közoktatási és Kulturális Osztálya útján valósul meg. A kapott segítséget, támogatást nélkülözhetetlennek tartjuk és nagyra értékeljük.

Állandó a kapcsolatunk a megyei, járási, városi pártbizottságokkal. Időszakonként tájékoztatjuk egymást az aktuális kérdésekről, kicsereljük tapasztalatainkat. Eg; üttműködünk velük a nemzetiségünkkel összefüggő feladatok megoldásában.

Sokoldalú támogatást kaptunk a Művelődési Minisztériumtól, a Nemzetiségi Önálló Osztállyal állandó és eredményes a munkakapcsolatunk. [. . .] A két kongresszus közötti időszakban nagymértékben segítette a nemzetiségi közművelődés különböző területeit, hatékony közreműködésével készült el a nemzetiségi oktatás középtávú fejlesztési terve. [. . .]

Jelentős fejlődés következett be a Hazafias Népfront szerveivel korábban meglévő munkakapcsolatainkban. Állandó jellegűvé vált kapcsolatunk a Hazafias Népfront Országos Tanácsával, a népfront megyei szerveivel a közös rendezvények előkészítésében, a nemzetiségpolitikai feladatok gyakorlati megvalósításában. A Hazafias Népfront országos, megyei, városi szervei, községi bizottságai jelentős segítséget nyújtottak VII. kongresszusunk előkészítéséhez. Különösen a küldöttválasztó gyűlések megszervezésében, lebonyolításában hárult sok feladat a HNF szerveire. [. . .]

Eredményes és jó a szövetség és a tanácsi szervek kapcsolata. A tanácsok egyre inkább gazdái a nemzetiségi oktatásnak és a közművelődésnek. Nógrád megye és Békéscsaba város tanácsával együttműködési megállapodások alapján végezzük közös feladatainkat. A tapasztalatokat országos viszonylatban igyekszünk hasznosítani.

Az 1978-as nemzetiségpolitikai határozat alapján a HNF, illetve a tanácsok mellett minden megyében megalakultak a megyei nemzetiségi bizottságok. Szövetségünk létrejöttükhöz, illetve munkájuk hatékonyságához igyekezett segítséget nyújtani. Többségük munkaterv alapján dolgozik, rendszeres megbízatást adnak országos vezetőségi tagjainknak. Meghívás alapján üléseiken gyakran veszünk részt.

Ifjúságunk aktivizálása, bekapcsolása a nemzetiségi politika megvalósításába fontos feladatunk. A két kongresszus közötti időszakban kialakítottuk kapcsolatainkat a KISZ KB-val. Ennek pozitív jelei már mutatkoznak: jó példa erre az 1983-ban Békéscsabán megrendezett Első Országos Nemzetiségi Ifjúsági Találkozó. Számos közös országos rendezvény bizonyítja jó kapcsolatunkat és együttműködésünket a Magyar Úttörők Országos Szövetségével. [. . .]

A nemzetiségpolitika gyakorlati végrehajtásában közösek, illetve hasonlóak feladataink a testvéri nemzetiségi szövetségekkel. A lényeges kérdéseket egyeztetjük velük, a munkában szerzett tapasztalatokat kölcsönösen kicseréljük.

Rendszeresebbé váltak kapcsolataink a magyar hírközlő szervekkel, mindenekelőtt a Magyar Rádióval, a Magyar Televízióval, il-

letve a Magyar Távirati Irodával. [. . .] E szervek jelentős mértékben hozzájárulnak ahhoz, hogy szlovák kultúránk, eredményeink és gondjaink mind szélesebb körű társadalmi nyilvánosságot kapjanak.

Szövetségünknek a felsoroltakon túl – más társadalmi szervekkel, intézményekkel is tartalmasak a kapcsolatai. Ilyenek: a Népművelési Intézet, a KÓTA, a Néprajzi Társaság, a múzeumok, az OPI, a TIT, a SZÖVOSZ, a KISZÖV stb. A velük való együttműködésünket a mindennapi feladatok jellege határozza meg. A TIT-tel, a SZÖVOSZ-szal együttműködési megállapodásunk van.

A SZLOVÁK ANYANYELVI OKTATÁS HELYZETE

A szövetség VI. kongresszusa óta a nyelvoktatásban jelentős mennyiségi fejlődés következett be. Számos községben került sor az óvodai, iskolai szlovák nyelvoktatás bevezetésére. [. . .] Eredménynek tekinthetjük, hogy a szülők egyre nagyobb tudatossággal kérik gyermekeik szlovák nyelvű oktatását. A helyi szervek igyekeznek biztosítani a nyelvoktatás folyamatosságát. [. . .] 1978-ban az óvodai, általános és középiskolai szlovák nyelvoktatásban 9121 tanulónk részesült. Azóta ez a szám 11 454-re emelkedett. Vannak azonban megoldásra váró feladatok. Kedvezőtlenül befolyásolja a nyelvoktatást, hogy a 401 általános iskolai szlovák nyelvoktatási csoportból 69-nek a szlovák óráit ez ideig nem tudták órarendbe iktatni. Ez rontja a szlovák nyelv tanulásához való viszonyt, a nyelvoktatás hatékonyságát.

Két szlovák tannyelvű iskolánk tárgyi feltételeiben jelentős javulásról számolhatunk be. Sátoraljaújhelyen új szlovák iskola és diákotthon épült a megyei és városi szervek komoly anyagi és szervezési erőfeszítései révén. Ebben lelkesen közreműködött az iskola vezetése és tanári kara. A békéscsabai szlovák diákotthon bővítésével az 1983/84-es tanévtől egy objektumba került az iskola és a kollégium. Szlovák tannyelvű iskoláinknál néhány fejlesztési probléma még mindig megoldásra vár. A legnagyobb volumenű a budapesti szlovák iskola és diákotthon felépítése. A gazdasági nehézségek miatt korábban elmaradt beruházás előkészítése jelenleg is folyamatban van.

Szláklakta községeinkben jelentős eseménynek számít egy-egy új iskolaépület átadása; ilyennek Nagytarcsán, legutóbb Vanyarcon lehettünk szemtanúi. A nyelvoktató iskolák megváltozott körülményei a szlovák nyelv oktatásához is kedvezőbb feltételeket biztosítanak.

[.] Az 1979 80-as tanévben bevezetett tanterv fokozza a nyelvoktatás hatékonyságát. A nyelvoktató iskoláknál az új tanterv a szlovák nyelv magasabb óraszámban való tanulását, a tannyelvű iskolák esetében az alsó tagozatban a teljes szlovak nyelvű oktatást irja elő. Gyermekeink otthonról hozott hiányos, illetve nyelvjárási szintű felkészültsége indokolja a hatékonyabb óvodai nyelvoktatást. A tannyelvű iskoláknál az iskola-előkészítő óvodai csoportok kialakítása válik egyre szükségesebbé.

Változatlanul gond a kistelepülések óvónő- és tanítóellátottsága. Az új óratervek bevezetésével esetenként a tannyelvű iskolák tanerőszükséglete is megnőtt. Iskoláinkban évente visszatérően problémát okoz a tankönyvek, munkafüzetek, szemléltetőeszközök beszerzése.

Testületi üléseinken rendszeresen foglalkoztunk a szlovák tannyelvű iskolák tanórán kívüli anyanyelvi nevelésének kérdésével. Ennek egyik alapfeltétele a megfelelő nyelvi környezet. Biztosítása annál is indokoltabb, mivel gyermekeink az egymás közötti érintkezés során az iskolában is elsősorban a magyar nyelvet használják. Az anyanyelv tanórán kívüli használatára pedagógusainknak tudatosan, következetesen kell törekedniük. Gond, hogy a természettudományi tárgyakat tanító tanárok többsége nem beszéli a szlovák nyelvet.

[. . .] Egyre magasabb színvonal jellemzi a szlovák tannyelvű iskolák olvasómozgalmát, amely nagyban segíti nemzetiségi ifjúságunk olvasóvá nevelését. [. . .]

A szlovák nyelvművelő olvasótáborokban nyaranta mintegy 250 tanulónak van lehetősége intenzív anyanyelvművelésre. Közülük kiemelkedik a két szlovák tannyelvű gimnázium és a felsőfokú oktatási intézmények szlovák szakos hallgatói számára szervezett békéscsabai olvasótábor. [. . .] Előrelépést jelent, hogy módszertani támogatásukat az Állami Gorkij Könyvtár vette át. [. . .] Sok még a kihasználatlan lehetőség a jelentős idegenforgalmat lebonyolító határmenti megyékben, a gimnáziumokban, a szakmunkásképző intézetekben, a szakközépiskolákban a szlovák nyelv fakultatív oktatásának bevezetése terén. Célszerűnek tartanánk a pályaválasztási intézetek kiadványaiban jelezni a nemzetiségi nyelvek ismeretének előnyeit.

[. . .] A középfokú oktatási intézmények érettségi előtt álló tanulóival évente pályaorientáló megbeszélést tartunk. A felsőfokú oktatási intézmények hallgatóinak elhelyezkedéséhez igyekszünk segítséget nyújtani. A szlovák pedagógusjelölteket az utóbbi években fokozottabban igyekszünk bevonni a szövetség mozgalmi munkájába, megismertetni őket tevékenységünkkel. [. . .]

A magyar-csehszlovák együttműködési megállapodás keretében a szlovák nemzetiségi fiataloknak a bölcsészeti szakokon túl más egyetemeken is lehetősége van ösztöndíjak elnyerésére. A Mezőgazdasági és Élelmezésügyi, az Egészségügyi Minisztérium felügyelete alá tartozó felsőoktatási intézmények előnyben részesítik a szlovákul jól beszélő nemzetiségi fiatalokat a csehszlovákiai ösztöndíjak odaítélésekor. Nagyobb tervszerűséggel, tudatosabb előkészítéssel ezeket a lehetőségeket a korábbinál jobban használjuk ki. Ezáltal növekedne hazai szlovák értelmiségünk száma és felkészültsége. [. . .]

Benke Valéria felszólalása

Köszönöm meghívásukat, örömmel veszek részt pártunk Központi Bizottságának megbízásából – VII. kongresszusuk munkájában. A Központi Bizottság, a kormány nevében szeretettel köszöntöm mindannyiukat, s önökön keresztül népköztársaságunk, közös hazánk valamennyi szlovák nemzetiségű állampolgárát. Politikai életünk fontos eseményének tartjuk a nemzetiségi szövetségek kongresszusait, köztük az önökét is. Azért is, mert számvetést ad százezernyi magyarországi szlovák helyzetének alakulásáról, a szövetség fél évtizedes tevékenységéről s kijelöli a következő öt év fő tennivalóit. De legalább annyira azért, mert ez különösen fontos alkalom arra, hogy közösen áttekintsük: hogyan valósul meg hazánkban a lenini nemzetiségi politika. A beszámolóval egybehangzóan megállapíthatjuk: a szocialista társadalmi egységen belül az elmúlt öt évben is tovább szilárdult, tartalmilag gazdagodott a magyarok és szlovákok, magyarok és nemzetiségiek közös célokat szolgáló testvéri szövetsége.

Nehéz öt év volt ez, akár a nemzetközi viszonyokat nézzük, akár hazai gondjainkat, s a következő évek sem ígérnek könnyebbséget. Hazánkban a politikai helyzet szilárd, nyugalom van és létbiztonság, de az emberekben nő az aggodalom, a bizonytalanság anyagi perspektívájuk, de mindenekelőtt a nemzetközi helyzet súlyos megromlása, a veszélyes mértékben erősödő feszültség miatt. A legutóbbi hetek közép-amerikai és közel-keleti eseményei, mindenekelőtt pedig az amerikai rakéták Európába telepítésének keresztülerőszakolása arról tanúskodik, hogy elsősorban az Egyesült Államok szélsőséges monopoltőkés körei és politikusai elszánták ma-

gukat a békét biztosító katonai erőegyensúly felborítására, a katonai erőfölény megszerzésére. Ezért gyorsítják a fegyverkezési hajszát, igyekeznek gazdaságilag, sőt katonailag megfojtani a szocialista orientációjú fejlődő országokat. Legutóbb arra vetemedtek, hogy nagy amerikai katonai erővel tiporjanak le egy parányi, a szocialista utat választó szigetországot. De támadásuk fő ereje az emberiség békéjét védő, jövőjét építő Szovjetunió, a szocialista országok ellen irányul.

Mindezek mögött a monopoltőke profitérdekei állnak, de a profithajhászás rossz tanácsadó: történelmi rövidlátást okoz. A Szovjetunió, a szocialista országok sohasem fogják megengedni az erőegyensúly megbontását. Noha arra törekszünk, hogy az erőegyensúly a fegyverzetek minél alacsonyabb szintjen valósuljon meg, a rakétatelepítésekre hathatós ellenintézkedéseket kellett tennünk. Közben azonban megingathatatlanul folytatjuk kezdeményező békepolitikánkat, s bár katonai védelmünkről is gondoskodnunk kell, kitartóan a fegyverkorlátozásra, a tárgyalások, a párbeszéd, az együttműködés fenntartására, az enyhülés vívmányainak megőrzésére, illetve visszaállítására törekszünk.

Ebben a küzdelmünkben mi, a szocialista országok nem vagyunk egyedül. Az Egyesült Államokban és más NATO-országokban felelős politikusok is felemelik szavukat a világot pusztulásba rántó, militarista kurzus ellen. És a hidegháborús törekvésekkel szemben nő a tömegellenállás: sokmilliós tüntetések zajlanak le négy kontinensen a fegyverkezés, a rakétatelepítés, a fenyegetés és az erőszakpolitika ellen.

Ebben a nemzetközi helyzetben – amelyet csak súlyosbít a világgazdasági válság – erősödik a szocialista közösség országainak egymásrautaltsága, fokozódik internacionalista összefogásuk jelentősége. Nem akarunk bezárkózni, nem akarjuk magunkat kivonni a nemzetközi kapcsolatokból és a világgazdaságból – ezt egyrészt meg sem tehetnénk, másrészt végzetes hiba is volna a békés egymás mellett élés szempontjából. De a világban való helytállásunkhoz szilárd bázist a baráti Szovjetunió és ez a közösség jelent – azaz a Varsói Szerződés és a KGST –, amelynek hűséges tagjai vagyunk. Nem engedünk teret azoknak az imperialista törekvéseknek, amelyek – többek között a nacionalizmus felszításával – a szocialista országokat egymással s valamennyit a Szovjetunióval akarják szembeállítani.

A burzsoá propaganda – amely ma újra nyíltabban, durvábban lép fel velünk szemben, a szocializmus válságát hirdetve – nem véletlenül épít a nacionalizmusra itt Közép- és Kelet-Európa orszá-

gaiban, ahol eltérő etnikumú népcsoportok élnek együtt a történelmi harcok, egykori ellentétek, régebbi jogos vagy vélt sérelmek emlékeivel. Az alávetettség megszűnt, de a hajdani szembenállás és a tudatos uszítás nyomai tovább élnek. És ha nem küzdünk internacionalista alapról, a nemzeti önérzet kölcsönös megbecsülésével is a nacionalizmus ellen, akkor az újratermelődik szocialista körülmények között is, s táptalajra lel benne a burzsoá propaganda.

A tíz éve tartó világgazdasági visszaesés – amelynek még korántsem látni a végét – súlyos helyzetet teremtett még a fejlett ipari országok nemzetgazdaságában is. Káros hatását a szocialista országok is érzik: az árarányok hátrányos megváltozását, az értékesítési akadályokat, a protekcionizmust. A mi mostani gondjainkban is nagy szerepet játszik a világgazdasági válság, de nem fedheti el saját fogyatékosságainkat: gazdaságunk strukturális és irányítási gyengeségeit, valamint árviszonyaink, ösztönzőrendszerünk hibáit, és azt, hogy teljesítőképességünk elmarad a követelményektől. Ezért mindenekelőtt saját munkánkon kell változtatnunk, ha érvényesülni akarunk a kiéleződött nemzetközi versenyben.

Nagy tett volt, s méltán szerzett nemzetközi elismerést, hogy rendkívüli erőfeszítések révén meg tudtunk állni a viharban. Megőriztük fizetőképességünket, javult a külkereskedelmi egyensúly, s nagy átlagban sikerült megőrizni az életszínvonalat is, igaz gyakran kényszerű intézkedések árán. Visszafogtuk a gazdasági növekedést, az importot, a belső felhasználást, ám egyik módszer sem célravezető hosszabb távon. Sikerült takarékoskodnunk – ami nem kis eredmény –, de ebben a visszafogás is szerepet játszott. Még nehézkesen megy a mélyreható alkalmazkodás: a termelési és termékszerkezet átalakítása, a gazdálkodási és a termékminőség javítása, a gazdaságos termelést segítő ár- és bérrendszer megteremtése.

Egyre nehezebb a XII. pártkongresszus által kitűzött kettős célt, a népgazdasági egyensúly javítását és az életszínvonal megőrzését egyidejűleg biztosítani. Az idei aszály miatt igen nagy az exportkiesés, s ez még jövőre is hatni fog. Emiatt soronkívüli áremelést kellett végrehajtanunk: a kettős cél közül az első helyre az egyensúly került.

Ami az életszínvonalat illeti: mi az 1980-ban elért szint megőrzését tűztük ki célul, jelezve, hogy ezt realizálni csak úgy lehet, ha a korábbinál többet teljesítünk, ha a termelés gazdaságossága megfelelően javul. Noha a reálbér csökkent, a szociális juttatások hatására nem lett kisebb a reáljövedelem. Az életszínvonalat azonban eddig csak azon az áron sikerült fenntartani, hogy a felhalmozást csökkentettük. Az elmúlt tíz évben a nemzeti jövedelem évi 10 %-át

vesztettük el a cserearányromlás miatt. Ha veszteségünknek csak a felét terheltük volna rá a fogyasztásra, lényegesen csökkent volna életszínvonalunk. Így azonban a felhalmozás lett számottevően alacsonyabb. Ha nem akarjuk a fejlesztést, tehát a jövő életszínvonalát kockáztatni, akkor csak a gazdálkodás nemzetközi mércével mért jövedelmezőségének növelése jelenthet megoldást. E tekintetben – bár mutatkozik javulás – még nem sikerült fordulatot elérni.

Mind gyakrabban hallani azt az aggodalmas kérdést: van-e kiút ebből a helyzetből, választ tudunk-e adni arra: „hogyan tovább"? Igen, van kiút. Van programunk, vannak és készülnek terveink a távlatokra és az átmenet feladataira is. *Két* területen kívánunk egyidejűleg előrelépni: a *gazdasági munkában* és a *szocialista demokrácia* intézményeinek fejlesztésében.

A gazdasági problémák megoldását a vállalati önállóság – és reméljük: teljesítőképesség – növelése útján véljük előmozdítani, beleértve a vállalatokon belüli kollektívák és szakemberek kezdeményezőkészségének serkentését. Ehhez a központi irányítás oldaláról a működési feltételek igazítását, a gazdasági kényszer és a cselekvési tér növelését kell megoldani. Ezt szolgálja a gazdaságirányítás továbbfejlesztése. Orientáló programok kialakítására is szükség van; ilyenek készültek a VI. ötéves terv keretében, azóta újabbaké is elkezdődött.

A szocialista demokrácia fejlesztése nagy hangsúlyt kapott Központi Bizottságunk 1983. áprilisi ülésén. A párt vezető testülete úgy ítélte meg, hogy ezen a területen az előrehaladás elmarad a kívánatostól. Társadalmi életünk sok területét érintően szólt arról: mit és hogyan kell javítani, változtatni, hogy a közélet, a munkahelyek, a lakótelepülések viszonyainak alakításában a demokratizmus követelményei jobban érvényesüljenek.

Ide kapcsolódik a Központi Bizottság legutóbbi állásfoglalása a szakszervezetek munkájának – az üzemi, a vállalati viszonyok változásaihoz igazodó – javítása mellett. Akár a vállalatokon belüli eltérő érdekekről van szó, akár a települések ügyeiről, az érdekek feltárása és egyeztetése teszi lehetővé, hogy a *közös érdekekre* alapozott *közös célok* kialakuljanak, s kibontakozzék az *egyének és kollektívák cselekvő együttműködése*. A társadalmi öntevékenység pozitív szerepét sok esetben tapasztaltuk, elsősorban a községek, települések kommunális fejlesztésében, és néhol a kulturális feladatok megoldásában. Ilyenekről a szövetség beszámolója és a küldöttek közül többen is szóltak.

A településfejlesztés készülő új koncepciója a helyi önállóság növelésével számol, a lakosság erőforrásainak bevonását is igényli.

Ez remélhetőleg azzal jár, hogy az állampolgárok – mivel érdekeltek – részt is kívánnak majd venni a lakóhelyüket érintő döntésekben, a végrehajtás ellenőrzésében. Ez a szocialista demokrácia lényeges vonása és fejlődésének mozgatóereje. A szocialista demokrácia fejlesztése nem csupán elvi álláspontunk, politikai szándékunk. A párt – a valóságos viszonyok elemzéséből kiindulva – konkrét lépéseket is tesz a feltételek alakítására.

Életünk sok területét érintően folytak a XII. kongresszus óta vagy még korábban elindított vizsgálatok. Ezek és a szakmai-tudományos viták eredményeképpen érnek a jó elgondolások, alakulnak a megoldási javaslatok. Nagyjából egy időben kerülnek sorra a gazdaságirányítási rendszer továbbfejlesztésének soron következő lépései: az új választójogi törvény, melyet széles körű országos vita előzött meg; az áttérés a kétszintű közigazgatásra, ami a városok és nagyközségek szerepének növekedésével, a kisközségek viszonylagos önállóságának bővülésével jár. A településfejlesztés, a gazdaságirányítási rendszernek a tanácsok gazdasági önállóságára kiható vonásai, a választójogi és közigazgatási változások együttesen *szükségessé és lehetségessé teszik a tanácsok önkormányzati jellegének fejlesztését, erősítését.*

A gazdasági eszközök szükössége miatt gyakran kényszerülünk jó és szükséges dolgok halasztására. Egy olyan időszakban, amikor nagy gazdasági fellendülésre nem számíthatunk, az említett döntések és lépések teret nyithatnak sok ember erőfeszítéseinek, amelyekkel javíthatják a gazdaság, településük és saját családjuk létfeltételeit.

Talán úgy érezhetik, hogy mindeddig nem az önök, a magyarországi szlovákok problémáiról szóltam. Úgy gondolom azonban, hogy mindezek az önök problémái, gondjai is, önökkel is meg kellett ezeket osztanom. Hiszen a nemzetiségi lakosság élete nem különíthető el attól a társadalomtól, amelyben él, sem anyagi boldogulása, sem egyenjogú helye nem független a társadalom egészének helyzetétől. A nemzetiségi politika megvalósítása pedig nagymértékben függ a társadalom demokratizmusának fejlettségétől. Továbbá úgy gondolom, hogy a Magyarországi Szlovákok Demokratikus Szövetsége is olyan intézménye politikai rendszerünknek, amelynek az ismertetett teendők, folyamatok megvalósításában fontos teendői vannak.

A szövetségre politikai és kulturális feladatok egyaránt hárulnak. Ami ez utóbbiakat illeti, örömmel olvastam a beszámolóban és hallgattam a felszólalásokban az előző kongresszus óta elért eredményeket. Hadd emeljem ki közülük a sátoraljaújhelyi szlovák

nyelvű iskola új épületének létrehozását, a rádió és a televízió szlovák nyelvű adásainak elindítását, a kétnyelvű feliratok terjedését, a nemzetiségi könyvtárak, olvasótáborok szaporodását, s azt is, hogy jelentős társadalmi összefogással valósult meg jó néhány szép terv és elgondolás. A nemzetiségi közművelődéshez sok segítséget nyújtottak az állami és a társadalmi szervezetek. *Nagyra értékeljük a Csehszlovák Szocialista Köztársaság hozzájárulását a magyarországi szlovákok művelődési feltételeinek gazdagításához.*

A művelődési teendők rendkívül fontosak továbbra is, én mégis a politikai feladatok jelentőségét szeretném aláhúzni. Az utóbbi negyedszázadban – pártunk politikájának eredményeképpen – kialakult és megszilárdult hazánkban a szocialista társadalmi egység, a munkásosztály, a szövetkezeti parasztság, az értelmiség és minden más réteg tartós szövetsége. Hangsúlyozni szeretném, hogy ez nemcsak a magyar lakosság társadalmi egysége, hanem minden itt élő dolgozó osztályé és rétegé. A szocialista társadalmi egységbe beletartoznak a nemzetiségek is. E szövetség alapja politikai, gazdasági, társadalmi érdekeink azonossága, a lenini nemzetiségi politika alapelveinek következetes érvényesítése. Pártunk nemzetiségi politikája – amely része a népünk által elismert és követett általános politikájának – közös hazának tekinti ezt az országot, egyenlőnek, testvérnek tekinti a más származású, anyanyelvű dolgozó embereket. Nem tűr számukra hátrányos megkülönböztetést, sőt ellenkezőleg: fokozottan gondoskodni igyekszik arról, hogy nem csak mint dolgozó emberek érezzék jól magukat ebben az országban, hanem külön, mint nemzetiségi dolgozók is.

Amennyire tudom, nagy panaszok e tekintetben nincsenek akár lakáshelyzetüket, akár jövedelmüket, akár iskolázási lehetőségeiket nézzük, akár a nyelvhasználatról, kultúrájuk ápolásáról van szó. A szocialista demokrácia fejlesztéséhez az is hozzátartozik, hogy a nemzetiségiek – így önök, szlovákok is – még aktívabban vegyenek részt a társadalmi-politikai életben, cselekvőbben szóljanak bele a döntésekbe a településeken, az ott levő intézményekben, még nagyobb odaadással vegyenek részt a döntések végrehajtásában és ellenőrzésében, az ország előtt álló nem csekély feladatok megoldásában. Mindez nem azt jelenti, mintha el akarnánk tüntetni, el akarnánk mosni a nemzeti különbségeket, hiszen ez nemcsak idegen politikánktól, hanem lehetetlen is lenne. Tudom, van olyan aggodalom önök között, hogy az iparba, a városba áramlással felbomlik a falu zárt nemzetiségi közössége, s ez a folyamat a nemzetiségeknek a magyarságba való beolvadásához vezethet. Egy korszerű gazdaság és a városi élet természetesen kivált ilyen hatásokat,

de a társadalmi előrehaladást megállítani, a nemzetiségi lakosság élet- és munkakörülményeit elavult viszonyok közé szorítani, konzerválni nem lehet, ez a nemzetiségieknek sem érdekük. Annál inkább megköveteli ez a folyamat a *nemzeti sajátosságok* megőrzését, a *nemzetiségi tudat és önérzet* ápolását és a hazához való kötődés erősítését. Pártunk arra törekszik, hogy ehhez a politikai feltételeket biztosítsa, szövetségük — az illetékes állami és társadalmi szervezetekkel összefogva — e feltételek birtokában további eredményeket érhet el az *itt élő szlovákok* nemzetiségi életének kiteljesítésében.

Szeretném hangsúlyozni: nem a nemzeti elkülönülést hirdetem meg mindezzel. Ami ebben a hazában történik, az közös öröm, közös gond magyarok és nemzetiségiek számára. A nemzeti vonások elválaszthatnak népeket, ha a társadalmi viszonyok ebbe az irányba hatnak, de összefűzik a népeket, ha a szocializmus alapelvei következetesen megvalósulnak. A szocializmus építése az a közös ügy, amelyben nemzeti és nemzetiségi értékek, erőfeszítések, cselekvések egyesülnek. És csak a szocializmus, a marxi-lenini elvek szellemében épülő új társadalom képes megoldani a nemzetiségi kérdést, egységbe fogva az önálló nemzetiségi törekvéseket és önállóságot biztosítva az egységen belül. A nemzetiségek nálunk és a magyarság a szomszédos országokban így járulhatnak hozzá népeink barátságának és szocialista együttműködésének elmélyítéséhez.

A tanácskozásukon való részvételem arról győzött meg, hogy a magyarországi szlovákság öntudattal, cselekvően dolgozik a szocialista fejlődés, közös hazánk, népköztársaságunk érdekében. A nagyon nehéz világhelyzet, a szorongató hazai gazdasági körülmények nem megváltoztathatatlan sorscsapások. Érdemes küzdeni, van miért küzdeni! És ha bizalom, önbizalom és bizakodás tölt el minket, s nagy erőfeszítések, kemény munka is társul hozzá, akkor sikerül kijutni a bajokból, s elérjük azt, amit elterveztünk, még ha az elgondoltnál hosszabb ideig tart is! Ehhez a közös küzdelemhez, közös munkához, szövetségük és az önök további tevékenységéhez sok sikert kívánok!

A kongresszus határozatából

A Magyarországi Szlovákok Demokratikus Szövetsége VII. kongresszusa jóváhagyja az Országos Választmány beszámolóját a szövetség VI. kongresszusa óta végzett munkájáról. Megállapítja, hogy

a szövetség az alapszabály és a VI. kongresszuson elfogadott határozatok szellemében végezte tevékenységét.

Szlovák nemzetiségünk részt vesz a szocialista Magyarország építésében. Ez fejleszti a magyar, a szlovák és más nemzetiségi dolgozók együvé tartozásának érzését, erősíti a szocialista társadalmi egységet. [. . .]

Szövetségünk választott testületei lépjenek fel kezdeményezően minden olyan kérdésben, amely szlovák lakosságunk sajátos érdekeit érinti. Időnként külön, esetenként a területi szervekkel közösen vizsgálják meg a nemzetiségpolitikai feladatok végrehajtásának egyes konkrét kérdéseit;

– Erősítsük, fejlesszük kapcsolatainkat az országos és területi szervekkel, a tudományos, kulturális intézetekkel és központokkal. Mélyítsük el együttműködésünket a pártbizottságokkal, a tanácsokkal és a Hazafias Népfront szerveivel. Legyen jó munkakapcsolatunk a megyei nemzetiségi bizottságokkal;

– Tevékenységünkkel járuljunk hozzá a Magyarország és a többi szocialista ország – elsősorban Csehszlovákia – népei közötti barátság és együttműködés erősítéséhez. Ápoljuk és fejlesszük kapcsolatainkat a Szlovák Szocialista Köztársaság illetékes szerveivel. A Magyar Népköztársaság és a Csehszlovák Szocialista Köztársaság közötti kulturális egyezményekben foglalt munkatervi feladatok végrehajtásában vegyünk részt. Segítsük elő a határ menti megyék közvetlen kapcsolatainak fejlesztését.

ANYANYELVI OKTATÁS

– A szövetség szemléletformáló munkával segítse iskoláink, diákotthonaink hagyományőrző, anyanyelvi kulturális tevékenységét. Az Oktatási Bizottság tagjainak mozgósításával ösztönözzön a tanórákon kívüli szlovák nyelvhasználatra, tudatosítsa annak meghatározó jelentőségét;

– Tovább kell javítani a beiskolázást szlovák nyelvoktató és különösképpen tanítási nyelvű iskoláinkban. Hangsúlyozni kell e munka keretében is az anyanyelv tanulásának, megőrzésének jelentőségét, a szlovák nyelv ismeretének társadalmi hasznosságát;

– Figyelemmel kell kísérni a nyelvoktatás folyamatosságának biztosítását, az előírt rendelkezések (óraterv, foglalkozások száma stb.) érvényesítését. Az észlelt hiányosságokat minden esetben jelezzük az illetékes államigazgatási szervnek;

Az óvodai szlovák nyelvi foglalkozások, illetve iskola-előké-

szítő csoportok mennyiségi és minőségi fejlesztését az illetékes állami szervekkel együttműködve továbbra is napirenden kell tartani;

A szlovák szülők anyanyelvoktatás iránti igényeinek elmélyítésével, ösztönzésével segíteni kell abban, hogy az iskolák kétnyelvűsítésére vonatkozó tervek megvalósuljanak;

Szövetségünk továbbra is tartsa napirenden a korábbiakban tervbe vett és a gazdasági nehézségek miatt elhúzódó budapesti szlovák tanítási nyelvű általános iskola és gimnázium, valamint diákotthon létrehozását;

Arra kell törekedni, hogy az új pedagógusnemzedék a legjobb felkészültségű szlovák fiatalokból kerüljön ki. Fontos az is, hogy a jövőben nagyobb számban jelentkezzenek érettségizettjeink szlovákiai ösztöndíjas tanulmányokra, éljenek a képzési területek közötti bővülő választási lehetőségekkel.

A KÖZMŰVELŐDÉS FEJLESZTÉSÉBEN

Közművelődésünk eszközeivel járuljunk hozzá a személyiség sokoldalú kibontakozásához, a szocialista és nemzetiségi tudat formálásához, az anyanyelv műveléséhez, a szlovák kultúra ápolásához és terjesztéséhez, az öntevékeny művészeti mozgalom segítéséhez. Ennek érdekében:

Nagy gondot kell fordítani a művészeti csoportok minőségi és mennyiségi fejlesztésére. Segítsük munkájukat anyagi eszközökkel, fellépések biztosításával, új művekkel, műsorfüzetekkel, módszertani tanácsokkal;

– A Népművelési Intézettel együtt biztosítanunk kell a művészeti vezetők szakmai képzését, továbbképzését. Kísérjük figyelemmel a mozgalom utánpótlásának nevelését, különösképpen az iskolákban folyó művészeti munkát;

– Törekedjünk a szlovák nyelvű színjátszás feleleventésére, irodalmi színpadok, bábcsoportok alakítására. Segítsük az oktatási intézmények ez irányú munkáját;

– Kezdeményezzük a szlovák olvasómozgalom kiszélesítése céljából a Hazafias Népfronttal, a Gorkij Könyvtárral és a báziskönyvtárakkal közös akciók (olvasótáborok, író-olvasó találkozók, irodalmi, ismeretterjesztő előadások, „Ľudové noviny" ankétok) szervezését;

A nyelvművelő klubok számszerű növelése továbbra is fontos feladat. Tartalmasabbá tételük érdekében a klubvezetők részére to-

vabbképzést, tapasztalatcserét kell biztosítani. Módszertani segédanyagok megjelentetésével is segíteni kell munkájukat;

A szlovák honismereti és helytörténeti kutatás eredményes folytatása érdekében jó munkakapcsolatokat kell fenntartanunk az illetékes múzeumokkal, a szakemberekkel és a társadalmi gyűjtőkkel.

A TÖMEGTÁJÉKOZTATÁS

A „Ľudové noviny", a „Náš kalendár" politikai és nyelvművelő munkájának színvonalát tovább kell javítani. Növelni kell olvasóik számát. A „Ľudové noviny" terjesztését a Magyar Posta végzi. Ezt a munkát a Sajtó- és Kiadványozási Bizottság, a szerkesztőség és az olvasószolgálat segítse;

Az irodalmi és honismereti szekciót mindenkor be kell vonni a kiadványozási munka szervezésébe. Segíteni kell a Tankönyvkiadó Nemzetiségi Szerkesztőségét és a terjesztő vállalatokat abban, hogy a kiadványozási tervek maradéktalanul realizálódjanak, a kiadott művek időben, hozzáférhetően álljanak az érdeklődők rendelkezésére;

A magyar tömegtájékoztató szervekkel: az országos és megyei sajtóval, a Magyar Távirati Irodával, a Magyar Rádióval, a Magyar Televízióval biztosítani kell a jó együttműködést. Továbbra is számolunk azzal, hogy a magyar nyelvű sajtóban, a rádió- és tv-adásokban megfelelő helyet biztosítanak a nemzetiségeknek. Ez irányú munkájukat messzemenően támogatjuk;

Fontos szerepet tulajdonítunk a Magyar Rádió és Televízió szlovák nyelvű adásainak. Szerkesztőségeik tevékenységét sokoldalúan segítjük;

- Szükségesnek tartjuk, hogy a magyar és a szlovák nyelvű tömegtájékoztatásban – a kulturális élet bemutatása mellett – kapjon nagyobb teret a hétköznapi élet, a munka, a szlovák nemzetiségi dolgozók részvétele a szocializmus építésében.

A Magyarországi Délszlávok Demokratikus Szövetsége IX. kongresszusának dokumentumaiból

(1983. NOVEMBER 26–27)

A kongresszus beszámolójából

(ELŐADÓ: MARIN MANDITY)

[. . .] OKTATÁSÜGY

Anyanyelvoktatasunk jelenleg kétféle iskolatípusban folyik: kétnyelvű és nyelvoktató általános iskolákban. Szövetségünk kiemelt feladata olyan iskolahálózat kiepítésének szorgalmazása, melynek kereteiben szerb, horvát és szlovén tanulók a lehető legjobban elsajátíthatják és fejleszthetik a magyar nyelv mellett anyanyelvi tudásukat is. Ezt csakis a korszerű kétnyelvű iskolahálózat tudja biztosítani. [. . .]

[. . .] Tapasztalataink szerint az iskolák nemzetiségi nyelvoktatás tekintetében objektív okok miatt ugyan, de csak részben teljesíthetik a velük szemben támasztott társadalmi elvárásokat, mindenekelőtt a kétnyelvű tanulók képzését. [. . .]

A budapesti Szerb-horvát Tanítási Nyelvű Gimnázium országos beiskolázású intézmény. [. . .] A gimnáziumban elért eredményekhez a középiskolai diákotthonban végzett oktató-nevelő munka is méltóképpen járul hozzá. Az oktatás színvonalát a különböző tájakról érkező tanulók nyelvismeretének szintje is befolyásolja. [. . .]

A pécsi Szerb-horvát Gimnáziumban hosszas tervezés után végül is ez év szeptemberében beindult az első osztály. Pécs város Tanácsa biztosította az épületet, amellyel egy időben megoldódott az általános iskola épületgondja is. A pécsi gimnázium is kétnyelvű diákotthonos intézmény. [. . .]

[. . .] A felsőfokú képzésben a VIII. kongresszus óta jelentős előrelépés történt. Egyik legnagyobb eredményünk a Szlovén Tanszék létrehozása a Szombathelyi Tanárképző Főiskolán, amely 1980 szeptemberében kezdte meg munkáját. Eredményes munkája nyomán egyre több szlovén értelmiségi fiatal kapcsolódik be a szlovének oktatási és közművelődési életébe. [. . .]

[. . .] A Pécsi Tanárképző Főiskola – amely 1982 óta egyetemi

rangra emelkedett a délszláv pedagógusképzés és szélesebb értelemben véve a szerb-horvát nyelvű értelmiség képzésének egyik központja. [. . .]

[. .] Hazánkban a délszláv lakosság 11 megyében és Budapesten, többségében a magyarokkal, valamint német és román nemzetiségiekkel vegyes településeken teljes jogegyenlőségben él és dolgozik. Zömmel a falvakban élnek, de a szocialista iparosodás vonzása nyomán egyre többen költöznek a városokba, ami új feladatok megoldására késztette az illetékes állami, társadalmi szerveket és a nemzetiségi szövetségeket. Gazdasági helyzetük, életkörülményeik azonos módon alakulnak a velük együtt élő magyar és más nemzetiségű dolgozókéval. A közös sors, a szocialista társadalom építésében végzett közös munka kialakította és egyre jobban erősíti a nemzetiségi és a magyar lakosság együvé tartozásának, az egy közös haza szolgálatának tudatát. A szoros, baráti együttélés, a fokozódó kölcsönös bizalom a szocialista társadalmi egység egyre erőteljesebb kibontakozásának forrása. [. . .]

KÖZMŰVELŐDÉS

A magyarországi délszlávok kultúrája hazánk kulturális életének szerves része. Nemzetiségeink számára éppúgy, mint bármely más magyar állampolgár számára a kulturális munka kereteit az állami közművelődési hálózat biztosítja, amelynek feladatait az MSZMP közművelődési határozatai szabják meg. A sajátos tartalommal jelentkező nemzetiségi közművelődés tartalma évről évre gazdagodott.

[. . .] A délszláv amatőr művészeti tevékenység legfontosabb ágazatai a néptánc, a népzene, a korusmozgalom, valamint a színjátszás. Művészeti csoportjaink munkájába az utóbbi időben mind nagyobb számban kapcsolódnak be a magyar vagy más nemzetiségű fiatalok is. A kulturális tevékenység legdinamikusabb területe ma is a néptánc. Örvendetes, hogy nemzetiségeink folklórhagyományai iránt nemcsak a hazai szerbek, horvátok és szlovének érdeklődnek, hanem a táncházi rendezvények nyomán a magyarok is. A nemzetiségi együttesek a népi kultúra és hagyományok feldolgozásával, színpadra vitelével fontos részesei a szocialista nemzetiségi tudat formálásának.

Együttesvezetőink továbbképzését szolgálják a kolótáborok, tánctanfolyamok. Táncsoportjaink részére a szövetség folyamatosan szervezett kultúrkörutakat. Ezzel nemcsak fellépési, előadási

lehetőségeket biztosítottunk az együtteseknek, hanem jelentős mértékben hozzájárultunk a nemzetiségeink lakta helységek kulturális életének gazdagításához, ami azért is fontos, mert nagyobbrészt igen kis településekről van szó. A legjobbaknak lehetőséget biztosítottunk a hazai országos fesztiválokon való bemutatkozásra, de többször képviselték hazánkat nagy sikerrel külföldi seregszemléken és nemzetközi fesztiválokon is.

Igen nagy érdeklődés kíséri a jugoszláviai vendégegyüttesek bemutatkozását hazánkban. Ezek az együttesek a Magyar–Jugoszláv Kulturális Egyezmény keretében érkeztek hozzánk. Az elmúlt periódusban e tekintetben kiemelkedő esemény volt a „Narodne Novine" napja Pécsett 1981-ben, Felsőszentmártonban 1982-ben és az 1982-ben rendezett bajai folklórest, a mohácsi Délszláv Népzenei Szemle. Hazánk nemzetiségi együtteseinek reprezentatív bemutatkozásának számított az 1979-ben Baján rendezett II. Országos Folklórszemle is.

Nemzetiségeink zenei élete szorosan összefonódik a néptáncmozgalommal. Örvendetes, hogy a zenekarok számának növekedése mellett minőségi javulás is tapasztalható. Ebben meghatározó szerepe volt a Vujicsics együttesnek és első nagylemezének.

[. .] Eredményesen fejlődött kóruskultúránk. A legszembeötlőbb fejlődés a nyugat-magyarországi horvátok körében tapasztalható, ahol szinte valamennyi helységben találhatunk énekkart. Legsikeresebb énekkarunk a szlovén Pável Ágoston énekkar és a Budapesti Szerb-horvát Gimnázium énekkara, amely országosan is kiemelkedő eredményeket mondhat magáénak. A kórusvezetők szakmai továbbképzésében még vannak problémák, de a Kórusok Országos Tanácsával kialakított jó kapcsolataink e gondok megoldását is bizonyára elősegítik majd. A délszláv zene ősi többszólamúsága önként kínálja a kórusmozgalom szélesebb körű elterjedését más délszláv vidékeken is.

A régi és gazdag hagyományokkal rendelkező nemzetiségi színjátszó mozgalom az elmúlt években visszaesett. [. . .] Széles körű amatőr színjátszó mozgalom hiányában szövetségünk egy Központi Nemzetiségi Bemutató Színpad létrehozását szorgalmazta. Ez az út járhatónak látszik: Pécsett 1982-ben a fiatal, színházat, irodalmat szerető nemzetiségi fiatalokból megalakult egy bemutató színpad, amely már túl van az első bemutatkozáson. A pécsi kezdeményezést annál is inkább támogatjuk, mivel a színpad munkájában főiskolások is részt vesznek, és tanulmányaik befejeztével működési területükön folytathatják a színjátszást, szervezői lehetnek az újabb színjátszó csoportoknak.

[. . .] A pécsi Janus Pannónius Szakközépiskolában működik az egyetlen magas színvonalú szerb-horvát nyelvű bábcsoportunk. [. . .]

Klubjaink az elmúlt időszakban a délszlávok lakta helységekben a nemzetiségi kulturális és közélet központjává váltak. Számuk folyamatosan növekszik, de még mindig jelentős azoknak a helységeknek a száma, ahol – bár minden lehetőség adva van – nem alakult ki az anyanyelvápolás és a nemzetiségi kulturális élet ezen formája. Örvendetes azonban, hogy a délszláv lakosság egy részének városokba történő költözködése nyomán egyre több városban alakulnak nemzetiségi klubok, amelyek közül ki kell emelni az 1982 decemberében Pécsett felavatott August Senoa klubot. A drávasztárai tsz-nek és Pécs város Tanácsának köszönhetően az ország egyik legszebb klubházát tudhatják a magukénak Pécs és Baranya délszláv lakói.

[. . .] Az anyanyelven történő tudományos ismeretterjesztő tevékenységet nagy mértékben elősegítette a TIT és az MDDSZ között létrejött megállapodás. Ennek nyomán több megyében megalakultak a TIT nemzetiségi szekciói. [. . .]

NÉPRAJZ, HONISMERET

A szocialista nemzetiségi öntudat alakításában, a hazafias nevelésben felbecsülhetetlen a jelentősége a Hazafias Népfront által irányított honismereti mozgalomnak. Szövetségünk ez irányú munkáját a Néprajzi-honismereti Szekció irányította. [. . .]

Minden évben megszerveztük a Délszláv Nyári Néprajzi és Honismereti Gyűjtőtábort. A szekció képviseltette magát az Országos Honismereti Akadémiákon és a Békéscsabán megtartott II. Nemzetiségi Néprajzi Nemzetiségkutató Konferencián. Kezdeményezte horvát, szerb és szlovén tájházak létrehozását. Az illetékes országos, megyei és helyi szervek munkája nyomán jött létre Baján a bunyevác tájház, Tótszerdahelyen az állandó helytörténeti kiállítás, Helytörténeti és Nemzetiségi Múzeum Szentgotthárdon, a bezenyei időszakos helytörténeti kiállítás, a kásadi tájház és Pomázon megtörtént a ház megvétele szerb tájház céljára.

Tárgyi és szóbeli hagyományaink rendszeres összegyűjtését szolgálták az alábbi helyeken megrendezett néprajzi gyűjtőtáborok. 1979-ben Szentgotthárdon, 1980-ban Bajan, 1981-ben Kopházán, 1982-ben Nagykanizsán, 1982-ben Szentgotthárdon, 1983-ban Szombathelyen.

A néprajzi tevékenységet segítették a különböző országos pályázatok is, amelyek nemzetiségi kategóriát is tartalmaztak. Az elkövetkező időszakban a gyűjtőmunka mellett nagyobb gondot kell fordítani az eddig gyűjtött anyag feldolgozására és a kutatási eredmények publikálására. Több helyen eredményes volt a helytörténeti kutatómunka is, de ezen a téren sok a pótolnivaló. A jövőben határozottabban kell szorgalmazni településeinken a kétnyelvű krónikaírást és a községi monográfiák elkészítését.

OLVASÓMOZGALOM

A Hazafias Népfront által irányított Olvasó Népért mozgalom legfontosabb feladata a művelődési, de különösen az olvasási igény felkeltése, az igényesség társadalmi méretű növelése, az olvasók és a könyvtárak kapcsolatának további erősítése. A nemzetiségi olvasómozgalom a fentieken túl az anyanyelvű irodalom olvasását, az anyanyelv ápolását szolgálja a maga sajátos eszközeivel. [. . .]

A két kongresszus közötti időszakban tovább növekedett a bázis-, a községi és iskolakönyvtárak könyvállománya, de a folyamatos könyvbeszerzés változatlanul nehézkes. Tanulóink beszéd- és olvasási készségét hivatottak fejleszteni az olvasótáborok. Az első szerb-horvát nyelvű olvasótábort a mohácsi báziskönyvtár szervezte meg Bárban. Azóta már Pest, Bács-Kiskun, Vas, Győr-Sopron és Zala megye is rendszeresen szervez anyanyelvi olvasótáborokat, amelyekhez szövetségünk is rendszeres anyagi és erkölcsi támogatást nyújt. Ez ideig még nem sikerült a szlovén tanulók olvasótáborát megszervezni.

A délszlávok körében is rendszeressé váltak – különösen az ünnepi könyvhét időszakában – az író olvasó találkozók. Szervezésükben az olvasótáborokhoz hasonlóan, szintén a mohácsi báziskönyvtár jár élen.

Egyre népszerűbbek hazai horvát és szerb költőink, íróink művei. Köteteik megtalálhatók a könyvtárakban és a lakásokban, aktuálissá vált egyes szerzők műveinek újrakiadatása. [. . .]

Korom Mihály felszólalása

A Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottsága nevében és megbízásából tisztelettel köszöntöm a Magyarországi Délszlávok Demokratikus Szövetsége IX. kongresszusát, e fontos tanácskozás minden résztvevőjét. Megtisztelő megbízatásnak teszek eleget, amikor átadom önöknek Kádár János elvtárs szívélyes elvtársi üdvözletét és jókívánságait. A kongresszus mai tanácskozásán már többször elhangzott, hogy a magyarországi délszlávok IX. kongresszusa jelentős eseménye egész közéletünknek.

Magyarországi délszláv barátaink a kongresszusukat olyan időszakban tartják, amikor a nemzetközi légkör régen nem tapasztalt feszültségekkel terhes. Ennek oka az Egyesült Államok és a mellette fellépő nyugati kormányok politikája. Az Egyesült Államok militarista, szovjet- és szocializmusellenes politikája nyomán – minden józan figyelmeztetés ellenére – elkezdődött az amerikai rakéták és robotrepülőgépek európai telepítése. A békés egymás mellett élés politikája, a helsinki szellem erős próbatételnek van kitéve.

Magától értetődő, hogy ilyen helyzetben a Szovjetunió és a szocialista közösség országai sem maradhatnak tétlenek, hanem megfelelő ellenintézkedéseket megtenniük alapvető kötelességük. Nem engedhetjük meg, hogy az imperialisták a saját javukra változtassák meg a történelmileg kialakult katonai-hadászati erőegyensúlyt.

A Szovjetunió, a Varsói Szerződés többi tagállama, így hazánk is, mindent megtesz azért, hogy elhárítsuk a háború veszélyét, hogy megőrizzük a békét, s hogy a szocialista építőmunkánkat nyugodt nemzetközi feltételek között folytathassuk. A Magyar Szocialista Munkáspárt teljes mértékben egyetért azzal a nyilatkozattal, amelyet Jurij Andropov elvtárs, az SZKP KB főtitkára tett az amerikai rakéták telepítéséről és a válaszlépésekről.

Dolgozó népünk is nagy aggodalommal, ugyanakkor éber figyelemmel kíséri a nemzetközi helyzet alakulását, és munkájával is hozzájárul egy békés, boldog jövő építéséhez, a szocializmus ügyének megvédelmezéséhez.

Mi most a pártunk XII. kongresszusának határozataiban megfogalmazott feladatok végrehajtásán fáradozunk. Országunkban rend és nyugalom van, konszolidált viszonyok között élünk és dolgozunk. A gazdasági építőmunkánk belső feltételeinek nehezebbé válása nem kedvetleníti el, hanem újabb erőfeszítésekre sarkallja országunk minden becsületes állampolgárát. A külső és belső nehézség ellenére optimistán nézhetünk a jövőbe. Ahogy a múltban,

úgy a jövőben is leküzdjük a nehézségeket, mert a Magyar Szocialista Munkáspárt politikája alapján, e politika mögé felsorakozva tudjuk teendőinket elvégezni. Azt is tudjuk, hogy a történelem kereket ideig-óráig lehet ugyan lassítani, de visszafordítani soha. Meggyőződésünk, hogy a hazánkban élő nemzetiségi dolgozók hasonlóképpen éreznek és gondolkoznak.

A Magyar Szocialista Munkáspárt és kormányunk tudatos törekvése, hogy az állampolgári teljes egyenjogúság mellett mind jobban megvalósuljanak országunkban a nemzetiségeknek mindazon lehetőségei, amelyek nemzetiségi sajátosságaik megőrzéséhez, anyanyelvük, kultúrájuk ápolásához és fejlesztéséhez szükségesek. Mindebben jelentős szerepe van a Hazafias Népfront-mozgalomnak is. E cél érdekében a Magyarországon élő valamennyi nemzetiséggel együttműködve olyan gyakorlat megvalósításán dolgozunk, amely megfelel internacionalista felfogásunknak és szocialista társadalmunk humanizmusának.

Mi – mint a tapasztalatok bizonyítják – a lenini nemzetiségi politika elvi alapján állunk és dolgozunk. Közismert, hogy a nemzetiségi politika a Magyar Szocialista Munkáspárt általános politikájának szerves része. Ezek alapján nyugodt szívvel állapíthatjuk meg, hogy a Magyar Népköztársaságban élő, dolgozó nemzetiségek tekintetében megoldatlan alapkérdések nincsenek.

Alkotmányunk, törvényeink a magyarokkal teljesen egyenlő jogokat és kötelességeket állapítanak meg minden hazai nemzetiség számára. Jól tudjuk azonban, hogy a lehetőségek nem valósulnak meg automatikusan, azok valóra váltásáért közösen sokat kell tennünk. A sajátos szükségletek feltárása, az igények és kielégítésük módjának összehangolása folyamatos és kölcsönös munkát feltételez. A magyarok és a nemzetiségiek érdekazonossága a szocialista társadalom építésében a közös feladataink megoldásához szükséges szövetség nélkülözhetetlen alapja.

Hazánkban a nemzetiségi kérdés gyakorlata mint a szocializmus által teremtett lehetőség, elsősorban a demokrácia útján válik mind teljesebben valóra. Ahogy számos más társadalmi feladatunk további megoldásához is a szocialista demokrácia tudatos fejlesztésével juthatunk közelebb, úgy a nemzetiségi politika területen előttünk álló tennivalók megoldása is a demokratikus légkör, a demokratikus intézmények fejlesztésével képzelhető el.

A Magyarországi Delszlávok Demokratikus Szövetségének nagy szerepe és felelőssége van közös feladataink megoldásában. A szocialista demokrácia nem pusztán jelszó, hanem felelős cselekvés, a közös ügyek odaadó szolgálata is. Éppen a demokratizmus jegye-

ben mindinkább kiszélesedő önállóság növeli meg a szövetségek szerepét a nemzetiségi egyenjogúság, a nemzetiségi jogok kollektív és egyéni megvalósításában. Ehhez a felelős véleménynyilvánítás, a kezdeményezés, a javaslatok tétele elengedhetetlen, amely végső soron a szocialista közgondolkodást fejleszti, és a nemzetiségi politika ügyét viszi előre.

Biztosíthatom a kongresszust és a hazánkban élő valamennyi horvát, szerb és szlovén dolgozót, hogy pártunk, kormányunk részéről a jövőben is megértésre és támogatásra találnak a szocialista társadalom közös ügyéért végzett munkájukban csakúgy, mint a sajátos gondjaik megoldását szolgáló tevékenységükben. Az országos, területi és helyi szervek várják és igénylik a Délszláv Szövetség alkotó részvételét a nemzetiségi politika érvényesítésében. Ehhez az is kell, hogy a szövetség aktívan kezdeményezze és fejlessze az együttműködést az említett szervekkel.

Mint ismeretes, sajátos helyzetet jelent, hogy a szövetség három nemzetiség érdekében tevékenykedik. Fontos feladata, hogy – a nemzetiségek saját jellemzőinek szem előtt tartásával – erősítse összetartozás-tudatukat, féltve őrizze a magyarokkal és más nemzetiségekkel a testvéri együttélés történelmileg kialakult hagyományait.

Bevált politikai gyakorlatunknak megfelelően nagy jelentőséget tulajdonítunk annak, hogy a magyarországi délszlávok számára anyanyelvük, kultúrájuk gazdag hagyományai ápolásához megfelelő feltételeket biztosítsunk. A legutóbbi kongresszus óta – ahogy a beszámoló is megállapítja – Szombathelyen szlovén tanszék létesült, Pécsett létrehozták a délszláv klubot, megoldódott a szerbhorvát általános iskola épületgondja, a Budapesten már régóta működő gimnázium mellett már ebben a városban is van ugyanilyen tanintézet. Örvendetes, hogy számottevő fejlődés van az anyanyelvű irodalom területén, valamint az is, hogy a győri rádió szlovén adással bővült. A nemzetiségi közművelődés terveinek megvalósítása szorgalmas munkát igényel a továbbiakban is. Örömmel nyugtázhatjuk a szövetség színes, sokoldalú tevékenységét, amelyről számot adnak a kongresszusnak.

Még nem lehetünk mindennel elégedettek, sok a tennivalónk. A kétnyelvűség fejlesztésével az a célunk, hogy erősödjék az anyanyelvnek a magyarországi délszlávok mindennapjaiban betöltött szerepe mind az oktatás, mind a közművelődés, mind pedig az élet más területén. Ez mindazok részéről további átgondolt, formalitásoktól mentes, céltudatos munkát kíván, akiknek a nemzetiségi politika gyakorlati megvalósításában tennivalójuk van.

Nagyra értékeljük, és a továbbiakban is szívesen fogadjuk a szocialista Jugoszlávia közreműködését a magyarországi délszlávok anyanyelvének, kultúrájának ápolásában, gazdagításában. Az évtizedes tapasztalatok azt bizonyítják, hogy a Magyar Szocialista Munkáspárt és a Jugoszláv Kommunisták Szövetsége egyaránt nagy jelentőséget tulajdonít a nemzetiségi kérdésnek, és hasonlóan gondolkodik a nemzetiségeknek országaink, népeink kapcsolatában betöltött küldetéséről, az országainkat összekötő híd szerepéről.

Gondolom, mindannyian egyetértünk abban, hogy a Magyar Szocialista Munkáspárt következetes nemzetiségi politikája alapján kölcsönösen sokat tettünk azért, hogy megszabaduljunk történelmi múltunk terheitől. Magyarország ma már éppen olyan szocialista hazája az itt élő és dolgozó horvátoknak, szerbeknek és szlovéneknek, mint a magyaroknak. Közösek az örömeink, mint ahogy közösek a gondjaink és feladataink is. Ez az azonosulás és a kölcsönös bizalom a szocialista építőmunkában a mi nagy erőnk ma és holnap is. Egy ország, a Magyar Népköztársaság állampolgárai vagyunk, magyarok és nemzetiségiek egyaránt az ebből következő lehetőségeink kibontakoztatásában, a jogaink gyakorlásában és a kötelességeink teljesítésében. Közös célunk és érdekünk, hogy mindannyian igazán jól érezzük magunkat e közös hazában.

Nagy költőnk a magyarokhoz szólt ugyan, de minden itt élő nemzetiséghez is címezhette volna, és helyesen így is kell értenünk sorait: „Áldjon vagy verjen sors keze, itt élned, halnod kell". Sorsunk most már közel 40 esztendeje, a felszabadulás, az új élet építésének kezdete óta a dolgozók kezében, tehát a mi kezünkben van, és nincs olyan hatalom, amely ezen változtatni tudna, amelynek átengednénk sorsunk irányítását.

A kongresszus határozatából

A Magyarországi Délszlávok Demokratikus Szövetségének IX. kongresszusa jóváhagyja az Országos Választmány beszámolóját a VIII. kongresszus óta végzett munkáról. Elfogadja az alapszabály módosítására tett előterjesztést.

A kongresszus megállapítja, hogy a Magyarországi Délszlávok Demokratikus Szövetsége a Magyar Szocialista Munkáspárt következetes politikájának szellemében és annak vezetésével, a Hazafias

Nepfront mozgalmi keretében, a Művelődési Minisztériummal és más állami és társadalmi szervekkel eredményesen együttműködve végrehajtotta a VIII. kongresszus határozatait.

Más társadalmi és tömegszervezetekkel együtt, sajátos eszközeinek és lehetőségeinek hatékony felhasználásával eredményesen mozgósította a horvát, szerb és szlovén dolgozókat a szocialista építőmunkára, az MSZMP XII. kongresszusán elfogadott határozatok alkotó módon való megvalósítására, amely a szocialista társadalom építését szolgálja.

Hazánk horvát, szerb és szlovén lakossága magáénak vallja, és támogatja pártunknak a marxizmus-leninizmus alapján nyugvó következetes bel- és külpolitikáját. Nemzetiségeink helyeslik és támogatják a Szovjetunióhoz, a szocialista tábor országaihoz fűződő testvéri kapcsolatainkat és együttműködésünket, az internacionalista elvek érvényesülését.

A párt és kormány nemzetiségi politikájának eredményeképpen hazánkban a gyakorlatban is megvalósul a nemzetiségek gazdasági, politikai és kulturális egyenjogúsága. Mindezek következtében nemzetiségeink állampolgári közérzete jó. Tovább erősödött nemzetiségi tudatuk, s ezzel a szülőföldhöz, a szocialista társadalomhoz, a Magyar Népköztársasághoz való ragaszkodásuk.

A két kongresszus közötti időszakban — a Politikai Bizottság 1978. évi határozatát nyomon követve — tovább élénkült a központi, a területi és helyi párt-, állami és társadalmi szervek nemzetiségpolitikai tevékenysége. A párt és a kormány állásfoglalásai, intézkedései a nemzetiségi jogok további bővülését, a nemzetiségpolitikai tevékenység gazdagítását eredményezték.

A Politikai Bizottság határozatában foglalt feladatok gyakorlati megvalósításához egyre hatékonyabb munkájukkal a megyei nemzetiségi bizottságok és albizottságok is hozzájárultak.

A szövetség választott testületei a beszámolási időszakban az alapszabálynak megfelelően tevékenykedtek. Nőtt az aktivitásuk és eredményesen oldották meg a sokrétű feladatokat. Kiemelkedő irányító és operatív munkát végzett a szövetség elnöksége.

Dicséretes tevékenységet folytatott a szövetség apparátusa, különösen a Gyurok György elvtárs halálát követő időszakban, amikor főtitkár és titkár nélkül maradt a szövetség.

A kongresszus megelégedéssel veszi tudomásul az anyanyelv oktatásának fejlesztése érdekében hozott intézkedéseket. Nagyra értékeli az anyanyelvi kiadói tevékenységet, amelyet a szövetség az illetékes állami szervek hatékony támogatásával végez. [...]

A szövetség VIII. kongresszusa óta eltelt időszakban tovább fej-

lődtek a szövetség kapcsolatai a Jugoszláv SZSZK oktatási és kulturális szervezeteivel, amelyek a két ország közötti kulturális megállapodások keretében hathatós segítséget nyújtottak a Magyarországon élő horvát, szerb és szlovén nemzetiségi lakosság nyelvi és kulturális továbbfejlődéséhez.

Tovább erősödött és megszilárdult a nemzetiségek híd szerepe a két szomszédos szocialista ország, Magyarország és Jugoszlávia között.

A Magyarországi Délszlávok Demokratikus Szövetségének IX. kongresszusa az MSZMP határozatainak szellemében és a szövetség célkitűzései alapján, a következő időszak főbb feladatait az alábbiakban határozza meg:

1. Szövetségünk az alapszabályban meghatározott politikai célok megvalósításában továbbra is tekintse legfontosabb feladatának:

a szocialista tudat és ezen belül a szocialista nemzetiségi tudat fejlesztését;

az anyanyelv és anyanyelvi kultúra ápolását;

– a nemzetiségi tannyelvű és kétnyelvű óvoda- és iskolahálózat megszilárdításának és továbbfejlesztésének szorgalmazását;

a tervszerű nemzetiségi káderutánpótlás biztosítását a nemzetiséglakta településeken.

2. Fontos, hogy a nemzetiségpolitikai tevékenység ne korlátozódjék csupán a művelődés ügyére, hanem fogja át mindazokat a területeket, amelyeknek az egyéni és kollektív nemzetiségi jogok érvényesítése szempontjából jelentőségük van, s terjedjen ki a magyarok és nemzetiségiek harmonikus együttélését továbbra is biztosító valamennyi szférára.

Ennek érdekében a szövetség:

– saját keretein belül fejlessze a szocialista demokráciát;

- gazdagítsa a tartalmi munka módszereit;

hatékonyabban fejlessze és növelje tömegkapcsolatait és mozgósító erejét;

fejlessze tovább és szélesítse ki együttműködését a nemzetiségi politika végrehajtásában érintett valamennyi állami, társadalmi és szakmai szervezettel;

szorgalmazza, és aktívan vegyen részt az MSZMP KB Politikai Bizottsága 1983 március elsejei határozatának végrehajtásával kapcsolatos feladatterv megvalósításában;

magasabb szinten és hatékonyabban töltse be kollektív érdekképviseleti szerepét.

A nemzetiségi azonosságtudat megőrzése és fejlődése érdekében kiemelt figyelmet fordítson:

- az értelmiségi rétegre, az ifjúságra és a családi nevelés szerepére az anyanyelv és kultúra átörökítésében. [. . .]

4. Az anyanyelvi oktatás fejlesztése érdekében az érvényes párt- és szövetségi határozatok szellemében a szövetségnek továbbra is a felvilágosító, meggyőző és szervező munkára kell törekednie az alábbiak szerint:

– a szövetség a szülők meggyőzésével segítse a kétnyelvű óvoda- és iskolahálózat bővítésére irányuló állami erőfeszítéseket, az illetékes szerveknél pedig szorgalmazza a kétnyelvű oktatás feltételeinek megteremtését;

– az anyanyelvoktatás színvonalának emelése érdekében szorgalmazza az anyanyelvi foglalkozások heti óraszámának növelését az óvodákban;

– támogassa és vegyen részt az irodalmi nyelv elsajátítását segítő módszertani kiadványok elkészítésében;

– szorgalmazza a budapesti szerb-horvát általános iskola és középiskola épületgondjainak megoldását;

– szenteljen kiemelt figyelmet a budapesti és az újonnan létesült pécsi Szerb-horvát Gimnázium munkájának segítésére;

– szorgalmazza, hogy a határmenti városok középiskoláiban bevezetésre kerüljön a szerb-horvát, illetve szlovén nyelv oktatása;

– szorgalmazza a kétnyelvű és nyelvoktató iskolák tanulóinak iskolán kívüli nemzetiségi közművelődési tevékenységét;

– különös tekintettel az anyanyelvi kultúrára, rendszeresen látogassa a kétnyelvű és nyelvoktató oktatási intézményeket, és az ott szerzett tapasztalatait, észrevételeit juttassa el az illetékes szervekhez;

– kísérje figyelemmel a hazai és jugoszláviai pedagógusképzést és -továbbképzést, a reális igények felmérése alapján szorgalmazza a káderképzési és -továbbképzési tervek kidolgozását, és segítse annak végrehajtását;

– tartson fenn rendszeres kapcsolatot a Jugoszláviában tanuló ösztöndíjasainkkal;

a KISZ KB és a Magyar Úttörők Szövetsége Országos Elnökségével együttműködve erősítse, és bővítse tanuló- és dolgozó ifjúságunk társadalmi tevékenységét, vegyen részt nemzetiségi öntudatának fejlesztésében.

5. A szövetség közművelődési tevékenységében a legfontosabb cel legyen továbbra is az anyanyelvu kultúra fejlesztése, a hagyományápolás, a népművészeti tevékenység kiszélesítése és segítése.

I célok megvalósítása érdekében szükséges, hogy a szövetség egyre inkább a nemzetiségi közművelődés tartalmi munkájának irányító központjává váljék.

Ennek érdekében:

a néprajzi gyűjtőmunka mellett a helytörténeti és honismereti tevékenységben kapjon nagyobb hangsúlyt a szocialista és haladó hagyományok feltárása és ápolása;

az amatőr művészeti mozgalomban törekedni kell a szakmai vezetés színvonalának és ezzel együtt a tartalmi munka színvonalának javítására;

tovább kell szélesíteni a klubhálózatot, annak érdekében, hogy azok a nemzetiségi közművelődési tevékenység helyi központjává váljanak;

- tovább kell folytatni a néprajzi gyűjtőmunkát és nagyobb figyelmet kell fordítani a gyűjtött anyagok feldolgozására, bemutatására. Ebbe a munkába be kell vonni az érdekelt néprajzi intézményeket is, valamint keresni kell a jugoszláviai intézmények közreműködését is;

a bemutatott műsorok anyanyelvi és folklór része a hazai nemzetiségi irodalomra, illetve folklórhagyományokra épüljön;

fokozott figyelmet kell fordítani a pécsi Bemutató Színpad munkájára, annak érdekében, hogy a hozzá fűzött remények teljesüljenek. Szorgalmazni kell a nemzetiségi bábcsoportok számának növelését, főleg a tanulóifjúság körében;

továbbra is szorgalmazni kell szerb-horvát és szlovén olvasótáborok szervezését;

a nemzetiségi képzőművészeti tevékenységet jobban össze kell fogni, az alkotók részére pedig bemutatkozási lehetőségeket kell biztosítani, alkotótáborok szervezésével ösztönözni kell a képzőművészeti alkotótevékenység kibontakozását;

- szorgalmazni kell különböző művészeti ágak fejlődését felmérő seregszemlék szervezését, lehetőséget nyújtva az ország nyilvánossága előtti bemutatkozásra;

- tovább kell növelni az anyanyelvi ismeretterjesztő előadók számát, színesebbé kell tenni a tematikai választékot.

6. A sajtó- és kiadói tevékenység legfőbb feladata legyen a szövetség politikai, anyanyelvoktatási és közművelődési célkitűzéseinek szolgálata.

A „Narodne Novine" szerkesztősége növelje a lap színvonalát;

- erősítse meg a tudósítói hálózatot;
- javítsa területi kapcsolatait;

tegye egyenletessé a cirill betűs írások terjedelmét és megjelentetését;

- szervezzen találkozókat a lap olvasóival és terjesztőivel,
- rendezzen „Narodne Novine" napokat, és azokat jobban használja fel a lapterjesztés érdekében;

a lap mindenkor legyen a szövetség munkájának, a nemzetiségi politika megvalósításának, a nemzetiségi dolgozók életének bemutatását szolgáló anyanyelvi tájékoztató orgánum.

A „Narodni Kalendar" szerkesztő bizottsága:

továbbra is fordítson figyelmet a színvonal növelésére;

bővítse a cirill betűs írások terjedelmét;

- az illetékes szervek támogatásával a jövőben kezdeményezze önálló szlovén naptár szerkesztését és kiadását.

A szövetség kiadói tevékenységével:

- tartson lépést a reálisan megfogalmazott igényekkel;
- szorgalmazza a „Neven" című periodika évente négy alkalommal megjelenő irodalmi lappá fejlesztését;

gondoskodjon a hazai nemzetiségi írók, költők műveinek kiadásáról;

továbbra is gondoskodjon megfelelő színvonalú műsorfüzetek, módszertani útmutatók kiadásáról;

- kísérje figyelemmel az anyanyelvű tv-adásokat és rádióműsorokat, segítse az anyanyelvű hírközlő szervek munkájának összehangolását, szorgalmazza az illetékes szerveknél a tv- és rádióműsorok adásidejének növelését;

magyar irodalom fordításának szorgalmazásával segítse elő a két nép kulturális közeledését és jobb megismerését.

7. A szövetség munkájával járuljon hozzá, hogy a magyarországi délszláv lakosság betöltse a híd szerepét a Magyar Népköztársaság és a Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság népei között.

A szövetség a jövőben is kérje, igényelje a Jugoszláv SZSZK segítségét és támogatását a magyarországi horvátok, szerbek és szlovének anyanyelvű kultúrájának, oktatásának fejlesztéséhez, hagyományainak megőrzéséhez és ápolásához.

8. A kongresszus megbízza az Országos Választmányt, hogy a beszámolóban és a vitában elhangzott javaslatokat érdemben tárgyalja meg, az éves munkatervek készítésekor azokat vegye figyelembe. A hatáskörét meghaladó kérdéseket továbbítsa az illetékes szervekhez és intézményekhez.

A Magyarországi Németek Demokratikus Szövetsége VI. kongresszusának dokumentumaiból

(1983. DECEMBER 3–4)

A kongresszus beszámolójából

(ELŐADÓ: GÉZA HAMBUCH)

[. . .] A magyarországi németek megelégedéssel vették tudomásul, hogy a párt ismét megerősítette lenini nemzetiségi politikáját, és hogy a párt- és állami szervek arra törekszenek, hogy a fenti elvek a gyakorlatban is megvalósuljanak. A szocialista Magyarország minden állampolgárának – így a magyarországi németeknek is – még a nemzetközi politika és gazdaság nehezebbé vált körülményei között is békés és nyugodt életet akar biztosítani. Az elmúlt öt év fejlődése azt bizonyította, hogy a magyarországi németek körében érvényesül a politikai, gazdasági, kulturális és állampolgári egyenjogúság.

A magyarországi németek együttélése a magyarokkal és a többi nemzetiséggel baráti. A magyarországi németek Magyarországot tartják hazájuknak. Ugyanakkor készek a népek közötti megértést és a béke megőrzését elősegíteni. Szorgalmasan részt vesznek a gazdasági feladatok megoldásában, és élvezik munkájuk gyümölcseit. Közéleti aktivitásuk megnőtt, képviseletük a különböző állami, társadalmi szervekben és testületekben általában megfelel számarányuknak, nemzetiségi tudatuk erősödik, és nemzetiségi igényeik növekednek. A német nemzetiség büszke haladó hagyományaira, kiemelkedő személyiségeire és arra a tényre, hogy a magyarországi németség túlnyomó többsége történelme során szorgalmával és tudásával hozzájárult az ország gazdasági és szellemi fejlődéséhez. Híve a megbékélésnek, a testvéri együttműködésnek és a toleranciának. A bizalmatlanság időszaka után megtalálta helyét Magyarország szocialista társadalmában, békében és biztonságban él és dolgozik. A magyarországi németek annál jobban tudnak a párt politikájával és a szocializmussal azonosulni, minél inkább biztosítva látják kultúrájuk, nyelvük és más sajátosságaik megőrzésének és gazdagodásának lehetőségét. Örülnek annak, hogy ma konfliktusmentesen egyaránt ragaszkodhatnak hazájukhoz, Magyarországhoz és nemzetiségükhöz. [. . .]

Az anyanyelv oktatása, ápolása és használata a nemzetiségi politika és egyben a nemzetiségi lét alapvető kérdései. Abból indulunk ki, hogy az anyanyelv és kultúra minden nép és minden nemzetiség legértékesebb kincsei közé tartozik. Saját kultúrája csak annak a nemzetiségnek lehet, amely saját nyelvét is őrzi.

Országunkban a német nyelv és nemzetiségi kultúránk elismert, egyenrangú helyet foglal el. Utalunk itt az óvodai és iskolai németnyelv-oktatásra, a német nyelvű kiadványokra (irodalom, újság, kalendárium, szakkönyvek), a rádió és a televízió német nyelvű adásaira, a kétnyelvű helységnévtáblákra és feliratokra, s nem utolsósorban arra, hogy anyanyelvünk a színpadon is kezd megjelenni.

Ma mind szélesebb körben terjed az a felismerés, hogy a nyelvismeret nemcsak az egyén boldogulását szolgálja, hanem az egész ország haladásának, nemzetközi politikai, gazdasági, kulturális és turisztikai kapcsolatai eredményes alakításának igen fontos feltétele. A német anyanyelv ápolását serkenti *a nemzetiségi tudat erősödése.* Kétségtelen, hogy a nemzetiségi tudat alakulásában ösztönzőleg hatottak és hatnak a nemzetiségi politikában elért eredmények, a magyarországi németek magatartásának és munkájának elismerése, gazdasági megerősödésük és létbiztonságuk.

A német nyelv a magyarországi németek számára nemcsak az egymással való érintkezés nyelve. Anyanyelvünk használata számunkra belső szükséglet, egyben a politikai érettség, az egészséges nemzetiségi tudat kifejezője is. A német nyelv hozzáférhetővé teszi számunkra kulturális örökségünket, mai irodalmi és művészeti alkotásainkat. A nép szíve az anyanyelv szavára nyílik meg leginkább. Az elmúlt években sok magyarországi német ismerte fel, milyen hasznos a német nyelv a német és más nyelvű államok polgáraival való érintkezésben.

Örvendetes, hogy nemzetiségünk fokozott érdeklődést tanúsít anyanyelvünk ápolása iránt. Nem szabad azonban elhallgatnunk azt sem, hogy vannak még olyan magyarországi németek is, akik nem ismerték fel, hogy milyen jelentős a nyelvismeret gyermekeink szellemi gazdagodásában és általános fejlődésében. Éppen ezért nagy figyelmet kell fordítanunk arra, hogy a felnövekvő nemzedékek éppen úgy megtanulják anyanyelvünket, mint ahogy azt a magyarországi németek múltbeli nemzedékei, szüleink és nagyszüleink is tették. Különös felelőssége és kötelessége ez minden magyarországi németnek a családi nevelésben. A magyarországi németség fennmaradása nagymértékben attól is függ, hogyan sikerül az elkö-

vetkezendő években a nyelvoktatás, a nyelvápolás terén magasabb színvonalat, jobb minőséget elérnünk. Megoldást e téren csak az állami szervek, az oktatási intézmények és a nemzetiség – beleértve a német szövetséget is – együttműködésével, *közös erőfeszítésével* érhetünk el.

Az anyanyelvoktatási bizottság saját tevékenységéről, az óvodai és iskolai anyanyelvoktatás helyzetéről a következő beszámolót terjesztette elő: [. . .]

Az elmúlt öt esztendőben az anyanyelv oktatásának színvonalában csak kismértékben sikerült előrelépnünk. Egyaránt vonatkozik ez a nyelvoktató intézményekre és a kétnyelvű oktatás bevezetésére. Vannak pozitív jelenségek, amelyek segítik az illetékes szerveknek és a szövetségnek az anyanyelvoktatás minőségi és tartalmi fejlesztésére irányuló törekvéseit:

a németoktatásban részt vevő tanulók száma évről évre nő;

a magyarországi német nemzetiség öntudata folyamatosan erősödik;

egyre több megyében tevékenykedik jól képzett, a nyelvet magas színvonalon beszélő, legtöbbször német nemzetiségű szakfelügyelő;

emelkedik a németoktatásban részt vevő magyar gyermekek száma. Ez a magyarországi németek szemében is növeli az anyanyelv tekintélyét;

Magyarország egyre bővülő gazdasági és kulturális kapcsolatai az európai német nyelvű országokkal és más államokkal növelik a német nyelv elsajátítására irányuló készséget;

növekszik a Német Demokratikus Köztársaságban részképzést kapott pedagógusok száma;

bővül azon szakemberek köre, akik sokéves, céltudatos társadalmi munkájuk alapján képesek a szükséges tankönyvek és oktatási segédeszközök megfelelő színvonalú, a nemzetközi mércének is megfelelő kidolgozására;

egyre több helységben törekszenek folyamatos anyanyelvoktatásra az óvodától az általános iskola felső tagozatáig. Ennek a folyamatosságnak az esetleges megszakítása egyre inkább a nemzetiségi jogok megsértésének számít;

az 1982 83-as tanévben Bólyban beindult az első kétnyelvű osztály;

1978 óta gyarapodott az oktatási eszközök (tankönyv, tanszer stb.) állománya.

Az anyanyelvoktatás gondjaival kapcsolatban hangsúlyoznunk kell, hogy a nemzetiségi oktatás szerves része az oktatásügy gyakran igen problematikus fejlődési folyamatának.

Az emelkedő létszám ellenére sincs még mindenütt német foglalkozás az óvodákban ott, ahol az iskolában már bevezették a németoktatást. Az óvodákban sok helyütt nem megfelelően biztosítják az anyanyelvoktatás folyamatosságát és egységét (beszéd, ének, játék). A gyermekek anyanyelvismerete nagyon különböző, de – a mai gyakorlat következtében – sok helyütt még azoknál a gyermekeknél is, akik bizonyos nyelvismereteket hoznak magukkal a szülői házból, a minimális németnyelv-ismeret szerepét is néhány hónap után átveszi a magyar nyelv. A meglevő anyanyelvi ismeretek megfelelő mértékű elmélyítéséről és fejlesztéséről tehát nem lehet szó. Ezért változatlanul azon a véleményen vagyunk, hogy óvodáinkban hetente két-három nap – mint azt egyes óvodákban már bevezették – teljes egészében német nap legyen. Ennek a legtöbb esetben nincs akadálya. Ez az általános iskolai kétnyelvű oktatás bevezetésének szempontjából is hasznos lenne.

A németoktatás minőségi-tartalmi fejlődésének megbízható mércéje, hogy a németórák órarendben vagy órarenden kívül vannak-e. Fokozottan érvényes ez az ötnapos tanítási hét bevezetése óta. Bár ismerjük az iskolák nehézségeit, de arról a követelményről, hogy a németórákat építsék be az órarendbe, mégsem mondhatunk le. A törekvés pozitív. A csatlakozó órák gyakorlatát csak ott szabad elfogadni, ahol a gyermekek alacsony létszáma miatt nincs más lehetőség a nyelvoktatás megvalósítására.

Az ötnapos hét általában serkentőleg hatott az oktatás alakulására, ugyanakkor azonban az anyanyelvoktatás területén a már régóta meglevő hiányosságokat még inkább felszínre hozta. A tanórák számának redukálása jelentéktelen, azonban a nyelvtanulás intenzitásának a csökkentését az új körülmények között éppen az a tény okozza, hogy gyakran az anyanyelv, mint érintkezési nyelv, hiányzik a szülői házban és hét végén a tágabb környezetben. Néhány már meglevő kezdeményezés, így az iskolán kívüli, de nyelvhasználatot igénylő rendezvényeken való részvétel utal a megoldás lehetőségeire (szavalóverseny, szakköri foglalkozások, kirándulás). Ezeket általános gyakorlattá kellene tenni.

Annak okait, hogy – a tartalmi fejlődést tekintve – a nemzetiségi németoktatásban alig van előrehaladás, többek között az alábbiakban látjuk:

– jelenleg rendelkezésre álló alacsony óraszám mellett a nyelv hatékony elsajátítása lehetetlen;

– továbbra is hiányzik a német nemzetiségi gyermekeket oktató iskolákból az olyan pedagóguskollektíva, amely az elsajátítandó nyelv birtokában segíteni tudna a gyermekeknek abban, hogy azonosuljanak a német nemzetiséggel;

a nemetoktatásban a német nemzetiség történelme és kultúrája alárendelt szerepet játszik. E tény nem kedvez a nyelv elsajátításának;

– az osztályok és csoportok különböző nyelvi alapokkal rendelkező gyermekekből állnak, és ez nehezíti a nyelv hatékony elsajátítását;

– az otthoni nyelvhasználat hiányosságai következtében nem elégségesek vagy teljesen hiányoznak az előzetes nyelvi ismeretek;

– még mindig kevesen beszélnek két nyelven – tehát németül is – azokban a társadalmi rétegekben, azokon a munkahelyeken, ahová a gyermekek többsége később kerül. Ezért a szülők és gyermekeik nem feltétlenül ismerik fel a kétnyelvűség társadalmi szükségességét. [. . .]

A magyarországi német gyermekek öntudatát, azt, hogy magyar állampolgárok, és ugyanakkor németek, azt, hogy mintegy bensőségessé tehetik a hazafiságot és internacionalizmust, úgy tudjuk erősíteni, ha egyre több olyan tényt közlünk velük, mely a történelmen, az irodalmon és a kultúrán keresztül tudatosítja, hogy a két nyelv elsajátításával egyben két kultúrát is megismernek, mely egyéni gazdagodást is jelent, s hogy az ismeretek nagyobb foka egyben a világról alkotott kép bővítésének a lehetősége is.

Az általános iskolák elé célul tűzött kétnyelvűség a német nemzetiségi gimnáziumokban (nemzetiségi tagozatokban) már évek óta jól bevált. Dicséretre és elismerésre méltó az az erőfeszítés, melyet a magyarországi német értelmiség megteremtése érdekében fejtenek ki. Oktatási és nevelési tevékenységük közvetve hozzájárult a nemzetiségpolitikai feladatok megvalósításához. Ezek az intézmények értelmiségi utánpótlásunk legfontosabb forrásainak tekinthetők. De nem hagyhatjuk figyelmen kívül azt a tényt sem, hogy a bajai német gimnáziumban, valamint a pécsi és budapesti nemzetiségi tagozatokon érettségizett diákok közül – mint lehetséges káderek sokan vesztek és vesznek el a német nemzetiség és a nemzetiségpolitika megvalósítása számára.

Nem sikerült az elmúlt kongresszusi periódusban egy – többi nemzetiségnél már meglevő – *német oktatási központ* létrehozása. Üdvözöljük, hogy a hetedik ötéves tervben a magyarországi németek is kapnak ilyen országos intézményt. Szövetségünk elnöksége júliusi ülésén Budapestet javasolta az általános iskola és kollégium helyéül. Mivel a kérdés rendkívül fontos, az egész nemzetiséget érinti, ezért az elnökség felkéri a kongresszust, hogy foglaljon állást az intézmény telepítése ügyében. Több megye jelezte ugyanis azt a készségét, hogy a központi alap felhasználásával létrehozza

az említett országos magyarországi német tanítási intézményt, így Baranya (Pécs), Tolna (Bonyhád), Bács-Kiskun (Baja), Pest (Pilisvörösvár). Úgy véljük, hogy igen nagy mértékben elősegíthetné a kétnyelvű oktatásra vonatkozó célok megvalósítását, ha az említett országos intézményen kívül – a többi nemzetiséghez hasonlóan – másutt is létrehoznának hasonló területi *német nemzetiségi iskolai komplexumokat.*

Az óvodákban és iskolákban tervezett változtatásokhoz, azaz a kétnyelvűség bevezetéséhez jól át kell gondolni *pedagógusaink képzését.* Az a tény, hogy az elmúlt kongresszusi periódusban a kétnyelvű oktatás terén nem jutottunk előre, a pedagógusképzés megoldatlan problémáinak is tulajdonítható. Pedig a kétnyelvű oktatás általános iskolai bevezetéséhez megfelelő feltételeket kell biztosítani ezen a téren is. Ez természetesen a tankönyvellátottságra is vonatkozik.

Szövetségünk abból indul ki, hogy *a kétnyelvűség – ebben anyanyelvünk szerepének növelése – korunk követelménye, amely lehetővé teszi, hogy igazodjunk a jelen és a jövő fejlődéséhez és követelményeihez.* A szövetség a következő években is mindent megtesz ennek érdekében. [. . .]

Aczél György felszólalása

A kül- és belpolitika kérdéseinek vázolása után szeretnék rátérni a jelenlegi kongresszust elsősorban foglalkoztató témára: szövetségi politikánk nagy jelentőségű kérdésére. Szilárd belpolitikai helyzetünk alapja a bizalom, a közmegegyezés a munkások, parasztok és értelmiségiek között, közmegegyezés párttagok és párton kívüliek, vallásos és materialista emberek között, abban, hogy a szocializmust közösen építjük, s abban, ahogyan építjük, nemzeti programként vállalva a részvételt ebben a munkában.

Ennek a szocialista nemzeti közmegegyezésnek elengedhetetlen része a nemzetiségek jogainak érvényesítése. Társadalmi fejlődésünk egyik fontos értéke, hogy a nemzetiségiek nemcsak házat építenek maguknak, hanem hazát is leltek ebben az országban! És a költő szavával élve: „Haza csak ott van, hol jog is van"! Ezt a jogot a nemzetiségeknek – mint közösségeknek, és minden egyes egyénnek is – biztosítja a szocializmust építő Magyarország.

Nem mindig volt ez így

Meggyőződésünk szerint szükséges volt, s ma is jogosnak és indokoltnak tartjuk, hogy a bűnt elkövetőket – ha németek, ha magyarok voltak – felelősségre vonták. De meggyőződéssel valljuk Brechttel, hogy nincsenek szektás vagy fasiszta népek, és hogy a népeket nem lehet leváltani! Mélyen fájlaljuk, hogy ártatlan, sőt haladó emberek is bűnhődtek olyan bűnökért, amelyeket nem ők követtek el. Ezt sehol nem igazolhatja a nácizmus, a német imperializmus gyökeres fölszámolásának föltétlenül jogos követelménye sem. Mint ahogy a történelem bebizonyította azt is, hogy a belső bajokra sehol sem lehet orvosság nemzetiségi, vallási csoportok bűnbakká tétele, a fajgyűlölet vagy a nemzeti gyűlölködés felszítása.

Ez a felismerés volt a feltétele annak, hogy visszatértünk, visszatérhettünk a Deutsch Ungartum nemes hagyományaihoz. Tudatunkba vésve azt a nem lebecsülendő tanulságot, hogy még egy olyan rendkívül bonyolult, sokszorosan megrontott, mérgezett viszonyból, mint a magyar nép és az itt élő német nemzetiség kapcsolatai, ebből is van normális kiút, van rendezési lehetőség, ha komolyan és következetesen érvényesítjük a szocializmus normáit.

A leckéért nagy árat fizettünk. E szomorú történelmi fejezet lezárására több mint 25 éve megteremtődtek a politikai, társadalmi feltételek, s mi e tekintetben is újat kezdhettünk. Ezért nagy öröm számunkra – és nekem mint Baranya megye országgyűlési képviselőjének személyes öröm is – azt tapasztalni, hogy a Magyarországon élő németek szorgalmukkal, magas szintű munkakultúrájukkal tevékenyen vesznek részt közös céljaink valora váltásában: megbecsülten, emberhez méltó módon élnek itt.

Azok pedig, akiknek országában írnek, mexikóinak, Puerto Rico-inak, feketének lenni egyet jelent a megkülönböztetéssel, ne tanítsanak bennünket emberi jogokra, nemzetiségi politikára.

Az itt zajló gazdag vitában sok szó esett anyanyelvről, kultúráról, a hagyományok őrzéséről. Én hozzátenném: legyen szó a hagyományok fejlesztéséről is, abban az értelemben, hogy mai, helyesnek bizonyuló cselekedeteinket, intézkedéseinket, szokásainkat unokáink hagyományként ápolhatják. Ha anyanyelvről, kultúráról van szó, azokkal együtt, akik erről beszéltek, én is védem a néptanítók igényeit. Azzal a kiegészítéssel, hogy nemcsak a németségnek, hanem az egész népnek szüksége volna minél több olyan jó néptanítóra, aki együtt tud énekelni a gyerekekkel, aki számára a gyerek a világ középpontja. Hadd jegyezzem itt meg, hogy örömmel látom: a teremben ülők között is minden korosztály képviselve van.

Szocialista ország nem jogot ad vagy adományoz, amikor megte-

remti a lehetőségek egyenlőségét, hanem önmagával szembeni kötelességét teljesíti, hiszen ez a szocializmus törvénye. Meggyőződésünk, hogy az egysíkúság szegényítene bennünket, a sokszínűség gazdagítja a szocializmust. S úgy gondolom, hogy nemcsak a többnyelvűség, hanem a kultúrák találkozása is gazdagítja közös társadalmunkat, államunkat.

Hazánk szocialista fejlődésének rendkívül fontos elve ez. Még akkor is, ha egyesek azt mondják, hogy könnyű nekünk, hiszen kis létszámú nemzetiségeink vannak, és azok is szétszórtan élnek. Mi ezt a kérdést nem így közelítjük meg! A párt és az állam nemzetiségi politikája – az alapelveket tekintve – független kell hogy legyen a nemzetiségi állampolgárok számától. A nemzetiségi politika szerves része a társadalomban érvényesülő összpolitikának. A részkérdések megoldásakor természetesen nem hagyható figyelmen kívül a nemzetiségi lakosság számaránya, továbbá az a körülmény sem, hogy tömbökben vagy szórványokban élnek-e. Az érdekeiket – közös érdekeinket – szolgáló intézményrendszer kialakításában, abban, hogy egységes, szerves kultúrájukat minden körülmények közt fejleszthessék, ennek a tényezőnek is szerepe van. De – ismétlem – az alapelveket ez nem érinti, nem érintheti.

Nemzetiségi politikánk alapelvei közül érdemes néhányat itt kiemelni, jelezve azokat a feltételeket is, amelyek között leninI nemzetiségi politikánk megvalósul és fejlődik.

A nemzetiségi kérdés szocialista kezelése elválaszthatatlan az egész társadalomban lezajló osztályküzdelmektől, az osztályszempontoktól. Ám joggal állapította meg Jurij Andropov elvtárs a Szovjetunió megalakulása 60. évfordulóján: „A nemzeti kérdés megoldásában elért sikerek egyáltalán nem jelentik azt, hogy eltűntek mindazok a problémák, amelyek abból adódnak, hogy egy egységes állam keretében sok nemzet és nemzetiség él, és dolgozik együtt. Ilyesmi egyébként is aligha lehetséges addig, amíg léteznek nemzetek, léteznek nemzeti különbségek. Ezek pedig sokáig fognak létezni, sokkal tovább, mint az osztálykülönbségek." E tény helyes értelmezése, kezelése állandó figyelmet, különös gondoskodást követel. Hozzáteszem: a mi körülményeink között kiváltképp sok a feladat, annak ellenére, hogy hazánkban e téren a régi problémák döntő része már mögöttünk van. Meg kell mondani, hogy a kommunisták a szocialista fordulat után szinte mindenütt lelkesnaiv módon tapasztalatok nélkül, azt hitték, hogy a szocialista utra rálépve úgyszólván automatikusan megoldódik a nemzetiségi kérdés. Ezeknek az elképzeléseknek utópikus voltát éppen annak érdekében kell tudatosítanunk, hogy jobban és dinamikusabban

használjuk ki a szocializmusban rejlő tartalékokat a nemzetiségi gondok, feszültségek megoldására.

A nemzetiségi jogok közt fontos helyet foglal el az anyanyelvi kultura, a népszokások ápolásának lehetősége, a nemzetiségi iskolák fejlesztése. Hozzáteszem, hogy a nemzetiségiek életkörülményeinek alakításában felbecsülhetetlen szerepe van a településfejlesztésnek, az ipartelepítésnek, a lakosságot mindennapjaiban érintő infrastruktúra értő kialakításának. Miként azonban az anyanyelvi-kulturális tényezők ápolása nem helyettesítheti a gazdasági tényezők szerepét, ez utóbbiak sem pótolhatják, nem szoríthatják háttérbe az előbbieket. A szocialista nemzetiségi politika az adottságok és feltételek komplex fejlesztését követeli meg.

Pártunk XII. kongresszusának határozata megállapítja: „A nemzetiségi kérdés internacionalista megoldásának fontos eleme a kétnyelvű, kettős kultúrájú állampolgárok szabad fejlődése."

Éppen ezért szorgalmazzuk, hogy a hazánkban élő nemzetiségiek tájnyelvük mellett az irodalmi nyelvet is igyekezzenek elsajátítani és elsajátíttatni. Ebben a család, az óvoda, az iskola feladatai rendkívül nagyok. Ahhoz, hogy ennek meg tudjanak felelni, joggal igényelhetik – igényelhetjük - a nemzetiségek értelmiségi rétegének a mainál is nagyobb mértékű segítségét.

Elengedhetetlen, hogy a nemzetiségeknek a velük egy nyelvet beszélő nemzetekhez fűződő kapcsolata is szabadon érvényesüljön. Meggyőződésünk, hogy nemzetiségeinknek fontos küldetése van a népek barátságának elmélyítésében. Nevezhetjük ezt a küldetést hídépítésnek, összekötő kapocsnak, ösztönzésnek, bárhogy – a tartalma a lényeges! Továbbra is szorgalmazzuk az együttműködést a szomszédos szocialista országokkal és a Német Demokratikus Köztársasággal ezen a területen is. Természetesnek tartjuk, köszönjük, és igényeljük a hazai németség esetében, társadalmi rendszerünk azonossága alapján, az NDK intézményeinek sokoldalú segítségét. Természetesnek tartjuk azt az érdeklődést is, amely a szomszédos Ausztria és a Német Szövetségi Köztársaság részéről a magyarországi németek élete iránt megnyilvánul. Ezt a kérdést is a Magyar Népköztársaságnak a békés egymás mellett élést, a népek megértő együttműködését szolgáló külpolitikájával összhangban kezeljük.

A lenini tanításból indulunk ki, mely szerint a többség nem lehet elég előzékeny a nemzeti kisebbségekkel szemben, és a nemzetiségek annál jobban tudnak a szocializmus ügyével azonosulni, minél inkább biztosítva érzik sajátosságaik, nyelvük, kultúrájuk megőrzésének, életfeltételeik továbbfejlesztésének és a velük egy nyelvet

beszélő nemzetekhez fűződő kapcsolatok érvényesülésének lehetőségét. Ennek a mindennapi életet - a munkahelyi és munkahelyen kívüli légkört - átfonó kapcsolatrendszernek a normális működése nem utolsósorban azon áll vagy bukik, hogy a különböző népcsoportok hosszú együttélése során sikerül-e legyőzni a xenofóbiának, a különbözőségtől való idegenkedésnek minden reflexét: kialakul-e a közösségen belül a *más*-ságnak, mint nyelvi, hagyománybeli, szokásbeli stb. eltéréseknek természetes tudomásulvétele, sőt kölcsönös tisztelete és hasznosítása. Ha a nyelvi, népszokásbeli és más különbözőségről nem hierarchikusan gondolkodunk, ha e másság többé nem irritáló tényező, hanem természetes emberi jog, s ez a mentalitás érvényesül a többség részéről a kisebbség felé és viszont, akkor olyan új emberi minőség jelenik meg a mindennapi életben, amelyről nem mondhat le a szocialista társadalom. Ez pedig azt jelenti, hogy a szocialista nemzetiségi politikának „fent" is, „lent" is, mindenütt érvényesülnie kell.

Nagy felelősség terhel valamennyiünket azért, hogy e jogos várakozások teljesüljenek. Az önök tanácskozásával lezárul a magyarországi nemzetiségek kongresszusainak sorozata, amely alkalom volt nemzetiségi politikánk eredményeinek számbavételére és meg nem oldott feladataink, megoldási lehetőségeink kijelölésére. A mérlegkészítés alapján elmondhatjuk, hogy az elmúlt fél évtizedben tovább erősödött a nemzetiségi tudat, ami további jogos igényeket is kelt. Arra kérem önöket, hogy a továbbiakban is dolgozzanak - ha kell -, harcoljanak a nemzetiségiekkel a már megteremtett lehetőségek jobb kihasználásáért.

Valljuk, hogy a nemzetiségi kérdés igazságos és tartós megoldását csak a szocialista társadalom, a szocialista demokrácia fejlődése hozhatja meg. A szocializmus egyik alapvető jellemzőjének tartjuk a nemzetiségi politika lenini elveinek maradéktalan érvényesítését.

Önök jelentős értékekkel gazdagítják közös hazánkat a mai nehéz helyzetben is. Küldetést teljesítenek nemzetiségi kultúrájuk ápolásával: ez egész magyar hazá - s egyben a nyelvüket beszélő valamennyi embertársunk - kultúráját gazdagítják.

Kívánom, hogy a kongresszus munkája eredményes legyen. Kívánom, hogy segítsen a feladatok felelős megoldásában, közös megvalósításában, a mainál jobb megfogalmazástól a minél jobb végrehajtásig.

Úgy gondolom, nincs véleménykülönbség köztünk abban, hogy hazánk legfontosabb kérdése: a béke megőrzése. Ez az alapja a jobb, harmonikusabb holnapért való harcnak. Nagy közös felada-

tunk, hogy ez az ország gazdaságilag talpon maradjon, kulturáját fejlessze, jó hazát, szép hazát jelentsen mindannyiunknak.

Ehhez kívánok önöknek saját életükben is sikert, alkotó energiát és jó eredményeket.

A kongresszus határozatából

1. A szövetség, a magyarországi németek érdekképviseleti szerve, a jövőben is társadalmi szervezetként, saját alapszabálya, az MSZMP nemzetiségi politikája szellemében, a Hazafias Népfront mozgalmi keretében működik. Tevékenysége során egyebek között az alábbiakat veszi figyelembe:

az MSZMP nemzetiségi politikája szerves része a párt általános, ezen belül szövetségi politikájának;

a nemzetiségi jogok érvényesítése a nemzetiségek számától és számarányától függetlenül elvi kérdés;

a nemzetiségek egyenjogúságának tiszteletben tartásán túl fontos követelmény a kisebbségi helyzetből adódó objektív egyenlőtlenségek ellensúlyozása;

a párt- és állami szervek a gyakorlatban is azon fáradoznak, hogy megfelelő feltételeket biztosítsanak az egyéni és kollektív nemzetiségi jogok érvényesítéséhez, a nemzetiségi let megőrzéséhez;

a magyar nép és a velük együtt élő nemzetiségek viszonya az internacionalista magatartás egyik mercejének minősül;

megvan a hazához való kötődés és a nemzetiséghez való tartozás konfliktusmentes vállalásának a lehetősége;

nem fogadható el sem a nemzetiségi kérdés iránti közömbösség, sem annak nacionalista megközelítése;

a közgondolkodásban egyre inkább tudatosodik, hogy a nemzetiségekkel való harmonikus együttélés jó alap a nemzeti szuklátókörűség felszámolásához, az egymás mellett élő nemzetek egymásrautaltságának felismeréséhez.

2. Nemzetiségi politikank fenti alapelveit szem előtt tartva, a szövetség a jövőben is mozgósítja a magyarországi németeket a szocializmus építésében való tevékeny részvételre.

3. A szövetség bátorítja a magyarországi németeket, hogy egyénileg és csoportosan is az eddiginél nagyobb mértékben éljenek alkotmányos jogaikkal. Ennek érdekében mindenekelőtt erősíteni kell a tudatformáló tevékenységeket:

a szövetség eddiginél hatékonyabban tudatosítja, hogy a ma-

gyarországi németek haladó hagyományaik, kiemelkedő személyiségeik és történelmük során elért eredményeik, szorgalmuk és tudásuk révén hozzájárultak az ország gazdasági és szellemi fejlődéséhez. Ez természetesen nemcsak a szövetség feladata. Ezért a szövetség kéri a magyar nyelvű tömegkommunikációs eszközöket, hogy a magyarországi németek jelenéről és múltjáról, így a második világháborúnak és az azt követő időszaknak a hazai németséggel kapcsolatos eseményeiről és azok okairól is, több elemző írást közöljön;

intenzívebb felvilágosító munkával tudatosítja, hogy az anyanyelv és a kultúra fenntartása elengedhetetlen követelmény, mivel a nyelv és a kultúra a nemzetiségi lét legfontosabb hordozója;

tudatosítja a magyarországi németekben: akkor teljesítik a legjobban szocialista társadalmunk iránti kötelességeiket, ha eredményesen dolgoznak, s emellett többet törődnek nemzetiségi értékeikkel, apolják és továbbadják anyanyelvüket és saját kultúrájukat.

4. A szövetség erejéhez mérten hozzájárul az anyanyelv eredményes ápolásához. Kétnyelvűségen mindenekelőtt a német anyanyelv használatának lényeges kiterjesztését értjük. A németek által is lakott településeken maradéktalanul ki kell használnunk a lehetőségeket az anyanyelv ápolásához, illetve az anyanyelv teljes mértékű használatához meg kell teremteni a további feltételeket (oktatás, kultúrmunka, a német nyelv használata a hivatalokban, német nyelvű helységnévtáblák, feliratok stb.). E téren is csak a magyarországi németek és az illetékes szervek és intézmények közös erőfeszítései hozhatják meg a kívánt eredményt.

5. A nemzetiségpolitika célkitűzéseinek megvalósítása érdekében a szövetség szélesíti tömegbázisát, szorosan együttműködik a pártszervekkel, az állami és népfrontszervezetekkel, valamint azok nemzetiségi bizottságaival.

6. A szövetség abból a felismerésből indul ki, hogy a magyarországi német nemzetiség jövője is az ifjúság kezében van. Ezért a szövetség a következő kongresszusi periódusban az eddiginél jobban mozgósítja az ifjúságot a német nemzetiség ügyéért. Ezt a célt szolgálja a szövetség ifjúsági bizottságának megalakítása is.

7. A szövetség felhívja a német nemzetiségi értelmiséget (tanítókat, tanárokat, orvosokat, kulturális, tudományos, műszaki és gazdasági szakembereket), hogy aktívabban kapcsolódjanak be a nemzetiségi munkába, vállaljanak nagyobb szerepet és felelősséget nemzetiségünk ügyéért. Tevékenységük, példamutatásuk jelentős mértékben ösztönözné a magyarországi németeket nemzetiségi jogaik gyakorlására, erősítené nemzetiségi öntudatukat.

8. A szövetség segíti feltárni a társadalmi mobilitás következtében nemzetiségünk szociális struktúrájában bekövetkezett változásokat, és ennek megfelelően határozza meg feladatait, illetve az illetékes szerveknek javaslatokat terjeszt elő a szükséges intézkedések megtételére. Foglalkozzék többet a kisfalvakkal

AZ ANYANYELV OKTATÁSA ÉS ÁPOLÁSA

A szövetség alapvető politikai feladatának tekinti, hogy kezdeményezze a német nyelvoktatás bevezetését további óvodákban és általános iskolákban, hogy támogassa új és jobb oktatási formák és módszerek felkutatását és meghonosítását. A német nemzetiség fennmaradása szempontjából alapvetően fontos, hogy sikerüljön az anyanyelv oktatásában, ápolásában magasabb színvonalat, jobb minőséget elérni. Megoldás csakis a nemzetiség, az állami szervek és intézmények közös erőfeszítése révén érhető el. [. . .]

A szövetség a jövőben is mindent megtesz a kétnyelvű oktatás széles körű megvalósítása, azaz a német nyelv használatának az oktatásban való lényeges kiterjesztése érdekében. [. . .]

Eredményesebb óvodai nyelvoktatás céljából a szövetség javasolja, hogy lényegesen emeljék azon napok számát, amelyeken a gyermekekkel német nyelven foglalkoznak; hogy további óvodákban vezessék be a német nyelvű foglalkozásokat.

Az eredményesebb általános iskolai anyanyelvoktatás érdekében a szövetség szorgalmazza a kétnyelvű oktatás bevezetését. Ennek során támogatja a jelenlegi nyelvoktatás színvonalának emelésére vonatkozó törekvéseket, elősegíti a német nyelvoktatás bevezetését további iskolákban, ösztönöz az iskolán kívüli nyelvápolásra és nyelvhasználatra, segít abban, hogy a tankönyvekben jobban érvényre jusson a nemzetiségi kultúra. [. . .] A Magyarországi Németek Demokratikus Szövetsége terveinek megvalósításában a jövőben is abból indul ki, hogy a nemzetiségi kérdés Magyarország belügye, ugyanakkor jelentős szerepe van a jószomszédi kapcsolatok, a népek és nemzetek közti érintkezés alakulásában.

A szövetség a jövőben is elsősorban a baráti Német Demokratikus Köztársaság támogatását veszi igénybe a magyarországi németek kulturális ellátottságának mind színvonalasabb biztosításához. Egyidejűleg – összhangban az ország külpolitikájával – a Német Szövetségi Köztársaság, Ausztria és más országok vonatkozásában is elősegíti a népek és az emberek közti megértést és a békés kapcsolatokat. [. . .]

A KONGRESSZUSI JEGYZŐKÖNYV ALAPJÁN

Tanulmányok

PACH ZSIGMOND PÁL

Nemzeti fejlődés, nemzeti öntudat

Előadásomban két fő kérdésre fogom korlátozni mondanivalómat. Az egyik: hogyan viszonyul mai nemzeti öntudatunk, vagyis a szocialista nemzeti tudat, más szóval a szocialista hazafiság nemzeti történeti fejlődésünkhöz és a magyar hazafiság korábbi, múltbeli formáihoz. A másik: hogyan viszonyul mai nemzeti tudatunk a történelmi Magyarország egykori területén élt nem magyar népekhez, nemzetiségekhez; ezzel pedig szoros összefüggésben: hogyan viszonyul a mai határainkon kívül élő, kívül rekedt magyarsághoz, a magyar nemzeti kisebbségekhez.

I

Ha a távoli múltba, a magyar államalapítást közvetlenül követő századokba, a magyar történelem középkori latin nyelvű forrásanyagába tekintünk, már megtaláljuk benne a patria (haza) és a natio (nemzet) szavakat. Vajon azt jelenti-e ez, hogy a haza és a nemzet mintegy történelem feletti, a társadalmi rendszertől független eszmék és fogalmak, ahogyan ezt polgári történészek és ideológusok gyakran állították? Nem ezt jelenti. A patria szót eleinte a lakóhely, illetve a közvetlen szülőföld értelmében használták, mint I. László király egyik törvényében; a natio szó pedig csupán nyelvi vagy vérségi, etnikai megjelölést szolgált, mint például Könyves Kálmán király egyik dekrétumában. Így volt a helyzet a XI–XII. században.

A XIII. század második felétől kezdve azután olyan fejlődés indult meg, amelynek során a nemzet és a haza szó új társadalmi-politikai tartalmat, mégpedig félreérthetetlenül feudális osztálytartalmat kapott, amennyiben a nemesség osztályközösségének, a földesurak országának a kifejezésére szolgált. Ezt a feudális nemzetfogal-

mat és hazafogalmat az 1514-es parasztháború leverése után Werbőczy István „Hármaskönyv"-e, a benne foglalt un. Szent Korona elmélet öntötte jogi formába, szentesítve a parasztság kirekesztését a nemzetből, az állampolgárok sorából. A magyar nemzet, a natio Hungarica tagjainak – vagy más fogalomhasználattal a Szent Korona tagjainak – csak az előjogokkal rendelkező nemeseket ismerte el. A Werbőczy-féle „Hármaskönyv" nagy hatást gyakorolt nemcsak a jogra, hanem a társadalmi tudatra is, úgyhogy a következő századokban a Werbőczy-féle feudális hazafogalom igen nagy szerepet játszott a közgondolkodásban. A XVI–XVII. századi törvényekben például az olyan kifejezés, hogy „regnicola" (országlakos), nem az ország összes lakosát jelentette, hanem csak az ország nemeseit.

A XVI–XVII. század története fontos új fejleményeket is hozott. A haza és a nemzet fogalmát a korszak értelmiségijei – prédikátorok, iskolamesterek, deákok – kezdték kiterjeszteni az országban élő összes emberre, valamennyi lakos közös hazájának, nemzeti közösségének eszméjévé téve e fogalmat. Miért, milyen motívumoktól indíttatva tették ezt? Egyrészt azért, mert ezek az értelmiségiek a nemes urakhoz kötődtek, akik csak magukat tekintették úgyan a nemzet tagjainak, de nem nélkülözhettek a parasztság fegyveres támogatását, harcát a török és a német támadók ellen, a magyar állam védelmében, annak a feudális osztályrendnek a védelmében, amelyet maguk a hazán voltaképpen értettek. Ez volt az egyik indítéka a hazafogalom tágításának, a közös haza eszméje kibontásának. A másik motívum: ahogy általában a történelemben az értelmiségieknek nemcsak az uralkodó osztályhoz, hanem a néphez, az alsóbb rétegekhez való kötöttsége is gyakran érvényesül, a XVI–XVII. század viharos-válságos éveiben hangot adtak az elnyomottak s a feltörekvők igényeinek is. Azok igényeinek tehát, akik a nemesi nemzetből ki voltak rekesztve, akik be akartak kerülni, föl akartak emelkedni a nemzeti közösségbe.

A közös haza ilyen módon megjelenő fogalmát a földesurak – nincs kétség ez iránt – gyakran a jobbágyok félrevezetésére, becsapására használták fel. A paraszti vagy hajdúfegyverek segítségével megvívott Habsburg-ellenes harc gyümölcsét csakis a maguk javára akarták leszüretelni. Ez történt például Bocskai István halála után, amikor rendi-nemesi előjogaikat még szilárdabban bástyázták körül a jobbágyokkal szemben az 1608. évi törvényekben. De az sem vonható kétségbe, hogy a függetlenségi küzdelmek legkiválóbb nemesi vezetőinél a parasztság megnyerésére irányuló politikai szándék, ami a közös nemzet, közös haza fogalmában fejező-

dött ki, összekapcsolódott a jobbágysors enyhítésére irányuló tényleges törekvéssel.

Engedjék meg, hogy csak a legszemléletesebb példát említsem itt, a függetlenségi küzdelmek időszakából. II. Rákóczi Ferenc 1703. május eleji brezáni kiáltványát idézem: „Minden igaz magyar, hazaszerető és édes országunk régi dicsőséges szabadságát óhajtó, egyházi és világi, nemes és nemtelen, fegyverviselő és otthonlakos igaz magyaroknak" szólt, hogy fogjanak fegyvert „édes hazánkért, nemzetünkért, régi szabadságunkért". Majd a határon, a klimieci és a zavadkai táborban – egykorú forrásidézet szerint – „azt fogadta, hogy aki fegyvert köt a magyar nemzetnek igája alól felszabadítására, mindenféle úrdolgától (vagyis robottól), adózástól immunáltatik (fölmentetik)". Rákóczi szavainak valóságfedezetet ad, hogy még ugyanabban az évben, 1703 szeptemberében, kiadta Vetésen az ún. jobbágyságról való pátenst, amely bár az otthon maradt, otthonlakos jobbágyokat továbbra is földesúri kötelékben tartotta, a fegyverbe álló jobbágyok részére csakugyan kimondta saját maguk, feleségük és kiskorú gyermekeik mentességét a közterhek és a földesúri szolgálatok alól. Tette pedig ezt azért, mert nemesi osztályos társainál jóval messzebb tekintett, reformpolitikát kívánt megvalósítani a feudalizmuson belül. Felismerte a feudális rendi társadalom és a feudális nemzetfogalom korszerűsítésének szükségletét egy olyan történelmi szakaszban, amikor a feudalizmus fejlődési lehetőségei még nem voltak kimerítve. (Másként áll a kérdés majd akkor, amikor a feudalizmus már melyrehatóan válságba került, amikor fejlődési lehetősége kimerült; akkor a feudális reform, adott összefüggésben: a feudális nemzetfogalom korszerűsítése már nem lehetett a fejlődés útja.)

Nem kevésbé fontos fejleménye a XVI. század elejétől a XVIII. század elejéig, a Rákóczi-szabadságharcig terjedő korszaknak az sem, hogy a nemesi hazafogalommal szemben maguk a jobbágyok is – saját társadalmi létükből – kezdték kifejleszteni a haza tudatát; saját anyagi érdekeik, munka- és létfeltételeik védelmét az idegen támadók ellen – a vallás mellett – kezdték a haza eszméjével összekapcsolni és a haza védelmével azonosítani. Sőt, a földesurak elleni közvetlen osztályharcuk antifeudális céljait is hovatovább a haza és a nemzet tudatformáiba kezdték beleérteni, beleérezni.

Aligha kétséges, hogy a XVIII. század elején II. Rákóczi Ferenc „Cum deo pro patria et libertate" („Istennel a hazáért és a szabadságért") feliratú zászlóinak szavait a felkelő paraszti tömegek éppen így fogták fel (már ti. ha a latin szavakat felolvasták és lefordították számukra).

A népi eredetu történelmi forrásanyag, nevezetesen a kuruc szegénylegények énekei igazolják ennek az osztályharcos nemzeteszmének a felbukkanását a Rákóczi-szabadságharc idején: a nemesi hazafogalommal ellentétes „szegény haza", az elnyomottak hazája képzetének a megjelenését. Hadd idézzem itt a kuruc népköltészet egyik, erről igen világosan szóló versszakát. „Igen kedveltuk a kurucságot, / oly igen kaptuk, mint egy ujságot, / nyerünk, gondoltuk oly szabadságot, / oltalmazzuk, szabaditjuk szegény hazánkot." Utóbb pedig a jobbágyok a „Két szegénylegénynek egymással való beszélgetése" cimü versben a maguk hazafiságát közvetlenül is szembeállitottak az urakéval, és az urakkal szemben magukat nyilvánitották az igaz magyaroknak. Idezem. „Nem olyan az ördög, amint őtet irják, / Nem is mind magyarok, kik magukat vallják. / Idővel dolgai kinyilatkoztatnak, / Ki volt igaz hive az Magyarországnak."

Annak a népi hazafiságnak a megjelenésére lelünk ezekben a verssorokban, amelyet – kerülnünk kell az idealizálást – az adott történelmi körülmények között sok minden keresztezett, buktatott és zavart, de el nem fojthatott, és amely a jobbagyparasztok osztálycéljainak is kifejezőjévé vált. A jobbágyoknak a földesúri iga enyhítésére, lerázására irányuló törekvése egyet jelentett azzal a kivánságukkal, hogy bekerüljenek a nemzetbe, a nemzeti közösségbe, felemelkedjenek a regnicolák, az országlakosok, a jogokkal biró állampolgárok közé. Csakugyan osztályrészt kapjanak a közös hazában, nevezetesen azzal a vaskos realitással, hogy az addig csupán használatukban levő földet, jobbágytelket, legelőt tulajdonukba vegyék. Mégpedig feudális alávetettségtől, földesúri szolgáltatástól mentes tulajdonukba. Igy hat már a késői feudális korszak hazafias, nemzeti ideológiáját sem lehet egységesnek tekinteni. Hiszen a nemesi hazafogalommal szemben immár megjelent a közös haza gondolata és a hazafiság népi értelmezése is.

A feudalizmus bomlása, válsága, a polgári átalakulás időszakában még inkább föl kell figyelnünk a nemzeti öntudatra ébredés különböző áramlataira. Meg kevesbe lehet a korszak nemzeti eszméjét egyértelműnek, a polgárosulás hazafiságát, nemzettudatát egységesnek minősitenünk. A feudalizmus válság- és bomlásperiodusában – Magyarországon a XVIII. század végétől az 1848-as forradalomig terjedő időszakban – a polgári átalakulásnak különböző objektiv irányzatai és eszmei koncepciói jöttek létre hazánkban. Főképp a tőkésedő nagybirtokosi, a liberális nemesi és a demokratikus népi tendenciák. Ezeknek a különböző irányzatoknak a hazafias nemzeti ideológia különböző, egymással is ütköző áramlatai

feleltek meg. A hazafogalmak, nemzettudatok különbségei, eltérései, ellentétei főként éppen abban nyilvánultak meg, milyen módon és milyen mértékben akarták vagy voltak hajlandók a nemzetfogalmat kitágítani, a nem nemeseket beemelni – ahogy akkor gyakran mondták – a nemzet testébe, bebocsátani a haza és (ismét egykorú kifejezéssel) az alkotmány sáncai közé.

Ha már a polgárosodó nemesi osztály különböző rétegei, csoportjai is a polgári átalakulás egymástól eltérő koncepcióit, következésképpen a polgári nemzettudat, a polgári nacionalizmus eltérő eszmei változatait termelték-dolgozták ki saját objektív létezési és fejlődési feltételeikből, még inkább áll ez az eltérés az antifeudális átalakulásnak arra a harmadiknak említett tendenciájára, amely a nemességen, a rendiségen kívül álló társadalmi elemek, az alávetett és feltörekvő népi erők létérdekeiben gyökeredzett. Különösen érvényes ez a feudalizmusból való kiemelkedés plebejus-demokratikus, demokratikus-népi tendenciájára, az ennek megfelelő hazafias öntudatra. Hogy megint csak a legismertebb példákra utaljak, Petőfi Sándor, Táncsics Mihály, Vasvári Pál demokratikus hazafisága szemben állt az uralkodó liberális-nemesi nemzeteszme korlátozottságával; a feudális rendszer következetes felszámolására, a nemesi kiváltságok teljes eltörlésére, a nép jogainak kivívására és kivált Táncsicsnál vaskosan reálisan – a szabad paraszti földtulajdon megvalósítására, széles körű biztosítására irányult.

Ebben az értelemben ez a Petőfi–Táncsics–Vasvári-féle demokratikus nemzettudat a kuruc szegénylegények népi hazafisága folytatásának, egyben meghaladásának tekinthető. Új és magasabb rendű folytatásának, amely a feudális társadalom mélyreható válságának talaján termett, amikor az elavult rend megszüntetése, tehát a feudális nemzetfogalom meghaladása immár elkerülhetetlen szükségszerűséggé vált. Új és magasabb rendű folytatásának, amely az osztályharc különlegesen kiélezett fokán az addigi hazaeszmének már nem kitágítására, hanem végső tendenciájában elsöprésére, földesurak hazája helyett szabad hazának, a nép hazájának a megteremtésére tört. És új, magasabb rendű folytatásának tekinthető ez a hazaeszme, ez a nemzettudat azért is, mert benne – például és különösképpen Petőfinél – egy új, másfél századdal előbb, a kuruc szabadságharc idején legfeljebb csak csírázó elem is megjelent: az elnyomottak, bármi nemzetbeliek legyenek is, együvé tartozásának, szolidaritásának gondolata, a magyar haza felszabadításának összekapcsolása más népekével, a magyar szabadságé a világszabadsággal.

De bármennyire szemben állt is ez a demokratikus–népi hazafi-

ság a polgárosulás más nemzeteszméivel, nemzettudataival, bármilyen különbözőek voltak is a nemzetfelfogásnak azok a típusai, amelyeket – engedtessék meg itt némi egyszerűsítés – a haladó arisztokrata gróf Széchenyi István, a liberális köznemesi-értelmiségi Kossuth Lajos és a forradalmi demokrata Petőfi Sándor neve jelez, akkor, az 1848-as forradalom előtt nem a köztük levő különbség volt az alapvető, hanem a hasonlóság. A közösségi tudat, a nemzeti öntudat mindhárom változata haladó jellegű volt, mert így vagy amúgy mindhárom a társadalmi haladás általános érdekeit, az osztályok érdekeinek bizonyos fokú tényleges kapcsolatát, nemzeti érvényű közösségét tükrözte. Tudniillik mindhárom a fejlődést gátló feudális viszonyok meghaladásának irányába, a polgári társadalom irányába, a feudális partikularizmust leküzdő polgári nemzeti állam kialakításának irányába, a nemesi nemzetfogalmon túllépő polgári nemzeti öntudat irányába mutatott. Ezt így is fogalmazhatjuk: akkoriban, az 1848–1849-es polgári forradalomig még nem szakadt el egymástól a nacionalizmus és a hazafiság, hanem sok tekintetben együtt haladt, egybekapcsolódott.

Ennek az egybekapcsolódásnak, együtthaladásnak – hogy az idealizálást ezúttal is kerüljük – megvoltak persze a negatívumai is. Ez a kapcsolódás, hazafiság és nacionalizmus együttese azt is jelentette, hogy még a nemzeti öntudat akkor leghaladóbb, forradalmi demokrata áramlatára is nacionalista tehertételek nehezedtek. Igaz ez még Petőfi forradalmi hazafiságára, plebejus-demokratikus nemzeteszméjére is, akiről pedig tudjuk, hogy éppen ő a magyar szabadság gondolatát a világszabadsággal kötötte össze, s egyik versében az elnyomó Habsburg-hatalmat nemcsak a magyar nép részéről, hanem több közép- és kelet-európai nép nevében átkozta el. Még Petőfi, a forradalmi szenvedélytől fűtött hazafi sem lehetett mentes a nacionalista érzülettől, a nemzeti értéksorrend eszmékörétől, a saját nemzetnek más nemzetek fölébe helyezésétől: „ha a föld isten kalapja, hazánk a bokréta rajta" – írta.

1848–1849-ig tehát még nem szakadt el egymástól hazafiság és nacionalizmus, és a polgári nemzeti tudat minden formája alapvetően haladó jellegű volt. Az 1867-es kiegyezés után azonban, vagyis azt követően, hogy a polgári társadalmi és állami rend feudális maradványokkal terhelt és felemás formában ugyan, de létrejött és konszolidálódott Magyarországon, a helyzet gyökeresen megváltozott. A nemzetfelfogás különböző irányai között az összekötő kapcsok szétpattantak, és az eltérés, az ellentét vált döntővé és alapvetővé. Progresszív nemzeti ideológia, haladó nemzeti öntudat most már lehetetlen volt a polgári társadalom és állam megvalósult for-

májának bírálata nélkül, a nemzeti függetlenségi törekvéseknek demokratikus politikai és társadalmi reformokkal való összekapcsolása nélkül, a nemzeti felsőbbrendűség érzéséről, a nemzetiségek feletti magyar szupremáciáról való lemondás nélkül.

Nem csoda, hogy miközben olyan nagy történeti személyiségek, mint Széchenyi és Kossuth az 1850-es, illetve az 1860-as években korábbi koncepciójukon nem egy fontos vonatkozásban előremutató irányban túlléptek, a magyar liberális nemesi vezető rétegek zömükben hátráltak, visszafelé léptek 1867 után korábbi eszméiktől. Nacionalizmusuk fő funkciója immár egyre inkább a létrejött állami és társadalmi rend fő vonásainak megörökítése, rögzítése, konzerválása lett. A köz javára, a nemzet érdekére, minden magyar közös érdekeire való unos-untalan hivatkozásaik most már mindinkább azt a célt szolgálták, hogy palástolják és leplezzék a nemzeten belüli éles szociális ellentéteket, azt, hogy a haza az új, kapitalizálódó viszonyok között is kizsákmányolást és jogfosztást jelent a nép széles tömegei számára. A nacionalista frázisok egyre inkább csak arra voltak jók, hogy a belső feszültségeket kifelé próbálják levezetni, Magyarország nem magyar nemzetiségei és a szomszéd népek felé.

Vagyis: a polgári forradalom magyarországi korszakának lezárultával szétvált, elszakadt, élesen szembekerült az eddig együtthaladó nacionalizmus és progresszív nemzeti öntudat. Itt húzódik nálunk a történelmi választóvonal nacionalizmus és hazafiság között. E választóvonal előtt egészében véve a nemzeti gondolat haladó történelmi hagyományai sorolnak: mai nemzeti öntudatunknak így vagy amúgy – eszmei előzményei. E választóvonal után egyre szélesebb és mélyebb szakadék tátong a nacionalizmus negatív történeti hagyatéka és a hazafiság demokratikus öröksége között.

A XX. század elején, majd kivált a két világháború közötti ellenforradalmi korszakban, a nacionalizmus magyarországi történetének újabb, még sötétebb szakaszához érkezett. Éppen a szélsőséges nacionalizmus vált a negyedszázados Horthy-rendszer alapelvévé és fő manipulációs eszközévé, mintegy koncentrálva mindazokat az eszmei motívumokat, amelyekből a rendszer ideológiája összeállt: az ellenséges érzületet minden forradalmi, sőt akár csak mérsékelten haladó mozgalommal szemben; az ellenséges érzületet a Szovjetunióval szemben, a szomszéd népekkel szemben; az antiszemitizmust és általában a faji előítéleteket.

Ám a reakciós nacionalizmus ellenében tovább élt és gazdagodott a demokratikus nemzeti öntudat haladó öröksége is. Újabb kori történetünk haladó vonulatát mindenekelőtt az a tény jelzi,

hogy a magyar nép két szerfelett kiélezett történelmi időszakban, 1848–1849-ben és 1918–1919-ben a nemzetközi forradalmi mozgalmak első vonalába, a nemzetközi haladás élvonalába lendült. 1848-ban a forradalmi hullámot Párizsból, Nyugatról Kelet felé közvetítette nemzetünk, hogy a feudalizmussal szemben az új polgári társadalmi rendet hozza létre. 1918–1919-ben a forradalmi hullámot Petrográdról, Keletről Nyugat felé közvetítette népünk, munkásosztályunk, hogy folytassa és továbbfejlessze 1848 félbemaradt polgári forradalmát, s az orosz nép után elsőként tegyen kísérletet a kapitalizmus felszámolására, egy új szocialista rend megteremtésére.

Nem kevésbé fontos tény, hogy a társadalmi haladás gondolata mindkét időszakban összefonódott a nemzeti ideológia progresszív irányzatával. A forradalom eszméje 1848–1849-ben a nemzeti függetlenség gondolatával egyesült, a magyar honvédcsapatok a forradalom vívmányait a Habsburg-reakcióval szembeni szabadságharcban védték. Mint ahogyan 1918 is a demokratikus forradalommal hozta létre az önálló Magyarországot, és az 1919-es Tanácsköztársaság vöröskatonái a proletárforradalom vívmányainak s egyben a szocialista haza területének védelmében vették fel a harcot az imperialista intervencióval szemben.

Nem feledjük persze, nem is feledhetjük, hogy az újabb kori történelem harmadik, rendkívül kiélezett időszakában, 1944–1945-ben a magyar nemzet sajnos éppenséggel nem lendült a nemzetközi antifasiszta felszabadító küzdelem élvonalába. De nem feledjük és nem feledhetjük azoknak a magyaroknak a tetteit és áldozatát sem, akiknek munkája és élete közvetlenül vagy közvetve éppen ezt a küzdelmet szolgálta, az illegális kommunisták, a demokratikus hazafias erők, a Magyar Front, az itthon és külföldön küzdő magyar partizánok harcait, a felszabadulás idején létrejött önkéntes katonai alakulatok föllépését a Horthy-rendszer, a fasizmus, a nemzetvesztő háború, a német megszállók és magyar kiszolgálóik ellen. És nem feledjük, nem feledhetjük, hogy a felszabadulás másnapjától a magyar nép nagy energiával látott az elmulasztottak pótlásához, az ország helyreállításához. Az azóta eltelt 38–39 év alatt sokat dolgozott, sokat alkotott, és a tévedések, torzulások, kerülők és kitérők ellenére igen jelentős utat tett meg új életének építésében.

Nemzeti történelmi örökségünknek ehhez a honfoglalástól és az államalapítástól napjainkig, a haza szocialista építéséig ívelő gazdag évezredéhez megbecsüléssel és önbecsüléssel fordul mai nemzeti történelmi tudatunk. Történetírásunk pedig e hagyományok

gondos és árnyalt számbavételével, differenciált elvi elemzésével, méltóan és bírálóan igyekszik bemutatni összefüggésük módját és jellegét, kapcsolódásukat szocialista jelenünkkel.

II

Miért van politikai jelentősége annak, hogy tisztázzuk a mai hazafiság, a szocialista hazafiság, a szocialista nemzeti öntudat viszonyát a hazafiság korábbi formáihoz? És miért van politikai jelentősége annak, hogy tisztázzuk szocialista jelenünk viszonyát nemzeti múltunkhoz? A válasz egyik része nyilvánvaló. Ideológiai-politikai szempontból, az eszmei nevelés szempontjából fontos ez. Mégpedig mind az ifjúság nevelése, ezen belül az iskolai pedagógia, mind a nemzetnevelés, a közművelődés szempontjából. Ha a történelmet csupán példatárnak tekintenénk, és közvetlenül aktualizálnánk, historizálnánk, vagy ha a történelmet ideálok és ellenlábasaik fekete-fehér gyűjteményévé egyszerűsítenénk, akkor pórul járna mind a politika, mind a tudomány, ahogy ez például az 1950-es évek elején meg is esett. Viszont a történeti fejlődés fő tendenciáinak megértése, a történeti analógiák és összefüggések, a történeti törvényszerűségek és az azokat megvalósító osztályerők, tömegek és személyek megismerése elősegítheti jelenünk valóságos értékelését, jövendő céljaink reális és ösztönző kitűzését.

Ám azért is mindenképpen szükségünk van nemzeti múltunk hiteles ismeretére, hogy tudjuk saját helyünket az egymást követő nemzedékek soraban, hogy „megleljük honunkat e hazában". Hogy értsük, érezzük a magunk helyét a nemzet történeti fejlődésének a felszabadulással elkezdődött, minőségileg új korszakában, de az ezeréves múlttal mégis szervesen összefüggő folyamatában. Hogy lássuk – az ismert terminus technicusokkal kifejezve – a jelenkor helyét a kontinuitás és diszkontinuitás, folytonosság és minőségi változás dialektikus történelmi egységében. Ilyen élmény és tudás híján óhatatlanul ki vagyunk téve egyén és közösség lelki egyensúlya megbillenésének, a nemzeti tudat és közérzet elbizonytalanodásának, annak, amit a társadalom-lélektan a nemzeti azonosságtudat zavarának, a nemzeti identitástudat diszfunkciójának nevez.

A marxistáktól, a kommunistáktól kezdettől fogva, immár több mint ötnegyed század óta éppen a hazafiságot, a nemzeti öntudatot, a nemzeti közösségtudatot akarják elvitatni ideológiai, politikai ellenfeleink és ellenségeink. A forradalmi munkásmozgalmat a múlt században is, ma is, éppen nemzeti közömbösséggel, „illetek-

telenséggel", a nemzeti folytonosság megtörésével próbálják vádolni, diszkreditálni 1956 után egy ideig az ENSZ-ben is a Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány jogfolytonosságát igyekeztek vita tárgyává tenni. Ma is megpróbálják kétségbe vonni egyes külső ellenfeleink, a magyar emigráció némely csoportjai, a belső oppozíció mostani „meghatalmazásunkat", történelmi jogfolytonosságunkat, nemzeti illetékességünket, a nemzeti érdekek és értékek iránti fogékonyságunkat. Ezekkel az ellenséges, ellenzéki vagy ellenzékieskedő vélekedésekkel szemben kell bizonyítanunk, ezekkel a rágalmakkal, kifogásokkal vagy kétkedésekkel szemben kell megmutatnunk, hogy igenis, mi mai szocialista magyarok értékes nemzeti hagyományaink illetékes letéteményesei vagyunk. A szocialista Magyarország munkálói, az ezeréves magyar történelmi múlt törvényes örökösei és legitim, hivatott folytatói vagyunk.

A burzsoázia és a proletariátus között a haza kérdésében folyt több, mint ötnegyed százados osztályharc magyarországi gyakorlati tapasztalatai, köztük a legfrissebb tapasztalatok, az utolsó negyedszázad, vagy akár az utolsó hónapok tapasztalatai is arra kötelezneknek, hogy elvi határozottsággal lépjünk fel a nacionalizmus maradványai és újjáéledései ellen, és hogy eszmei-politikai nevelő munkánkban egyszerre emeljünk szót mind a hazának, nemzetnek osztályok feletti és történelem feletti fogalomként való nacionalista beállítása ellen, mind az olyan nézetekkel szemben, amelyek a marxistáknak, a kommunistáknak a hazafias nemzeti hagyományok iránt vagy egyes aktuális nemzeti érdekek és problémák iránt tanúsított közömbösséget vagy passzivitást vélnek szemére vethetni. Ez egyben arra az állandó feladatra is figyelmeztet, hogy egyszerre kell föllépnünk mind a nacionalizmus, mind a kozmopolitizmus tünetei ellen. Éppen ezért van nagy jelentősége nemzeti hagyományaink minden doktrinér szűkkeblűségtől mentes, minden hűvös szenvtelenséget elutasító, igaz megelevenítésének. Egyben minden, a racionális-valós szférától elrugaszkodó, mégoly jóhiszemű indulati túlfűtöttség józan, higgadt bírálatának.

Hazánk történetében, mint minden más ország történetében is, a haladó és a retrográd erők küzdelme bonyolult folyamatokat hozott létre, amelyeknek teljes átfogása nélkül az értékes hagyományok sem értelmezhetők tudományos szabatossággal. A történeti hagyományok teljessége nem nélkülözheti a kritika elemét, a forradalminak, a haladónak az előtérbe helyezését. De magában foglalja a történelmi folyamatok és ennek megfelelően a történelmi hagyományok komplex egységét is. Nem érthetjük és nem is értékelhetjük helyesen forradalmi hagyományainkat sem, ha nem tudjuk

elhelyezni őket történelmi fejlődésünk egész menetében. A forradalmi hagyomány értelme is csak a történelem egészében lelhető fel. A szabadságharcos hagyomány egyoldalú, ha nem párosul a civilizáció, a mindennapi termelőmunka, a nép ezeréves önfenntartása eszközeinek és módjainak hagyományaival. Az emberi fejlődés eredményei ellentmondásosak; nemzeti hagyományaink, nemzeti öntudatunk hagyományai csakis az európai történelem, az egyetemes emberi fejlődés keretében nyerik el igazi távlatukat.

III

Előadásom másik fő kérdése: hogyan viszonyul mai nemzeti tudatunk a történelmi Magyarország egykori területén élt nem magyar népekhez, a nemzetiségekhez, és ezzel összefüggésben: hogyan viszonyul a mai határainkon kívül rekedt magyarsághoz, a magyar nemzeti kisebbségekhez?

A rövid történelmi áttekintés itt sem mellőzhető. Magyarország lakossága már az államalapítás idején sem volt egységes nyelvű és etnikumú népesség. Különböző népelemek betelepítése és bevándorlása az egész középkoron át folyt, ez azonban nem érintette a magyar elem számbeli túlsúlyát, ami központi elhelyezkedésével, nyelvi és kulturális súlyával együtt az állam magyar jellegének történeti és földrajzi jogosultságát adta. A török hódítók kiűzését követő XVII. század végi, XVIII. századi nagyarányú telepítések, betelepülések azonban lényegesen megváltoztatták a sok pusztulást szenvedett ország etnikai képét. A különböző szláv népek, valamint a németek és a románok együttvéve az ország lakosságának már több, mint felét alkották abban a korszakban (a XVIII. század utolsó évtizedeitől kezdve), amikor a feudalizmus mélyreható válságba került, a polgári kapitalista viszonyok bontakozása – mint előbb utaltunk reá – megindult, és mindez felszínre hozta és egyre inkább kiélezte a nemzeti-nemzetiségi kérdést a Duna-tájon. (Hadd említsem itt meg zárójelben: csak később, az 1869. évi népszámlálás tüntette fel először a nemzetiségi, pontosabban: az anyanyelvi megoszlást Magyarországon. Ezt megelőzően a nemzetiségi arányokat csak hozzávetőlegesen tudjuk megállapítani. A XVIII. század végén, illetve a XIX. század elején három évből – 1787, 1804, 1828 – vannak tömeges összeírásos adataink.) Ebben az időszakban a magyarság volt továbbra is az ország legnépesebb nemzete, de az abszolút többséget már nem érte el: az egész akkori történelmi Magyarországon a magyarság mintegy 39-40 százalékot

tett ki; Horvátország nélkül, amely közjogi önállósággal bírt, de Erdéllyel együtt kb. 44 százalékot.

Ez volt az a korszak, amikor – mint arról az előadás első részében szóltam – a polgárosuló magyar nemesi osztály különböző rétegei, csoportjai a polgári átalakulás különböző koncepcióit, a polgári nacionalizmus egymástól eltérő eszmei változatait fejlesztették ki. Ámde ami a Magyarországon élő nem magyar népeket és a nemzetiségi kérdést illeti, abban a magyar vezető rétegek és csoportok lényegileg szinte teljesen egyetértettek. Nevezetesen abban a törekvésükben, hogy megőrizzék a soknemzetiségű Magyarország területi integritását, fönntartsák a magyar nemzeti fensőbbséget (szupremáciát) és uralmat (hegemóniát) az együttélő népek felett. Történetileg, pszichológiailag érthetően, de objektíve konzervatív, retrográd módon. Engedjék meg, hogy ez utóbbi mondatot részletesebben megvilágítsam.

A nemesi földbirtokos osztály, annak minden rétege, sőt azon kívüliek is, különböző nemzetfelfogásaik ellenére, lényegében egyek voltak abban a törekvésben, hogy fenntartsák Magyarország integritását, a nem magyar népek fölötti szupremáciát. De ehhez hozzátartozik, hogy ez a generáció és ezek a generációk beleszülettek Magyarország integritásába. Ez volt az életkerete felmenő nemzedékeik hosszú sorának századok óta. A XVI–XVII. századi három részre darabolodás, ami ezt az állapotot másfél évszázadra megszakította, már rég a múltba tűnt (ha Erdély formai különállása 1848-ig fenn is maradt), és az különben sem valamiféle nemzeti-nemzetiségi ellentétnek volt a következménye, ami akkor még ismeretlen volt, hanem az idegen támadás, a török hódítás következtében állott elő. A fennálló helyzet tehát, ami nem magyar népek feletti uralmat is szükségképpen magában foglalt, természetes adottságnak, változhatatlan életkeretnek tűnt, egyben a gondolkodás, az értékrendszer változhatatlan normájának az akkori generációk számára. Nem is tudták belegondolni magukat abba, hogy ez másképp is lehet.

Amin gondolkoztak, az nem az volt, hogyan, milyen irányban kellene változtatni a fennálló helyzeten, látván a nemzetiségek arányának a növekedését, hanem az: mit kellene tenni, hogy ne változzék a politikai állapot; hogy változatlanul fennmaradjon; hogy megóvják a változással szemben akkor is, amikor a nem magyar népesség száma összesen immár több, mint 50 százalékra nőtt. És mivel, milyen veszéllyel szemben akarták megóvni közvetlenebbül is ezt a soknemzetiségű államot a reformkor politikusai, gondolkodói? Elsősorban az orosz cári hatalom közép-európai terjesz-

kedésével szemben. Úgy gondolták és attól féltek, hogy az ország növekvő számú, zömmel szlav nemzetiségei maguk is a legnagyobb létszámú testvér, az orosz felé fognak gravitálni. Valóban voltak is pánszláv irányzatok az ország szláv nemzetiségei között. De a nemzeti fejlődés fő irányzata a XIX. században nem ez volt. Nem a nemzetek feletti birodalmak irányába tartott – azok a középkornak voltak a produktumai –, hanem az önálló nemzeti államok kialakulásának irányába. Tehát az országban élő nemzetiségeknek a szomszédos testvérhez, a szomszédos anyanemzethez való gravitálása és vele közös államnak a létrehozása volt a jellemző törekvéssé.

Ez a folyamat, a magyarországi nemzetiségek és a szomszédos népek nemzeti öntudatra ébredésének, végül is önálló nemzeti államok alakítására irányuló folyamata a társadalmi-gazdasági fejlődésnek éppen olyan feltartoztathatatlan, törvényszerű része volt, mint amilyen törvényszerű és természetes, előremutató volt a magyar polgári nemzeti ébredésnek, a magyar polgári átalakulásnak a folyamata. Következésképpen, amikor a magyar uralkodó osztályok az integritáshoz és szupremáciához ragaszkodva amazzal szembehelyezkedtek, akkor a történelmi fejlődés objektív és progresszív tendenciájával fordultak szembe. Ezt értettem azon, hogy „történetileg-pszichológiailag érthetően, de objektíve konzervatív, retrográd módon".

Hadd tegyem hozzá, hogy a magyar uralkodó köröknek ez a nemzetiségi kérdésben kialakult retrográd egysége, az ország nem magyar népeinek önrendelkezési törekvéseivel való szembenállásuk még teljesebbé vált a polgári forradalom korszakát lezáró 1867-es osztrák-magyar kiegyezés után, a dualizmus korában, a Habsburg-monarchia fennállásának utolsó félszázadában. Nehány adat. A dualista korszakban, a kiegyezés és az első világháború közötti időszakban az ország lakosságának nemzetiségi megoszlása valamelyest a magyarság javára változott. 1869-ben Horvát-Szlavóniával együtt a népesség 41,2 százaléka, 1910-ben már 48,1 százaléka vallotta magát magyar anyanyelvűnek, sőt a társország Horvát-Szlavónia nélkül a népszámlálás 1869-ben 46,6 százalék, 1910-ben már 54,5 százalék magyar anyanyelvűt mutatott ki, tehát immár abszolút többséget.

Milyen folyamatok álltak a számarányok e változásai mögött? Az egyik az, hogy 1804-ben és később is jó ideig a nem magyarokhoz számított az a magyarországi zsidóság, amely a XIX–XX. század fordulójára több, mint 900 000 főre növekedvén, az 1910-es népszámláláskor már úgyszólván teljes egészében magyar anyanyelvűnek vallotta magát, nagymértékben asszimilálodott. Ami pe-

dig a szó szoros értelmében vett nemzetiségieket illeti: körükben is volt bizonyos asszimiláció. Ennek a mértékét azonban nem szabad eltúlozni. Ennél nyomosabban esett latba az az objektív demográfiai tény, hogy a nem magyar lakosság szaporodási aránya kisebb volt a magyarságénál; a legkisebb pedig a dualista korszakban az erdélyi románságé volt (mégpedig nemcsak Magyarországon, hanem az egész Osztrák–Magyar Monarchiában). Továbbá a kivándorlási arány is – s ezt sokáig nem láttuk világosan – különböző volt. Amikor a nagy, másfél milliós „kitántorgás" végbement, az a nemzetiségeket még érzékenyebben érintette, mint a magyarságot (főleg, mint tudjuk, a szlovákokat).

Ilyen s hasonló tényezők magyarázzák, hogy a dualizmus korában valamelyest javult a magyarság aránya a népességen belül. De a lakosságnak majdnem a fele továbbra is nem magyar volt. (Természetesen ezekkel a népszámlálási adatokkal a dualista korszakban és később is csínján kell bánni, nem szabad ezeket dekányi pontosságúnak tekinteni. Már csak azért sem, mert ezek arra alapoznak, hogy ki milyen anyanyelvűnek vallja magát. Tudjuk nagyon jól: hogy valaki milyen anyanyelvűnek vallja magát, az a fennálló politikai rendszer közvetlen, közvetett vagy egyéb hatásaitól természetesen nem független.)

Magyarok és nem magyarok nyomasztó demográfiai, szociális és gazdasági problémáival azonban a 67-es rendszer vezető körei nem néztek teljes élességgel szembe, akárcsak az ország népességének még mindig 50 százalék körüli nemzetiségi hányadával sem. Illetve, ha az utóbbival szembenéztek – és ez az, ami bennünket most különösen érdekel –, továbbra is (keves kivételtől eltekintve) csak abból a szempontból tették meg, hogy miként lehetne a politikai változást elkerülni, a status quót fenntartani, a nemzetiségek önállósulásra, önrendelkezésre való törekvéseinek korlátot állítani. És itt hozzá kell tennem: az uralkodó köröknek ezt a magatartását a dualista korszakban még inkább negatívan kell minősíteni, mint 1848 előtt. Tudniillik a nemzeti fejlődés, öntudatosulás folyamata Közép- és Kelet-Európában időközben jelentősen előrehaladt. Sokkal erőteljesebben mutatkoztak ennek a jelei, mint mondjuk a XIX. század húszas, harmincas éveiben. Hozzátehetem még, hogy az a bizonyos pánszláv veszély ugyan nem hárult el, vagy nem látszott elhárultnak – de a cári hatalom expanziója az 1850-es években, a krimi háborútól kezdve megtorpant. Viszont a szomszédos, vonzást gyakorló vagy gyakorolható nemzetek, Románia és Szerbia állami önállósodása az 1850–1870-es években már jelentős mértékben meggyorsult, és 1878-ban, a berlini kongresszus idején ott volt

már a királyi Románia, a Regát – a Havasalföld és Moldva egyesüléséből –, s ott volt már a török hatalomtól megszabadult Szerbia.

Ha most megnézzük, hogyan alakult ezzel szemben a magyar uralkodó körök, a liberális nemesi vezető réteg álláspontja – még a leghaladóbbaké is, akik legkevésbé adták föl a liberalizmus nemes eszméit, mint például 1867 körül egy Deák Ferenc vagy kiváltképpen egy báró Eötvös József –, akkor két fő mozzanatot emelhetünk itt ki.

Az egyik: a soknemzetiségű ország egész területe feletti hegemónia megtartása érdekében és a cári Oroszország expanziójával szemben a Habsburg-monarchiára való támaszkodás kívánalma, ami a kiegyezésben, a dualista rendszerben valósult meg. Ez teljesen egyértelmű volt a magyar uralkodó osztály gondolkodásában. A cári Oroszország expanzív politikája akkor reális tény volt – noha ez a krími háború után gyengült –, és a maga módján reális támaszt jelentett vele szemben a reakciós jellegű Habsburg-monarchia. Reakciós jellegű olyan értelemben, hogy a maga egész létével szembenállt a feltartóztathatatlan nemzeti önállósodási folyamatokkal, a Lajtán inneni és túli területen élt sok nemzetével.

A másik fő mozzanatot a kiegyezés utáni évben elfogadott nemzetiségi törvény, az 1868. évi 44. törvénycikk világítja meg. Gyakran idézik ebből azt a bizonyos elvi jelentőségű passzust, amely szerint Magyarországon „egy politikai nemzet létezik: az egységes oszthatatlan magyar nemzet", és ezen az egyetlen politikai nemzeten belül vannak magyarul beszélő magyarok, vannak románul beszélő magyarok, vannak németül beszélő magyarok stb., mint egyenjogú honpolgárok. Földerítették ennek a törvénycikknek egész keletkezéstörténetét, és kiderült, hogy az említett tétel végső szövegezésében éppen a liberális Deák Ferencnek volt a legnagyobb szerepe, s hogy azzal lényegileg Eötvös József is egyetértett.

Nos, mi volt Eötvös és Deák álláspontja a magyarországi nemzetiségekkel kapcsolatban? Úgy gondolták, hogy meg kell adni a magyarokéhoz hasonló állampolgári jogokat, egyéni, polgári, emberi jogokat, törvény előtti egyenlőséget mindenkinek az országban, nyelvre, nemzetiségre, vallásra való tekintet nélkül, és azt hitték, hogy ezek az egyéni szabadságjogok, a liberális átalakulás önmagában, automatikusan megoldja a nemzetiségi kérdést. Többékevésbé osztoztak még egy másik illúzióban is (mert az előbbi is illúzió volt), abban, hogy a nemzetiségek rezben közeledni fognak, asszimilálódni akarnak a fejlettebb, az államalkotó nemzethez, a kulturfölényben levő magyarsághoz. Ez is teves és káros illúzió volt.

Mindemellett főként Eötvös és Deák jóvoltából az 1868. évi törvény a nemzetiségeknek még bizonyos nyelvi, iskolai, nemzetiségi jogokat is biztosított, amelyeket viszont később egyre kevesebb tartottak meg, sőt részben törvényileg is visszavontak. Az Apponyi Albert-féle iskolatörvény 1907-ben már nagyon megszorította a nemzetiségi nyelvek szerepét az iskoláztatásban; az asszimilációt nem kultúrfölényre bízta, hanem annál sokkal vaskosabb eszközökre. A korábbi illúziók, liberális hitek, hiedelmek tehát egyre inkább lekopnak, elenyésznek, és a tétel, az „egységes, egyetlen magyar politikai nemzet" tétele lényegileg a régi nemesi natio Hungarica fogalmának egy modernizált változatára redukálódik, a politikai uralom minden erővel való fenntartásának tételévé válik. Ezt a formulát hangoztatták és tették át a gyakorlatba egyre keményebb, erőszakosabb eszközökkel az uralkodó osztályok politikusai és ideológusai az 1900-as évek elején.

Utóbb a súlyos trauma, az első világháborús vereség, a trianoni imperialista békediktátumban testet öltő könyörtelen történelem sem vált számukra az élet tanítómesterévé. Amit eddig birtokon belül tettek, lényegében azt folytatták birtokon kívül a Trianon utáni időben. A magyar kultúrfölény tétele most élte virágzását, nyilvánvalóan akkor, amikor a közvetlen hatalmi eszközök már nem álltak rendelkezésre. A „Csonka-Magyarország nem ország - egész Magyarország mennyország" frázisa olyan szólam volt, amely minden iskolai értesítőben, minden iskolakönyvben ott díszelgett; és igaza van a régi latin közmondásnak: „Ha sokat esik, az esőcsepp kivájja a követ." Ismeretes, milyen szívós céltudatossággal propagált az említetthez hasonló frázisokat az ellenforradalmi rezsim ideológiai és politikai apparátusa a Horthy-korszak negyedszázadában.

Ha egy kicsit közelebbről megtekintjük az akkori magyar politikát a nemzetiségi kérdésben, először is azt kell megállapítanunk, hogy a trianoni béke igazságtalanságainak orvoslására a magyar uralkodó körök nem etnikai elvű revíziót iktattak programjukba és propagandájukba. Legutóbb egy sajtóvitában azt állították Teleki Pál valóban méltányosabb nemzetiségi elvei kapcsán, hogy felfogásában, akárcsak Bethlen Istvánnál, egy etnikai alapon nyugvó revízió célja szerepelt. Nem! Egy integrális revízió gondolatáról, programjáról volt szó, tehát a történelmi Magyarország nem magyar népei feletti uralom teljes helyreállításának a vágyáról (az egyetlen Horvátország kivételével).

A másik elképzelés, ami a Horthy-korszakban az uralkodó köröket vezette, az az illúzió volt, hogy a nemzetközi viszonyok úgy alakulnak, hogy majd egy védő hatalom segítségével lehetővé válik az

integrális revízió. Hogy ezt a „védhatalmat" hogyan keresték már a huszas években Nyugat felé, majd azután Dél felé, végül pedig hogyan vált ezzé a „védhatalomma" a hitleri Németország – azt mindnyájan jól tudjuk. S ha már meg kellett rónunk a dualista korszak oly nagy szellemeit és haladó elméit, mint Deák és Eötvös, mert hittek a nemzetiségek egy részének asszimilálódási szándékában, akkor nem tudom, mit mondjunk azokra a kitűnő intellektusokra, akiknek a Horthy-korszakban az a vak és alaptalan illúziójuk volt, hogy az elszakadt nemzetiségek visszakívánkoznak a magyar hatalom jogara alá? Ha megnézzük Bethlen István írásait vagy Teleki Pálét, sőt az 1934-es Szekfű Gyuláét („A három nemzedék és ami utána következik" Szekfűjéét), ott is azt olvashatjuk, hogy a horvátok nem a szerbekhez, hanem a magyarokhoz kívánkoznak; ugyanúgy a burgenlandi németek is és így tovább. Feltétlenül hozzá kell ehhez tenni, hogy az integrális revízió érdekében Bethlen István is, Teleki Pál is egyképpen hangoztatta: ha elhozza az alkalom, akkor méltányos, megértő nemzetiségi politikát kell folytatni az ismét a magyar államhoz kerülő nemzetiségek irányában. Nos, eljött az idő, ha nem is az integrális revízióé, hanem a Hitler kegyelméből való területgyarapodások időszaka, és a magyar horthysta uralkodó körök ugyancsak megmutattak, hogy sok mindent elfelejtettek a méltányosságról szóló ígéreteikből, és tanulni semmit sem tanultak. Gondolom, nem kell sem a kárpátaljai, sem az újvidéki, sem egyéb eseményekre utalnom. Szekfű Gyula „A forradalom után" című, 1947-ben írt művében nagyon éles kritikát és önkritikát is gyakorolt: elítélte azokat a magyar uralkodó köröket, amelyek a nemzetiségek iránt méltányos politikát predikáltak, de amikor módjuk lett volna rá, „elfelejtkeztek" róla, s ezzel lejáratta magát az egész társaság.

Ha most végül is a legkülönbözőbb nacionalizmusok fő alapelvét vagy közös magvát nézzük, az a legvadabb formától kezdve a kevésbé vadon keresztül a legméltányosabbig azt a gondolatot tartalmazza: nagyobbra vagyunk hivatva itt, mint más nemzetek a Kárpát-medencében. Ezzel a nacionalista elvvel szemben áll a nemzeti öntudat elve, abban a klasszikusan szép, ízes, magyaros formában, ahogy már Zrínyi Miklós a XVII. században megfogalmazta: „nem vagyunk alábbvalók egyetlen nemzetnél sem"

Az említett elvet Zrínyi Miklós ugyan már a XVII. század közepén megfogalmazta, de valljuk meg, ma sem könnyű minden vonatkozásban következetesen valóra váltani a nacionalista színezetű elemmel szemben. Régi szemléleti beidegzettségekkel, előítéletekkel, érzelmi mechanizmusokkal kell itt szakítanunk, amelyek a másoknál „nagyobbra hivatottság" tételével telítették generációk gondolkodását, s amelyeknek az érzelmi és eszmei kötelékeit bizony nem volt és ma sem könnyű elmetszeni. Elsősorban a dualista korszak és az ellenforradalmi Magyarország szellemének káros reminiszcenciáival kell szakítani; de hogy milyen nehéz feladat ez, az is mutatja, hogy még értékes és jó tradíciókhoz is tapadhatnak káros elfogultságok. Nem volt könnyű dolog bejárni az elfogultságok leküzdésének útját, nem könnyű dolog ma sem, állhatatosságot és következetességet kíván a nacionalizmus elvével szemben a nemzeti öntudat elvének érvényesítése. De végig kell menni az úton azért is, mert ez és csakis ez ad tudományos, erkölcsi és politikai alapot ahhoz, hogy ma a nacionalizmus minden megnyilvánulása ellen föllépjünk, bárhonnan, bármilyen irányból jön is.

Szembe kell néznünk a tényekkel: a nacionalizmus maradványainak vagy fölelevenedésének problémája napjainkban nemcsak a mi hazai gondunk. Egyes szomszéd országoké is, ahol régi beidegzettségek nem kevésbé hatnak, mint nálunk, sőt éppenséggel új beidegzésektől élénkülnek. Ezeket a beidegzettségeket itt és ott nem lehet egymástól elválasztva kezelni vagy megérteni, mert ezek kölcsönhatásba kerülhetnek és kerülnek. Egymásra hatásuk, egymást gerjesztésük tudatában kell tehát szembefordulnunk velük. A magyar történészek például mulaszthatatlan feladatuknak tekintik, hogy vitába szálljanak külhoni kollégáiknak a dunai térség történeti fejlődésével kapcsolatos egyes nézeteivel, és tudományos érveléssel próbálják bemutatni a történelem valóságos folyamatait, főként szakmai folyóiratokban, tudományos üléseken, esetenként szélesebb nyilvánosság előtt.

Ám vita közben, s a vita hevében sem ragadtathatjuk el magunkat. Szilárdan ragaszkodnunk kell marxista leninista eszmei álláspontunkhoz, ahhoz az elvhez, amelyre minket elmélet és gyakorlat egyaránt megtanított. Nacionalista gondolati vagy érzelmi elemeket a magunk részéről semmi esetre sem rehabilitálunk, semmi esetre sem iktatunk vissza ideológiai, tudományos-politikai föllépésünk eszköztárába. A nacionalizmus kórtünetei ellen semmiképpen sem alkalmazhatunk valamiféle hasonszenvi gyógymódot, hi-

szen csak a gunyoros népi szólás szerint lehet a kutyaharapást szőrivel gyógyítani. Vagyis a nacionalizmussal nem állíthatunk szembe valamiféle ellennacionalizmust. Ezen a ponton pártunk átfogóbban, körültekintőbben és felelősebben gondolkodik, mint irodalmi közéletünk egyik-másik képviselője, akik ma bizonyos valóságos kérdésekre álmegoldásokkal reagálnak. Mi határozottan elhárítjuk magunktól ezeket a reagálásokat: ilyen táncba nem vagyunk, nem lehetünk hajlandók beleperdíteni magunkat, annál kevésbé, mivel ezzel objektíve ideológiai-politikai ellenfeleinknek tennénk szolgálatot. Ez nem szólam, hanem valóság, mert működnek olyan erők, amelyeknek igencsak ínyére van a szocialista közösségen belüli ellentétek és problémák olyan felvetése, amely köré valamiféle belső ellenzék tömörülését látják elképzelhetőnek.

Nem mehetünk bele abba sem, hogy a történelem sokszorosan igazolt tanulságait egyszerűen, „szuverén" módon negligáljuk. Néhány ilyen tanulságot említek.

1848–1849-ben a Habsburg-politikának sikerült – kihasználva a magyar kormányzat értetlenségét az együttélő népek nemzeti törekvéseivel szemben – a magyar polgári forradalom ellen fordítani a Kárpát-medence nem magyar népeinek nagy részét. Mi lett az eredmény? Nem sok időbe tellett észrevenni, hogy a Habsburg-önkényuralomtól a nem magyarok ugyanazt kapták jutalmul, amit a magyarok büntetésül. (Ezt annak idején már a kortárs Pulszky Ferenc megfogalmazta.)

1919-ben az antantpolitikának sikerült – felhasználva a nemzeti-nemzetiségi kérdés megoldatlanságát, éles feszültségeit – a magyar szocialista forradalom ellen felvonultatni a szomszéd államok fegyveres erőit. És mi lett az eredmény? Közép- és Kelet-Európa első világháború utáni politikai átrendezése, amely nem szabadságot, hanem a társadalmi és nemzeti egyenlőtlenség fennmaradását és elmélyülését hozta a Duna-táj népeinek. Hogy a legérzékenyebb pontot említsem: a román burzsoá-földesúri rendszer a pusztulásra érett Habsburg-monarchiát megdöntő 1918-as őszi forradalmak után úgy lépett a magyar úri hatalom örökébe Erdélyben, hogy Magyarországon a horthysta ellenforradalmat segítette győzelemre, a Románia részévé vált területeken élő nagyszámú magyar lakossággal szemben pedig a nemzetiségi elnyomásnak a korábbitól lényegileg semmiben sem különböző formáit valósította meg, csak ellenkező előjellel.

A két világháború közötti korszakban – és ez megint olyan tanulság, amit csak akkor negligálhatunk, ha a szemünket behunyjuk a valóság előtt – szörnyű és nevetséges volt az a béka-egér harc, ami

ebben a térségben folyt: az egymással szembefeszülő kisállami nacionalizmusok politikai-gazdasági-ideológiai marakodása a dunai térségben. Magyar–román viszonylatban például a politikai publicisztikának az az irányzata vált uralkodóvá és hangadóvá itt is, ott is, amely mindkét ország közvéleményét fertőzte és mérgezte, saját követeléseit és sérelmeit abszolút igaznak állítva, a másikéit abszolút jogtalannak bélyegezve. A Horthy-rezsim demagóg jelszavai könnyen lelhettek visszhangra, ha a román királyi kormányzat erőszakosan románosított, mint ahogy a királyi Románia vezető körei is könnyen hivatkozhattak arra, hogy a Magyarországon hatalmon levő arisztokraták nem is a magyar nemzeti sérelmek orvoslását, hanem erdélyi nagybirtokaik visszaszerzését kívánják. És mi lett a béka-egér harcnak, az ádáz acsarkodásnak az eredménye? Országaink egyaránt védtelenné váltak a nagyhatalmi nacionalizmus, a Harmadik Birodalom expanziójával szemben; egyaránt a német fasizmus csatlósaivá lettek. Hitler jól ki tudta használni a magyar és a román nacionalizmus viszályát és ellenségeskedését. Mint tudjuk, Horthynak úgy ítélte oda Észak-Erdélyt, hogy egyidejűleg Antonescut juttatta hatalomra Romániában, majd egyiket a másikkal tartotta sakkban és késztette a kegyeiért való szégyenletes versenyfutásra. És ha a Horthy-hatóságok az Észak-Erdélyben élő románokat nyomorgatták, akkor az Antonescu-rendszer a Dél-Erdélyben élő magyarokon állt bosszút.

Ez volt az a korszak, amikor az egymás országában élő nemzetiségek nem hidat alkottak, hanem tűszként bántak velük. Csak egyetlen ponton voltak egységesek a magyar és a román fasiszták, de abban aztán igazán: a kommunisták és más demokratikus erők üldözésében, bebörtönzésében. Ezen a ponton eltűntek a szemükben a nemzeti-nemzetiségi különbségek. A kommunisták és a haladás más hívei, magyarok, románok vagy más nemzetbeliek, a mindenkori országhatároknak bármely oldalán éltek is, együtt szenvedtek, egymás mellett ültek a vádlottak padján akár a magyar, akár a román államhatalom ítélőszéke előtt.

Ám a két nép legjobbjai együtt állták és folytatták a harcot a fasizmus minden formája ellen, a társadalmi haladásért és a nemzeti felszabadulásért; az olyan történelmi hagyományokra is visszagondolva, mint Budai Nagy Antal és Dózsa György parasztháborúja, amelynek zászlai alatt magyar és román parasztok együtt harcoltak. Meg arra, hogy 1848–1849-ben kevesek, de a legtisztábban látók magyar–román összefogásra tettek kísérletet. És azokra a közös történelmi hagyományokra is támaszkodva, amelyeket az egy táborban küzdő magyar, román és más nemzetiségű internacionalis-

ták harca jelentett az 1917. évi Nagy Október teremtette szovjethatalom védelméért, megszilárdításáért. A magyar–román viszony megújuló alapokra helyezésének, a két ország testvéri barátságának úttörőit és magvetőit becsüljük bennük.

Ahhoz, hogy a magok valóban kicsírázzanak és szárba szökkenjenek, annak az újabb világtörténeti fordulatnak kellett elérkeznie, amelyet 1944–1945 hozott. A Szovjetuniónak a fasizmus felett aratott győzelme, a dunai térség országainak felszabadulása, a sikerrel végrehajtott népi demokratikus forradalmak, a szocialista rend építése országainkban nyitott erre lehetőséget. Ámde – és ez súlyos „ámde" – a lehetőség valósággá válása nem olyan egyszerű, nem olyan könnyű folyamat, amilyennek a felszabadulás idején, de még a negyvenes-ötvenes évek fordulóján is gondoltuk. Akkor azt hittük, azt reméltük, hogy negatív történelmi örökségünket hamarosan le tudjuk küzdeni, a szocialista társadalmat néhány év leforgása alatt teljesen fel tudjuk építeni. Egyszersmind azt a bizalmat tápláltuk, abban az elképzelésben éltünk, hogy a szocialista átalakulás önmagában, mintegy automatikusan megoldja a nemzeti kérdést is a Duna-tájon.

Hadd vessem itt közbe, hogy – a lényeges eltérések ellenére – bizonyos vonatkozásban hasonló illúziókat táplálunk, mint a XIX. század közepének nagy elvi liberálisai, Eötvös József vagy Deák Ferenc. Ők, mint láttuk, abban a hiszemben voltak, hogy a polgári átalakulás, a liberális polgári szabadságjogok általános, minden állampolgárnak való megadása automatikusan megoldja a nemzetiségi kérdést is Közép- és Kelet-Európában. Mi pedig azt hittük, vagy részben azt hittük, hogy a szocialista átalakulás, a szocializmus gazdasági, társadalmi, kulturális vívmányainak általános, minden állampolgár számára való biztosítása hozza meg önmagában önmagától a nemzeti-nemzetiségi kérdés megoldását. Mi már nem gondoltunk olyasmire, hogy a nem magyar nemzetiségek asszimilálódni akarnának a magyarhoz, vagy visszakívánkoznának a magyar állam kebelébe; de volt köreinkben egy, bár tiszteletre méltó, de irreális, elvontan internacionalista illúzió, hogy a szocialista átalakulás és fejlődés folyamán az államhatárok valahogy spiritualizálódnak, elvesztik jelentőségüket.

Ma már reálisabban látjuk ezeket a kérdéseket. Először is látjuk, hogy jóval hosszabb időre, több munkára, sok új gondolatra és erőfeszítésre van szükségünk ahhoz, hogy a szocializmus építését megvalósítsuk. Másodszor, látjuk, tudjuk, hogy a szocializmus építése egy egész hosszú történelmi korszakon át nemzeti keretek között folyik, nemzetgazdaságok, nemzeti államok keretei között, követ-

kezésképpen az államhatárok hosszú ideig megtartják szerepüket, jelentőségüket. És harmadszor, látjuk azt is, hogy a nemzeti-nemzetiségi kérdés terepén a hosszú századokon át lerakott aknák teljes hatástalanítása nem végezhető el azon nyomban, a huzamos időn át felgyülemlett nemzeti-nemzetiségi problémákat nem lehet egyik napról a másikra eltüntetni, de nem is lehet róluk, maradványaikról, kiújulásaikról tudomást nem venni.

Itt megjegyzendő-bevésendő reálpolitikai tény, hogy az első világháború utáni Népszövetség kodifikált egy ún. kisebbségvédelmi garanciális rendszert, amely azonban gyakorlatilag hatástalannak bizonyult, a fasiszta hatalmak pedig visszaéltek vele. Ezért – és itt most nem részletezhető más okoknál fogva – a második világháború után az Egyesült Nemzetek Szervezete nem állította vissza a kisebbségvédelmi garanciális rendszert, hanem alapdokumentumaiban azt az elvet érvényesítette (és ez került a békeszerződések szövegébe is), hogy a kisebbségi kérdés minden államnak szuverén belügye.

A Magyar Népköztársaság az érdekelt kormányok egyetértése esetén segítséget nyújt a határain kívül élő magyar nemzeti kisebbségek anyanyelvi oktatási, kulturális és más szükségleteinek színvonalas kielégítéséhez. Ez a nemzetiségpolitikai gyakorlat az utóbbi időben kisebb vagy nagyobb részletességgel a Magyarország és szomszédai közötti kétoldalú államközi megállapodásokban is megfogalmazódott. A magunk részéről teljes joggal, morális és politikai megalapozottsággal szorgalmazhatjuk ennek a kisebbségpolitikai gyakorlatnak a kibontakoztatását. Hiszen a Magyar Szocialista Munkáspárt, a Magyar Népköztársaság kormánya gondosan tanulmányozza a Magyarországon élő nemzetiségek helyzetét, és a lenini nemzetiségi politikát ténylegesen megvalósítja. Azt vallja - és ezt váltja is valóra –, hogy a szocializmus építésének általános problematikáján belül a nemzetiségi kérdések külön figyelmet, külön megértést, külön gondoskodást igényelnek. Nem automatizmus ez! A szocializmus lényegéből fakad ez a törekvésünk is, és persze az is, hogy a hazánkban élő németek, szlovákok, délszlávok, románok számára egyre kedvezőbbé tegyük a nemzetiségi jogok gyakorlásának feltételeit, mindazokat a lehetőségeket, amelyekre anyanyelvük, hagyományaik, kultúrájuk megőrzéséhez és gazdagításához szükség van.

Véleményünk szerint - és erre a Magyar Szocialista Munkáspárt XII. kongresszusának határozata is utal - a kétnyelvű, kettős kulturáltságú és ennek megfelelően állampolgári tudattal és egyben egészséges nemzeti-nemzetiségi tudattal rendelkező emberek, az

adott állam iránt lojális, egyben az anyanemzettel való közösség tudatát fenntartó és ápoló egyének szabad fejlődése a nemzetiségi kérdés internacionalista szellemű megoldásának fontos eleme lehet itt a Duna-tájon, Magyarországon is, határainkon túl is. Mi magyarok arra törekszünk, hogy ez a nemzetiségpolitikai elv mind jobban kibontakozzék, és mind szélesebb, általánosabb gyakorlattá váljék. És akkor talán előbb-utóbb megvalósulhat az is, amit cikkek, tanulmányok, politikai dokumentumok sora ma még inkább kívánalomként, mint tényként fogalmaz meg: az, hogy a szomszédos államok nemzetiségei mind nagyobb mértékben töltsék be a híd szerepét a szomszédos nemzetek között, segítsék elő közeledésüket.

A második kérdéscsoporttal kapcsolatos fejtegetéseket, s az egész előadást hadd fejezzem be Leninnek egy sokáig kevés figyelemben részesített gondolatával. Ma már jobban értjük azt a megjegyzését, amelyet most a 30. kötetből idézek: „A nemzeti elnyomás megszüntetéséhez feltétlenül szükséges a szocialista termelés mint alap, de ezen az alapon demokratikus államszervezetre is feltétlenül szükség van. Amikor a proletariátus a kapitalizmus helyén felépíti a szocializmust, ezzel megteremti a nemzeti elnyomás teljes megszüntetésének lehetőségét. De ez a lehetőség »csak« (így, idézőjelben, és felkiáltójellel ismétli meg Lenin: „csak!") akkor lesz valósággá, amikor már minden téren megvalósult a demokrácia."

A nemzeti ellenszenvek nem tűnnek el olyan gyorsan, csak a szocializmus teljes győzelme után fognak eltűnni, csak miután a nemzetek között s a nemzeteken belül végleg teljesen demokratikus viszonyok alakulnak ki. Vagyis minél kevésbé demokratikus valamely állam szervezete, annál inkább adódnak nemzetiségi sérelmek és ellenszenvek is. És megfordítva, minél fejlettebb a szocialista demokrácia általában, annál inkább küszöbölődnek ki, tűnnek el a nemzetiségi sérelmek és az ellenszenvek is. A nemzeti-nemzetiségi kérdés megoldása tehát nem függhet össze mással, mint a szocializmus, a szocialista demokratizmus általános fejlődésével, a szocializmus sorsával.

JOÓ RUDOLF

Nemzetiségi kérdés kisebbségi egyenjogúság napjainkban

A KISEBBSÉGI KÉRDÉS: VILÁGJELENSÉG

Földünk mintegy kétszáz államában több ezer etnikum: nyelvi, nemzeti, vallási csoport él. A nemzetileg egynemű, homogén országok igen ritkák; Európában a miniállamokon (Monaco, Andorra, Lichtenstein) kívül csak Portugáliában és Izlandon nem él nemzetiség. Az európai és az Európán kívüli államok túlnyomó részében a politikai határok eltérnek az etnikai határoktól: különbségeik hozzák létre a kisebbségeket.

Az európai szocialista országokban *nemzetiségnek* nevezzük azt a társadalmi alakulatot, csoportot, amelyet a nemzetközi politikai, jogi nyelvezet (nemzeti, etnikai, nyelvi stb.) *kisebbségnek* nevez. A nemzetközi szóhasználat azért érzi pontosabbnak és részesíti előnyben a *kisebbséget* mint fogalmat, mert a nemzetiség (nationalité, nationality, nationalität) szó kétértelmű: a legtöbb nyelvben egyszerre jelent állampolgárságot és nemzetiséget.

Ebből a tényből természetesen nem következik az, hogy a kisebbség mint fogalom meghatározása problémamentes lenne. Kisebbségen igen eltérő történelmi múltú, szociológiai helyzetű, gazdasági-társadalmi fejlettségű, lélekszámú, településformájú, kulturális jellemzőjű (nemzeti, nyelvi, vallási stb.) közösségeket értenek a világ különböző tájain; illetve rájuk igen különböző elnevezéseket alkalmaznak: pl. „nemzeti kisebbség" (Finnország), „nemzetiség" (Magyarország és a legtöbb szocialista ország), „együttélő nemzetiség" (Románia), „kulturális közösség" (Belgium, Fülöp-szigetek), „bevándorló csoport" (Észak-Amerika), „őslakos csoport" (Ausztrália, Dél-Amerika), „helyi nyelvjárásokat beszélő csoportok" (Franciaország) stb.

Ez a tény a maga összetettségében jelent meg az ENSZ Diszkri-

minációellenes és Kisebbségvédelmi Albizottságának 1977. évi több, mint 70 ENSZ-tagállam nemzetiségi viszonyára kiterjedő felmérésében, az un. Capotorti-jelentésben. A Francesco Capotorti olasz jogász vezetésével elkészült eddigi legszélesebb körű és legfrissebb összegzés egyszerre érzékelteti a kisebbségi elmélet és a nemzetközi politikai-jogi (elsősorban ENSZ) gyakorlat gondjait az egységes elnevezés és meghatározás kérdésében. A magyarországi szlovákok, a jugoszláviai magyarok, a szovjetuniobeli ukránok és csuvások, a finnországi svédek és lappok, a belgiumi flamandok és vallonok, az egyesült államokbeli lengyelek, négerek és Puerto Ricóiak, a Sri Lanka-i tamilok, az új-zélandi maorik és a nigériai ibók helyzetének egymás mellé állítása joggal felveti az összehasonlíthatóság kérdését, bizonyítja a probléma rendkívüli bonyolultságát: földrészenkénti, térségenkénti, országonkénti, s nemritkán kisebbségenkénti eltérő jellemzőit.

A KISEBBSÉGEK VÉDELME AZ ENSZ-BEN ÉS AZ ÁLLAMKÖZI DOKUMENTUMOKBAN

A kisebbségmeghatározás nehézségei (s ebből következően annak bizonytalansága, hogy mit, milyen jellemzőket kell védeni a kisebbségek esetében) csak egyik – s nem is legfontosabb – okai alkották a kisebbségi kérdés második világháború utáni háttérbe szorulásának a nemzetközi kapcsolatokban.

A második világháború elsöpörte a versailles-i kisebbségvédelmi rendszert a Nemzetek Szövetsége egyéb intézményeivel együtt. Az a tény, hogy a fasiszta politika nemegyszer a nemzetiségek védelmére hivatkozva követte el háborús agresszióját egy-egy ország ellen, sokakban erős kisebbségellenes érzelmeket váltott ki. Az agresszió ürügyének és az agresszornak az azonosítása egyébként megmutatkozott a háború utáni kitelepítések és lakosságcserék tulkapásaiban is.

A második világháborút követően a kisebbségi probléma alapvetően megváltozott nemzetközi helyzetben vetődik fel ismét. Az 1945 utáni korszak legfőbb jellemzője az új típusú nemzetközi konfliktus, a társadalmi-politikai rendszerek konfliktusának előtérbe kerülése. Az erőviszonyok eltolódása a szocialista erők javára elősegítette a korszak másik meghatározó eseményét, a gyarmati népek felszabadulását, majd ennek talaján a fejlődő világ gazdasági harcának kibontakozását.

A világpolitika hatalmas változásai és problémái mellett a ki-

sebbségi kérdés objektíve háttérbe szorult. Ehhez azonban szubjektív tényezők is hozzájárultak. Az ENSZ Alapokmányának és a vele azonos szellemben fogant Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatának szövegezésekor néhány ország: így a Szovjetunió, Jugoszlávia és India képviselői javasolták, hogy az alapdokumentumokban rögzítsék a nemzeti kisebbségek különleges jogait is. Ez a javaslat akkor szembetalálta magát a tagállamok többségének akaratával. Az Egyesült Államok, Anglia és Franciaország érthető módon el akarta kerülni, hogy a négerkérdés vagy a gyarmati népek kulturális-szociális helyzete bármilyen formában is a világfórum elé kerüljön. A latin-amerikai országok csoportja - a bevándorlók minél gyorsabb asszimilálását tartva szem előtt – ellenezte a kisebbségvédelmi klauzula bevételét. A kompromisszum eredményeként kialakult dokumentum az ő álláspontjuknak kedvezett.

Az ENSZ Alapokmánya és az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata nem tesz említést kisebbségekről. Általánosságban követeli „az alapvető emberi jogoknak és szabadságoknak" a biztosítását „mindenki részére, fajra, nemre, nyelvre vagy vallásra való tekintet nélkül". A szövegezők érvelése a következő volt: ha az államok tiszteletben tartják az általános emberi jogokat, fölösleges a kisebbségeknek különleges garanciát adni, mivel a kisebbségek elnyomása csak az emberi jogok megsértésével lehetséges.

Az érvelés nem nélkülöz minden történelmi logikát: a náci idők atrocitásai elsősorban nem a kisebbségi jogokat, hanem az általános emberi jogokat sértették. Ugyanakkor az egyénre koncentráló megfogalmazás figyelmen kívül hagyja a kisebbség mint közösség létezését, sajátos jellemzőit, problémáit, azt, hogy csoportonként is meg akarja őrizni fennmaradását.

Az álláspont további hiányossága, miként erre a szövegezeskor több hozzászóló rámutatott, hogy összetéveszti az egyenlőség és az azonosság fogalmát. Annak deklarálása, hogy „fajra, ... nyelvre" való tekintet nélkül mindenkinek joga van az élethez, a sajtó-, a gyülekezési stb. szabadsághoz, csak azt jelenti, hogy a kisebbség tagjainak is biztosítják a többi állampolgár státusát. Ha ugyanakkor eltekintenek nyelvi, kulturális sajátosságaiktól, ha nem védik azokat különleges jogokkal, a kisebbségeket nem integrálják, hanem asszimilálják a többségi csoportba.

Az ENSZ Alapokmánya és az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata tiltja a diszkriminációt, tehát a kisebbségeket negatív védelemben részesíti. Időközben bebizonyosodott, hogy ez a tiltó védelem nem elégséges, pozitív védelemre van szükség: az államok konkrétan meghatározott kötelezettségvállalására a nyelvi-kulturális jogok biztosítása érdekében.

A 40-es évek végétől a nemzetközi erőviszonyok általános változásával összefüggésben az ENSZ-ben, valamint az államok két- és több oldalú kapcsolataiban a kisebbségi jogok fejlődése az imént jelzett, egymással szorosan összefüggő, hármas irányt mutatja: az individualis helyett a kollektív, az általános helyett a különleges, a negatív helyett a pozitív nemzetiségi jogok kerülnek előtérbe.

A nemzetiség mint csoport első ízben az ún. *Genocid-egyezmény*ben szerepelt. Ez népirtáson meghatározott „cselekmények bármelyikének valamely nemzeti, népi, faji vagy vallási csoport mint olyan, teljes vagy részleges megsemmisítésének szándékával való elkövetését" érti, s büntető szankciókat helyez kilátásba. Jóllehet, ez a védelem már nemcsak az egyénre, hanem a közösségre is vonatkozik, lényegét tekintve azonban változatlanul tiltáson alapuló, negatív rendelkezést tartalmaz.

Az ENSZ közgyűlése 1948 decemberében határozatban utasítja a Gazdasági és Szociális Tanácsot, valamint az Emberi Jogok Bizottságát: „tüzetesen tanulmányozzák a kisebbségi problémákat, hogy az Egyesült Nemzetek Szervezete képes legyen hatékony intézkedéseket tenni a faji, nemzeti, vallási vagy nyelvi kisebbségek védelmére"

A határozatot követően hozták létre az Emberi Jogok Bizottságán belül a független szakértőkből álló albizottságot, „a kisebbségeket sújtó diszkriminatív rendelkezések elleni harc" céljából. Az albizottság a mai napig a közgyűlés és a titkárság tanácsadó, véleményező szerveként működik kisebbségi ügyekben. Tevékenységének eredménye többek között *A polgári és politikai jogok nemzetközi egyezségokmánya* 27. cikkének és az UNESCO *Egyezmény az oktatásban alkalmazott megkülönböztetés elleni küzdelemről* című dokumentumának megszövegezése.

Az 1966. december 16-án elfogadott *A polgári és politikai jogok nemzetközi egyezségokmányának* 27. cikke kimondja: „Olyan államokban, ahol nemzeti, vallási vagy nyelvi kisebbségek élnek, az ilyen kisebbségekhez tartozó személyektől nem lehet megtagadni azt a jogot, hogy csoportjuk más tagjaival együttesen saját kultúrájuk legyen, hogy saját vallásukat vallják és gyakoroljak, vagy hogy saját nyelvüket használják."

Az UNESCO-tagállamok által 1960-ban elfogadott és 1962-ben életbe lépett *Egyezmény az oktatásban alkalmazott megkülönböztetés ellen küzdelemről* 5. cikke többek között leszögezi: „el kell ismerni a nemzeti kisebbségek tagjainak jogát saját oktatási tevékenység folytatására, beleértve iskolák fenntartását is . . ."

Jóllehet, az említett nemzetközi egyezményeknek számos hia-

nyosságuk van (pl. gyenge biztosítékokat adnak a végrehajtásra; az UNESCO-dokumentum nem rendelkezik a közfinanszírozásról, ami távolról sem magától értetődő kötelezettsége az államoknak), a kisebbségi kérdés e két dokumentuma mégis a háború utáni nemzetközi jogalkotás fejlődéséről tanúskodik.

A nemzetközi kisebbségvédelem további tökéletesítésére az ENSZ meghatározott időközönként konferenciákat tart tudósok, gyakorlati szakemberek részvételével. 1965-ben Ljubljanában volt nemzetközi tanácskozás a több nemzetiségű társadalmakról, 1974-ben az ugyancsak jugoszláviai Ohridban zajlott le a nemzeti kisebbségek jogi védelmének szentelt ENSZ-szeminárium.

Az utóbbi harminc évben a nemzetiségi kérdés helyet kapott a két- és több oldalú államközi kapcsolatokban is. Az 1947-ben Németország volt háborús szövetségeseivel: Olaszországgal, Bulgáriával, Törökországgal, Romániával és Magyarországgal megkötött békeszerződések, az ENSZ és az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata általános „egyenlő elbánás" elvét teszik kötelezővé a szóban forgó államok számára az ott élő nemzeti kisebbségekkel kapcsolatban. Három, 1945 után született európai államközi szerződés azonban már különleges nemzetiségi jogokat is tartalmaz.

Az 1945. szeptember 5-én kötött osztrák–olasz Dél Tirolra vonatkozó egyezmény (ezt később az olasz békeszerződéshez csatolták) a kulturális jogokon túlmutatva a kisebbségek politikai jogait is előírja. Többek között rögzítették, hogy a német nyelvű kisebbség által lakott Bolzano (Bozen) tartományban saját törvényhozó és végrehajtó szervet kell létrehozni, és ebben az elfoglalható 20 helyből 13-at a kisebbség tagjainak kell fenntartani.

A Trieszt különleges státusára vonatkozó 1954. évi jugoszláv–olasz egyezmény hasonlóan kollektív jogokat biztosít a terület két zónájában élő kisebbségeknek. A végrehajtás szavatolására vegyes olasz–jugoszláv bizottságot hoztak létre, amely a két zónában lakó nemzetiségek panaszainak kivizsgálására jogosult. Az aláíró államok kötelezték magukat, hogy a rendelkezésükre álló eszközökkel elősegítik a bizottság munkáját.

Az 1955-ben aláírt osztrák államszerződésben Ausztria kötelezettséget vállalt arra, hogy a szlovén és horvát kisebbség által lakott Karintia, Burgenland és Stájerország közigazgatási körzeteiben a német mellett a szlovént és a horvátot is hivatalos nyelvnek ismeri el. Az államszerződés kiterjedt kulturális jogokat biztosít a kisebbségeknek: mindenekelőtt az anyanyelv használatának, valamint az anyanyelvű oktatási intézmények létrehozásának a jogát. A végrehajtás biztosítéka politikai és jogi természetű. Panasz esetén a szlo-

vén és horvát kisebbségek mindenekelőtt a diplomáciai védelem klasszikus útját járhatják. Ennek sikertelensége esetén a kérdést a négy szövetséges és társult hatalom diplomáciai misszióinak vezetői elé utalhatják, akik az ügyet közvetlenül az osztrák kormánnyal tárgyalják meg. Ha a politikai megoldás két hónapon belül nem születik meg, az államszerződés fenntartja egy jogi procedúra lehetőségét is. A panasztevő kérésére egy háromtagú bizottságot hoznak létre a két érdekelt fél egy-egy képviselőjéből; a bizottság harmadik tagját közös akarattal hívják meg, vagy véleményeltérés esetén az ENSZ főtitkára nevezi ki. E bizottság határozata „véglegesnek és kötelezőnek" tekinthető.

Nem nemzetközi jogi érvényű, de 35 ország erkölcsi és politikai elkötelezettségének súlyát tekintve azzal gyakorlatilag egyenértékű *az európai biztonsági és együttműködési értekezlet* 1975. augusztus 1-én Helsinkiben aláírt záróokmánya. Ebben a dokumentumban három helyen történt említés a nemzeti kisebbségek védelméről. Először *Az emberi jogok és az alapvető szabadságjogok tiszteletben tartása, beleértve a gondolat, a lelkiismeret, a vallás és meggyőződés szabadságát* című fejezetben: „A résztvevő államok, amelyeknek területén nemzeti kisebbségek vannak, tiszteletben tartják az ilyen kisebbségekhez tartozó személyeknek jogát a törvény előtti egyenlőségre, maradéktalanul biztosítják számukra azt a lehetőséget, hogy ténylegesen elhessenek az emberi jogokkal és az alapvető szabadságjogokkal, és ily módon védelmezik a nemzeti kisebbségek törvényes érdekeit ezen a téren."

A *Kulturális együttműködés és csere* című fejezet utolsó bekezdése újszerű, eddig csak kétoldalú nyilatkozatokban hangsúlyozott elemet vitt a záróokmányba: a nemzeti kisebbségek közvetítő szerepéről tett említést az államközi kulturális kapcsolatokban. „A résztvevő államok, elismerve, hogy a nemzeti kisebbségek vagy a regionális kultúrák hozzájárulhatnak együttműködésükhöz a kultúra különböző területein, kifejezik azt a szándékukat, hogy elősegítsék ezt a hozzájárulást, amennyiben területükön ilyen kisebbségek vagy kultúrák léteznek, figyelembe véve ezek tagjainak jogos érdekeit."

A nemzetiségi kérdésnek a nemzetközi dokumentumokban játszott szerepét tévedés volna azonosítani a nemzetiségi kérdésnek a jelenlegi nemzetközi kapcsolatokban játszott szerepével. Az előbbi az utóbbinak csak töredéke; az a kisebb rész, amelyre vonatkozóan az érdekelt államoknak sikerült megegyezésre jutniuk. A nemzetközi kisebbségvédelmi okmányok tehát *kompromisszumot* testesítenek meg, amelynek határait a mindenkori nemzetközi erőviszo-

nyok s a kérdés megoldásában való kölcsönös érdekeltség szabja meg. Az említett határok – ha visszaesésekkel is – táguló irányzatot mutatnak: világszerte növekszik a nemzetközi szabályozásra irányuló társadalmi igény, s vele szemben már kevésbé tud ellensúlyt képviselni a helyenként még igen erőteljes, nacionalista elzárkózást hirdető állami-politikai akarat.

A szocialista fordulat Kelet-Európában nemcsak arra teremtett lehetőséget, hogy államaink a múltból örökölt nemzeti ellentéteiket belső rendelkezésekkel feloldják, hanem arra is, hogy a nemzetiségek közelítő, összekapcsoló tényezővé fejlődjenek országaink, nemzeteink között. A belső stabilitás és a nemzetközi együttműködés szükséglete, hogy a nemzetiségek a régi, államokat szétválasztó vagy éppenséggel szembeállító konfliktustényezőből a szocialista nemzeteket összekapcsoló integráló tényezővé váljanak. *A nemzetiségi kérdés szocialista megoldása a határon átnyúló kisebbségek esetén feltételezi az érdekelt államok szoros együttműködését.* Napjainkban ennek fontos feltételévé válik a nemzetiségpolitikai elvek rögzítése kétoldalú vagy regionális nemzetközi dokumentumokban.

NONN GYÖRGY

A nemzetiségek egyenjogúsága – követelmény és mérce

(RÉSZLETEK)

A kapitalizmus és terméke, a nacionalizmus, nemcsak két világháború pusztításait, százezrek halálát hozta a Duna-völgye népeire. *Milliókat kárhoztatott kisebbségi sorsra:* magyarok, románok, szlovákok, ukránok, szerbek, horvátok százezrei és milliói kerültek felváltva, hosszabb-rövidebb időre idegen elnyomás alá, aminek következtében kevesebb lett számukra a munkahely, kisebb a fizetés, becsukódtak előttük az iskolák, a hivatalok, elnémították őket, ha anyanyelvükön kívántak szólni. Vándorbotot vett kezébe, aki már nem bírta elviselni sorsát. *A fasizmus internálással, kitelepítéssel, százezrek deportálásával, kiirtásával tetézte szenvedésüket,* kiszélesítve az üldözöttek tömegét a más meggyőződésűekre, más fajúakra, más vallásúakra. A visszahatást a nacionalista indulatok és célkitűzések megint csak a más nemzetiségűekkel szembeni *kollektív retorziók irányába* vitték. Tíz-és tízezer ártatlan más nemzetiségű volt kénytelen szülőföldjét elhagyni. A kálváriát járó kisebbségiek, a Duna mentén élő nemzetek tagjainak százezrei hoztak magukkal tátongó sebeket. Begyógyításukat nehezítette és nehezíti, hogy *ma is vannak nemzetiségi panaszok, gondok. A nemzetiségek ügyét ma sem vehetjük le a napirendről.*

A magyarországi tapasztalatok azt mutatják, *hogy nem elégedhetünk meg a népszámlálási adatok egyszerű regisztrálásával.* Ezek csak azokat a nem magyar anyanyelvű állampolgárokat mutatják, akik tudatosan vállalják nemzetiségüket, akik már leküzdötték magukban a nemzetiségük miatt a múltban elszenvedett hátrányok utóhatásait. Rajtuk kívül egy elég széles, labilis, ingadozó réteg is létezik. Nemcsak a bátortalanabbak tartoznak ide, de azok is, akik nem magyar származásúak, de már anyanyelvi szinten beszélnek magyarul, kötődnek nemzetiségükhöz és a magyarsághoz is, ma-

guk sem döntötték el végérvényesen, hova tartoznak. Mindenütt vannak hozzájuk hasonlók, ahol nemzetiségek élnek. Állásfoglalásukra mindig befolyással lesz a nemzetiség mindenkori helyzete. Ha a nemzetiséghez tartozás — nem a törvények, rendelkezések szerint, nem a hivatalos nyilatkozatok szerint, hanem a mindennapi életben — hátrányokkal jár, az ingadozók a többségi nemzethez tartozóknak vallják magukat. Ha megváltozik a helyzet, megváltozik az ő „bevallásuk" is. Ingadozásuk miatt elmarasztalni nem annyira őket kell, hanem az okokat, amelyek őket erre késztetik. A nemzetiségi politika kidolgozóinak és még inkább végrehajtóinak ezzel a réteggel is számolniuk kell. De még azokkal a nemzetiségi származású, a nemzetiség nyelvét, kulturális hagyományait őrző kétnyelvű állampolgárokkal is, akik már következetesen magyar anyanyelvűeknek vallják ugyan magukat, de a nemzetiségüket ért sérelmeket magukban hordozzák, néha annyira, hogy újra nemzetiségüknek vallják magukat — becsületből. A magyarországi nemzetiségi szövetségek — e szempontokat figyelembe véve — a népszámlálási adatoknál nagyobbra becsülik a magyarországi nemzetiségek számát. Egy kétségtelen: ha a nemzetiségiek valóságos számát akarjuk megtudni, *célszerű felfelé kerekíteni a népszámlálási adatokat.*

A szocialista országokban élő nemzetiségek *szocialista közösségek.* Se országukban, se közösségükben nincsenek már kizsákmányoló osztályok, melyek évszázadokon át egyik oldalon a soviniszta elnyomás, a másikon a nacionalista nemzeti elzárkózás, az elnyomottakból elnyomóvá válás politikáját hirdették és követelték. A szocialista társadalomban a *burzsoá nacionalizmus osztályalapja megszűnt.* De nem állíthatjuk, hogy nyoma sincs már a nacionalizmusnak. *A régi társadalom ideológiája* — nézetek, magatartások, beidegzettségek, előítéletek, gyűlölködés stb. — *nem tűnt el végérvényesen.* A szocializmusellenes egyének és csoportok évtizedeken át begyakorolt fegyvere volt a *nemzetiségi ellentétek szítása.* Kitűnően megtanulták e fegyvereket *a szocializmus ellen* alkalmazni. A nacionalizmus újjáéled a kispolgári önzésben. Eluralkodhat a közösségeken is, nemcsak az egyedeken. A nacionalizmussal ellentétes irányban hat azonban a kizsákmányolás alól felszabadult *dolgozók érdekazonossága,* hogy közös erőfeszítéssel teremtsenek mindnyájuk számára jobb életet.

A szocialista termelési és osztályviszonyok *nem oldják meg automatikusan a nemzetiségek évszázados bajait, problémáit. Azok rendezése viszont elválaszthatatlan a szocializmus építésétől, gazdasági eredményeitől, és nem utolsósorban a szocialista demokrácia fejlesztésétől.* Ma is időszerűek Lenin szavai: „A nemzeti elnyomás meg-

szüntetéséhez feltétlenül szükséges a szocialista termelés mint alap. Amikor a proletariátus a kapitalizmus helyén fölépíti a szocializmust, ezzel megteremti a nemzeti elnyomás teljes megszüntetésének *lehetőségét*; de ez a lehetőség »csak!« »csak!« akkor lesz valósággá, amikor *már minden téren megvalósult a demokrácia* . . . A nemzeti ellenszenvek nem tűnnek el olyan gyorsan; az elnyomott nemzet gyűlölete . . az elnyomóval szemben megmarad egy ideig; csak a szocializmus győzelme után fog eltűnni, csak miután véglegesen kialakult *a nemzetek közötti teljes demokratikus viszony*."

Nacionalista törekvéseket takar az a vélemény, hogy a nemzeti szempontból egyöntetű, homogén társadalom gyorsabban haladhat a szocializmus útján, tehát célszerű a nemzetiségek gyorsított ütemű asszimilálása. Nyilván a cipőgyártás is rentábilisabb volna, ha a cipőket csak egy kaptafára gyártanák. A nemzetek és nemzetiségek, ki-ki a saját mivoltában, kulturájának, nyelvének ápolásával, fejlesztésével kíván a szocializmus útján járni.

A szocializmus sikere nem követeli meg, hogy a nemzetiségek mondjanak le mivoltukról. Éppen ellenkezőleg. *Annak szabad kibontakozását igényli.* Hogy gyorsabban haladhassunk előre, ahhoz a káros, olykor ostoba nacionalista előítéleteket, felfogásokat, célkitűzéseket kell az útból eltávolítani. Szembe kell fordulni azzal a jelenséggel is, amely *mások nacionalista hibáira nacionalizmussal akar válaszolni*, vagy nacionalista célok érdekében igyekszik kisajátítani a nemzetiség érdekeinek „védelmét"

A nemzetiségek jogállásán, sorsán is lemérhető, milyen egy ország demokráciája. *A nemzetiségek megfosztása jogaiktól szükségszerűen a többségi nemzet jogai megnyirbálásához vezet* a szocialista viszonyok között is. Nem lehet szabad az a nép, mely más népet elnyom! Nem fejlődhet a szocialista demokrácia ott, ahol nincs teljes jogegyenlőség. *A szocialista demokrácia fejlesztésének követelménye, mércéje a nemzetiségek teljes egyenlősége.*

A Magyar Népköztársaság nemzetiségi politikáját az a lenini követelmény vezérli, mely szerint „a nagy nemzet internacionalizmusának nemcsak abban kell állnia, hogy tiszteletben tartja a nemzet formai egyenlőségét, hanem olyan egyenlőtlenségben is, amely a nagy nemzet részéről ellensúlyozná az életben tényleg kialakuló egyenlőtlenséget", továbbá „a nemzeti kisebbségekkel szemben tanúsított engedékenységet és beküIékenységet az adott esetben *inkább túlozzuk el, mint megfordítva*". Alapelvünk, hogy a szocialista nemzetiségi politika nem lehet a lakosság számának függvénye. A viszonylag kisszámú nemzetiségi szórványokra is alkalmazzuk a

lenini elveket. Politikánk arra a szilárd meggyőződésre és tapasztalatra épül, hogy *a nemzetiségiek annál jobban azonosulnak a közös haza célkitűzéseivel, politikájával, a szocializmussal, az internacionalizmussal, minél inkább otthon érzik magukat, minél inkább megvalósul a tényleges egyenlőség a mindennapi életben is és nem csupán a deklarációkban,* minél inkább tapasztalják, hogy nem megtűrt idegenek, nem mostohagyermekek, hanem megbecsült tagjai, állampolgárai az országnak, kiknek *közösségét, nyelvét, múltját, kultúráját, önérzetét, érzelmeit nem sértik, hanem tiszteletben tartják,* ha nap mint nap tapasztalják, hogy *nemzetiségi mivoltukból semmi hátrány nem származik.* Csak az ilyen politika gyógyíthatja be a sebeket, szilárdíthatja meg a kölcsönös bizalmat, bontakoztathatja ki a nemzetiségekben is az igaz hazafiság alkotóerőit.

Az MSZMP XII. kongresszusa határozatában a párt nemzetiségi politikáját így foglalta össze: „Pártunk a lenini nemzetiségi politika érvényesítését változatlanul fontos feladatnak tekinti. *A nemzetiségiek hazánk egyenjogú állampolgárai.* A nemzetiségi szövetségek fontos politikai és kulturális feladatot látnak el. *Minden szükséges támogatást megadunk ahhoz, hogy a nemzetiségek továbbra is aktív részesei legyenek társadalmi, politikai életünknek, őrizzék és fejlesszék anyanyelvi kultúrájukat.* A hazánkban élő nemzetiségek és a szomszédos országokban élő magyarság jelentős mértékben *hozzájárulhatnak népeink barátságának és együttműködésének elmélyítéséhez.* A nemzetiségi kérdés internacionalista megoldásának fontos eleme a kétnyelvű, kettős kultúrájú állampolgárok szabad fejlődése."

A kulturális forradalomnak konkrét feladatai vannak a nemzetiségi politikában is: *a nemzetiségek műveltségi szintjének emelése,* az iskolák megnyitása a nemzetiségi dolgozók gyermekei előtt, a nemzeti kultúra fejlesztése, a tudományos világnézet, az internacionalizmus eszméinek terjesztése. Ehhez nélkülözhetetlen, hogy minden nemzetiségnek *saját értelmiségi rétege is legyen.* Magyarországon a nemzetiségek kis létszáma, túlnyomóan paraszti összetétele, a természetes asszimiláció erős elszívó hatása megnehezíti a nemzetiségi értelmiség kialakulását, megszilárdulását. A szomszédos országok magyar nemzetiségének értelmiségi rétege, bár nagyon is megsínylette a határváltozások követte kivándorlást, kitelepítést, nagy erőfeszítéseket tesz *a nemzeti kultúra megőrzésére a nemzeti tudat ápolásában.* Erejét a népből meríti és abból a meggyőződésből, hogy a szocializmus eszméinek erősödésével együtt javulnak tevékenységének feltételei is.

A burzsoá nacionalizmus a Duna völgyében és másutt megfosz-

totta a kisebbségeket *nyelvük szabad használatától, fejlesztésétől.* A többségi nyelv számára monopóliumot, kiváltságokat biztosított, hogy ezzel is siettesse a nemzetiségek mesterséges beolvasztását. A nacionalizmusnak ezt a megnyilvánulását Illyés Gyula *anyanyelvi türelmetlenségnek* nevezi. Így ír róla: „A szomszéd másnyelvűsége a középkorban nem ingerelt; jobbadán megmosolyogtatott. Hogy az anyanyelvi vakbuzgalom a vallásin is túltesz: a XIX. század rádöbbenése. *A nyelvi bigottság* századunkra közelitget valami csúcspontot, fordulatot. Az inkvizítornak azt a megszállottságát bugyborékolja, hogy az ő nyelvük az egyedül üdvözítő.

Le kell mondanunk emberi rangunkról, ha nem lennénk bizonyosak: *a történelem útja itt is az emancipációhoz vezet. Az anyanyelvi gyakorlat teljes szabadságához.* A küzdelem szakaszai itt is: harc, vita, megszégyenülés, belátás: új törvény, nemcsak a döntvénytárakban, hanem az elmékben és szivekben. De száz éveket semmiképp sem fordíthatunk erre itt ma a fokozódó akceleráció idején: belepusztulna a világ. Az emberi rang is kívánja, hogy a küzdelmet is gyorsítsuk, s ezt türelmetlenül.

És biztonsággal és fölénnyel. Hatalmaskodni más anyanyelvvel szemben nem a hatalomérzet jele. Éppenséggel a benső gyávaságé, a rettegésé a szabad érvényesüléstől, a szabadságtól."

Alkotmányunk a külön nemzetiségi jogok között említi az anyanyelv használatát, bár a magyar nyelvet nálunk a nemzetiségiek túlnyomó többsége ismeri, gyakran még jobban beszéli, mint saját anyanyelvét. Olyan esetben, mikor a nemzetiségiek százezrei nem ismerik a többség nyelvét, az anyanyelv szabad használata *a mindennapi élet szükséglete.* A többségi nyelv elsajátítása a nemzetiségek részéről ugyanakkor természetes folyamat: *nincs szükség arra, hogy jogfosztással siettessék.* Néha olyan érvekkel teszik ezt, hogy a magasabb kultúrát csak a többség nyelvén lehet elérni. A Magyarországon élő németek, szlovákok, románok, szerbek és horvátok anyanyelvéről nem lehet elmondani, hogy nem tartanak lépést a fejlődéssel. De ugyancsak „mindent tud" a magyar nyelv is. *A nacionalizmus legostobább megnyilvánulása volna annak megakadályozása, hogy a nemzetiségi állampolgár anyanyelvén gyarapítsa tudását, gazdagítsa műveltséget.* Hasonló szűklátókörűségről tanúskodnak azok, akik a többségi nyelv megtanulását azzal ellenzik, hogy a kétnyelvűség lépés az asszimiláció felé.

A régi közmondás: „ahány nyelv, annyi ember", érvényes ma is. *A kétnyelvűség* különben sem új jelenség a Duna táján.

A kétnyelvűség nem hatálytalanítja Bessenyei igazát: *egy nép csak anyanyelvén lehet tudóssá.* Nélkülözhetetlen az anyanyelvi ok-

tatás a gondolkodás megalapozásánál, a más nyelvek megtanulásánál. Találkozunk olyan törekvéssel is, amely a nemzetiségek nyelvét szeretné az isten háta mögötti falvak, szanálásra ítélt sikátorok zugaiba szoritani, ahol az szükségszerűen megreked, elavul, megmarad tájjellegűnek, és alkalmatlanná válik arra, hogy a mai kultúra hordozója, a mai ember gondolatainak, ismereteinek, érzéseinek közlője legyen. Magyarországon külön feladat, hogy a tajnyelveket ismerő nemzetiségek az iskolákban és azon kívül *elsajátítsák az irodalmi nyelvet is.*

Az anyanyelv használatához hozzátartozik az is, hogy a nemzetiséglakta vidéken a közigazgatásban, a gazdasági életben *az ügyintézők vagy a nemzetiség soraiból kerüljenek ki, vagy sajátítsák el a nemzetiség nyelvét.* A szabad nyelvhasználat jele és követelménye az is, hogy a nemzetiséglakta községekben, városokban *többnyelvű feliratok legyenek,* vagy hogy a nemzetiségi lakosságú községek nevét a nemzetiség nyelvén is feltüntessék a helységnévtáblákon, hogy *a rádió, a tv műsort sugározzon a nemzetiségiek nyelvén stb.*

A kétnyelvűséggel szembeni ellenkezést nagymértékben ellensúlyozhatja, ha a nemzetiségi vidékeken *a többségiek is* tanulják a nemzetiség nyelvét az iskolákban és az iskolán kívül. Az internacionalista politika megnyilvánulása az a törekvés, hogy az együttlakók értsék egymást anyanyelvükön is.

A magyarországi nemzetiségek anyanemzeteik kicsiny részei, szilankjai, de van saját kultúrájuk. Már *Engels* megírta: „Végső soron nem kis haszna van annak, hogy a politikailag kialakult nemzetek összetételében az esetek többségében némi idegen elemek vannak, amelyek *összekötő kapocsként* szolgálnak a szomszédaikkal, és változatosságot visznek be a nemzeti jellem túlságosan monoton egyformaságába."

Nacionalista barbárság minden olyan törekvés, amely a nemzetiségek kultúrájának felszámolását célozza. *Egy-egy csillag valamennyi az emberi kultúra égboltján.* Kioltani őket bűn volna. De hiba volna ezeket a kultúrákat valamiféle díszítőelemnek tekinteni. Vannak, akik a nemzetiségek kultúrájában csak *folklórt* látnak, népviseletet, népi táncot, népdalokat - olykor *„gyöngyös bokrétát".* A nemzetiségek a mában élő, dolgozó, alkotó közösségek. *Mai kultúrára van szükségük, szocialista tartalmú nemzeti kultúrára.* Nemzetiségi politikánk kulturális célkitűzése – a nemzetiségi hagyományok ápolása mellett – a nemzetiségek gyorsan fejlődő kulturális igényeinek kielégítése, hogy e közösségek is lépést tarthassanak szocialista társadalmunk építésének követelményeivel. Lehetővé kell tennünk, hogy megismerjék, megszeressék anyanyelvi kultúrá-

jukat, nemzeti önismeretre tegyenek szert, megismerjék nemzetük és nemzetiségük múltját, jelenét, jövő célkitűzéseit, fejlődésének feltételeit. És természetesen hazájukat, a magyar nép történetét, kultúráját, a közös küzdelmeket, eredményeket, országépítő célkitűzéseiket. Az a célunk, hogy a nemzetiségieknek lehetőséget teremtsünk mindkét nyelv – a saját és a magyar – elsajátítására, *mindkét kultúra értékeinek megismerésére.* Ezt is a lenini tanítás szellemében: „Az internacionalista kultúra – írta Lenin – nem nemzetietlen kultúra. Minden nemzeti kultúrának csupán demokratikus és szocialista elemeit vesszük át, mégpedig csakis és feltétlenül minden nemzet burzsoá kultúrájának, burzsoá nacionalizmusának ellensúlyozására."

Az MSZMP nemzetiségi politikájának megvalósításában felmérhetetlen előnyt jelent az a körülmény, hogy *minden nemzetiségünk anyanemzete szocialista rendszerben él.* (A németekre vonatkozóan ez csak részben érvényes. A szocialista NDK mellett fennáll a kapitalista NSZK is.) Ugyancsak nagy előnye, hogy *a magyar nemzetiségek is szocialista országokban élnek.* A szocialista országokban mindenütt felszámolták a kizsákmányoló osztályokat, a nacionalizmus legfőbb osztálybázisát. A szocialista országok ideológiája-politikája a proletár internacionalizmus, melynek létfeltétele a harc minden nacionalizmus ellen, célkitűzése a nemzetek és nemzetiségek felvirágzása, együttműködése. *Minden engedmény a nacionalizmusnak az internacionalizmus gyengítését jelenti,* akadályozza a szocialista országok közötti kölcsönösen hasznos együttműködést.

A történelemben eddig sohasem voltak ilyen kedvező feltételek *a Duna-völgye népeinek összefogására.* Társadalmunk fejlődésének törvénye az internacionalizmus irányába viszi országainkat. Különösen előnyös lehet ez a nemzetiségek sorsára. Minden nemzetiség megkaphatja anyanemzetétől a kultúrája magas szintre emeléséhez, fejlesztéséhez, vezető káderei kiképzéséhez szükséges *segítséget.* A testvéri szocialista országok pártjai, kormányai, külkapcsolati szervei, társadalmi-kulturális, ifjúsági, női, sport- stb szövetségei és nem utolsósorban a nemzetiségi szövetségek, tanácsok, központok munkálkodnak a közös célért. A Magyarországon élő nemzetiségek és a szomszédos szocialista országokban élő magyarok nemcsak saját kincseikkel gazdagíthatják anyanemzetük kultúráját de közvetíthetik hozzá a velük együtt lakó többségi nemzet értékeit is. E tekintetben évszázados lemaradást kell megpótolnunk.

NÓNAY GYÖRGY: HAZAFIASÁG, NEMZETKÖZISÉG
KOSSUTH KÖNYVKIADÓ 1981

KŐVÁGÓ LÁSZLÓ

Nemzetiségi örökségünk

(RÉSZLET)

Magyarország lakosságának nemzetiségi megoszlása és települési viszonyai a Duna-medence viharos történelmi múltjának nyomait viselik magukon. A magyarság már a honfoglaláskor szláv törzseket és különböző néptöredékeket talált ezen a területen. A török uralom hatalmas területeken szinte teljesen kipusztította a szabadságáért szüntelenül harcoló lakosságot. Az elnéptelenedett területeket később olyan telepesek népesítették be, akik a török pusztítástól megkímélt területekről származtak. Különösen nagyméretű és tervszerű telepítést a Habsburg-birodalom hajtott végre, amely a XVII. század végén, illetőleg a XVIII. század elején a törökellenes felszabadító háborúk után nagy területek ura lett. Németeket, délszlávokat, románokat, szlovákokat, ukránokat és magyarokat telepített a török uralom alatt elnéptelenedett területekre. De akadtak a telepesek között lengyelek, csehek, franciák és olaszok is.

Ennek következtében a Duna-medence s az itt elterülő történelmi Magyarország lakossága vegyes nemzetiségűvé, rendkívül tarkává vált arra az időre, amikor megindult az iparosodás, a városiasodás, majd a polgári fejlődéssel együtt a nemzeti öntudat kialakulása. A XIX. században Magyarország nemzetiségi viszonyait hivatalosan először az 1850-ben, az osztrák hatóságok által lebonyolított népszámlálás mérte föl. Ennek adatai szerint a Horvátország nélküli Magyarország akkori, kerekítve 11 609 000 lakosából 6 797 000 volt a nem magyarok száma. Az ország lakosságának tehát mindössze 41,5%-a volt magyar, míg a túlnyomó többség (58,5%) nem magyar nemzetiségű volt.

Magyarország lakosságának nemzetiségi összetételében a XIX. század második felében *rohamos eltolódás* következett be. Mielőtt azonban továbbmennénk a számadatok vizsgálatában, fel kell hívnunk a figyelmet arra, hogy a lakosság nemzetiségi megoszlásáról

szóló adatok többségével kapcsolatban *fenntartásokkal* kell élnünk. Ezek a statisztikák ugyanis osztálytársadalomban, nacionalista kormányok vezetésével megvalósított népszámlálások keretében készültek. Azaz az illető uralkodó osztályok és rétegek nacionalista törekvéseit tükrözik, s a valós állapotot csak megközelítőleg fejezik ki. Már Jászi Oszkár is figyelmeztetett 1912-ben: „nemzetiségi tanulmányaim során sűrűn hallottam panaszokat az ország különböző vidékein, hogy a népszámlálási biztosok a nép tudatlanságát, vagy önállótlanságát felhasználva, a magyar anyanyelvű népesség számának kedvezőbb feltüntetésére törekedtek".

Meg kell azonban azt is jegyeznünk, hogy az ilyen jellegű törekvés – vagyis az egyik oldalon a nemzetiségi statisztika torzítása, a másik oldalon pedig a sérelmet szenvedő fél által annak kétségbe vonása – nem sajátosan magyarországi jelenség. Mindenütt a világon találkozni vele, ahol az uralkodó rétegek, az uralmon levő nemzet politikáját nacionalista törekvések mérgezik. A következő adatok valódiságát tehát ilyen megfontolások alapján vizsgáljuk, mivel hitelesebb felmérésekkel nem rendelkezünk.

Magyarország lakosságának nemzetiségi összetétele a XIX. század második felében és a XX. század elején a következőképpen alakult. Az ország nem magyar lakosságának aránya az 1850-es 58,5%-ról 1880-ra 53,3%-ra, 1890-ig pedig 51,4%-ra csökkent, de még mindig magasabb volt, mint a magyaroké. Természetesen e csökkenés arányában nőtt a magyar lakosság aránya. Ez a századfordulón, az 1900-ban tartott népszámlálás szerint 51,4%-kal először haladta meg az ország nem magyar lakosainak arányát. A történelmi Magyarország 1910-ben tartott utolsó népszámlálása szerint az ország magyar anyanyelvű lakosainak száma már 9 944 627 volt (54,5%), a 8 319 906 (45,5%) nem magyar anyanyelvűvel szemben.

Magyarországon az *ország lakosainak anyanyelvét* 1880-tól mutatták ki a népszámlálások egységes kritérium szerint. Nálunk azóta is, napjainkig az anyanyelvi statisztika jelentette a nemzetiségi kimutatást. 1880-tól 1910-ig – az első világháború előtt tartott utolsó népszámlálásig – Magyarország lakosainak száma és aránya nemzetiségi megoszlásban a következőképpen alakult (táblázat a következő oldalon).

A nagy kérdés, amelyet ez az összehasonlító statisztika fölvet: mi az oka annak, hogy míg a vizsgált időszakban a magyarság száma 6 404 070-ről 9 944 627-re emelkedett, s aránya 46,6 -ról 54,5 -ra nőtt, addig a nem magyar anyanyelvű lakosság száma úgy nőtt 7 345 533-ról 8 319 906-ra, hogy aránya közben 53,4 -ról 45,5 -ra

MAGYARORSZÁG LAKOSSÁGÁNAK ANYANYELVI MEGOSZLÁSA 1880-BAN ÉS 1910-BEN

Anyanyelv	1880		1910	
	szám	%	szám	%
Magyar	6 404 070	46,6	9 944 627	54,5
Német	1 870 772	13,6	1 903 357	10,4
Szlovák	1 855 451	13,5	1 946 357	10,7
Román	2 403 041	17,5	2 948 186	16,1
Kárpát-ukrán	353 229	2,6	464 270	2,5
Horvát	639 986	4,6	198 700	1,1
Szerb			545 833	3,0
Egyéb	223 054	1,6	313 203	1,7
Összesen	*13 749 603*	*100,0*	*18 264 533*	*100,0*
Nem magyar összesen	*7 345 533*	*53,4*	*8 319 906*	*45,5*

csökkent. Ezt a kérdést kutatva Hanák Péter arra a következtetésre jutott, hogy az arányeltolódás *három fő tényezőre* vezethető vissza. Az egyik a magyarság *viszonylag magas természetes szaporodása* volt. A másik tényező, hogy *az országot elhagyó több millió kivándorolnak csak egyharmada volt magyar, míg kétharmada a nemzetiségek közül került ki.* Harmadik tényező *az erőteljes asszimiláció*, aminek következtében ebben az időben több, mint egymillió nem magyar (mintegy 400 000 német, 300 000 szlovák, 200 000 zsidó, 80 000 délszláv, továbbá 50 000 román és kárpát-ukrán) magyarosodott el. *Hanák* számításai szerint Magyarországon a XVIII. században, II. József korában lezajlott népszámlálástól az első világháborúig terjedő ötnegyed század alatt összesen mintegy 2,5—3 millió nem magyar asszimilálódott (több, mint egymillió német, 700 000 zsidó és 50 000 szlovák). Véleménye szerint az erőteljes magyarosodási folyamat alapja és meghatározó mozzanata – egyéb tényezők mellett – a kapitalizmus, a modern árutermelés kialakulása, a polgárosodás volt.

Az első világháború után kialakult határai között Magyarországnak viszonylag kevés nem magyar lakosa maradt. Ha összevetjük az 1910-es és az 1920-as népszámlálás nemzetiségi statisztikáját, akkor a következő eredményre jutunk. A területelválásokkal, illetve a trianoni békeszerződés rendelkezéseivel 7 486 815, vagyis az 1910-ben összeszámlált nem magyar lakosok 89,98%-a szakadt el az országtól. Velük együtt a határmegvonással 2 795 574 magyar, azaz az 1910-ben összeszámlált magyar anyanyelvűek 28,13%-a került át a szomszédos országokba. Ez az adat így nem foglalja magában az 1910 és 1920 közötti népszaporulatot.

A Magyarországtól elszakadt területek összesen 10 284 389 lakosának 72,80%-a volt a nem magyar anyanyelvű és 27,20%-a a magyar. Magyarország új határai között az 1920. évi népszámlálás adatai szerint 830 896 nem magyar lakos maradt, vagyis az összlakosság 10,4%-a. Ez a viszonylag alacsony nemzetiségi létszám még tovább csökkent a nemzetiségek létére objektíve is kedvezőtlen, soviniszta légkörben. Így 1930-ban a nem magyar anyanyelvű lakosság száma 684 774 (7,9%), 1941-ben pedig 660 276 (7,1%) volt. A nagyobb nemzetiségi csoportok száma 1920-tól 1941-ig a következőképpen alakult:

A NAGYOBB MAGYARORSZÁGI NEMZETISÉGEK LÉTSZÁMA ÉS ARÁNYA 1920-BAN ÉS 1941-BEN

Anyanyelv	1920		1941	
	létszám	%	létszám	%
Német	555 062	6,9	475 491	5,1
Szlovák	141 877	1,8	75 877	0,8
Román	23 695	0,3	14 142	0,2
Horvát	35 914	0,5	21 395	0,3
Szerb	17 132	0,2	5 442	0,1
Egyéb délszláv	29 104	0,4	21 306	0,3
Nem magyar anyanyelvű összesen	*830 896*	*10,4*	*660 276*	*7,1*

A táblázatban szereplő számadatok a trianoni határok közötti Magyarország területére vonatkoznak. Ugyanis 1941-ben a II. bécsi döntés hatalmának segítségével megszerzett területek lakosságával együtt ténylegesen 3 282 103 nem magyar lakosa volt Magyarországnak, vagyis az összlakosság 22,35%-a. Részletezve lásd a következő oldalon levő táblázat adatait.

A feudálkapitalista Magyarország nemzetiségi politikáját a XIX. század első felétől, vagyis a nemzetiségi kérdés éles formában való jelentkezésétől egészen 1945-ig lényegében egy *történelmileg fiktívhez* való ragaszkodás határozta meg. Ez a koncepció a történelmileg kialakult soknemzetiségű Magyarország keretei között a középkor és az újkor fordulóján Nyugat-Európában létrejött nemzeti államok mintájára olyan nemzeti államot kialakítani magyar államnemzettel, illetőleg politikai nemzettel, mint amilyen a francia Franciaországban vagy az angol Nagy-Britanniában. Ki dolgozói nem számoltak azzal a történelmi tennyel, hogy a XIX. és a XX. század nem azonos a XV.–XVI. századdal. Ugyanis még a középkor végén a feudális államon belül hódító háborúk lehetővé

A NEMZETISÉGI LAKOSSÁG LÉTSZÁMA ÉS ARÁNYA MAGYARORSZÁG 1941. ÉVI HATÁRAI KÖZÖTT

Anyanyelv	Létszám	
Német	720 291	4,9
Szlovák	270 467	1,8
Román	1 100 490	7,5
Kárpát-ukrán	563 910	3,8
Horvát	207 734	1,4
Szerb	164 755	1,1
Szlovén	70 315	0,5
Jiddis	126 565	0,9
Cigány	57 776	0,4

selni a vazallus államocskák és nemzetiségek egybeolvasztásáért, addig a XIX. század Magyarországának nem magyar lakossága már nem egyszerűen nemzetiség volt, hanem – azzal párhuzamban, ahogyan e térségben is kezdtek kialakulni a polgári nemzetek – fokozatosan öntudatos nemzeti kisebbséggé vált, amelynek anyanemzete, illetőleg rokonnemzete élt a történelmi határokon túl, de a magyarországi nemzetiségekkel összefüggő etnikai területeken is. Az ilyen alapbeállítottságú nemzetiségi politika ezért szükségszerűen csődöt mondott az adott történelmi fejlődés viszonyai között, és az országot egyik katasztrófából a másikba vezette.

A Habsburg-birodalomban függő helyzetben tartott Magyarország magyar uralkodó osztályai – ugyanakkor, amikor saját nemzeti jogaikért küzdöttek – elutasították az országban élő más népek nemzeti követeléseit. Ezért az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc vezetői csak későn jöttek rá arra, hogy milyen hibákat követtek el ebben a vonatkozásban 1848-ban, s hogy mit kellett volna valójában tenniük. Ugyanis 1849 júliusában már vesztett helyzetben hozták meg azt a *nemzetiségi törvényt*, amely elismerte a nemzetiségek jogait, s biztosítani kívánta „minden nemzetiségek szabad kifejlődését". Így e törvény – akármennyire haladó és példamutató is volt az korában – már nem lehetett hatással az események fejlődésére.

A szabadságharc leverését követően Kossuth Lajos és a magyar emigráció más tagjainak történelmi felismerése az volt, hogy a magyarság csak a nemzetiségekkel és a szomszédos népekkel összefogva valósíthatja meg függetlenségi törekvéseit. A „Duna-konföderációs terv" sajnos csak elképzelés maradt, és sem a XIX. század 1850–1860-as éveiben, sem később nem gyakorolt tényleges befolyást a történelmi események fejlődésére.

Ezt követően, 1867-ben a soknemzetiségű Monarchia két több-

ségi nemzetének uralkodó osztályai egymással kiegyezve szövetkeztek a többi nép, a nemzetiségek elnyomására. Az ekkor hozott *magyar nemzetiségi törvény, az 1868. évi XLIV. tc. visszalépést jelentett az 1849. évi nemzetiségi törvényhez képest.* A nemzetiségektől, mint az „egységes és oszthatatlan magyar politikai nemzet" részeitől, fontos nemzetiségi követeléseik teljesítését tagadta meg. Gyakorlatilag – viszonylag liberálisan – csak a nemzetiségi nyelvhasználatot szabályozta.

Amellett azonban, hogy az 1868. évi nemzetiségi törvény az „egységes és oszthatatlan magyar politikai nemzet" részének deklarálta a nemzetiségeket, s ezzel kibékíthetetlen ellentétet teremtett a magyar nemzet és a nemzetiségek között, a magyar kormányok még az 1868-as nemzetiségi törvény – saját törvényük – rendelkezéseit sem hajtották végre. Mind nyíltabban hirdetett *magyarosítási akcióba* kezdtek. Így 1879-től korlátozták a nemzetiségek nyelvhasználati jogát, az oktatásban, a közigazgatásban, valamint az államilag támogatott, nyíltan magyarosító feladattal létrehozott társadalmi egyesülések keretében erőszakolták a magyar nyelv használatát. Ezzel nap mint nap nemzetiségi létükben sértették meg a nem magyar lakosság legszélesebb rétegeit. Nem bizonyítható, de meglehet, hogy az erőszakolt magyarosítással még fékezték is a megindult kapitalista gazdasági föllendülés, iparosítás, városiasodás és társadalmi fejlődés hatására fölgyorsult természetes asszimilációs folyamatot.

A *magyar polgári politikusok között* – ritka kivételként akadt egy-egy (Mocsáry Lajos, Jászi Oszkár), aki szót emelt a magyar nemzetiségpolitika céljai és túlkapásai ellen, de a magyar szellemi élet legjobbjai rendszeresen megtették ezt. A *magyar szervezett munkásság szociáldemokrata pártja* internacionalista párt volt. Vezetői rendszeresen felléptek ugyan a magyar nacionalista demagógia ellen, azonban a nemzetiségi kérdés, a nemzetiségi küzdelmek jelentőségét jó ideig nem ismerték fel. Emellett nem is tartották feladatuknak, hogy ők vigyék harcba a tömegeket a nemzetiségi követelésekért, a nemzetiségi kérdés megoldásáért, bár a jogos nemzetiségi követeléseket helyeselték és időnként támogatták.

Helytelen politikája betetőzéseként a magyar uralkodó osztály 1914-ben belépett az imperialista célokért kirobbantott első világháborúba, amelyben – az antantimperializmus támogatásával – erőteljesen kibontakoztak a Magyarországgal szomszédos népek, valamint a Magyarország területén nemzetiségként élő rokonaik függetlenségi törekvései. Ennek hatására a vesztett háború után nemcsak a nemzetiséglakta területek szakadtak el Magyarország-

tól. Az imperialista békeszerződés mintegy hárommillió magyar elszakítását is szentesítette.

Az Osztrák–Magyar Monarchia széthullása, a nemzetiségi területek Magyarországtól való elszakadása közepette, az októberi forradalomban hatalomra került magyar liberális kormányzat *kísérletet tett* a nemzetiségi követelések kielégítésére. A Károlyi-kormány igyekezett nemzetiségi miniszterének, Jászi Oszkárnak régebben a nemzetiségek körében is népszerű elgondolásait megvalósítani. Tényleges nemzetiségi egyenjogúságot hirdetve, a nagyobb népcsoportokat nemzeteknek ismerte el, s önkormányzatot ígért nekik. Három népcsoport – a kárpát-ukrán, a német és a szlovák – számára törvényben biztosított autonómiát. Mindez azonban már késő volt. Évtizedekkel előbb ez még talán elfogadható rendszert jelentett volna a soknemzetiségű Magyarország számára, ám 1918 végén, 1919 elején a magyarországi nemzetiségek – ha már választási lehetőséget állított eléjük a történelmi fejlődés – szívesebben éltek ezután saját szuverén polgári államukban, mint egy polgári vezetésű Magyarországon.

A Tanácsköztársaság kikiáltásával Magyarországon alapvetően megváltozott a nemzetiségi kérdés tartalma. A polgári-feudális rendszerekben különböző módon ugyan, de a történelmi Magyarország mindenáron való fenntartása és megőrzése volt a nemzetiségi politika fő célja. Ezáltal a politika szükségszerűen összeütközésbe került a nemzetiségek és a velük rokon szomszédos népek törekvéseivel. Ezzel szemben a Tanácsköztársaság nemzetiségi politikájának fő célja a Duna menti népek barátságának, szocializmus felé haladó egységének megvalósítása volt, s a nemzetiségek ügyének rendezése ennek alárendelt, ezt elősegítő feladattá vált.

Ennek megfelelően a magyarországi proletárdiktatúra 1919-ben a polgári nacionalista politikával szembefordulva kísérletet tett a nemzeti kérdés szocialista tartalmú, szellemű, internacionalista módszerekkel való megoldására. Így a proletárhatalom a szomszédos nemzetek s a nemzetiségek szocialista forradalmáraival egyetértésben *föderatív szocialista államszövetség* formájában akarta rendezni a Duna-medencében együtt élő népek problémáit, ezért a Tanács-Magyarország területén élő nemzetiségeknek a magyarokéval mindenben azonos, egyenlő jogokat adott. A nagyobb nemzetiségek – a kárpát-ukránok és a nyugat-magyarországi németek – számára területi önkormányzatot valósított meg. A kisebb és a szórványokban települt nemzetiségek érdekeit választott *autonóm tanácsok* képviseltek, amelyek intézkedési jogköre nem sérthette a területileg kialakított országos egységes tanácsrendszert. A Tanács-

köztársaság fennállásának néhány hónapja alatt olyan pezsgő élet indult meg a nemzetiségi jogalkotás, kulturális élet, iskolaügy, sajtó és könyvkiadás területén, amilyen soha azelőtt nem volt tapasztalható Magyarországon.

A külföldi fegyveres erők intervenciójával megdöntött tanácskormány után a hatalomra jutott ellenforradalom kezdetben megkísérelte, hogy a nemzetiségi demagógiát is a határok revíziójára irányuló politikája szolgálatába állítsa. A kormányzat a német Bleyer Jakab vezetésével Nemzetiségi Minisztériumot létesített, s a Minisztertanács 1919. augusztus 20-i ülésén meghozta a *4044. 1919. ME számú nemzetiségi rendeletét*, amely Magyarországot soknemzetiségű országnak tekintve bizonyos municipális, közigazgatási autonómiát helyezett kilátásba a nemzetiségek számára.

Az ellenforradalmi rendszer nyugati támogatással végbemenő konszolidálódásával megerősödött magyar uralkodó osztály azonban még taktikai meggondolásokból sem fogadhatta el a „soknemzetiségű Magyarország" formulát. Ennek megfelelően, a Nemzetiségi Minisztériumot 1922 februárjában megszüntetve, a kormányzat tovább folytatta a világháború elvesztésével csődbe jutott magyarosító nemzetiségi politikát. Ez egyre jobban fokozódott az ország fasizálódásával, s amikor a Horthy-rendszer területeket – és ezzel együtt jelentős szlovák, kárpát-ukrán, román, szerb, horvát és szlovén lakosságot – szerzett a fasiszta hatalmak támogatásával, a dualizmus koránál is fokozottabban nyomta el a nemzetiségi lakosságot. Sőt, a nemzetiségi munkásszázadok megszervezésével, azok mozgó vesztőhellyé változtatásával s az 1942. januári újvidéki razziával a népirtásig is eljutott.

A nemzetiségelnyomó politikában ellentmondásos helyzet volt, hogy – különösen a Hitler és a Horthy-kormány között 1939-ben megkötött *népcsoportegyezmény* hatálybalépése után – a magyarországi „népi németek" kivételezettséget élveztek. Ennek jegyében a Volksbund tagjait fokozatosan kivonták a magyar hatóságok jogköréből. Eleinte önkéntesen jelentkezhettek katonai szolgálatra az SS-be, 1943-tól azonban már egyenesen ide is sorozták őket.

A nemzetiségekkel szemben nyíltan folytatott elnyomó és magyarosítási politika, továbbá ezek rokon nemzeteivel szemben ellenséges magatartás miatt Magyarország és a szomszéd államok viszonya régóta feszült volt. Ez csak tovább fokozodott azzal, hogy Magyarország a trianoni békekötés után rögtön meghirdette a trianoni határok revíziójára, az elvesztett területek visszaszerzésére irányuló programját, pedig a szomszédos országokkal való normális

együttélés Magyarország létérdeke lett volna. Ehelyett a két világháború közötti Magyarország – főként Olaszországra és a revansra törekvő Németországra támaszkodva – állandó ellenséges környezetet teremtett maga körül. A kisebbségi sorba került magyarság helyzetét nem segített normalizálni, hanem propagandájával igyekezett a helyzet tűrhetetlenségének és ideiglenességének meggyőződését elhinteni.

1920–1921-től fokozatosan kialakult a Magyarországtól területekhez jutott három „utódállam", Csehszlovákia, Jugoszlávia és Románia érdekszövetsége, a *kisantant*. Ennek egyik fő célja – a szovjetellenes kordonszerepen és a német revanstörekvés ellensúlyozásán túl – a magyar revíziós törekvések megakadályozása volt.

Az utódállamok – különböző intenzitással ugyan – kezdettől fogva *nemzetiségellenes politikát* folytattak. Ennek célja az odakerült magyar kisebbségi csoportok meggyengítése, ellenállásuk letörése, lehetőleg minél nagyobb mértékű asszimilálása volt. E célból nagyszámú magyart üldöztek el szülőföldjéről, és tettek át különböző ürügyekkel a magyar határon. A gazdasági életben adminisztratív és más eszközökkel olyan helyzetet teremtettek, amely a magyarság gazdasági erejét meggyengítette. Az oktatásban és a kulturális életben állami intézkedésekkel akadályozták az anyanyelv, a nemzeti kultúra használatát, ápolását. Elüldözték a magyar pedagógusokat, s a magyar iskolákba mind több magyarul nem tudó pedagógust helyeztek. Megtiltották a magyar nyelv használatát a közintézményekben. Tervszerű telepítéssel, földosztás-politikával fellazították a magyarlakta területek magyarok számára előnyös nemzetiségi összetételét.

A két világháború között a Kelet-Közép-Európában folytatott nemzetiségi politikai gyakorlat is hozzájárult ahhoz, hogy *tartós feszültség alakult ki* az itteni országok között. Magyarország és szomszédai között a második világháború időszakában a végsőkig elmérgesedett a viszony Horthyék területszerző törekvéseinek a fasiszta hatalmak segítségével történt érvényesítésével, a nemzetiségellenes politika véres akciókká fajulásával. A magyar ellenforradalmi rendszer imperialista politikájának egyik szerves alkotóeleme volt a nemzetiségi politika.

Hazánkban a felszabadulás után, az ellenforradalmi rendszer megdöntésével, a dolgozók hatalmának kiépülésével, megszilárdulásával *alapvető változás következett be* a nemzetiségi politikában. Súlyos történelmi tapasztalatok után eljutottunk oda, hogy a nemzeti gyűlölködés, a nemzetiségi elnyomás örökségét haladó hagyományaink uralma váltsa fel. Annak a nemzetiségi politikai koncep-

ciónak uralma, amelyet történelmünkben a szabadságharc utáni, a kis népek összefogását hirdető Kossuth Lajos, Mocsáry Lajos, Jászi Oszkár pozitív törekvéseinek szelleme, de különösen az első magyarországi proletárdiktatúra kizsákmányolást és nemzetiségi elnyomást felszámoló rendszere képviselt.

Ugyanerre a fordulatra volt szükség a Magyarországgal szomszédos országokban is, mert nyilvánvaló, hogy egy ilyen negatív történelmi gyakorlat nem alakulhat ki önmagában, csupán egy országban. A nacionalizmus alapvetően nemzetközi jelenség, amelynek éle mindenekelőtt más nemzetek ellen irányul, s amely kétoldalú előítéletekből, nemzeti gyűlölségekből van összetéve. A régi Magyarország lakosságának bonyolult nemzetiségi összetétele nemcsak azt jelentette, hogy a Duna-medencében egy mind több bonyodalomtól terhes, mind nehezebben kormányozható soknemzetiségű állam létezett, hanem azt is – és mindenekelőtt azt –, hogy az évszázadokig tartó török hódoltság, a Habsburg-birodalom hatalmi politikája, majd az ehhez csatlakozó nagymagyar politika akadályozta a polgári fejlődés útjára megkésve érkezett szomszédos népek nemzeti egységtörekvéseinek megvalósulását.

Igaz ugyan, hogy az Osztrák–Magyar Monarchia – mint nagy gazdasági egység – nem kevés előnyt is nyújtott a kapitalizmus kifejlődésének útján a benne élő kis népeknek. Ez azonban semmiképpen sem egyenlíthette ki a kelet-közép-európai népek szemében azt az alapvető negatívumot, hogy ez a rendszer hosszú ideig fő akadálya volt nemzeti egységük, szuverenitásuk megvalósításának.

A nemzeti öntudattal rendelkező délszlávok, románok, szlovákok számára a XX. század elején – vagyis abban az időben, amikor elérhető közelségbe került számukra nemzeti egységük és szuverenitásuk megvalósítása – a Magyarországgal kapcsolatos döntő jelentőségű nemzetiségi élményt az olyan események jelentették, amelyeket többek között Apponyi Albert és Tisza István neve fémjelzett. Apponyi neve összekapcsolódott az 1907-es „lex Apponyi" néven ismert oktatási törvénnyel, amelynek nyomán tömegesen zárták be a nemzetiségi iskolákat, szüntették meg a nemzetiségi nyelvek oktatását, és erőszakos magyarosítási módszereket igyekeztek az iskolákban meghonosítani. És Tisza István neve, akinek még egyik utolsó – 1918. szeptemberi szarajevói – államférfiúi szerepléséről is azt a fenyegetést jegyezhették meg a függetlenségükért küzdő nemzetiségek, hogy ha a Monarchiának el is kell buknia, annyi ereje még lesz, hogy előbb őket megsemmisítse.

Az is történelmi tény, hogy az első világháború végén a szomszédos népek nemzeti egységtörekvései – amelyeket részben a néptö-

megrá-forradalmi mozgalmai, részben a háborúban győztes antanthatalmak támogatása vitt diadalra – kíméletlen nacionalista cseh és szlovák, román, szerb és horvát politikusok vezetésével valósultak meg. Ezek a történelmi alternatívát kínáló szocialista forradalmi átalakulás rekudt ellenségei voltak, és saját nacionalista céljaikat minden erkölcsi előítélet nélkül igyekeztek elérni. Ennek hatására a két világháború között további nemzetiségi sérelmek gyarapították az addigiakat. Az utódállamokban a Népszövetség kisebbségvédelmi garanciáit semmibevevő intézkedésekkel törekedtek a nemzetiségi igények letörésére.

A második világháború alatt népirtásig menő nemzetiségellenes magyar fasiszta intézkedésekre az 1945 utáni visszavágás talán ott lett legkegyetlenebb, ahol az a legkevésbé volt várható. A *kollektív nemzetiségi felelősség (bűnösség) elvét* alkalmazó akkori csehszlovák politika ütötte talán a legmelyebb sebeket a megnyugvásra, megbékélésre váró nemzetiségi törekvéseken. A kommunista pártok hatalomra kerülésére és befolyásuk megszilárdulására volt szükség ahhoz, hogy a tűrhetetlenné vált viszonyokban 1948 körül fordulat alljon be Magyarország és szomszédai között. Természetes, hogy ez a fordulat nem jelenthette a hosszú évtizedek, évszázadok alatt felgyülemlett problémák egyik napról a másikra való megoldását. A fordulat lényege abban állott, hogy mind Magyarországon, mind a szomszédos államokban megindulhatott a proletár internacionalizmus szellemének, valamint a marxi–lenini tanításoknak megfelelő nemzetiségi politika kialakítása. Olyan helyzet kezdett kialakulni, amely a kölcsönös sérelmek, súrlódások ürügyéül szolgáló nemzetiségi kérdést az országainkat baráti szálakkal összekötő politika egyik legfontosabb kérdésévé, megoldható problémájává formálta át. Természetesen csak nemzetiségeink és népeink érdekeit, jogos követeléseit figyelembe vevő, marxista–leninista politika megvalósítása esetén érhetünk el megfelelő eredményeket.

KÓVÁGÓ LÁSZLÓ: NEMZETISÉGEK A MAI MAGYARORSZÁGON
KOSSUTH KÖNYVKIADÓ 1981

KŐVÁGÓ LÁSZLÓ

A nemzetiségi kérdés Magyarországon

A felszabadulás utáni új, demokratikus Magyarország megvalósítására készülő kommunisták jól látták, hogy az új állam egyik legfontosabb feladata lesz rendezni a viszonyt a magyarság és a vele együtt élő nemzetiségek, valamint anyanemzeteik között. Az MKP-nak 1944. október elején – még illegalitásban, Rajk László és Kállai Gyula által – elkészített programtervezete alapvető követelményként fogalmazta meg: „Szakítanunk kell a magyar imperialista rögeszmével, Nagy-Magyarország reakciós ábrándjával... azokkal a törekvésekkel, amelyek a magyarság vezető szerepének ürügye alatt a Duna-medencében élő népek feletti uralomra irányultak."

Ez a követelmény úgyszólván szóról szóra bekerült „Magyarország demokratikus újjáépítésének és felemelkedésének programjá"-ba, amely 1944 végétől a Magyar Nemzeti Függetlenségi Front akcióprogramja lett. A kommunisták programtervezete azonban a nemzetiségi kérdésben követendő politikai vonalat már akkor sem csak általánosságban, fő vonalaiban fogalmazta meg. Már a háborúellenes antifasiszta küzdelem súlyos körülményei között is részletesen kifejtette a szükséges tennivalókat.

„Az állam a területén élő összes nemzetiségeket gazdaságilag, politikailag és kulturálisan egyenjogúnak nyilvánítja. Biztosítja a nemzetiségeknek a közigazgatásban, az állami élet minden területén való részvételüket, egyenjogú és arányos képviseletüket a törvényhozásban és végrehajtásban" olvasható többek között az MKP 1944. októberi programtervezetében, amely részletesen kitért a nemzetiségi egyenjogúság olyan fontos, sajátos kérdéseire is, mint a szabad nyelvhasználat, a nemzetiségi nyelvű oktatás az adott nemzetiség történelmi és kulturális hagyományainak szellemében.

A párt az 1944-es programtervezetet szem előtt tartva vett részt a

koalíciós időszakban a nemzetiségi kérdés hazai rendezésében. Igen súlyos körülmények között kellett helytállnia. A fő feladat az ellenforradalmi rendszertől örökölt nemzetiségellenes – és a szomszédos népek ellen irányuló – politikai koncepció és közhangulat felszámolása és új, a demokratikus pártok programjában is körvonalazott demokratikus nemzetiségpolitika kialakítása volt. Ennek megvalósítását az ország és a nemzet jövőjére egyaránt kiható súlyos események zavarták.

A csehszlovák kormányzat – amelynek politikáját még erősen befolyásolta a hatalomban bent levő burzsoázia – a németek kitelepítésével egyidejűleg etnikailag homogén csehszlovák államot kívánt létrehozni. Ezt úgy akarta elérni, hogy az ott élő magyarság egy részét – a magyarországi szlovák lakossággal kicserélve – áttelepíti Magyarországra; a Csehszlovákiában maradó magyarokat pedig részben arra akarta kényszeríteni, hogy szlováknak vallják magukat, részben szét akarta szórni az országban a kitelepített németek helyére. Az évekig elhúzódó diplomáciai harcban – amelyből az MKP nagy részt vállalt – a csehszlovák kormány követelését sikerült egy részleges lakosságcserére redukálni. Ennek keretében 73 273 szlovák hagyta el önként Magyarországot, Szlovákiából pedig összesen mintegy 88 000 magyar(t) települt (telepítettek) át Magyarországra.

A volksbundisták és más hitlerista szervezetek tagjai ellen Magyarországon is intézkedéseket hoztak. Ennek során – a Szovjetunió, az Egyesült Államok és Nagy-Britannia vezetőinek potsdami megállapodása értelmében is – korlátozó rendszabályokat léptettek életbe a magyarországi németek ellen, s közülük mintegy 170 000 embert kitelepítettek az országból. Az akció lebonyolítása során fel kellett lépni olyan törekvésekkel szemben, amelyek a kollektív felelősség és megtorlás álláspontja alapján akartak eljárni a nemzetiségek ellen. Ezt egészében sikerült elkerülni. Kétségtelen azonban, hogy a Csehszlovákiából való kitelepítéssel zömében ártatlan embereket büntettek, s a németekkel szemben Magyarországon hozott intézkedések sem csak a fasisztákat sújtották.

A KMP a harmincas évek végétől kezdve, a második világháború egész ideje alatt felhívta a nemzet és a magyar kormányok figyelmét: súlyos árat kell majd fizetni azért, hogy az ország a fasiszta hatalmak oldalán szembefordult szomszédaival, területeket ragadott el azoktól, s részt vesz az igazságtalan háborúban. Az 1947-ben aláírt párizsi békeszerződésben bekövetkezett az, amire a KMP figyelmeztetett. Megerősítették a trianoni békeszerződés határrendelkezéseit, amelyek a magyarság nagy százalékát rekesztették a határokon kívül.

Ilyen körülmények között a két munkáspárt vállalta azt a nem könnyű feladatot, hogy féken tartsa a nacionalista indulatokat, s megakadályozza olyan események bekövetkeztét, amelyek gátolták volna az ország nemzetiségi viszonyainak későbbi demokratikus rendezését, valamint Magyarország és a környező államok közötti jószomszédi viszony kialakítását. A Magyarországgal kötött fegyverszüneti szerződés már előre jelezte, hogy mit lehet várni a békeszerződéstől, s az MKP ezért elsőrendű feladatnak tekintette, hogy a béketárgyalásokon a kormány megfelelő rendezésre törekedjen a szomszédos országokban maradó magyarok helyzetét illetően.

Az áttelepítések nagymértékben csökkentették a magyarországi nemzetiségi lakosság számát, a maradék - főleg német és szlovák - lakosok egy jelentős részére pedig olyan hatással voltak, hogy az 1949. évi népszámláláskor az ország lakosságának csak 1,4%-a vallotta magát nem magyar anyanyelvűnek. Ez az arányszám később hullámzott, de lényegében azóta sem változott. (A nemzetiségi nyelvoktatás és kulturális tevékenység iránt érdeklődők aránya ennél lényegesen magasabb.)

A két munkáspárt 1948. évi egyesülési kongresszusán elfogadott programnyilatkozat - a végbement események ellenére és azok figyelembevételével - helyes, internacionalista szellemű nemzetiségi koncepció megvalósítását írta elő az MDP számára. Az MDP által irányított nemzetiségi politika azonban a személyi kultusz gyakorlata során hamarosan eltorzult. Mint olyan sok más kérdésben, ebben is helytelen, voluntarista tendenciák érvényesültek, és fékezték az épülő szocialista rendszer demokratikus nemzetiségpolitikájának kibontakozását. A párt által vallott és hirdetett nemzetiségpolitikai elveknek különösen súlyos megsértése volt, hogy a Tájékoztató Iroda 1948-1949-es határozatai után megromlott magyar-jugoszláv párt- és állami kapcsolatok idején törvénysértő eljárást indítottak nagyszámú magyarországi délszláv állampolgár ellen.

Ebben a légkörben új formában éledt fel egy - már a munkásmozgalomban korábban is elterjedt - hibás nézet, amely szerint a szocializmus a nemzetiségi kérdést „önmagától" megoldja. Most ezt olyan változatban hangoztatták, hogy nem érdemes a nemzetiségi kérdésre különösebb figyelmet fordítani, mert az nálunk 10-15 év alatt, a szocializmus építésének folyamatában úgyis önmagától, automatikusan oldódik meg. Az automatizmus nézetének érvényesülése nagy kárt okozott nemzetiségi politikánknak.

Mindez nem jelenti azt, hogy 1956 előtt nem foglalkoztak nálunk a nemzetiségi kérdéssel. Hiszen lényegében ebben az időben épült ki az ország horvát-szerb, szlovén, román és szlovák iskolai és

[illegible] igaz, hogy erősen korlátozott hatáskörrel működött a dél-szlav, román és szlovák nemzetiségi szövetség is. Tény azonban, hogy ezekre távolról sem fordítottak annyi gondot, amennyit jelentőségük alapján megérdemeltek volna. A legnagyobb magyarországi nemzetiség, a németek ügyeinek rendezésére pedig csak mintegy tízéves késéssel fogtak.

Jóllehet, az MDP Központi Vezetősége 1956 tavaszán foglalkozott a nemzetiségek helyzetével, az MSZMP 1956-ban a nemzetiségi kérdésben is rendezetlen, felemás helyzetet vett át. A megújult párt és a Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány azonban kezdettől fogva a problema súlyának megfelelő figyelmet fordított a nemzetiségi ügyekre. Fokozatosan érvényt szerzett a párt által a felszabadulás után képviselt nemzetiségpolitikai elveknek, s azokat a hazai sajátosságoknak igényeknek megfelelően továbbfejlesztette.

Pártunk legfelső vezetése mindenekelőtt a nemzetiségi kérdéssel szemben eluralkodott közömbösséget igyekezett megszüntetni. A Politikai Bizottság és a kormány 1958 óta rendszeresen napirendre tűzte a nemzetiségi kérdést. Megfelelő elvi és gyakorlati határozatokat hozott, s ezek teljesítésének felülvizsgálatára folyamatosan visszatért.

A nemzetiségi kérdés felfogásában az utóbbi huszonöt évben végbement fejlődésről mindenekelőtt két alapvető dokumentumban megvalósított változtatás tájékoztat bennünket. Ezek: 1972-ben módosított alkotmányunk, valamint az MSZMP XI. kongresszusán, 1975-ben elfogadott programnyilatkozat. Mindkettő szemléletesen mutatja, hogy mit jelent a magyarországi nemzetiségi kérdésben a múltbeli eredményekre támaszkodó *folytonosság*, s hogyan jelentkezik benne a szocialista fejlődésnek, valamint nemzetiségeink szükségleteinek, igényeinek megfelelően – *a megújulás*.

Az 1972-ben *módosított alkotmányunk* 61. §-a – akárcsak az 1949. évi alkotmány 49. §-a – első két bekezdésében leszögezi a Magyar Népköztársaság állampolgárainak törvény előtti egyenlőségét, valamint nemi, felekezeti vagy nemzetiségi hátrányos megkülönböztetéssel szembeni védelmét. A § sajátos nemzetiségi jogokról szóló (3) bekezdése viszont lényegesen módosult, s jelenleg a következőképpen szól: „(3) A Magyar Népköztársaság a területén élő minden nemzeti és nemzetiségi számára biztosítja az egyenjogúságot, az anyanyelv használatát, az anyanyelven való oktatást, saját kultúrája megőrzését és ápolását."

1949-es alkotmányunk 49. §-ának (3) bekezdése sajátos nemzetiségi jogként csak az anyanyelven való oktatásnak és a nemzeti kul-

túra ápolásának lehetőségét biztosította. Ezzel szemben – amint látjuk – módosított alkotmányunk sajátos jogként mindenekelőtt kiemeli a nemzetiségeknek *mint csoportoknak* az egyenjogúságát, megkülönböztetve a 61. § (1) bekezdésétől, amelyben az állampolgárok *személy szerinti* egyenjogúsága van biztosítva: leszögezi az anyanyelv használatának jogát, s ezután tér rá az anyanyelv oktatására és a saját kultúra ápolására olyan formában, hogy erre nemcsak *lehetőséget*, hanem *biztosítékot* is nyújt, a saját kultúra *megőrzésével* együtt. Ez utóbbira különösen fel kell figyelnünk, hiszen mintegy a nemzetiségi lét megőrzésére nyújtott alkotmányos garanciának tekinthető.

A párt előző, az 1948. évi egyesülési kongresszusán elfogadott *programnyilatkozat* nemzetiségi pontja – az akkori helyzetben még – csak *megvalósítandó* nemzetiségi feladatokról beszélt abban a formában, hogy a párt „síkraszáll" meghatározott nemzetiségi jogokért. A XI. kongresszuson 1975-ben elfogadott *programnyilatkozat* első részében már rámutat a *létező* nemzetiségi jogokra, lényegében az 1948-ban célul kitűzött feladatok megvalósítására. Megállapítja, hogy a nemzetiségek minden magyarországi állampolgárhoz hasonlóan egyenjogúságot élveznek, s egyenrangú polgárként vesznek részt a választott állami és társadalmi szervek, testületek munkájában. Ezzel együtt sajátos nemzetiségi jogaik vannak, s a programpont megállapítása szerint ez anyanyelvük minden fórumon való szabad használatát, anyanyelvükön való tanulást, valamint a szocialista eszmeiség jegyében fejlődő kultúrájuk ápolását jelenti.

Pártunk programnyilatkozata jelentős új elvi megállapításokat tartalmaz. Először, kimondja, hogy a lenini nemzetiségpolitikai alapelveknek az érvényesülése fontos szerepet tölt be a szocialista társadalmak belső egységének erősödésében. A megfogalmazásból az is kiderül, hogy pártunk ezt az elvi tételt általános érvényűnek, nemcsak Magyarországra vonatkozónak tartja. Másodszor: a lenini nemzetiségpolitikai alapelvek szerepét nemzetközi vonatkozásban úgy jelöli meg, hogy érvényesülésük nélkülözhetetlen előfeltétele annak, hogy szorosabbá váljék a szocialista országok népeinek összeforrottsága.

A módosított alkotmányban megfogalmazott nemzetiségi jogok és törvényes biztosítékok, valamint a programnyilatkozatban kifejtett megállapítások és követelmények alapján az említettekben alakultak ki azok az *elvi megfontolások*, amelyek a magyarországi nemzetiségi kérdésben érvényesülő koncepció körvonalait jelentik.

A hazai nemzetiségi kérdésben érvényesülő legáltalánosabb elvi megfontolás, hogy *lenini nemzetiségi politikát* igyekszünk folytatni. Mégpedig abban az értelemben – mint Lenin mondta –, hogy „a nagy nemzet internacionalizmusának nemcsak abban kell állnia, hogy tiszteletben tartja a nemzetek formai egyenlőségét, hanem olyan egyenlőtlenségben is, amely a nagy nemzet részéről ellensúlyozná az életben tényleg kialakuló egyenlőtlenséget". Ami másként azt is jelenti, hogy nem elégszünk meg a nemzetiségi jogok formális, törvényes biztosításával, hanem törődünk érvényesítésükkel, és ezt mindennapi politikai tevékenységünk szerves részének tekintjük.

A nemzetiségi kérdésben érvényesített legáltalánosabb hazai elvi megfontolásról szólva Kádár Jánosnak Horvátzsidányban 1975. október 16-án elmondott beszédére is hivatkozhatunk. Ezt mondotta: „Úgy értelmezzük a lenini nemzetiségi politikát, hogy a világ a népek kórusából áll, ebben a kórusban mindenki a maga nyelvén szóljon és énekeljen, s lehetőleg a szocializmus, a nemzeti függetlenség, a béke dallamát szólaltassa meg."

Az MSZMP és kormányunk nagy gondot fordít arra, hogy megfelelően érvényesüljenek a meghirdetett nemzetiségpolitikai elvek, az alkotmányban és a törvényekben megfogalmazott jogok, hogy a nemzetiségek mindennapi életében ténylegesen megvalósuljon a nemzetiségi egyenjogúság.

A jó nemzetiségi politikát elsősorban nem a meghirdetett elvek minősítik, hanem az, hogy az érdekelt nemzetiségek hogyan érzik magukat ebben az országban, mennyiben tekintik azt ténylegesen hazájuknak. Ebben pedig igen fontos szerepet játszik az, hogy miként vesznek részt a meghirdetett nemzetiségi politika megvalósításában maguk az érdekeltek. Pártunk, kormányunk ezért nemcsak arra ügyel, hogy az ország nemzetiségi állampolgárai hiánytalanul részesüljenek a demokratikus jogokból, hogy részesei legyenek a politikai, gazdasági, kulturális egyenjogúságnak, az elért társadalmi jólét mindenkori színvonalának. Úgy véli, hogy a nemzetiség politikai célok megvalósításának legeredményesebb módja, ha a párt és az állam folyamatosan figyel a nemzetiségek szavára, ha nem „róluk nélkülük" dönt, hanem az általuk kinyilvánított tényleges igények, szükségletek kielégítésére törekszik. Jó nemzetiségi politikának azt tekinti, amely az állam és a nemzetiségek kölcsönös bizalmára épül, s a lehető legnagyobb mértékben ad teret, hogy a politika alakulásában és megvalósításában részt vegyenek maguk a közvetlenül érdekeltek.

Hazánkban a nemzetiségi feladatok, a törvényekben biztosított

jogok megvalósításának két oldaláról beszélhetünk. Az egyik, hogy a jelentkező igények, szükségletek kielégítésének, a jogok megvalósításának keretét, eszközeit általában állami vagy társadalmi szervek biztosítják. A másik: a lehetőségek kihasználása, a biztosított eszközök felhasználása, a keretek tartalommal való megtöltése, s ez magukra a nemzetiségi emberekre vár. Vagyis a nemzetiségeket nálunk a nemzetiségi politika kialakításában, megvalósításában, a nemzetiségi jogok érvényesítésében *szubjektumnak* tekintik. Olyan tényezőknek, amelyek cselekvően vesznek részt a nemzetiség politikai feladatok megvalósításában, a keretek és lehetőségek tartalommal való megtöltésében, de a felmerülő problémák, új igények felvetésében és megfogalmazásában is.

A magyarországi délszláv, német, román és szlovák állampolgároknak, nemzetiségi csoportoknak a nemzetiségi jogok megvalósításában játszott szerepe *két intézménytípusban* érvényesül. Az egyik *a nemzetiségek arányos képviselete a törvényhozó, az önkormányzati és igazgatási szervekben;* a másik a *nemzetiségi szövetségek* jogai, lehetőségei, tevékenysége.

A nemzetiségi feladatok, az alkotmányban biztosított egyenjogúság és nemzetiségi jogok érvényesülésének intézményes biztosítékai főként a hatalmi szervek. A hazánkban érvényesülő demokratikus képviseleti rendszerhez hozzátartozik, hogy a nemzetiségi lakosság szószólói minden szintű képviseleti szervben jelen legyenek. Az MSZMP Politikai Bizottságának 1958-as határozata politikailag kívánatosnak és támogatandónak tartja, hogy az országgyűlési és tanácsi választásokon megfelelő számú nemzetiségi dolgozót is jelöljenek. Erről gondoskodni jelenlegi jelölési rendszerünkben a Hazafias Népfront feladata.

Minden magyarországi nemzetiségnek vannak képviselői az országgyűlésben. Nem csupán a nemzetiségi lakosság választja őket, hiszen nincs arra lehetőség, hogy a kisszámú, szórvány nemzetiségi lakosokból nemzetiségi választókörzeteket alakítsanak ki. Egy meghatározott, vegyes lakosságú területnek, választókörzetnek képviselői ők. Megvan azonban minden lehetőségük arra, hogy államunk legmagasabb képviseleti és törvényhozó testületén belül a nemzetiségi érdekek szószólói legyenek. A nemzetiségi származású országgyűlési képviselők száma jelenleg — a nemzetiségi szövetségek adatai szerint — összesen 15. Ez lényegesen felülmúlja a nemzetiségi lakosság számarányát.

Hasonlóan érvényesül a nemzetiségi érdekek képviselete a tanácsokban azzal, hogy ezekben a vegyes lakosságú községekben közvetlenül a nemzetiségi lakosok jelölhetik és választhatják meg a

nemzetiségi képviselőket. A nemzetiségi szövetségek legutóbbi, 1978-as kongresszusainak jelentése szerint a közelmúlt években növekedett és megfelelő arányban alakult a nemzetiségi tanácstagok és tanácsi funkcionáriusok száma.

A képviseleti szerveken túl nagy jelentőségük van a nemzetiségi politika megvalósításában a megyei tanácsok, valamint a művelődési miniszter mellett működő nemzetiségi bizottságoknak. A hatalmi szervekben és a Hazafias Népfront bizottságaiban részt vevő nagyszámú nemzetiségi tagnak széles körű lehetősége van a nemzetiségi érdekek képviseletére, érvényesítésére.

A nemzetiségi politika megvalósításában jelentős szerepet játszanak a *nemzetiségi szövetségek*. Kialakulásuk a felszabadult Battonyán kezdődött el, 1945. február 18-án, a Magyarországi Szlávok Antifasiszta Frontja létrejöttével. A frontból nőtt ki a ma is működő Magyarországi Délszlávok Demokratikus Szövetsége. A szintén a frontból kinőtt szlovák szövetség vezetői áttelepültek Szlovákiába, s helyébe alakult meg 1948-ban a Magyarországi Szlovákok Demokratikus Szövetsége. Az MDP kezdeményezte a Magyarországi Románok Demokratikus Szövetségének megalakítását 1949-ben. Mindezek a nemzetiségi szervezetek eredetileg politikai jelleggel jöttek létre, de jelentős nemzetiségi kulturális feladatokat is vállaltak.

A nemzetiségi szövetségek politikai tevékenységének lehetőségét 1950-ben a párt- és állami vezetés felszámolta. Ettől kezdve a meglevő három szövetség, s az 1955-ben megalakított negyedik – a Magyarországi Németek Demokratikus Szövetsége – csak kulturális és oktatási ügyekkel foglalkozhatott. A nemzetiségek ezzel a helyzettel nem voltak megelégedve, s nagyobb, szélesebb körű tevékenységi lehetőséget kívántak szövetségeik számára.

A *nemzetiségi szövetségek* – amelyeket az ellenforradalom során szétzúztak, de 1957-ben újjászerveződtek – igen aktívan vettek részt a konszolidációs folyamatban. Ezt az MSZMP Politikai Bizottságának 1958. október 7-i határozata is megállapította. A határozat egyben állást foglalt amellett, hogy a szövetségek a szocialista tartalmú politikai és kulturális felvilágosító munkát állítsák tevékenységük középpontjába, s azt ajánlotta, hogy politikai tevékenységet a Hazafias Népfront keretében végezzenek.

1958-tól tovább fejlődött a szövetségek szervezete is, demokratizálódási folyamat indult meg belső életükben. Az 50-es évek első felében ugyanis a szövetségek mintegy hivatali apparátusként tevékenykedtek az akkori Népművelési Minisztérium irányítása alatt. 1960-tól kezdve negyévenként, meghívott résztvevőkkel ún. munka-

értekezleteket tartottak. Ez a demokratizálódás útján nagyon fontos kezdeti lépést jelentett. A részt vevő „küldötteket" a nemzetiségi szövetségeknek a művelődési miniszter által kinevezett vezetői az MSZMP és a Hazafias Népfront járási és megyei bizottságaival közösen jelölték ki. Ezek termelőszövetkezeti vezetők és dolgozók, a népfrontbizottságok tagjai, tanácstagok, pártbizottsági tagok, nemzetiségi pedagógusok voltak, akiknek néha nem sok közük volt a nemzetiségi szövetség munkájához. Az országos munkaértekezletek a küldöttek közül ún. társadalmi bizottságokat választottak, amelyek a szövetségek mellett működő tanácsadó testületek voltak, és évenként egy alkalommal üléseztek.

Az MSZMP Politikai Bizottsága 1968-ban majd 1978-ban foglalkozott a nemzetiségi kérdéssel. Útmutatásai nyomán fokozatosan gyorsult a nemzetiségi szövetségek demokratizálódása. Elavult működési és alapszabályaikat az 1969-ben megtartott kongresszusaikon egységesen kialakított - s csak sajátságos részletekben eltérő alapszabállyal váltották fel. Ennek értelmében az egyes községek nemzetiségi lakosai választják a nemzetiségi kongresszusok küldötteit. A kongresszusok választják meg a nemzetiségi szövetségek vezetőségeit és munkabizottságait. Ezek alapszabályuk szerint önálló tevékenységet folytatnak, s a kongresszusnak tartoznak felelősséggel.

A nemzetiségi szövetségek jelenlegi alapszabályuk értelmében hazánk nemzetiségi állampolgárainak alkotmányos nemzetiségi jogait és érdekeit képviselő társadalmi szervezetek, amelyek a Hazafias Népfront politikai keretében és az állami szervekkel együttműködve munkálkodnak.

A nemzetiségi szövetségek feladatuknak tekintik:

– mozgósítani a nemzetiségi lakosságot, hogy tevékenyen vegyen részt a szocialista társadalom építésében;

– segítséget nyújtani a nemzetiségi állampolgároknak az alkotmányban biztosított nemzetiségi jogok gyakorlásában. Közreműködni a nemzetiségi kultúra haladó hagyományainak megőrzésében, ápolásában és továbbfejlesztésében, a nemzetiségek körében folyó közművelődési tevékenység megvalósításában;

– elősegíteni az oktatásügyi szervek nemzetiségi oktató-nevelő feladatainak megoldását;

– tovább szilárdítani és elmélyíteni a nemzetiségi magyar állampolgárokban a közös haza, a szocialista Magyarország szeretetét, valamint a barátságot és az együttműködést a magyarokkal és a hazánkban élő más nemzetiségekkel;

– ápolni a szocialista hazafiság, a proletár internacionalizmus

jegyében a Magyar Népköztársaság és a szocialista államok, s különösen a nemzetiség anyanemzetének szocialista állama és népei közötti barátságot és együttműködést, kulturális téren nemzetközi kapcsolatokat kezdeményezni, s részt venni azok lebonyolításában.

Ami a szövetségek jellegére, feladataira, munkaformájára vonatkozólag megfogalmazódott az alapszabályokban, az többnyire már a gyakorlatban kialakult helyzetet és bevált tevékenységi formákat tükrözi. E tevékenységi formák egyik legfontosabbika a szövetségek konzultációs és javaslattevő szerepe a nemzetiségi ügyekben. Ez úgy valósul meg, hogy egyrészt a kongresszus véleményt nyilvánít saját kezdeményezésre vagy a társadalmi, állami szervek felkérésére a nemzetiség egészét érintő kérdésekben; másrészt a szövetségek képviselői javaslataikkal, észrevételeikkel felkeresik a különböző szintű tanácsi, államhatalmi, valamint társadalmi szerveket, s a maguk részéről ezek is kikérik a szövetségek véleményét a nemzetiségeket érintő határozathozatalok előtt. A szövetségek tehát a nemzetiségi jogok területén érdekképviseleti tevékenységet fejtenek ki.

A nemzetiségi szövetségek a Hazafias Népfronttal együttműködve szervezik a hazánk különböző nemzetiségű lakosainak barátságát ápolni, elmélyíteni hivatott rendezvényeket, amelyek „nemzetiségi napok", „barátsági napok" néven már sok községben váltak hagyományosakká. A szövetségek segítik a helyi nemzetiségi népművészeti csoportok munkáját, számukra műsorfüzeteket adnak ki. A legjobb nemzetiségi együttesekkel ún. kultúrkörutakon látogatják a nemzetiségi községeket, kulturális cserekapcsolatokat tartanak fenn a szomszédos országok népművészeti csoportjaival. A szövetségeknek fontos feladatuk, hogy nemzetiségük kulturális központjai legyenek.

A nemzetiségi szövetségek legfontosabb tevékenységei közé tartozik a Hazafias Népfront szervezeteivel együttműködve politikai tevékenységet kifejteni: anyanyelvű népfrontrendezvényeket szervezni, a képviselői és tanácsi választásokra – a népfronttal együttműködve – nemzetiségi jelölteket állítani.

A nemzetiségi szövetségek – a magyarországi nemzetiségi lakosság sajátságos szervei – döntően az ellenforradalom óta eltelt 25 év alatt olyan demokratikus társadalmi szervezetekké fejlődtek, amelyeknek széles körű joguk és lehetőségük van autonóm funkciók betöltésére, s egy-egy nemzetiség képviseletében cselekvő szubjektumként vehetnek és vesznek részt hazánk nemzetiségi politikájának megvalósításában.

A lenini értelemben felfogott nemzetiségi politika legfontosabb

feladatának tekinti: lehetőséget nyújtani a nemzetiségek szabad fejlődésére. Történelmi tapasztalatok bizonyítják, hogy minél több joggal, önállósággal rendelkezik egy ország nemzetiségi lakossága, annál közelebb érzi magához, annál inkább sajátjának tekinti azt az államot, amelyben él. A szocialista nemzetek és a velük élő nemzetiségek szilárd szövetsége része a párt általános szövetségi politikájának, a szocialista nemzeti egységnek. Rendkívül fontos a nemzetiségeknek az anyanemzetükkel való kapcsolatok ápolására nyújtott lehetőség. Az elmúlt két és fél évtizedben jelentősen előrehaladtunk ezeknek a felismeréseknek az érvényesítésében.

Ma már világosan látható, mennyire igaza volt pártunknak, amikor arra az álláspontra helyezkedett, hogy nemzetiségi politikánk kiépítésének és érvényesítésének nem szabad függnie a hazánkban élő nemzetiségek kis számától, hogy a nemzetiségi politika elveinek egyként kell érvényesülnie akár milliós, akár tízezres nemzetiségekről van szó. Azt is láthatjuk, mennyire nem volt igazuk azoknak, akik az automatizmus káros szemléletének érvényesülése idején a nemzetiségi oktatási és kulturális munkában bekövetkezett visszaesést a nemzetiségi lakosság közömbösségének fogták fel, és már-már sorsukra hagyták volna a nemzetiségi intézményeket. A kedvezőbbé vált feltételek nyomán az oktatási és közművelődési területen bekövetkezett változás mutatja, hogy kétnyelvűvé, kétkultúrájúvá vált nemzetiségeink erősen ragaszkodnak anyanyelvükhöz, nemzetiségi kultúrájukhoz.

A községek gondoskodása lehetővé tette, hogy a nemzetiségi nyelven is foglalkoztató óvodák száma az 1968. évi 36-ról 1980-ig 216-ra, azaz hatszorosára emelkedjék. Az igény azonban még ennél is nagyobbnak mutatkozott, s a nemzetiségi nyelven is foglalkoztatott gyermekek száma 1340-ről több mint 11 000-re, azaz 8,2-szeresére nőtt. Ugyanakkor a nemzetiségi nyelven oktató iskolákba járó tanulók száma 1965-től 1980-ig 18 284-ről 33 383-ra, azaz 82,6%-kal emelkedett.

Ezek az eredmények nem jelentik azt, hogy a nemzetiségi oktatásügyben mindenütt jó a helyzet. Sajnos, a kétnyelvű nemzetiségi általános iskolákba, valamint a kétnyelvű nemzetiségi gimnáziumokba járó tanulók száma a nemzetiségi szövetségek és a pedagógusok szorgalmazása ellenére sem nőtt jelentősen. A tanulók száma az előbbiekben 1991-ről 2099-re, tehát mindössze 108-cal, az utóbbiakban 717-ről 790-re, összesen 73-mal emelkedett. A négy nemzetiség szövetségének – de különösen az oktatásügyben leginkább elmaradt németekének – legfőbb törekvése, hogy a nemzetiségi lét megőrzésében legfontosabb szerepet betöltő iskolaügy hia-

nyosságainak felszámolásában, különösen a kétnyelvű iskolák fejlesztésében támogassák az állami oktatási szervek tevékenységét.

A nemzetiségi közművelődésben nagy mennyiségi és minőségi fejlődés bontakozott ki: 1968-ban a nemzetiségi klubok, népművészeti és színjátszó csoportok száma 182 volt, 1981-ben 415. A Tankönyvkiadó gondozásában 1976-ban megindult a rendszeres nemzetiségi könyvkiadás, s ennek első öt évében, 1976-tól 1980-ig 53 szépirodalmi, néprajzi, népszerű történelmi könyv jelent meg hazai nemzetiségű szerzőktől német, horvát-szerb, román és szlovák nyelven. A nemzetiségi könyvkiadás nagy sikerére jellemző, hogy a kiadás második ötéves tervidőszakában (1981-től 1986-ig) a kiadásra kerülő könyvek száma évi 20-ra emelkedik, azaz öt év alatt csaknem megkétszereződik.

Mindez egyszerre mutatja az állam gondoskodásának és a nemzetiségi lakosság érdeklődésének emelkedését. A nemzetiségi emberek érdeklődése azonban néha nem tud lépést tartani az állami gondoskodással. Így van ez például a könyvtárügy területén. A nemzetiségek irodalmi nyelvét kevéssé ismerő, anyanyelvi olvasáshoz nem szokott emberek részéről csak viszonylag szerény az érdeklődés a 16 nemzetiségi báziskönyvtár és 371 közművelődési könyvtár könyvanyaga iránt.

Az utóbbi időben fontos intézkedések születtek és valósultak meg a nemzetiségi nyelvhasználat fokozottabb érvényesítésére. Kibővült a nemzetiségi nyelvű rádióadás. Ma már minden nemzetiségünknek – még a legkisebbnek, a kevesebb, mint 5000 lelket számláló szlovénnak is - van rendszeres rádióadása. Az azonos nemzetiségű lakosság településének nagy szórtsága, valamint adási lehetőségeink hiányosságai miatt azonban még sok tennivaló van a vételi lehetőségek javításában. Megindult a nemzetiségek nyelvén a rendszeres televízióadás is. A nemzetiségi községekben a fontosabb intézmények nevét az ott élő nemzetiségek nyelvén is kiírják. A szövetségek újságokat, hetilapokat, évkönyv jellegű kalendáriumokat, irodalmi, történelmi, néprajzi kiadványokat publikálnak.

Alapjában a nemzetiségi lakosság érdeke, hogy anyanyelvének irodalmi változatát minél többen és minél magasabb szinten megtanulják. Ugyanakkor ezt igen fontos társadalmi, állami érdeknek is kell tekintenünk. A nemzetiségi nyelveket - azaz egy-egy szomszédos nép nyelvét – beszélő, kultúráját ismerő állampolgárok nagy értéket jelentenek a vendéglátás, a turizmus, a közlekedés, a mind szélesebb kapcsolatokat kiépítő ipar és mezőgazdaság számára.

Az utóbbi években megnőtt az igény a nemzetiségi értelmiségi munkaerő iránt, s így meggyorsult a nemzetiségi fiataloknak az

olyan értelmiségi pályák felé áramlása, ahol anyanyelvüket használhatják. Ennek a jele, hogy a nemzetiségi közép- és felsőfokú óvónőképzők hallgatóinak száma 1968-tól 1980-ig meghatszorozódott, a nemzetiségi tanítóképzők hallgatóinak száma pedig háromszorosára emelkedett. A középiskolai tanári és más — a nemzetiségek irodalmi nyelvének magasabb szintű ismeretét feltételező — pályákra készülő nemzetiségi fiatalok részben az anyanemzetek egyetemein tanulnak.

Az oktatási és kulturális eredmények tehát azt mutatják, hogy nemzetiségi lakosságunk egy részében növekszik az anyanyelvhez, nemzetiségi kultúrához való ragaszkodás, erősödik a nemzetiségi öntudat, a nemzetiségi lét megőrzésének igénye. Államunk pedig mindent megtesz annak érdekében, hogy nemzetiségeinknek ez az igénye a lehető legjobban teljesülhessen.

Nemzetiségpolitikánk elvei között van egy, amelynek különösen nagy jelentősége van hazánk és a szomszédos szocialista országok lakossága közötti baráti kapcsolatok elmélyítésében.

A Magyar Népköztársaság a nemzetiségi kérdést — a nemzetközi jog jelenleg érvényesülő elveinek megfelelően — az országok belügyének tekinti. Tudatában van ugyanakkor annak is, hogy e kérdésnek jelentős nemzetközi hatása, az államközi kapcsolatok légkörét befolyásoló jelentősége is van.

A nemzetiségek magyarországihoz hasonló típusa esetében, amikor más országokban nyelvtestvéreik, illetve anyanemzeteik élnek, elkerülhetetlen, hogy az azonos nyelvet beszélő, azonos nemzetből származó emberek ne érdeklődjenek egymás sorsa, egymás viszonyainak alakulása iránt, hogy ne törekedjenek egymás kulturális munkájának megismerésére, segítésére.

Természetes jelenségnek tartjuk, hogy a hazánkban élő nemzetiségek érdeklődnek anyanemzetük élete, munkája s főleg kulturális tevékenysége iránt és viszont, hogy az anyanemzet részéről igyekeznek segíteni a nemzetiségi sorban élő nemzetrészüket. Ugyanezt mondhatjuk a szomszédos országokban élő magyar nemzetiségekről is. Ezt a jelenséget, ezt a törekvést már az MDP természetesnek tekintette, s az 1948 nyarán megfogalmazott programnyilatkozatban hangot adott annak, hogy a párt síkraszáll a nemzetiségeknek „szomszéd országokban élő anyanemzeteikkel való kultúrcseréje és érintkezése szabadságáért".

A nemzetiségeket származásuk, nyelvük, kultúrájuk egyik nemzethez és országához, tényleges helyzetük, gazdasági és társadalmi érdekeltségük pedig egy másik nemzethez és annak országához kapcsolja. Pártunk szerint helyzetüknek ez a kettősség elfogadása

teszi őket arra, hogy az anyanemzet-nemzetiség kapcsolaton túl együttal a nemzetek és országok közötti jó viszony építőive váljanak. Ezért a XII. pártkongresszus referatuma szerint „arra törekszünk, hogy a hazánkban élő német, szlovák, délszláv, román nemzetiségek és a szomszédos szocialista országokban élő magyar nemzetiségek hozzájáruljanak népeink barátságának és internacionalista együttműködésének elmélyítéséhez".

Nemzetiségi oktatóknak és közművelődési szakembereknek kölcsönös képzése és továbbképzése, a nemzetiségi lakosság anyanyelvű könyvekkel való ellátása, a tankönyvek előállításában való együttműködés, népművészeti és színjátszó együttesek, valamint művészek kölcsönös vendégszereplése, a bővülő turizmus mindez a nemzetiségek és anyanemzeteik közötti megszokottá váló (de törekvéseink ellenére sajnos még nem mindig folyamatosan fejlődő és zavartalan) kapcsolat formáit jelenti. Ugyanakkor ez a kapcsolat a népeink barátságának és internacionalista együttműködésének elmélyítéséhez való jelentős hozzájárulás is Magyarország és a szomszédos szocialista államok közötti viszonyban. Mindaz, amit e kapcsolatok kiépítésében eddig elértünk, még csak kezdetnek tekinthető. Sok lehetőség és sok tennivaló van ezen a téren. A nemzetiségek érdeke és természetes törekvése szinte mutatja az utat, hogyan, milyen eszközökkel haladhatunk előre népeink kölcsönösen jobb megismerésének, baráti kapcsolatainak elmélyítésében. Kétségtelen, hogy a nemzetiségek helyzetükből természetesen adódó – aktív szerepének előmozdítása a népek közötti barátság ápolásában, messzemenően megfelel a baráti szocialista államok érdekeinek, az internacionalista leninti nemzetiségi politikának.

A nemzetiségi kérdés nálunk a szocialista építés folyamatában döntően az elmúlt 25 év alatt került a helyére. Nem automatikusan, internacionalista politikánk magától értetődő eredményeként, hanem pártunk odafigyelése és gondoskodása, aktív nemzetiségi politika folytatása eredményeképpen. Nem arról van szó, hogy a nemzetiségi kérdést egyszer s mindenkorra megoldottnak tekintjük, hogy hazánkban megszűnt a nemzetiségi probléma. Amikor azt mondjuk, hogy nálunk a nemzetiségi kérdés a helyére került, azon azt értjük, hogy nincsenek súlyos, megoldatlan problémák, hogy hazánkban jó a nemzetiségek közérzete. Mindennapi életünkben fokozódóan érzik megvalósulni azt, amit 1980-ban a XII. pártkongresszus határozata így fejezett ki. „A nemzetiségiek hazánk egyenjogú állampolgárai. Minden szükséges támogatást megadunk ahhoz, hogy a nemzetiségek továbbra is aktív részesei legyenek társadalmi, politikai életünknek, őrizzék és fejlesszék anyanyelvi kul-

túrájukat . . . A nemzetiségi kérdés internacionalista megoldásának fontos eleme a kétnyelvű, kettős kultúrájú állampolgárok szabad fejlődése."

BUDZSÁKLIA MÁTYÁS

Nemzetiségi egyenjogúság és jogok a Magyar Népköztársaságban

(RÉSZLETEK)

A TÉMA RÖVID ÁTTEKINTÉSE

1. Nemzetiség – nemzetiségi egyenjogúság – nemzetiségi jogok. A nemzetiségi egyenjogúság az állam területén élő valamennyi nemzet, nemzetiség tagjainak egyenlő jogait és kötelességeit jelenti. Az állam nemzetiségi viszonyai azonban adott esetben a nemzetiségi egyenjogúságnál többet, nemzeti önrendelkezést kívánhatnak. Az önrendelkezés a nemzet szuverén joga az addigi állami keretekből való kiválásra és önálló állam alapítására vagy államszövetségben való maradásra, illetőleg abba való belépésre. Kisebb létszámú, az állam területén szétszórtan, a többségi nemzet lakosságával és más nemzetiségiekkel vegyesen élő nemzetiségek esetében a nemzeti önrendelkezésre nincs szükség, s reálisan meg sem valósítható. Minden esetben szükséges és indokolt azonban, hogy a nemzetiséget meghatározó fő kérdésekben, a nyelv és a kultúra tekintetében megfelelő nemzetiségi jogokat kapjanak a nemzetiségi állampolgárok.

A Magyar Népköztársaságban érvényesülő nemzetiségi egyenjogúság és jogok helyes megítélése feltételezi az úgynevezett magyar nemzeti kérdésnek legalább vázlatos áttekintését.

A nemzetiségi kérdés először azokban a soknemzetiségű államokban keletkezett, ahol korán kialakult a központosított államhatalom, és csak később következett be a kapitalista fejlődés, illetőleg az adott államon belül élő népek nemzetté válásának folyamata. Az ilyen államokban ugyanis az uralkodó nemzet burzsoáziája elnyomta és maga alá rendelte a kis népeket, nemzetiségeket. Hasonlóképpen történt ez Magyarországon is, ahol a nemzetiségi kérdés először a XIX. század első felében jelentkezett éles formában. Az

1848/49-i forradalom és szabadságharc vezetői csak késve, 1849 júliusában jutottak el a nemzetiségek jogainak törvényi, de hatályba már nem léptetett elismeréséig. Kossuth Lajos és az emigráció többi kiemelkedő tagja sajnos csak a szabadságharc levertését követően ismerte fel a nemzetiségi kérdés helyes megoldásának szükségességét és jelentőségét. Nem javult a helyzet azután sem, hogy a század második felében az Osztrák–Magyar Monarchia két uralkodó nemzete megkötötte a kiegyezés néven ismert egyezményt (1867). A nemzetiségi kérdés szempontjából a kiegyezés nem volt több, mint egymás jogának elismerése a többi nemzet, nemzetiség elnyomására. Jól bizonyítja ezt, hogy a magyar országgyűlés a kiegyezést követő évben – szemben az 1849. évi nemzetiségi törvénnyel – az „egységes és oszthatatlan magyar politikai nemzet" elve alapján megtagadta a nemzetiségek jogainak elismerését, s csak a nem magyar anyanyelvű állampolgárok egyéni nyelvhasználatát foglalta jogszabályba. De még ennek a törvénynek a végrehajtására sem került sor, sőt 1879-től korlátozták a nemzetiségek nyelvhasználati jogát is. Az oktatásban, a közigazgatásban, valamint az uralkodó osztályok társadalmi egyesületeinek működésével fokozták az erőszakos magyarosítást.

Az első világháború végére szétesett a monarchia. A Magyarországon élő szerbek és horvátok csatlakoztak az új délszláv államhoz (a későbbi Jugoszláviához), a románok Romániához, a szlovákok Csehszlovákiához. A trianoni béke Csehszlovákiához csatolta Kárpát-Ukrajnát, Ausztriához Dunántúl egy nyugati, terjedelmileg nem nagy részét, a későbbi Burgenlandot, amelyek 1919 márciusában még a Magyar Tanácsköztársasághoz tartoztak.

Magyarországon a nem magyar nemzetiségű állampolgároknak a magyarokkal minden tekintetben egyenlő jogállást először a Magyar Tanácsköztársaság adott. A nemzetiségi egyenjogúságot az alkotmány biztosította, Kárpát-Ukrajna és Burgenland autonómiát kapott, s megfelelő képviseletet a Kormányzótanácsban és a Tanácsok Országos Gyűlésén.

A Magyar Tanácsköztársaság bukását követő ellenforradalmi rendszer soviniszta jelszavakkal követelte a trianoni béke revízióját, uszított a szomszédos államok ellen. Az ország területén élő nemzetiségeknek nem adta meg a nemzetiségi egyenjogúságot, s amikor a bécsi döntések jelentős szlovák-, kárpát-ukrán- és románlakta területeket juttattak a magyar állam fennhatósága alá, a Horthy-fasizmus a dualizmus koránál is fokozottabban nyomta el a nemzetiségeket.

A nemzetiségi egyenjogúságot a Tanácsköztársaság után a népi demokratikus Magyarország valósította meg.

2. Nemzetiségi „egyenjogúság és jogok" a burzsoá Magyarországon. Az 1868. évi XLIV. te. az úgynevezett nemzetiségi törvény szerint Magyarország összes honpolgárai politikailag egy nemzetet képeznek, oszthatatlan egységes magyar nemzetet, melynek minden állampolgára, bármely nemzetiségű legyen is, egyenjogú tagja.

Ezt az egyenjogúságot a magyar jogi egyetemeken a következő értelmezés szerint tanították:

A nemzetiségi egyenjogúság azt jelenti, hogy Magyarországon a polgárok nemzetiségére való tekintet nélkül van megvalósítva az egyenjogúság; a nemzetiségi különbség nem okoz különbséget a polgári és politikai jogok megszerzésének, gyakorlásának vagy elvesztésének feltételeiben; pusztán a nemzetisége miatt senki a jogokból nincs kizárva. Nem jelenti azonban a nemzetiségi egyenjogúság, hogy az egy nemzetiséghez tartozóknak joguk volna az államban külön politikai testet képezni, vagyis mint nemzetiség önkormányzatilag szervezkedni és így quasi „közjogi corporatio" „politikai nemzet" gyanánt szerepelni. Ilyen jog elismerése az államot a nemzetiségek konföderációjává süllyesztené, s végtelen zavarokat támaszthatna az államéletben. Nem jelenti a nemzetiségi egyenjogúság azt sem, hogy a közéletben, nevezetesen az államszervezet és az államelet szerves alkatrészeit képező törvényhatósági és községi életben, az állami és önkormányzati hatóságok működésében, minden hazai nyelvnek használata egyenlőképp volna biztosítandó. Ez egyszerűen lehetetlenné tenné az állam működését, és ellenkezne az államszervezet egységes voltával. Már maga az a kívánalom, hogy a hatóságok az illető nemzetiségű honpolgárokkal saját nyelvükön érintkezzenek, a hatóságokra nézve csak nehezen volna megvalósítható. S felvetődik a kérdés, nem jogosabb-e annak megkövetelése – miután az állam teljes mértékben megadja az államnyelv (a magyar nyelv) elsajátítására a módot és az eszközöket –, hogy a honpolgárok a közhatóságoknál az állam egyetlen hivatalos nyelvét használják.

3. Nemzetiségi egyenjogúság és jogok Kossuth Lajos alkotmánytervezetében. Kossuth Lajosnak a nemzetiségi kérdés helyes megoldására vonatkozó alkotmányos gondolatait nem a reformkor, nem az 1848–49-i forradalom és szabadságharc elveiben találhatjuk meg, hanem az általa, az emigrációban kidolgozott alkotmánytervezetben. E tervezet kidolgozásánál Kossuth már hasznosította az 1848–49-i forradalom és szabadságharc tapasztalatait.

Kossuth szerint a község megállapítja igazgatási nyelvét, ezen terjeszti elő jelentéseit, levelezéseit, kérvényeit a kormánynak és a törvényhozásnak, és ugyanazon veszi a válaszokat a megyétől és

ennek közvetítése által a kormánytól (ez biztosítja a község politikai nemzetiségét). Mindemellett az alkotmány biztosítja a kisebbség azon jogát, hogy panaszát és követeléseit a község elébe, perügyelését a bíróság elébe saját nyelvén terjeszthesse, vagy hogy külön községgé alakulhasson, ha teljesíteni képes azon feltételeket, amiket az alkotmány községképzésre meghatározott (ez védi a kisebbséget a többség elnyomása ellen). Emellett Kossuth elgondolásai között az is szerepelt, hogy a különböző nemzetiségek országos nemzetiségi testületet („nemzetiségi egyetemet" vagy „nemzetiségi egyletet") hozzanak létre nemzetiségük fejlesztése és biztosítása végett. Ezeket az országos testületeket azért tartotta szükségesnek, mert Magyarországon az egyes nemzetiségek nem elszigetelt csoportokban, hanem – már abban az időben is – vegyesen éltek, s ezért fennállt annak veszélye, hogy a kisebb lélekszámú nemzetiségek jogai csorbulást szenvednek. Megjegyzendő, hogy Kossuth Lajos az országos nemzetiségi egyesületeket nem állami, hanem társadalmi szervezetként képzelte el.

4. Nemzetiségi egyenjogúság és jogok a Magyar Tanácsköztársaságban. A Magyar Tanácsköztársaság óriási forradalmi lendülete, teremtő ereje nagymértékben hozzájárult a Tanácsköztársaság szocialista jogszabályainak létrejöttéhez. Köztük kiemelkedő jelentőségű a magyar nép első írott alkotmánya, mely szerint: a Tanácsköztársaság nem ismer faji vagy nemzeti különbséget; nem tűri a nemzeti kisebbségek bármilyen elnyomását és nyelvük használatának bárminő korlátozását. Mindenki szabadon használhatja anyanyelvét, és minden hatóság köteles a Magyarországon használatos nyelvek bármelyikén kiállított hozzátartozó beadványt elfogadni, s mindenkit saját anyanyelvén meghallgatni és vele tárgyalni.

A Tanácsköztársaságban élő minden nemzet szabadon használhatja nyelvét, ápolhatja és fejlesztheti nemzeti műveltségét. E végből minden nemzet, ha nem is él összefüggő területen, műveltségének fejlesztésére országos tanácsot alakíthat. Ez a szervezet nem bonthatja meg a területi alapon nyugvó tanácsszervezetet. A helyi igazgatást mindenütt annak a nemzetnek a dolgozói vezetik, amely nemzethez tartozó dolgozók az illető helyi körben többségben vannak. Ez a helyi igazgatás nyelvében is kifejezésre jut. Az alkotmánynak a nemzetek jogaira vonatkozó intézkedései csak az érdekelt nemzetek dolgozói országos tanácsainak hozzájárulásával változtathatók meg.

A Magyar Tanácsköztársaság két dolgot kívánt megoldani. Először: biztosította a nemzetiségi kisebbség azon jogát, hogy ügyeiket az állami szerveknél saját nyelvükön intézhessék. Masod-

szor: lehetővé tette, hogy minden nemzet, ha nem is él összefüggő területen, műveltségének fejlesztésére állami szervezetként hozza létre a maga országos nemzetiségi tanácsát. Ez a románokra, ruszinokra, szerbekre, horvátokra, németekre éppúgy vonatkozott, mint a szlovénekre és bármely egyéb nemzetiségre, amely annak idején Magyarország területén élt.

5. Nemzetiségi egyenjogúság és jogok a népi demokratikus Magyarországon. Hazánkban – mint minden szocialista országban – a nemzetiségi egyenjogúságot az alkotmány biztosítja. Erről alaptörvényünk a következők szerint rendelkezik: „A Magyar Népköztársaság állampolgárai a törvény előtt egyenlők, és egyenlő jogokat élveznek. Az állampolgároknak nem, felekezet vagy nemzetiség szerinti bármilyen hátrányos megkülönböztetését a törvény szigorúan bünteti. A Magyar Népköztársaság területén élő minden nemzetiség számára biztosítja az egyenjogúságot, az anyanyelv használatát, az anyanyelven való oktatást, saját kultúrája megőrzését és ápolását."

A Magyar Népköztársaság Alkotmányából idézett rendelkezések a nemzetiségiek számára egyrészt a magyarokkal teljes egyenjogúságot, másrészt sajátos nemzetiségi jogokat jelentenek. Amikor tehát azt vizsgáljuk, hogy Magyarországon ma milyen mértékben érvényesül az emberek egyenjogúsága, nem szabad megfeledkeznünk arról, hogy a nemzetiségi lakosság sajátos jogai mellett a társadalmi és az állami élet minden területén teljes egyenjogúságot élvez.

Az országgyűlés 1949-ben alkotta meg alaptörvényünket, az alkotmány tehát a szocialista építés kezdeti viszonyai között fogalmazta meg és rögzítette a dolgozó nép hatalmát, összegezte az elért eredményeket, s főbb vonásaiban meghatározta a társadalmi fejlődés irányát. A nemzetiségi egyenjogúság kérdésében – a teljes egyenjogúság deklarálása mellett – eredetileg a következőképpen rendelkezett: „A Magyar Népköztársaság a területén élő minden nemzetiség számára biztosítja az anyanyelven való oktatásnak és nemzeti kultúrája ápolásának lehetőségét."

Az alkotmány elfogadása óta gyökeres változások történtek a magyar társadalom politikai, gazdasági és kulturális életében. A változások szükségessé tették, hogy alkotmányunk rendelkezéseit összhangba hozzák a Magyar Népköztársaság jelenlegi helyzetével, és az előtte álló feladatokkal. Az alaptörvény 1972-ben történt módosításai – a nemzetiségi jogokra kiterjedően is – az elmúlt évtizedekben elért történelmi jelentőségű változásokon alapulnak. A módosítás folytán több vonatkozásban bővültek az alkotmányban már korábban is megfogalmazott állampolgári jogok. Így szé-

lesedtek azok a jogok is, amelyeket a Magyar Népköztársaság a nemzetiségiek részére biztosít. E tekintetben ugyan az eredeti szöveghez képest mindössze néhány szó a módosítás, a magasan absztrahált jogszabályokban azonban, s ezek között is első helyen áll az alaptörvény, az egy-két szavas változtatások is mély tartalmat fejeznek ki. Jól kitűnik ez, ha összehasonlítjuk az alkotmány korábbi és jelenlegi szöveget. Az eredeti rendelkezés lényege a következő: a nemzetiségieknek lehetőségük van az anyanyelven való oktatásra és saját kultúrájuk ápolására. A módosított alkotmány sokkal egyértelműbben és differenciáltabban, a Magyar Szocialista Munkáspárt és a magyar kormányzati szervek következetes nemzetiségi politikájának, illetőleg a társadalmi gyakorlatnak megfelelően tartalmazza a nemzetiségi lakosság sajátos jogait. Nemcsak az anyanyelven való oktatásra, hanem az anyanyelv használatára is lehetőséget biztosít, és a korábbinál tartalmasabban rendelkezik a nemzetiségi kultúrára vonatkozóan is.

Az alkotmányban kimondott nemzetiségi jogok megvalósításának számos jogi és más (szervezeti, szervezési, tárgyi) természetű garanciája van.

A NEMZETISÉGI ÁLLAMPOLGÁROK TELJES EGYENJOGÚSÁGA

1. Állampolgársági egyenjogúság. Az állampolgárok között aszerint, hogy magyar állampolgárságuk milyen jogcímen alapul, megkülönböztetést tenni nem lehet.

Minden más állampolgárral azonos jogokat élveznek azok a korábban idegen államhoz és így más nemzethez tartozó magyar állampolgárok, akik házasságkötés, vegyes állampolgárságú házasságból származás, honosítás, lakosságcsere-egyezmény stb. alapján váltak magyar állampolgárokká.

2. Választópolgári egyenjogúság. Az országgyűlési képviselőket, valamint a községi, a városi, a fővárosi kerületi tanácsok tagjait a választópolgárok általános, egyenlő és közvetlen választójog alapján, titkos szavazással választják. A fővárosi tanács tagjait a fővárosi kerületi, a megyei tanácsok tagjait a városi és a községi tanácsok választják. A választójog a Magyar Népköztársaság minden nagykorú állampolgárát megilleti. A választáson minden szavazásra jogosult állampolgárnak egy szavazata van. Minden szavazat egyenlő. Országgyűlési képviselővé, illetőleg tanácstaggá mindenki megválasztható, akinek választójoga van. A fővárosi és a megyei tanács tagjává a helyi tanácsok tagjait és más választójogosult állampolgárokat lehet választani.

Az alkotmány és a választójogi törvény – a nemzetiségekre vonatkozó külön rendelkezés nélkül is – teljes egyenjogúságot biztosít a nemzetiségi választópolgárok számára a választójogban. Az általánosság elvéből következik, hogy a választójogosultságnak mindössze két feltétele van: magyar állampolgárság és nagykorúság. A Magyar Népköztársaságban nincs kötve az állampolgároknak e politikai joga sem származáshoz, nemzetiséghez vagy faji hovatartozáshoz, sem képesítéshez. Az egyenlőség elve valósul meg azáltal, hogy minden választásra jogosult személy szavazata azonos értékű és egy szavazatnak számít. A közvetlenség elvének az egyenjogúság szempontjából abban van jelentősége, hogy a választópolgárok saját maguk köréből – zömmel nemzetiségiek által lakott választókerületben a nemzetiséghez tartozó választópolgárok közül – választják azokat, akiket érdekeik képviseletére az országgyűlésbe, illetőleg tanácsba küldenek. A tanácstagi funkciót közvetett formában elnyerő fővárosi, megyei tanácstagok megválasztásában ugyancsak biztosított az egyenjogúság. A tanácsokról szóló törvény értelmében ugyanis a tanács minden tagjának azonos joga van.

3. Szervezkedési egyenjogúság. A szocializmus rendjének és vívmányainak védelmére, a szocialista építőmunkában és a közéletben való fokozott részvételre, a kulturális nevelőmunka kiszélesítésére, a nép jogainak és kötelességeinek megvalósítására, a nemzetközi szolidaritás ápolására a dolgozók tömegszervezeteket és tömegmozgalmakat hozhatnak létre.

Ezen az alapon jött létre 1945-ben a Magyarországi Délszlávok Demokratikus Szövetsége, 1949-ben a Magyarországi Szlovákok Demokratikus Szövetsége, valamint a Magyarországi Románok Demokratikus Szövetsége, majd 1955-ben a Magyarországi Németek Demokratikus Szövetsége.

A nemzetiségi szövetségek alapszabályaik szerint, feladataik megvalósítása érdekében az MSZMP politikája alapján, a Hazafias Népfront keretében, de önálló szervezetként, más társadalmi és állami szervekkel – különösen a tanácsokkal – együttműködve fejtik ki tevékenységüket.

4. Munkavállalási egyenjogúság. A Magyar Népköztársaság minden állampolgára számára biztosítja a munkához való jogot. A munkaviszony létesítése és a munkaviszonyból eredő jogok és kötelezettségek meghatározása során nem szabad hátrányos megkülönböztetést tenni a dolgozók között, nemük, koruk, nemzetiségük, fajuk és származásuk szerint.

A Munka Törvénykönyvének célja, hogy az alkotmányban fog-

lalt elvek alapján szabályozza a szocialista társadalom munkájában való részvétel rendjét. A törvénykönyvben megállapított rendelkezéseket társadalmi rendeltetésüknek megfelelően kell alkalmazni. A joggal való visszaélés tilos. Azt, akinek terhére a visszaélés történt, emiatt hátrány nem érheti. Aki jogával visszaélt, az ezért alkalmazott felelősségre vonáson felül viselni tartozik a visszaélés elhárításának következményeit is.

A Magyar Népköztársaság a népgazdaság termelőerőinek tervszerű fejlesztésével és a népgazdasági terven alapuló munkaerőgazdálkodással gondoskodik arról, hogy minden munkaképes állampolgár részt vehessen a társadalom munkájában, éljen az alkotmány által biztosított munkához való jogával.

5. *Szövetkezési egyenjogúság.* Szövetkezetnek tagja lehet minden nagykorú magyar állampolgár. A tag jogait és kötelességeit a jogszabályok, a szövetkezet alapszabálya és más belső szabályzatai, továbbá az esetleges tagsági megállapodások határozzák meg. A tagok felvételénél, továbbá a tagok jogainak és kötelességeinek meghatározásánál nem szabad az állampolgári egyenlőséget sértő megkülönböztetést tenni.

6. *Az egyenjogúság egyéb területei.* A Magyar Népköztársaság Alkotmányában kinyilvánított egyenjogúság nemcsak az állampolgárságra, a választójogra, a szervezkedésre, a munkavállalásra és a szövetkezeti tömörülésre terjed ki, hanem valamennyi alapvető állampolgári jogra. A munkavállalás jogához kapcsolódik a végzett munka mennyiségének és minőségének megfelelő díjazáshoz való jog. Ugyancsak a munkavállalás jogához, illetőleg a szövetkezési joghoz kapcsolódik a pihenéshez, valamint öregség, betegség és munkaképtelenség esetén az anyagi ellátáshoz való jog. A büntetőjogi védelem az élet, a testi épség és az egészség védelmére is kiterjed. Ugyanennek érdekében történik a munkavédelem, az egészségügyi intézmények és az orvosi ellátás, valamint az emberi környezet védelmének megszervezése. A Magyar Népköztársaság a közművelődés kiterjesztésével és általánossá tételével, az ingyenes és kötelező általános iskolával, közép- és felsőfokú oktatással, a felnőtt dolgozók továbbképzésével és az oktatásban részesülők anyagi támogatásával minden magyar állampolgárra vonatkozóan a művelődéshez való jogot valósítja meg. A nemzetiségek körében folyó tudományos és művészi alkotó tevékenységre is vonatkozik e munka szabadságának biztosítása. A nők munkalehetőségeinek és feltételeinek megfelelő módon való biztosítása, a terhesség és szülés esetére fizetett szabadság, az anyaság és a gyermek fokozott védelme, továbbá az anya- és gyermekvédelmi intézmények rendszere a

nemzetiségi nők egyenjogúságát is szolgálják. Az állampolgárok lelkiismereti szabadsága, a vallás szabad gyakorlásának joga, a szólásszabadság, a sajtószabadság és a gyülekezési szabadság, az egyesülési jog, a személyi szabadság és sérthetetlenség, a levéltitok és a magánlakás tiszteletben tartása a nemzetiségi lakosokat is egyaránt megillető jogok.

Indokolt itt megjegyezni, hogy a Magyar Népköztársaságban az állampolgári jogokat – beleértve a nemzetiségi jogokat is – a szocialista társadalom érdekeivel összhangban kell gyakorolni; a jogok gyakorlása elválaszthatatlan az állampolgári kötelességek teljesítésétől. A magyar állampolgárok alapvető kötelességei különösen a következők: a nép vagyonának védelme, a társadalmi tulajdon szilárdítása, a Magyar Népköztársaság gazdasági erejének fokozása, az ország természeti és kulturális értékeinek oltalmazása, a társadalom rendjének erősítése, a haza védelme, s nem utolsósorban minden állampolgárnak erkölcsi kötelessége saját műveltségének állandó gyarapítása.

A NEMZETISÉGI ÁLLAMPOLGÁROK SAJÁTOS JOGAI

1. Az anyanyelven való oktatás joga. Azokban a községekben és városokban, ahol a nem magyar anyanyelvű lakosság száma ezt indokolttá teszi, az óvodahálózat fejlesztése során nemzetiségi óvodát kell létesíteni.

A Magyar Népköztársaság oktatási-nevelési rendszerében az oktatás nyelve a magyar nyelv. A nemzetiségekhez tartozó tanköteles gyermekek számára lehetővé kell tenni, hogy anyanyelvükön részesüljenek oktatásban.

A nemzetiségekhez tartozó tanköteles gyermekek számára – azokban a községekben és városokban, ahol legalább 15 ugyanazon nemzetiséghez tartozó tanköteles gondviselője kívánja – biztosítani kell, hogy anyanyelvükön részesüljenek oktatásban, vagy anyanyelvüket az iskolában kötelező tantárgyként tanulják. (A gyakorlatban ennél kevesebb jelentkező esetén is indítanak anyanyelvi oktatást. – *Szerk.*) A tankötelesek beiratására vonatkozó felhívásnak tájékoztatást kell tartalmaznia arra vonatkozóan is, hogy a nemzetiségi anyanyelvű gyermekeket anyanyelvével megegyező tanítási nyelvű iskolába, illetve anyanyelvét tantárgyként tanító iskolába is be lehet íratni. A hirdetést a nemzetiségnek megfelelő nyelven is közzé kell tenni.

A gimnázium és a szakközépiskola oktatási nyelve a magyar

nyelv. Az oktatás egyes iskolákban – a magyar nyelv kötelező oktatása mellett – más nyelven is folyhat.

Az egyetemek karain, valamint az egyéb felsőoktatási intézményekben az oktató-nevelő munka szakirányát a képesítésnek megfelelő szakok, illetve főtanszakok határozzák meg. A nemzetiségi nyelvet és kultúrát oktató szakokon a képzés a szakiránynak megfelelő nemzetiségi nyelven történik.

Az anyanyelven való oktatás jogának minél tökéletesebb megvalósítása érdekében több megye társadalmi tanulmányi ösztöndíjjal, nyelvországbeli részképzési lehetőségek megszervezésével igyekszik a szükséges számú nemzetiségi pedagógust biztosítani. A már működő pedagógusok továbbképzése külföldi előadók által vezetett hazai, illetőleg a nyelvországba irányított külföldi nyári tanfolyamokon folyik. Ilyen céllal történik a külföldi ösztöndíjas tanulmányutak szervezése is. A nemzetiségi iskolákban működő pedagógusok letelepedését egyes helyi tanácsok segély, mások szolgálati lakás juttatásával segítik. Javította a nemzetiségi pedagógusok helyhez kötődését a nemzetiségi iskolai pótléknak a bevezetése és rendezése is.

A nemzetiségi nyelv és a nemzetiségi nyelven tanított tantárgyak oktatása színvonalának emelése érdekében az Országos Pedagógiai Intézetben nemzetiségi tanszék létesült. Új tantervek és utasítások készültek, továbbá kiegészítő tankönyvek földrajzból és történelemből. Gyakorlattá vált egyes országbeli tankönyvek átvétele.

2. Az anyanyelv használatának joga. Az anyanyelv szabad használatának elsősorban a közéletben, valamint a hivatalos és az egyéb ügyek intézése során van jelentősége.

Az államigazgatás jelentős részben a tanácsok útján és hatékony közreműködésével valósul meg. A lakosságot közvetlenül érintő államigazgatási feladatok a tanácsok hatáskörébe tartoznak. Az államigazgatási eljárásban a magyar nyelv ismeretének hiánya miatt senkit hátrány nem érhet. Az eljárás során anyanyelvét mind szóban, mind írásban mindenki használhatja. A fordítás és a tolmács költségeit minden esetben az állam viseli.

A Magyar Népköztársaságban minden állampolgár ügyében ugyanazok a bíróságok járnak el, tekintet nélkül társadalmi helyzetére, valamint nemzetiségére. A bírósági eljárás nyelve magyar. A magyar nyelv nem tudása miatt senkit hátrány nem érhet. A bírósági eljárásban mindenki anyanyelvét használhatja.

A Magyar Népköztársaság Alkotmányában megfogalmazott törvény előtti egyenlőség elvét fejezi ki az a szabály, hogy minden állampolgár ügyében – az állampolgár társadalmi helyzetére, vala-

mint nemzetiségére tekintet nélkül ugyanazok a bíróságok járnak el. Az anyanyelv – szóbeli és írásbeli – használatának joga elsősorban a nemzetiségekhez tartozó, nem magyar anyanyelvű állampolgárok részére biztosított alapvető állampolgári jog, amely a nemzetiségek egyenjogúságából következik. Ennek megfelelően a büntetőeljárásról szóló törvény (büntető perrendtartás) az anyanyelv használatát minden nem magyar anyanyelvű állampolgár számára biztosítja, függetlenül attól, hogy tud-e magyarul vagy sem. A polgári eljárásról szóló törvény (polgári perrendtartás) értelmében az állam a magyarul nem tudó vagy az anyanyelvét használó peres fél számára a fordítási és a tolmácsolási díjat előlegezi, annak tényleges viselését azonban a pervesztes félre áthárítja.

A zömmel nemzetiségiek által lakott községek, városok többségében a középületeken az abban működő hivatal vagy intézmény neve nemcsak magyarul, hanem a megfelelő nemzetiségi nyelven is fel van tüntetve. E helyeken többnyire megvan a lehetőség arra, hogy a nemzetiségi lakosok tolmács közreműködése nélkül használhassák anyanyelvüket.

E jog kapcsán meg kell azonban jegyezni: a nemzetiségi fiatalok egy részére jellemző, hogy a falu szocialista átalakulása, a vegyes házasságok stb. következtében még azok sem használják anyanyelvüket, akik azt nemzetiségi iskolában elsajátították.

3. A nemzetiségi kultúra megőrzésének és ápolásának joga. E jog érvényesítése szorosan összefügg az anyanyelven való oktatás, valamint az anyanyelv használatának jogával. Ezek biztosítása, illetőleg gyakorlása egyúttal a nemzetiségi kultúra megőrzését és ápolását is jelenti. Ezek azonban csak alapfeltételek. A Magyar Népköztársaság a nemzetiségi nyelvű oktatáson és anyanyelvhasználaton túlmenően egyrészt megfelelő szervezeti formákkal, másrészt anyagi és erkölcsi támogatással biztosítja a nemzetiségi kultúra megőrzését és ápolását.

A szervezeti formák közül elsőként kell megemlíteni a nemzetiségi szövetségeket. A szövetségek egyik fő feladatát ugyanis saját nemzetiségi kultúrájuk haladó hagyományainak megőrzése, ápolása, művelésének támogatása és fejlesztése képezi. Nemcsak az anyanyelven folyó oktatás-nevelés, hanem a saját kultúra szempontjából is jelentős intézmények a nemzetiségi óvodák, általános és középiskolák, a főiskolai és egyetemi tanszékek, melyek szintén hivatott művelői a nemzetiségi kultúrának. Ezeken kívül kellő figyelmet kap a különböző nemzetiségek kultúrája a Magyar Tudományos Akadémia Népzenei és Néprajzi Kutatócsoportjában, a Népművelési Intézetben, az Állami Gorkij Könyvtárban, a Magyar

Rádió és a Magyar Televízió műsorprogramjában, a magyar sajtóorgánumok munkájában. A német, román, szerb-horvát és szlovák nyelven megjelenő hetilapok ugyancsak jelentős műhelyei a nemzetiségi kultúra megőrzésének és apolásának.

A közművelődési munka szép eredményei a nemzetiségi találkozók, fesztiválok, országos körutak és rendezvények. Az öntevékeny tánc- és színjátszó együttesek, énekkarok műsorai a nemzetiségi kulturális élet fő formáját alkotják. Külön is említést érdemel a Nemzetiségiek Központi Táncegyüttese, amely művészi színvonalon teljesíti hivatását. A nemzetiségek által is lakott községek, városok művelődési házainak egy részében – a helyi igények szerint – nemzetiségi klubok, szakkörök jöttek létre. Időről időre jelentős intézkedések történnek (a könyvterjesztésben részt vállaló üzletek és báziskönyvtárak kijelölése, könyvcsere a szomszédos országokkal stb.) a nemzetiségi könyvállomány gyarapítása, felfrissítése és az olvasótábor növelése érdekében. A nemzetiségek népi kultúrájának tárgyi emlékei az ország különböző vidékein önálló kiállításokon láthatók, a legelterjedtebb forma a tájház. Helyenként nemzetiségi múzeum, illetőleg múzeumi részleg is működik.

A NEMZETISÉGI EGYENJOGÚSÁG ÉS JOGOK ÉRVÉNYRE JUTTATÁSA

1. A központi állami szervek feladatai. Az MSZMP nemzetiségi politikája a kormányzati szervek irányításával elsősorban a különböző állami szervek által valósul meg. Az országgyűlés, az Elnöki Tanács és a Minisztertanács ebbeli irányító munkája főképpen a szükséges jogszabályok megalkotásából és azok ellenőrzéséből áll. A nemzetiségi egyenjogúság megtartása, érvényesülésének elősegítése a Magyar Népköztársaság minden szervének kötelessége. Hasonlóképpen minden szervnek kötelessége a nemzetiségi anyanyelv szabad használatának biztosítása.

Az oktatás-nevelés, a közművelődés és a művészetek terén gyakorolható jogok megvalósítása a Művelődési Minisztérium feladat- és hatáskörébe tartozik. Ennek megfelelően feladata, hogy biztosítsa a nemzetiségi lakosság számára az anyanyelvi oktatást, a nemzetiségi kultúrák gondozását, melynek keretében biztosítja a nemzetiségi kultúra ápolásának és megőrzésének feltételeit.

A Művelődési Minisztérium látja el még a nemzetiségi politika gyakorlati megvalósításával összefüggő tapasztalatgyűjtő, elemző, szervező és koordinációs feladatokat is, valamint a nemzetiségi

szövetségek állami felügyeletét. A művelődési miniszter mindkét feladatát a minisztérium önálló nemzetiségi osztálya útján, illetőleg közreműködésével látja el.

Nemzetiségi Tanácsadó Bizottság szerepe. A Nemzetiségi Tanácsadó Bizottság a miniszter véleményező és javaslattevő testülete. A bizottság a nemzetiségi politika megvalósításában érintett minisztériumok, más országos állami szervek, valamint a társadalmi szervezetek képviselőiből és szakértőiből áll.

A Nemzetiségi Tanácsadó Bizottság fő feladata a nemzetiségek jogainak érvényesülését elősegíteni. Feladata különösen:

– a nemzetiségi politika alapvető nevelési, oktatási, közművelődési és egyéb feladatainak tanulmányozása s időszakonként tájékoztató jelentés készítése;

– a nemzetiségi politika megvalósításában részt vevő állami szervek, valamint társadalmi szervezetek nemzetiségi ügyeket érintő tevékenységének összehangolására vonatkozóan javaslatok kidolgozása;

– a minisztériumok és más országos főhatóságok, valamint a társadalmi szervezetek által megvalósításra kerülő közös nemzetiségi feladatok munkatervére, továbbá az ezek végrehajtásához rendelkezésre álló anyagi erőforrások koordinálására irányuló javaslatok kialakítása.

Fentiek mellett a Nemzetiségi Tanácsadó Bizottság részt vesz a nemzetiségi politika irányelveinek kimunkálásában.

3. A nemzetiségi egyenjogúság érvényre juttatása a tanácsok által. A tanácsok az államszervezetben elfoglalt helyüknél és szerepüknél fogva különösen alkalmasak arra, hogy az igényeknek megfelelően biztosítsák a nemzetiségi jogok érvényesülésének helyi feltételeit. Ezért minden érintett tanács egyik feladata, hogy tevékenysége során érvényre juttassa a nemzetiségek jogait.

A nemzetiségi egyenjogúságot és jogokat biztosító különböző tárgyú jogszabályok közül – tartalmát illetően – a legáltalánosabb rendelkezést a Tanácstörvény tartalmazza. Ennek az alapja az, hogy a tanácsok mint a nép hatalmát megvalósító szocialista államnak a demokratikus centralizmus alapján működő népképviseleti-önkormányzati és államigazgatási szervei, a nemzetiségi egyenjogúságnak és jogoknak szinte minden irányú érvényesítésére alkalmasak. Mint népképviseleti szervek, területi és helyi vonatkozásban megvalósítják a választópolgári egyenjogúságot. Önkormányzati jellegük elsősorban a lakosság igényeinek mind teljesebb mértékben történő kielégítését és az annak megvalósításához szükséges gazdasági eszközök biztosítását, szervezeti és működési ha-

taskóröket foglal magában. A képlet tehát rendkívül egyszerű: a nemzetiségiek által is lakott területen a nemzetiségi lakosság közül is választott tanácstagokkal bíró tanács tud leginkább dönteni abban, hogy milyen nemzetiségi jogok kielégítésére van igény (pl. iskolai anyanyelvoktatás, nemzetiségi nyelvű feliratok, nemzetiségi klub, tanácsi nemzetiségi bizottság). A tanácsok államigazgatási jellege ugyancsak lehetővé teszi különböző nemzetiségi jogok érvényesítését. Például: a tanácsnál vezetett születési anyakönyvbe, amelybe utónevet csak magyaros formában szabad bejegyezni, nemzetiségi szülő gyermekének utóneve a szülő nemzetiségi nyelven is bejegyezhető. A tanácsok ellenőrizhetik a különböző szerveknél a dolgozók érdekében — a nemzetiségi jogokra is kiterjedően — a munkaügyi jogszabályok megtartását, és beszámolót kérhetnek tőlük. A szövetkezetek állami felügyeletét a tanácsi szervek látják el, melynek során azt is ellenőrizhetik, hogy a szövetkezeti törvénynek a nemzetiségekre vonatkozó rendelkezéseit megtartják-e a szövetkezetekben.

4. A nemzetiségi szövetségek helye és szerepe. A nemzetiségi szövetségek — alapszabályaik szerint — a magyarországi nem magyar nemzetiségű magyar állampolgárok alkotmányos nemzetiségi jogait és érdekeit képviselő önálló társadalmi szervezetek; a nemzetiségi lakosok szervezett formában ezeken keresztül vesznek részt a társadalom életében. A szövetségek léte egyúttal azt is jelenti, hogy a nemzetiségi lakosoknak nemcsak egyénileg, hanem kollektíve is lehetőségük van sajátos jogaik gyakorlására, érdekeik érvényesítésére.

A szövetségek alapvető célja, hogy politikai és kulturális szervező-, illetőleg nevelőmunkával segítsék a nemzetiségi dolgozók részvételét a szocializmus építésében, az anyanyelv tanulásában és használatában, valamint saját kultúrájuk megőrzésében és ápolásában.

A nemzetiségi szövetségek szervei és tisztségviselői a következők: kongresszus, országos választmány, elnökség, elnök, alelnök, főtitkár, titkár, főszerkesztő. A szövetség szerveinek és tisztségviselőinek munkáját az országos választmány által létrehozott különböző bizottságok, albizottságok segítik.

A kongresszus a szövetség legfőbb szerve, amely a nemzetiség összességét képviseli. Feladata, hogy ötévenként megvitassa a szövetség által végzett munkát, és meghatározza a következő időszak fő feladatait. Saját kezdeményezésére vagy az állami, társadalmi szervek felkérése alapján véleményt nyilvánít a nemzetiség egészét érintő alapvető kérdésekben. Feladatkörébe tartozik továbbá

az országos választmány megválasztása, valamint a szövetség alapszabályainak elfogadása.

Az országos választmány a kongresszus ülései közötti időszakban a szövetség vezető szerve. Feladatkörébe tartozik elsősorban a kongresszusi határozatok végrehajtásának biztosítása és a jelentősebb ügyek megvitatása. Jogkörébe tartozik továbbá a szövetség elnökének, alelnökének, főtitkárának és titkárának megválasztása, valamint javaslattétel a szövetség lapja főszerkesztőjének a kinevezésére.

Az elnökség a szövetség operatív végrehajtó szerve. Feladatkörében megszervezi a kongresszus és az országos választmány határozatainak végrehajtását, közvetlenül irányítja a szövetség hivatali dolgozóinak munkáját, előkészíti és összehívja az országos választmány üléseit, összehívja a kongresszust, beszámol munkájáról az országos választmánynak.

A tisztségviselők közül az elnök, az alelnök főképpen ügyrendi jogosítványokkal bírnak a szövetség testületeiben, s adott esetben képviselik, reprezentálják a szövetséget. A főtitkár felelős a szövetség ügyeinek folyamatos intézéséért, vezeti a szövetség hivatali apparátusát. A titkár feladatköre egyrészt a főtitkár helyettesítéséből, másrészt a szövetség elnöksége által személyére szólóan megállapított tennivalók ellátásából áll. A főszerkesztő felelős azért, hogy a szövetség lapja funkciójának megfelelően közreműködjön a nemzetiségi politika megvalósításában; részt vegyen a szövetség feladatainak megoldásában; szolgáltasson széles körű információkat nemzetisége kulturális, politikai és gazdasági életéről, a nemzetiségi lakosság igényeiről és szükségleteiről.

A nemzetiségi szövetségek munkája, tevékenységük jellege, eredményessége azt bizonyítja, hogy működésükkel jól segítik a Magyar Népköztársaság nemzetiségi politikájának megvalósítását, szerves részét képezik a szocialista építést segítő társadalmi szervezetek rendszerének.

A NEMZETISÉGI EGYENJOGÚSÁG ÉS JOGOK VÉDELME

1. Az egyenjogúság büntetőjogi védelme. Aki valamely nemzeti, népi, faji vagy vallási csoport tagjának a csoporthoz tartozása miatt súlyos testi vagy lelki sérelmet okoz, törvényeink szerint büntetőjogilag felelős.

2. Az egyenjogúság polgári jogi védelme. A polgári jog szerint az állampolgárok bármilyen hátrányos megkülönböztetése a többi

között – nemzetiségük szerint, a személyhez fűződő jogok sérelmét jelenti.

Akit személyhez fűződő jogában megsértettek, az eset körülményeihez képest a következő polgári jogi igényeket támaszthatja:

– követelheti a jogsértés megtörténtének bírósági megállapítását;

– követelheti a jogsértés abbahagyását és a jogsértő eltiltását a további jogsértéstől;

– követelheti, hogy a jogsértő nyilatkozattal, vagy más megfelelő módon adjon elégtételt, és hogy szükség esetén a jogsértő részéről vagy költségén az elégtételnek megfelelő nyilvánosságot biztosítsanak;

– követelheti a sérelmes helyzet megszüntetését, a jogsértést megelőző állapot helyreállítását a jogsértő részéről vagy költségén, továbbá a jogsértéssel előállott dolog megsemmisítését, illetőleg jogsértő mivoltától megfosztását.

Ha a személyhez fűződő jog megsértése vagyoni kárt is okozott, a polgári jogi felelősség szabályai szerint kártérítés jár.

3. Az egyenjogúság és jogok ügyészi védelme. A Magyar Népköztársaságban az alkotmány és az alkotmányos jogszabályok megtartása az állam minden szervének és minden állampolgárának kötelessége. Az alkotmány rendelkezései alapján a törvényesség megtartásának segítése és ellenőrzése az ügyészi szervezet feladata. Ebből következik, hogy az ügyész személyre való tekintet nélkül kellő időben köteles megtenni a törvényben meghatározott intézkedéseket, ha a Magyar Népköztársaság törvényeit bármilyen módon megsértik, és a törvénysértés megszüntetésére hivatott szerv az alkotmányban meghatározott kötelezettsége ellenére a szükséges intézkedést nem teszi meg, illetőleg, ha a törvénysértésből eredő jogsérelem elhárítása érdekében azonnal ügyészi intézkedésre van szükség.

Az idézett törvényhely garanciális jellegű rendelkezés. A nemzetiségi egyenjogúságra és jogokra vonatkozóan is azt biztosítja, hogy ha valamely szerv vagy állampolgár megsértené a jogi előírásokat, az ügyész hivatalból köteles az alkotmányban biztosított jogok védelmében fellépni.

Cikkek

FODOR PÉTER

Nemzetiségi politikánk elvei és gyakorlata

Az MSZMP XII. kongresszusának határozata nemzetiségi politikánkról szólva megállapította: „Minden szükséges támogatást megadunk ahhoz, hogy a nemzetiségek továbbra is aktív részesei legyenek társadalmi, politikai életünknek, őrizzék és fejlesszék anyanyelvi kultúrájukat. A hazánkban élő nemzetiségek és a szomszédos országokban élő magyarság jelentős mértékben hozzájárulhatnak népeink barátságának és együttműködésének elmélyítéséhez."

A nemzetiségi kérdés megoldatlansága nemzeti történelmünk, de tágabban Közép- és Kelet-Európa fejlődésére is hosszú időn át rányomta bélyegét. A történelmi múlt terheitől való megszabadulás lehetősége a nemzetiségi kérdésben is a szocializmus győzelmével teremtődött meg. Az elmúlt közel négy évtized tapasztalatai azt igazolják, hogy a nemzetiségi kérdés megoldása a szocialista viszonyok között sem automatikus. Ezért e téren is nagy jelentőséget tulajdonítunk a lenini nemzetiségi elvek következetes megvalósításáért érzett felelősségnek, a szocialista országok közös történelmi küldetésének, internacionalista szövetségének. A nemzetiségi kérdés megnyugtató rendezése elsősorban a szocialista társadalom építésének előrehaladásától, sikereitől, a szocialista demokrácia érvényesítésétől függ.

Az MSZMP Központi Bizottsága mellett működő Kultúrpolitikai Munkaközösség 1974. évi állásfoglalása ezekből kiindulva állapította meg: „A szocialista nemzetek és a velük együtt élő nemzetiségek szilárd szövetségének — a társadalmi-politikai érdekek azonossága alapján — a nemzetiségi jogok következetes biztosítása is feltétele. A nemzetiségek annál jobban tudnak a többségi néppel és vezető erőivel politikailag, s így a szocializmussal is azonosulni, minél inkább biztosítva érzik nemzetiségi kultúrájuk, sajátosságaik megőrzésének, nyelvük használatának, oktatási igényeik kielégíté-

sének, a velük egy nyelvet beszélő nemzethez fűződő kapcsolataiknak szabad érvényesítését."

Az MSZMP ezen az elvi alapon támogatja a magyarországi horvátok, németek, románok, szerbek, szlovákok és szlovének sokoldalú tevékenységét, biztosítja számukra az egyéni és kollektív jogokat. A nemzetiségi politika szerves része a párt általános politikájának. A párt vezetésével az utóbbi negyedszázadban a szocializmus építése során olyan egység jött létre társadalmunkban, amelyben fontos hely jut a politikai, gazdasági, társadalmi érdekek azonossága alapján – a hazánkban élő nemzetiségeknek.

Hazánkban a nemzetiségi jogok érvényesítése a nemzetiségek létszámától, számarányától független elvi kérdés. A nemzetiségek egyenjogúságának tiszteletben tartásán túl fontos követelmény a kisebbségi helyzetből adódó objektív egyenlőtlenségek ellensúlyozása. A nemzetiségi politikának továbbra is lényeges eleme, hogy figyelemmel van a nemzetiségek azon sajátosságára is, hogy nem összefüggő területen, hanem elszórtan élnek.

A Magyar Népköztársaságban a nemzetiségiek állampolgári és kollektív jogait az alkotmány rögzíti. Alkotmányunk nemcsak deklarálja az egyenjogúságot és a nemzetiségi kisebbségek sajátos jogait, hanem biztosítékot is nyújt ezek érvényesítéséhez. Ezen túl számos törvény, törvényerejű rendelet garantálja a nemzetiségek jogegyenlőségének szabad érvényesülését. Így említhető a Tanácstörvény, az oktatási, a közművelődési törvény, a polgári törvénykönyv. Tisztában vagyunk azzal, hogy a jogi lehetőség még nem valóság: gyakran vannak ellentmondások is, de arra törekszünk, hogy ne csak papíron, hanem a mindennapok valóságában is érvényesüljenek a nemzetiségek sajátos jogai.

Napjainkban is tapasztalható a nemzetiségekből való egyéni kiválás, a magyarságba való beolvadás folyamata, amelynek következtében a nemzetiségi lakosság száma csökken. Ugyanakkor a nemzetiségeket támogató politika hatásaként az is megfigyelhető, hogy egyidejűleg a korábbinál többen vállalják nemzetiségükhöz való tartozásukat. Az 1980. évi népszámlálás adatai ezt a folyamatot igazolták. A felmérések és a becslések szerint mintegy 300 000 főre tehető a hazánkban élő nemzetiségiek száma. A nemzetiségi szövetségek, a tanácsok a nemzetiségi lakosság művelődési igényeit a tényleges szükségletek alapján tervezik. Ez a helyes gyakorlat lehetőséget ad arra, hogy további erőfeszítések történjenek a nemzetiségekhez való tartozás tudatának erősítésére.

A nemzetiségek anyanyelve, sajátos kultúrája olyan értékek hordozója, amelyek a népeinket összekötő közös történelmi és kultu-

rális hagyományokban gyökereznek, hazánk kultúráját is gazdagítják. Természetesnek tartjuk és elősegítjük a nemzetiségek kapcsolatát anyanemzetükkel, igényeljük az érintett államok — Csehszlovákia, Jugoszlávia, Románia, a német nemzetiség esetében elsősorban a Német Demokratikus Köztársaság — közreműködését nemzetiségeink kulturális igényeinek mind színvonalasabb kielégítésében. Azt valljuk és arra törekszünk, hogy a nemzetiségi kultúra ápolásának feltételeit alapvetően *országon belül kell* megteremteni, ugyanakkor ez a gyakorlatban az anyanemzet sokoldalú kulturális segítségével válik teljessé.

Az utóbbi időben a néhány szomszédos országban élő magyar nemzetiségű lakosság sorsáért való aggódás helyenként együtt jár eredményeink túlértékelésével. Olykor ezzel ellentétes jelenség is tapasztalható: nevezetesen politikánk lebecsülése, demagóg bírálata. Az ilyen nézetek nem segítik a szocializmus építését, nem szolgálják internacionalista törekvéseinket. A fel-felbukkanó nacionalista nézetek, a nemzeti gőg, más népek lebecsülése gátolják a népek, nemzetek együttműködését. A kétféle szélsőség tehát különböző módon, de egyaránt veszélyes. Az eredmények túlbecsülése, a túlzott magabiztosság ugyanolyan káros, mintha nem ismernénk el erőfeszítéseink kedvező, előrevivő hatásait. Ezért egyaránt szólnunk kell az elért eredményekről, de a hibákról, a tennivalókról is.

A hazai nemzetiségek körében újabban olykor találkozni lehet azzal a gondolattal, hogy sorsuk alakulása összefügghet azzal, miként alakul a határon túli magyarság helyzete. E vélekedések és aggodalmak figyelmen kívül hagyják, hogy az MSZMP következetesen, *elvi alapon és nem taktikai elemként foglalkozik a nemzetiségi kérdéssel*, nem gesztusként gondoskodva a nemzetiségi lét vállalásához szükséges feltételekről.

Természetesen nem közömbös számunkra, hogyan alakul a határon kívüli magyarság helyzete, hiszen ez jelentős belső politikai ügyünk, mert az embereket természetszerűen foglalkoztatja, hogyan élnek a határon túli rokonaik, barátaik, ismerőseik. Ennek adott hangot az 1983. január 11–12-én megrendezett országos ideológiai tanácskozás is, amelynek referátuma megállapította: „Az a véleményünk, hogy a szocialista országokban a többségi nemzet érdeke is megkívánja a lenini nemzetiségi politika elveinek alkalmazását. Mi a magunk részéről ezt is igyekszünk tenni, amikor a magyarországi nemzetiségek minden irányú tevékenységét támogatjuk, biztosítjuk számukra az állampolgári és kollektív jogokat". Saját tapasztalatainkból kiindulva mondhatjuk, hogy a nemzetiségek akkor szolgálják a leghatékonyabban annak az országnak az

érdekeit, amelynek állampolgárai, ha megtalálják ott a helyüket, ha hazájuknak érzik és érezhetik azt."

A nemzetiségiek országainkat, népeinket összekötő küldetésének nagy jelentőséget tulajdonítunk, hiszen internacionalista kapcsolataink elmélyítésében vállalnak sajátos szerepet. Változatlanul érvényes pártunknak az a korábbi álláspontja, mely szerint a nemzeti és nemzetiségi problémákat helyesen csak a szocializmus képes megoldani. Érezve ezt a felelősséget, nem feledkezhetünk meg arról a reális veszélyről, hogy a szélsőséges imperialista körök nem utolsósorban éppen a nemzeti-nemzetiségi kérdésben kívánják szembefordítani egymással a közép-kelet-európai szocialista országokat. Ezekről a kérdésekről a Központi Bizottság 1983. április 12–13-i ülésének határozata megállapította: „Pártunk, kormányunk a leghatározottabban elítéli a burzsoá nacionalizmus minden megnyilvánulását, mert ezek ma is súlyos károkat okozhatnak népünknek. Nemzetünk felemelkedését, hazánk és népünk érdekeit, a Kelet-Európában oly bonyolult nemzetiségi kérdés igazságos és tartós megoldását csak a szocialista fejlődés biztosíthatja. Ezért a burzsoá nacionalizmussal szembeszegezzük szocialista hazafiságunkat és internacionalizmusunkat. Politikánkban természetesen ötvöződik a nemzeti önbecsülésünk más népek tiszteletével, nemzeti érdekeink szolgálata a népek közötti barátság és szolidaritás ápolásával."

Az MSZMP Politikai Bizottsága a közelmúltban értékelte a nemzetiségi politikáról szóló 1978-as határozat végrehajtásának tapasztalatait. Az elmúlt fél évtized jó irányú fejlődése alapján megerősítette az MSZMP nemzetiségpolitikai elveit, és megállapította, hogy a határozat jól segíti ezeknek az elveknek a teljesülését a mindennapok során. A Központi Bizottság Agitációs és Propaganda Bizottsága 1981-ben és 1983-ban is számba vette a nemzetiségi politika megvalósulásának helyzetét. A mostani áttekintést a folyamatos figyelemmel kísérés, ellenőrzés igénye mellett az is indokolta, hogy a nemzetiségi szövetségek ez év őszén tartják soron következő kongresszusaikat.

Az utóbbi öt évben a határozatnak megfelelően tovább fejlődött a párt-, állami és társadalmi szervezetek ilyen irányú tevékenysége. A nemzetiségi lakosság helyzetének, a nemzetiségi jogok érvényesítésének figyelemmel kísérése a testületi üléseken a korábbinál rendszeresebb, igényesebb. A megyei pártbizottságok, a tanácsok, a népfrontbizottságok, a városi és községi testületek kezdeményező szellemű megvalósítói a nemzetiségi politika elveinek. 1978 óta a megyékben megalakultak a nemzetiségi munkabizottságok, ame-

lyek munkájában részt vesznek az ott élő nemzetiségi lakosság képviselői is. Szükséges – ahogyan 1981-ben Gárdonyban e bizottságok tisztségviselőinek rendezett tapasztalatcserén is megfogalmazódott –, hogy tevékenységükhöz rendszeres segítséget kapjanak, és szerepük növekedjék a nemzetiségi politika helyi valóra váltásában.

A hazánkban élő délszlávok, németek, románok és szlovákok használhatják és egyre többen használják anyanyelvüket az államigazgatás és a közélet fórumain. Tevékenyen részt vesznek a választott párt-, állami és társadalmi szervek munkájában. Képviseletük a különböző szintű testületekben – a helyi tanácsoktól, a népfrontbizottságoktól az országgyűlésig – megfelel a nemzetiségi kérdés politikai jelentőségének. A nemzetiségi lakosság alkotó módon részt vállal az egész népet átfogó szocialista építőmunkában. Eredményei, megoldandó gondjai az ország egész lakosságának is eredményei és gondjai. Életszínvonaluk, életkörülményeik megegyeznek az azonos társadalmi réteghez tartozó magyarokéval.

Az utóbbi évek politikai felvilágosító munkája következtében egyre inkább tudatosul a közvéleményben, hogy a nemzetiségi kérdés nem tekinthető csupán művelődési problémának. Az egyéni és közösségi nemzetiségi érdekek átfogják mindazon területeket, ahol sajátos jogaik érvényesülésére szükség van. Az elvégzendő teendők tehát *társadalompolitikai* jelentőségűek, és valóra váltásuk igényli a magyarok és nemzetiségiek együttműködését, közös felelősségvállalását, a kölcsönös bizalmat.

Ez a megállapítás nem mond ellent annak a felismerésnek – ellenkezőleg, erősíti azt –, hogy a nemzetiségiek sajátosságaikat leginkább az *anyanyelv ápolásával* tudják megőrizni. Éppen ezért tartjuk rendkívül fontosnak a nyelvoktatás, a nyelvápolás munkáját, az ehhez szükséges feltételekről való gondoskodást.

Hazánkban kiépült iskolai hálózat gondoskodik a nemzetiségek anyanyelven történő oktatásáról. Ez az óvodáktól az általános iskolákon, a gimnáziumokon és a szakközépiskolákon át a pedagógusképzésig terjed. Általános gyakorlat, hogy ahol igény van a nemzetiségi oktatásra, ott már 4–5 gyerek esetében is megszervezik és fenntartják ezt a lehetőséget. 1979-ben elkészült a nemzetiségi anyanyelvi oktatás hosszabb távú terve. Ez az elképzelés az igényekre építve, helyenként azokat már erőteljesen ösztönözve is, fejleszti tovább a tannyelvű (kétnyelvű) és nyelvoktató iskolák hálózatát. Jellemző adat, hogy amíg 1968-ban 36 óvodában 1340 gyerek tanult nemzetiségi anyanyelven, addig 1982-ben már 209 óvodában 12 066 gyermek vett részt anyanyelvű foglalkozáson. Nem egy óvo-

dában az óvónők mellett a dajkák egy része is jól beszéli az anyanyelvet.

Ugyanebben az időszakban 254-ről 299-re emelkedett azoknak az általános iskoláknak a száma, ahol *tantárgyként* oktatják a szerb-horvát, a szlovén, a német, a szlovák és a román nyelvet. Az itt tanuló diákok száma 18 284-ről 36 238 főre emelkedett. A *tannyelvű* (kétnyelvű) iskolák száma, az itt tanuló gyermekek aránya viszont az elmúlt tizenöt évben alig változott. Ez is jelzi, hogy ezen a területen még közös munkára, együttes erőfeszítésre van szükség. Az ország hét nemzetiségi gimnáziumába az előző évekhez hasonlóan – mintegy 800 diák jár.

A nemzetiségi oktatásban elért eredmények, a jó irányú tendenciák mellett figyelni kell azokra a jelzésekre is, amelyeket elsősorban óvónők, tanítónők adnak. A nyelvismeret esetenként csökkenő színvonala hátrányosan befolyásolja az iskolai oktató-nevelő munkát. E jelenségek megszüntetésében nélkülözhetetlen a család szerepe. A tavaly ősszel Vácott megrendezett nemzetiségi közművelődési konferencia is erre mutatott rá. Elgondolkoztató az olyan nem egyedi jelenség, hogy a nagyszülők a szülőkkel még anyanyelven is, de az unokákkal sok esetben már csak magyarul beszélnek. Az anyanyelv megőrzése, átörökítése a nemzetiségi tudat fejlesztésének alapja, ezért is szükséges *megkülönböztetett figyelmet fordítani a kétnyelvűségre és az ennek fejlesztéséhez fűződő társadalmi érdekre.*

A cél a kétnyelvű oktatás továbbfejlesztése. Az ilyen iskolák számának növelése csak hosszabb idő alatt valósítható meg. Új és támogatandó jelenség, hogy néhány szakközépiskolában és szakmunkásképző intézetben – az érdeklődők egyelőre csekély száma ellenére – lehetőséget teremtettek a nemzetiségi fiataloknak az anyanyelv tanulásának folytatására. Növekszik azoknak a magyar gyerekeknek a száma is, akik bekapcsolódnak a nemzetiségi nyelvek tanulásába.

1978 óta központi pénzalapból biztosítjuk az országos és regionális tannyelvű (kétnyelvű) oktatási intézmények működését javító beruházásokat. Ennek a támogatásnak és a helyi erők összefogásának eredményeképpen megépült a sátoraljaújhelyi szlovák tannyelvű iskola és a gyulai román általános iskola és gimnázium. A hatodik ötéves tervben szerepel a budapesti szerb-horvát és szlovák általános iskola és gimnázium új tanépületének és kollégiumának felépítése, de ez a korlátozott anyagi lehetőségek következtében a tervezettnél csak később valósulhat meg. A következő ötéves tervben kell megoldani az országos beiskolázású német tanítási nyelvű általános iskola és kollégium régen húzódó felépítését is.

Az anyanyelvoktatás másik kulcskerdese a *pedagogusképzés*. A tapasztalatok szerint ma még kevés a megfelelő felkészültségu jelentkező az óvónőképző intézetekbe, a tanítóképző főiskolákra. Szükséges, hogy a megyei és helyi tanácsok, az iskolák, a nemzetiségi szövetségek nagyobb gonddal foglalkozzanak e kérdéssel. Valamennyi nemzetiség számára biztosítva van a pedagógusok hazai oktatása. Az államközi kulturális munkatervekben rögzített lehetőségek, mindenekelőtt a vendégtanárok működése, a külföldi tanulmányok ugyancsak elősegítik a színvonalas képzést és továbbképzést. Ma már félszázan dolgoznak nemzetiségi területen a szocialista országokban ösztöndíjasként végzett hallgatók közül, s 70-en folytatják jelenleg ilyen módon tanulmányaikat.

A *nemzetiségi közművelődés* fő feladatának az anyanyelvi kultúra ápolását és terjesztését tartjuk. Megelenkült a hagyományokat ápoló művelődési közösségek tevékenysége, emelkedett színvonaluk. Különösen jelentős az iskolai csoportok munkája. 1968-ban még csak 38 nemzetiségi énekkar, 1982-ben már 114 működött országszerte. A zenekarok száma 59-ről 98-ra emelkedett. A néptánc együttesek, színjátszó csoportok száma az elmúlt 15 évben – hasonlóan a magyar anyanyelvűekéhez – csökkent, vagy azonos szinten maradt. A nemzetiségi klubmozgalom is örvendetesen fejlődik, számuk az utóbbi fél évtizedben megkétszerezodött. Ezt a folyamatot évi 15-18 olvasótábor is segíti. A Tudományos Ismeretterjesztő Társulat keretében több megyében működnek a nemzetiségek anyanyelven előadást tartó csoportok. A bázisKönyvtár-hálózat 250 000 kötetével ma már 450 településen ad módot anyanyelvű könyvek kölcsönzésére. Nőtt a szocialista országokból behozott könyvek száma, és javult a választékuk, de a könyvesboltok, könyvtárak kínálata így sem megfelelő. Az utóbbi öt évben hazai nemzetiségi alkotók, kutatók tollából 6" kötet jelent meg. Az országban 63 múzeum, tájház és helyi gyűjtemény létesült azzal a céllal, hogy megőrizze a nemzetiségek népszokásait, történelmi, szellemi és tárgyi értékeit. Helyi kezdeményezésre Szekszárdon német, Pécsett szerb-horvát bemutatószínpad jött létre. Az elképzelések között szerepel román és szlovák bemutatószínpad létesítése is.

A kulturális örökség feltárásába és feldolgozásába a tudományos intézetek és társadalmi szervek mellett az érintett szocialista országok szakembereit is bevonják. Az Állami Gorkij Könyvtárban fokozatosan kialakult a nemzetiségi kultúra kutatásának szervező és koordináló központja. A kulturális cserében az államközi egyezmények mellett nagy jelentősége van a határmenti, testvérmegyei kapcsolatoknak.

A művelődési feladatok megvalósítása során ajánlatos jobban támaszkodni a nemzetiségek *értelmiségi rétegére*. A kétnyelvűség fejlődésének egyik fontos feltétele, hogy minél nagyobb számban legyenek nemzetiségi nyelvet ismerő szakemberek. Jelentős eredmény, hogy a tanári szakokon kívül, állami ösztöndíjjal, a szomszédos országok felsőoktatási intézményeiben mérnökök, orvosok, agrárszakemberek is tanulnak.

1978 óta jelentősen bővült a nemzetiségi anyanyelvű *tömegtájékoztatás* lehetősége. A többi nemzetiségi laphoz hasonlóan 1978. július óta a román nyelvű „Foaia Noastra" is hetilapként jelenik meg. A posta javította a nemzetiségi nyelvű hetilapok terjesztését. Ez is hozzájárult ahhoz, hogy az utóbbi időben nőtt az előfizetők száma. Színvonalasabb, olvasmányosabb lett a szövetségek éves kalendáriuma. A délszlávok hetilapjának, a „Narodne Novine"-nek irodalmi melléklete jelent meg 1982-ben. Örvendetes, hogy a többi nemzetiségi lap is igényel hasonló fórumot. Immár valamennyi nemzetiség nyelvén folyik a *rádiózás*. Pécsett szerb-horvát és német, Miskolcon szlovák, Szolnokon román, Győrben szlovén és német nyelvű műsor szerkesztését végzik. A rádióadások vételi lehetősége műszaki okok miatt a nemzetiséglakta települések egy részében továbbra sem kielégítő. A Tv pécsi studiójában szerkesztik a német és a szerb-horvát műsort. A szegedi körzeti stúdióban 1982-ben indult a román nyelvű adás, az idén pedig a szlovák műsor sugárzása kezdődik meg. A szakemberek utánpótlása azonban valamennyi nemzetiségi nyelvű tömegtájékoztatási eszköz esetében gondot okoz.

A magyar nyelvű tömegtájékoztatásban rendszeresek a nemzetiségi témákkal foglalkozó írások, műsorok, amelyeknek a színvonala folyamatosan javul. Szükséges azonban, hogy a jelenleginél több elemző, helyes orientációt nyújtó írással, műsorral segítsék a nemzetiségek életének bemutatását, politikánk ismertetését.

1979 óta egyre általánosabb a *két-, illetve több nyelvű feliratok* használata. Ma már 172 települést jelez kétnyelvű közúti helységnévtábla. Az intézkedés hatása kedvező, a nemzetiségek jólesően, a magyarok megértéssel fogadták. A hazánkba látogató külföldiek elismeréssel szóltak e lépésről. A kétnyelvű helységnévtáblák, a közintézményi feliratok elhelyezése tovább folytatódik. Ezt a feladatot nem kampánynak s különösen nem formális ügynek tekintjük, hanem folyamatos tendőnek. Az utóbbi években több a nemzetiségi névrendszerben való anyakönyvezés, gyakoribb az utcák, terek, intézmények elnevezése kiemelkedő nemzetiségi személyekről. Helyes, ha a nemzetiségi munkabizottságok kezdeményezik az

intézmények, az üzletek kétnyelvű felirattal történő további ellátását.

A nemzetiségi szövetségek a hazánkban élő horvátok, németek, románok, szerbek, szlovákok és szlovének alkotmányos jogait és kollektív érdekeit képviselő országos hatáskörű társadalmi szervek. A magyarországi nemzetiségi szövetségek olyan demokratikus társadalmi szervezetek, amelyeknek széles körű lehetőségük van sajátos funkciójuk betöltésére, a nemzetiségpolitika alakítására, megvalósítására. Tevékenységüket az MSZMP politikája alapján a Hazafias Népfront keretében, az állami és társadalmi szervekkel együttműködve végzik. Alapvető céljuk az anyanyelv megőrzése és fejlesztése, a sajátos nemzetiségi kultúra ápolása, politikai felvilágosító és szervező munka a nemzetiségi lakosság körében társadalomépítő feladataink megvalósítására. A szövetségek joga és feladata, hogy a nemzetiségeket érintő kérdésekben javaslatot tegyenek, véleményt nyilvánítsanak.

A nemzetiségi szövetségek a tapasztalatok szerint eredményesen töltik be az előbbiekben vázolt társadalmi szerepüket, felelősséggel képviselik nemzetiségük sajátos szükségleteit, igényeit. A szövetségek segítséget nyújtanak a nemzetiségi állampolgároknak az alkotmányban biztosított jogok gyakorlásához. Kezdeményezően lépnek fel a nemzetiségi oktatás, a közművelődés feladatainak megoldásában. Jelentős figyelmet fordítanak a közös haza, a szocialista Magyarország iránti szeretet elmélyítésére, ápolják és fejlesztik nemzetiségük anyanemzetével a barátságot, a kulturális együttműködést. Hagyománnyá vált, hogy a helyi szervekkel együtt nemzetiségi találkozókat, napokat kezdeményeznek és rendeznek. A legjobb együtteseket bemutató körutakra visznek a nemzetiséglakta településekre.

Együttműködésük a pártszervekkel, tanácsokkal, a népfronttal eredményes. Tömegkapcsolatuk, belső demokráciájuk a legutóbbi kongresszus óta tovább fejlődött. Célszerű, ha a szövetségek fokozott figyelmet fordítanak apparátusuk politikai, szakmai felkészültségére, a kádernevelésre, hogy meg tudjanak felelni a megnövekedett társadalmi követelményeknek.

A szövetségek *ez év őszén tartják kongresszusaikat*, melyek társadalmi életünknek fontos eseményei lesznek. A kongresszusok jó alkalmat adnak a hazánkban élő nemzetiségek helyzetének, a nemzetiségi politika érvényesülésének összegezésére, annak elemzésére, hogyan vesznek részt a nemzetiségek a szocializmus építésében, a társadalom egységének megszilárdításában.

A kongresszusok feladata lesz, hogy meghatározzák azokat a

teendőket, amelyekkel a nemzetiségi dolgozókat meg jobban bevonhatják az ország előtt álló célok megoldásába, a szövetségek munkájába. Kívánatos, hogy a kongresszusi ajánlások a már meglevő lehetőségek jobb kihasználására ösztönözzék a nemzetiségi lakosságot. Ugyanakkor törekedjenek a reális alapokon nyugvó igények megfogalmazására.

Az őszi kongresszusokat megelőző helyi küldöttgyűléseken értékelik a nemzetiségiek helyzetét, s megválasztják a küldötteket. E fontos fórumok előkészítésében a helyi szervek a szövetségekkel együtt tevékenyen vegyenek részt.

A nemzeti-nemzetiségi kérdés politikai, társadalmi fontosságának tudatosítása – amit a párt XII. kongresszusa is hangsúlyozott – nemcsak a nemzetiségi területeken dolgozó kommunistáknak jelent feladatot, hanem valamennyi párttag számára. Ezért indokolt arról is szólni, hogyan segíthetik a pártszervezetek a nemzetiségi politika megismerését és megvalósítását.

A legfontosabb, hogy a párttagság körében szorgalmazzák az MSZMP nemzetiségi politikája elveinek és gyakorlatának megismertetését. A pártoktatás különböző formái, a politikai vitakörök jó alkalmat biztosítanak e kérdéskör jobb megértéséhez. Továbbra is tudatosítsák a párt-, állami és társadalmi szervek felelősségét, segítsék és ellenőrizzék a nemzetiségpolitikai elvek gyakorlati érvényesülését. Törekedjenek arra, hogy a nemzetiségi bizottságok még hatékonyabban segítsék a helyi feladatok kimunkálását és teljesítését. A nemzetiségi fiatalok körében támogassák a nemzetiségi szövetségek, a KISZ-szervezetek kezdeményezéseit. Bátorítsák, hogy a nemzetiségi településeken egyre inkább természetes legyen a családi események (névadás, esküvő, temetés), továbbá a politikai, társadalmi ünnepségek anyanyelven történő megrendezése. Legyenek patronálói a nemzetiségi lakosság művelődési feltételeinek javítását célzó indítványoknak, serkentsék az ehhez szükséges erőfeszítéseket. Ahol indokolt és szükséges, támogassák a két- és több nyelvű helységnévtáblák, feliratok elhelyezését, továbbá azt, hogy jelentős nemzetiségi személyiségekről utcát, teret, intézményeket nevezzenek el. Jelezzék és képviseljék a nemzetiségi lakosság igényeit, lépjenek fel azokkal a nézetekkel szemben, amelyek szűklátókörűségből elutasítják a nemzetiségek kulturális feltételeinek jobbítását. Ahol erre mód van, célszerű élni a határmenti kapcsolatok kínálta lehetőségekkel is.

A lenini nemzetiségi politika gyakorlati alkalmazásával elértük, hogy a Magyar Népköztársaságban a nemzetiségekkel kapcsolatban megoldatlan alapkérdések nincsenek. Eredményeink jelentő-

sek, de a politika megvalósítása csak folyamatként képzelhető el. Szükséges, hogy a megtett út értékelése további cselekvésre ösztönözzön nemzetiségi politikánk kiteljesedése érdekében.

Minden lélek számít

TAMÁS ERVIN INTERJÚJA HOÓZ ISTVÁNNAL

A szakemberek szerint a magyarországi nemzetiségekről a legutolsó megbízható statisztika 1910-ben készült. Azóta az adatok hozzávetőlegesek, a számbavétel módszerei megkérdőjelezhetők. A fogalmak tisztázatlansága, a területi szétszórtság, a nagyarányú külső és belső migráció, s nem utolsósorban maga a történelem tette használhatatlanná az addig bevált kérdéseket anyanyelvről, nyelvtudásról, vallásról. A nemzetiségi hovatartozás kétségkívül az egyén szubjektív érzése – már csak ezért is minduntalan nehezségekbe ütközik az objektív felmérés. Hoóz István, a Pécsi Tudományegyetem professzora a származás és a nyelvtudás alapján próbálta közelebb hozni egymáshoz a nemzetiségi hovatartozás érzése és bevallása közötti távolságot.

– A statisztikusok – hogy reális képet kapjanak a nemzetiségi hovatartozásról – sokféleképpen tudakozódtak, holott a laikus számára a legkézenfekvőbb kérdés: mi a nemzetisége?

– Amikor a népszámláláskor valamit megkérdezünk, a válasz mögött ott vannak a dokumentumok – azaz a feleletek ellenőrizhetők. A nemzetiségi hovatartozás mindig is vitatott kérdés volt, vizsgálata 1910-ig azért ítélhető könnyebbnek, mert az anyanyelv, illetve a nyelvtudás alapján megbízható képet lehetett alkotni a nemzetiségekről. Az első világháború után a társadalmi érintkezés intenzívebbé vált, a különféle nemzetiségek 70–80 %-a tudott már magyarul. Ráadásul a nyelvtudás adataira sem támaszkodhattunk, hiszen a szomszédos országokból bearamlott magyarok beszéltek szlovákul, románul, vagy éppen horvátul. A német, mint világnyelv még kevesebb kapaszkodót adott. A második világháborút követően pedig az 1941-es népszámlálási bevallás alapján telepítettek ki a németeket. Később akadtak problémáik a szerbeknek, a horvátoknak, a szlovéneknek is. Így nem csodálkozhatunk azon, hogy a legtöbben úgy vélték – jobb a hovatartozást elhallgatni. Úgyanakkor a

különböző nemzetiségiek nem mondtak le kultúrajukról, szokásaikról. Az igény sokkal nagyobb volt, mint amelyet a népszámlálások adatai jeleztek: a közigazgatás furcsa helyzetbe került. „Papíron" nem volt nemzetisége, mégis sokan kérték, hogy a gyerek az iskolában tanulhasson az anyanyelvén, a művelődési házban működjék nemzetiségi kultúrcsoport.

A hozzávetőleges adatok nem voltak elegendők ahhoz, hogy egy-egy népcsoport számára lehetővé tegyük a hagyományőrzést, kultúrájuk ápolását?

– Nemzetiségi politikánk alapelve, hogy a nemzetiségi jogok gyakorlása nem lehet a nemzetiség lélekszámának függvénye. Ami azonban már elméletileg általános, az a hétköznapokban nagyon is konkrét. A jogot az emberekig kell vinni – a tétel megvalósítása más tennivalókat ad Hajdú-Biharban, mint Baranyában! Kevesebb bonyolult a feladat egy olyan országban, ahol a nemzetiségek földrajzilag elkülöníthető egységben élnek. Hazánk nemzetiségi lakosai betelepültek, vagy betelepítettek – nem egy megyét kaptak, hanem egy falut itt, egy falut ott, így egymással és a magyarokkal is elkeveredtek. A népszámlálás egyéneket striguláz, a nemzetiségi hovatartozás azonban családokban dől el. Egy vegyes házasságban a férfi horvátnak jelöli magát, az asszony magyarnak – ebből azonban nem derül ki, hogy a család horvát-e vagy magyar, a gyermekeiket horvátul vagy magyarul akarják-e taníttatni. A számlálásnak alkalmazkodnia kell a változásokhoz, ezért mi statisztikai alapegységül a családot választottuk – annak keressük nemzetiségi jellegét.

– Ki segíthet ennek megállapításában?

A környezet. Tudomásul kell vennünk azt is, hogy a hovatartozás, a nyelvi asszimiláció nem úgy történik, hogy ma lefekszem németnek, holnap fölébredek magyarként. Ez egy folyamat, amelynek szakaszai vannak. A nemzetiségi lakosságot nem szabad homogén sokaságnak tekinteni, hanem csak olyannak, amelyen belül különböző fokozatok, átmenetek figyelhetők meg. Napjainkban is tanúi lehetünk kiválásnak, beolvadásnak, visszaválásnak. Láttunk családokat, amelyekben az idősebb gyereket még a német nyelvre, a fiatalabbat pedig már a magyarra tanították. De találkoztunk a fordítottjával is. A történelem sokszor becsapott minket ebben a kérdésben, ezért a fokozatok érzékeltetése sem lehet másodlagos szempont. A nemzetiségi bevallásnál fontosabb egy olyan kör felrajzolása, amelyben ilyen-olyan mozgások – vagy ma, vagy holnap – létrejöhetnek.

Az első kísérleti adatgyűjtést 1963-ban a pécsi járás területen végezték el. Ekkor az egyéni bevallás helyett a leszármazáson és a

felmenők nyelvének ismeretén alapuló minősítés döntötte el, hogy ki hová tartozik. Az 1970-es népszámlálásokat módszeruket kiterjesztették Baranya megyére, tíz évvel később pedig valamennyi megye 509 községére – tehát az országra. Úgy tetszik: az új metodikának nem voltak ellenzői.

A hagyományos népszámlálás előnye, hogy a személyes bevallásón alapul. Adatait hiba volna semmibe venni, hiszen az sem közömbös, hogy az országban mennyien tartják magukat németnek, délszlavnak, szlovaknak, románnak. De akik ezt a módszert tartják egyedül üdvözítőnek, azok is megállapítják, hogy az így kapott adatok pontatlanok. Hétfőn valaki azt vallja magáról, hogy magyar, kedden panaszolja a tanácson, hogy a fiának nem biztosítanak német óvodát. Tehát a közigazgatás, a nemzetiségi politika számára mégiscsak kellett egy olyan statisztikai módszer, amelynek adatai hitelesebbek. Vizsgálataink realitását senki sem vonja kétségbe, az ellenérvek többsége szerint minősítési elvünkkel a múltat akarjuk konzerválni, az embereket – esetleg akaratuk ellenére – csoportokba skatulyázzuk. Felméréseinket azonban igazolják az iskolai adatok, és még sok minden egyéb, ami azon a bizonyos „másnapon" jelentkezik. Mi nem személyekre bontva vizsgálódunk, nem Kis Péterről akarjuk megállapítani, hogy német-e vagy délszláv, hanem a falu nemzetiségi arányait szeretnénk tolvazolni. „Kíváncsiságunk" közigazgatási célt szolgál, pontosabban azt, hogy az általánosan megfogalmazott nemzetiségi jogoknak helyben érvényt szerezhessenek. A vállalkozás gyengéje inkább az – minthogy az adatgyűjtést a környezet segítségével végezzük –, hogy városokban nem alkalmazható, a nagyobb települések nemzetiségi arculatáról kapott kép homályos.

Ennyit a módszerről. Csaknem húsz év vizsgálati tapasztalata milyen következtetések levonására készteti a demográfust?

Érdekes, hogy ilyen mérvű keveredés mellett is egyértelműen kirajzolódik a nemzetiségi jelleg, egyes nemzetiségek demográfiai adatai merőben eltérnek egymástól. Nyilvánvaló, hogy minél szétszórtabban helyezkednek el a nemzetiségek, annál gyorsabban megtanulják környezetük nyelvét. Felméréseinkből kiderült, hogy a délszlávok magyar tudása lényegesen meghaladta a németekét, a nemzetiséghez való ragaszkodás náluk mégis sokkalta erősebb, mint a németeknél. Már régen megállapították, hogy a délszlávok elöregedése fokozódik, kevesebb a gyerek. Jobban ragaszkodnak eredeti foglalkozásukhoz – a földműveléshez, állattenyésztéshez –, mint a németek: azaz inkább a falvakban maradnak. Bizonyos különbségek adódnak a nemzetiségek iskolázottságában, merőben

más a lakáshelyzetük – nem beszélve életmódjukról. Itt azonban a demográfus kénytelen megállni, mert az eltéréseket már nem tudja megmagyarázni – a társtudományokat kell segítségül hívnia. Nehéz például megokolni azt, hogy a faluban egymás mellett el német, délszlav, magyar, ugyanabban a boltban veszik a húst, a fűszert, mégis mindhárom konyhában másként főznek. Örülök, hogy vizsgálataink fölkeltették a nyelvészek érdeklődését, mert a nyelvi asszimilálódásnak azok a fokozatai, amelyek demografiailag megállapíthatók, természetszerűleg nagyon durvák – a nyelvészek műszere ennél sokkalta érzékenyebb.

– Az 1980-as népszámláláskor vizsgálatuk már minden megyére és nemzetiségre kiterjedt. Általa sokszínűbbé vált a kép?

– Egészen más jegyeket mutat a Pest környéki szlovákság, mint a nógrádi vagy a Békés megyei – történelmünk és maga a mikroközösség is különválasztja őket. De területileg különböző sajátosságok tapasztalhatók a német ajkúaknál, a délszlávoknál és a románoknál is. Természetesen ezek a népcsoportok nemcsak a magyarokkal, hanem egymással szemben is megtartották nemzetiségi jellegüket. Asszimilálódásuk viszont a kisebbség felől a többségi nemzet felé történik – azaz ritkaság, hogy egy horvát anyanyelvűből szlovák vagy román lesz. Eddigi felméréseink szerint leginkább a szlovákság asszimilálódott, és a legkevésbé a szerbek. Az asszimilálódási szint azonban nem fejez ki társadalmi elkülönülést! Baranyában például több helyen közös termelőszövetkezetben, közös brigádban dolgozik három nemzetiség, a széthúzás legkisebb jele nélkül. A mindennapi élet nem ellenkezik azzal, hogy otthon ki-ki másként egye a töltött káposztát. A szokásokhoz való ragaszkodás nem ellenállás a külvilággal szemben.

– Mennyien vallják magukat nemzetiséginek és mennyit minősít környezetük annak?

– A kisebbséghez való ragaszkodás vizsgálatunk szerint a szlovákokat jellemzi legkevésbé: csaknem hétszeres az eltérés az anyanyelvi bevallás és a minősítés száma között. A románoknál ez az arány alig kétszeres, körülbelül ennyi a délszlávoknál is, míg a németeknél megközelítően hatszoros. Az előzetes adatok szerint tehát két nemzetiségnél az olló meglehetősen tágra nyílt. Nyilvánvaloan más-más okból, hiszen a szlovákoknak nem lehet olyan történelmi tapasztalatuk, mint a németeknek. Az ilyesfajta különbözőségek vizsgálata alapos elemzést igényel a társadalomtudósok részéről, mi ugyanis semmit sem tudunk megállapítani önmagában, csak a másikhoz viszonyítva. Jelenleg még nem áll minden adat rendelkezésünkre, hogy hiteles képet adhassunk a megyei, illetőleg a nem-

zetiségi specialitásokról és azonosságokról. A nyers arányszámokat előbb magunknak kell feldolgoznunk, hogy az okok-okozatok kiderítésére később mások vállalkozhassanak. Tapasztalataink rendkívül összetettek. Példa erre a születésszám vizsgálata. A demográfusok többsége szerint ez leginkább az iskolázottsági szint függvénye. De hiszen a délszlávoknál iskolázottabbak a németek és a magyarok is, ráadásul lakásellátottságuk, anyagi helyzetük nekik a legjobb! És a délszlávokra már korábban is jellemző volt az egyke, tehát az elöregedés visszahatásával sem magyarázható a termékenységcsökkenés.

– Mi lesz az e módszerrel készülő országos adattár gyakorlati haszna?

Első rálátásra megállapítható lesz, hogy amit az alkotmány a nemzetiségek számára garantál, mindenütt megvalósul-e? Azaz, ahol nagy nemzetiségi közösségek élnek, ott elegendő-e a nemzetiségi iskoláztatás, milyen körülmények között ápolható a nemzetiségi kultúra? A statisztikák elemzésével körülírhatók a jövő tennivalói, akár falunként, járásonként is. Mi tehát nem elvekről beszélünk, hanem tényeket rakunk le az asztalra, amelyekre mind területileg, mind nemzetiségenként eltérően kell reagálni, vagyis a nemzetiségi jogok helyi alkalmazása semmiképpen sem lehet uniformizált. Adatainkból kiviláglik, hogy több alapvető demográfiai jelenség a környezeti hatások összességének ellenáll. Az ellenállást, persze nem úgy kell érteni, hogy változatlan marad évszázadokon át, hanem úgy, hogy a különböző nemzetiségű népesség az új helyzetre eltérően, a saját logikája szerint válaszol. Nem tudjuk előre meghatározni, hogy valamilyen társadalmi-gazdasági változás hosszabb távon milyen változásokat idéz elő a német, a délszláv vagy éppen a szlovák népesedésben. De a múltra vonatkozó ismereteink alapján, valamint az új adatok tükrében mondhatjuk, magatartásuk kiszámíthatóbb lesz.

BOTLIK JÓZSEF

Egyenrangúan a magyarokkal

Megyénk nemzetiségi lakosságának élet- és munkakörülményeiben, anyagi helyzetében, társadalmi és politikai közérzetében, a szocializmushoz való tartozás érzésében, kulturális életében, a más nemzetiségekhez való viszonyában jelentős fejlődés ment végbe, és ez meghatározza a következő évek mozgásának fő tendenciait is. Az elmúlt évek fejlődésének következtében ma már nincsenek megyénkben feszítő erejű megoldatlan kérdések, ilyen igényeket a vizsgálat sem tárt fel – összegezték az 1957 és 1969 közötti több mint egy évtized eredményeit.

Komárom megye adottságaiból adódóan a nemzetiségi lakosság nagy része a szocialista iparból él. A férfiak 50–52 százaléka a bányászatban, az építő-, illetve építőanyag-iparban dolgozik. Az elmúlt másfél évtizedben – élve a kínálkozó lehetőséggekkel –, a korábban nem dolgozó nők közül gyarapodott az iparban munkát vállalók száma. A termelőszövetkezeti tagság mintegy 8 százaleka nemzetiségi tag, ezen belül a szlovákok 5, a németek 3 százaleka.

A nemzetisegi lakosság életszínvonala – különösen az elmult két évtizedben – a magyar lakosságéhoz hasonlóan kedvezően alakult. Községeink itt településcsoportokkal, utcasorokkal bővültek, amelyek egészségügyi, szociális és kommunális ellátottsága megegyezik a magyar falvakéval. 1960 és 1977 között a nemzetiségi községekben 3058 családi ház épült (a németek lakta településeken 1967, a szlovákokéban 1091). Különösen az utóbbi évtizedben a legtöbb családi ház már kétszintes, három-, négy-, sőt az ötszobás sem ritka, két fürdőszobával, központifűtéssel, garázzsal. A lakások jol felszereltek. Az 1978-as felmérés szerint azok 85–90 százalékában megtalálhatók voltak a legfontosabb háztartási kisgépek. A rádió val, televízióval való ellatottságuk alig marad alatta a városi átlagnak, sőt több községben elerte, illetve túlhaladta azt (Tardosbánya, Kesztölc, Tarján). Figyelemre melto, hogy az 1982. évi nemzetiségi

hét alkalmával rendezett engedményes vásár során a nemzetiségi falvakban közel ezer rádiókészüléket vásároltak. Különösen nagy érdeklődéssel hallgatják a nemzetiségi műsorokat, panaszuk, hogy a vételi lehetőségek gyakran gyengék. A családok 5–5,5 százaléka rendelkezik személygépkocsival.

Rendszeresen javul a nemzetiségi községek ellátása. A települések 82 százalékában helyben van a körzeti orvos, s az egy orvosi körzetre jutó lélekszám alig haladja meg a 2200-at (a megyei átlag 2680). Valamennyi községben működik orvosi rendelő, a terhes anyák számára tanácsadóval. A nemzetiségi települések lakói – a felmérés tapasztalatai szerint – a szakrendelői és a kórházi ellátással, a terhesgondozással, annak színvonalával – néhány szervezési és közlekedési gondtól eltekintve –, általában elégedettek. A falvak egy részében azonban még nem megoldott a fogászati és az iskolafogászati ellátás, erről az illetékeseknek intézkednie kell. A nemzetiségi községek tanácsai nagy figyelmet fordítanak a rendszeres és folyamatos szociálpolitikai munkára. Törődnek az ellátatlan gondozásra szorulókkal, öt szlovák és négy németek lakta településen létesítettek öregek napközi otthonát az utóbbi évtizedben 150, illetve 120 férőhellyel. Az utóbbi évtizedben növekedett a rendszeres és rendkívüli segélyek összege, amelyek nagysága eléri, illetve meghaladja az országos átlagot. Az életfeltételek változása, az egészségügyi ellátás javulása feltétlenül hozzájárult a nemzetiségi községekben is az átlagéletkor emelkedéséhez, a születések számának növekedéséhez és a csecsemőhalálozás jelentős csökkenéséhez.

Komárom megye németek és szlovákok által lakott községeinek közlekedése jó, az útviszonyok általában kielégítőek. Különösen az utóbbi évtizedben meggyorsult a járdaépítés, amelyet kizárólag társadalmi munkában végez el a nemzetiségi községek lakossága. Az autóbuszjáratokkal a települések közel 80 százalékában elégedettek, a többiben is csak a járatok kisebb mértékű gyarapítását kérik, különösen a kisközségekben. Valamennyi falu villamosított, a közvilágítás azonban igen szórt képet mutat. Az 1978-as felméréskor a helyi tanácsok 35 százalékában jónak, 46,5 százalékban közepesnek, 18,5 százalékában gyengének minősítették.

A legnagyobb gondot a vízellátás okozza, amely azonban nemcsak a nemzetiségi községek gondja Komárom megyében. Több helyütt – például Kesztölcön – a megyei, a helyi tanácsok az országos vízügyi szervekkel együttműködve és a helyi lakosság társadalmi munkáját igénybe véve részben törpevízművekkel, részben regionális vízhálózat kiépítésével oldják meg a lakosság egészséges,

vezetékes ivóvízzel való ellátását. Tarjánban, Vértesszőlősön és másutt bevezették az intézményes szemétszállítást.

A nemzetiségi falvak kereskedelmi ellátottsaga is megfelelő, különösen az utóbbi másfél évtizedben számos új üzlet, vendéglátóhely épült. Több helyütt szakboltokat is kialakítottak. Az elmúlt két esztendőben gyarapodott például egy-egy ABC-áruházzal Vértessomló, Tardosbánya, Kesztölc. Ezek a kereskedelmi egységek és a nemzetiségi falvakhoz közeli városok jó feltételeket teremtenek a bevásarlásokhoz.

A Komárom megyében élő nemzetiségiek hosszú idő óta sokat tesznek lakóhelyük csinosításáért, gyarapításáért. Szívesen végeznek társadalmi munkát, amelynek értéke évente több százezer forint, több községben eléri, illetve jelentősen meghaladja az egy-két millió forintot. A nyolcvanas évek elején például Bajon, Tardosbányán, Tarjánban évi átlagban kettő-kettő millió, Kecskéden 1,3 millió forint értékű önzetlen munkával csinosították az emberek lakóhelyüket.

KOMÁROM MEGYEI DOLGOZÓK LAPJA.
1983. SZEPTEMBER 15-I SZ.

KRUPA ANDRÁS

A nemzetiségi lét Békésben

Békés megyében – történeti, népmozgalmi okok következtében – szinte valamennyi hazánkban élő nemzetiség megtalálható. A legnagyobb számban a szlovákok, utánuk a románok következnek, s napjainkban viszonylag kis létszám a szerbeké és a németeké.

A felszabadulásig a megye nemzetiségi képe lényegében nem változott, a két világháború közötti soviniszta szellemiség és politika számszerűen csökkentette ugyan némiképp a nemzetiségek arányát, de összességében nem hozott módosulást. A potsdami szerződések értelmében a megye német lakosságának nagyobb részét kitelepítették, s a szlovák lakosság jelentős hányada a lakosságcsere következtében Csehszlovákiába települt. Ezáltal a nemzetiségi helységek korábban zárt, egytömbű lakossága etnikailag fellazult és szórványnépességgé alakult át. Az ittmaradt nemzetiségek egy ideig visszahúzódtak, bezárkóztak, a megcsonkult közösségek keresték a helyüket. Az 50-es és 60-as években kétirányú magatartás formalódott ki. A nemzetiségek egy részénél (különösen a szlovákoknál és németeknél, de hellyel-közzel a szerbeknél, románoknál is) paradox módon – mintegy a szocialista nemzetiségi politikai törekvések ellenére, ráadásul szinte belső igényként – egyfajta erőteljes asszimilálódási hajlam, a nemzetiségi állapotból való „kibújás" folyamata regisztrálható, míg a másik résznél – éppen a nemzetiségi politikai intézkedések egyre nyilvánvalóbb hatásaként – magas szintű vitalitás és tevékenység bontott szárnyat. Békés megyében a nemzetiségi lakossággal – mint a szocialista haza egyenjogú állampolgaraival – való törődés permanens jellegű. A Békés megyei párt- és tanácsi testületek rendszeresen napirendre tűzik a nemzetiségek helyzetének vizsgálatát, s a feladatokról határozatokat hoznak. A megyei szerveknek ez az állandó figyelme jelentős eredményekhez vezetett a nemzetiségi politika gyakorlati megvalósítása terén.

A mai nemzetiségi lakosság szülőföldjének, hazájának tekinti ezt a tájat, ragaszkodik hozzá, tenni is akar érte. Nem kíván elszigetelődni, befelé fordulni, elkülönülni. Ugyanakkor mindegyik itt élő nemzetiség egy-egy határainkon kívül élő nemzet sajátos része. Érzelmi, történeti kötelék, kulturális hagyomány fűzi őket anyanemzetükhöz. Ezt a kapcsolattartást a megyei szervek támogatják, s így alkotják a barátság, az együttműködés hídját a szomszédos országokkal a Békés megyeiek is.

IGÉNYEK ÉS SZÜKSÉGLETEK

A nemzetiségi népesség azonban a mindennapi életben nem mindig használja fel a nemzetiségi léttel összefüggő lehetőségeket; igényei sokszor alatta maradnak a vártnak. Ezért Békés megyében a nemzetiségi politikai gyakorlat a kulturális tevékenység terén - helyesen - nem azonosítja a nemzetiségek aktuális igényeit és a valódi nemzetiségi szükségletet. Azaz: a feladatokat, tennivalókat a *tényleges szükségletek* alapján hajtják végre.

A hagyományos népi közösségek felbomlása, a civilizációs, urbanizációs hatások és a megyén belül végbement népmozgalom következtében (nem beszélve a nagymérvű megyén kívüli munkavállalásról, elvándorlásról) sok nemzetiségi lakosban elhalt az anyanyelv ismerete. Ezért közülük sokan a népszámláláskor már nem választották az eredeti anyanyelvüket. Az alkotmány nyújtotta jogok azonban lehetővé teszik, hogy azokat is nemzetiségieknek tekintsük, akik nyelvileg ugyan kiváltak, de kultúrájukban, népi tradíciójukban, érzelemvilágukban, tudati magatartásukban a nemzetiség jegyeit hordozzák magukban.

Az 1980-as népszámlálás adatai szerint Békés megyében a lakosság 3,7%-a vallotta magát nemzetiségi anyanyelvűnek. Ám a fentiek szellemében a megyei tanács nemzetiségi albizottsága joggal állapította meg, hogy 1982-ben a népesség 12-15%-a tartozik valamelyik nemzetiséghez. Így az ország szlovák lakosságának 51,8%-a, a románokénak pedig 69,1%-a él Békés megyében. A nemzetiségiek ellátása természetesen a nagyobb számok figyelembevételével történik.

ELÖREGEDÉS

A megyebeli nemzetiségi lakosok körében megfigyelhető az elöregedés tendenciája is. 1970-ben az összlakosság 21,1%-a volt 14 éven aluli. A nemzetiségek körében ez az arány jóval alacsonyabb (szlovák: 7, német: 3,2, szerb: 9,8). Legjobb a románoké: 18,4%. A hatvan éven felüliek a megyében csupán 18,9%-ot alkottak, de a nemzetiségeknél – kivéve ugyancsak a románokat – ez a korcsoport a legnagyobb arányú. Különösen feltűnő az öregek nagy száma a szlovákoknál és a németeknél. Persze, ezek az adatok nem feltétlenül az öregedés mutatói, hanem inkább az anyanyelvhez való viszony kifejezői. Tükrözik nyilván a falu elöregedésének országos képét is, de főként azt jelzik, hogy a nemzetiség legöntudatosabb tagjai milyen korúak.

A román tannyelvű óvodába például azért járatjak jelentősebb számban a gyerekeiket a szülők, mert a fiatalabb román korosztály is nagyobb arányú. A szlovákoknál inkább a (magyar mellett) nemzetiségi nyelvet is oktató óvodák, iskolák a népszerűbbek, mert az ilyen korú szülők szlovák anyanyelvi szintje fejletlenebb. Hogy mégis szükségesnek tartják őseik nyelvének elsajátítását, magyarázható azzal is, hogy a hagyomány tisztelete kedvéért teszik, de lehetséges, hogy azért is tanittatják szlovák nyelvre a gyermeküket, mert a szlovák szláv nyelv, s ismerete később segit az orosz nyelv megtanulásában. A német ajkúaknál is van ilyen motiváció: a német nemzetiségi lét biztositásán túl egy világnyelv tudását is jelenti.

INTEGRÁCIÓ ÉS URBANIZÁCIÓ

A nemzetiségi népesség döntő többsége korábban a parasztsághoz tartozott. Markáns réteget képezett náluk a föld nélküli, illetve a szegényparasztság. Békéscsabán a kisszámú munkásság egy része közülük verbuválódott. Értelmiségük magyarrá asszimilálódott. Ennek ellenére Békés megyében szinte mindegyik korszakban akadt néhány olyan nemzetiségi származású értelmiségi – különösen a szlovákoknál –, aki kutatta történetüket, népéletüket, s munkáit anyanyelven publikálta is (például Haán Lajos), megalapozván vele a mai nemzetiségi néprajzi, honismereti feltáró tevékenységet. A nemzetiségek osztályhelyzetéből következett az is, hogy nagy számban vettek részt a korai magyar agrárszocialista mozgalmakban (Battonya). A magyarországi parasztság egységes pártjának létrehozásán fáradozó Áchim L. András követői között a me-

gye valamennyi nemzetiségének a képviselőit megtaláljuk. A nemzetiségi dolgozók a forradalmi munkásmozgalom egyik tömegbázisát alkották. A Magyar Kommunista Párt számos vezető egyénisége Békés megyei nemzetiségi eredetű.

A felszabadulás óta a nemzetiségek osztálystruktúrája jelentősen megváltozott. Részvételük minden társadalmi rétegben arányos. A nemzetiségi egyenjogúság biztosításának alapja a gazdasági egyenjogúság. Békés megyében e téren nincs semmiféle megkülönböztetés a magyar és nemzetiségi dolgozók között. A jelenben ható többszintű *integrációs folyamat* nem oldja fel a nemzetiségi jelleget, éppen ellenkezőleg, a társadalmi és gazdasági fejlődéssel együtt ez még szabadabban bontakozhat ki. Az *urbanizációs folyamat* azonban látszólag nehezíti a nemzetiség önérvényesülésének útját, hiszen a nemzetiségiek egy része elhagyja a faluját, kiszakad a hagyományos zárt világból, legtöbbször új közösségbe, nyelvileg és kulturális vonatkozásban eltérő környezetbe kerül. De az urbanizációs hatások át- meg átszövik a helyben maradottak életét is. A kulturális ellátási feladatok emiatt új szerepkört is kapnak: meg kell oldani egyfelől azt, hogy a városba költözöttek az új nyelvi, művelődési környezetben is ápolhassák nemzetiségi kultúrájukat, jogaikat, s erőfeszítést kell tenni, hogy ezek a személyek a nemzetiség szempontjából ne kallódjanak el. Másrészt az urbanizáció áldásait (technikai eszközök, személygépkocsi, lakáskultúra, központi kultúrahordozó eszközök stb.) a helyben maradt nemzetiségi népesség művelődésének magasabb fokra való emelésére kell felhasználniuk. Annál is inkább, mert például a nemzetiségek lakta helységekben, a rádió és a televízió minden lakásba eljutott, mindennapos jelenség. A televíziónézés amúgy is különösen kedvelt időtöltése a nemzetiségi lakosságnak. Ezért külön kell üdvözölni a magyar televízió nemzetiségi nyelvű programját. Ezzel együtt zömükben a magyar nyelvű műsor nézői (a románok is, noha a romániai televízió adásait is nézhetik). A televízió akarva-akaratlanul tehát a kétnyelvűség elterjedésének, a nyelvi váltásnak az egyik előidézője, „tudatalatti" mozgatója.

VEGYES HÁZASSÁGOK

A nyelvi váltáshoz hozzájárul a vegyes házasságok rohamosan növekvő száma is. A különböző nemzetiségi fiatalok egymáshoz közeledésének alapját végső soron a szocialista társadalom elvei teremtették meg, amelyek nem tűrik meg a faji, nyelvi megkülönböztе-

tést. Ilyen értelemben a vegyes házasságok gyakorlata a nemzetiségek egyenjogúságának a társadalom, a közvélemény, az adott közösségek részéről történő elismerését is példázza. Régebben a családon belül mindig az „erősebb" házastárs nyelvét használták, tehát a magyar férjnek szlovákul kellett beszélnie, ha szlovák felesége és környezete nagyobb befolyással rendelkezett. Napjainkban a magyar nyelv lett a közös érintkezés eszköze. Eleken megfigyeltük, hogy a román-szlovák, román-német vegyes házasságoknál sem az egyik, sem a másik fél nyelvét nem használják, hanem helyébe a harmadik: a magyar nyelv került.

Ilyen háttérrel *az anyanyelvi iskolai oktatás fontossága* még inkább súlyt kap. Nemcsak azért, mert nélkülözhetetlen feltétele a nemzetiségi kultúra fejlődésének és az eredményes közéleti működésnek, hanem azáltal, hogy a nemzetiség fiatal nemzedékére hat, a nemzetiségi lét fennmaradásának is az eszköze. A nemzetiségi iskolák felelősségе nagy: meg kell tanítaniuk a tanulókat az anyanyelvükön való beszédre, ugyanakkor olyan értékű tudást is át kell adniuk, mint a magyar nyelvű iskolák, nehogy tanítványaik bárhol is hátrányt szenvedjenek. Egyúttal nemcsak nemzetiségi oktatási bázisok, hanem szélesebb értelemben közművelődési feladatkörük is van. Ezek az összetett követelmények megnehezítik a nemzetiségi iskolák helyzetét. Eredményes munkálkodásukat viszont tanúsítja, hogy az elmúlt évtizedben nemhogy csökkent, hanem emelkedett a tanulói létszámuk. A nemzetiségi tannyelvű általános iskolákban: 1969-ben 1165 tanuló, 1982-ben 1224 tanuló, a nemzetiségi nyelvet oktató általános iskolákban: 1969-ben 2067 tanuló, 1982-ben 3054 tanuló volt. A román és a szlovák gimnáziumban is emelkedésről szólhatunk: 1969-ben 151, 1982-ben 286 tanuló.

A közművelődés számos területén maga a nemzetiség is nagy ambícióval vesz részt a munkában, sokszor aktív kezdeményezőként lép fel. A közművelődésnek ezek a síkjai azok, ahol a nemzetiség egy-egy csoportja valóban mint nemzetiségi aktivizálódik, nyilvánosan is vállalja nemzetiségi voltát, származását, és *büszke is ilyenkor a nemzetiségi létére.* Még ha anyanyelvét vonakodva használja is, mert nincs meg a kellő nyelvi pallérozottsága, a népi hagyományrendszerében otthon van, azt a sajátjának érzi. Ha a mai életébe már nem is akarja szervesen beépíteni, a feldolgozáskor azonosul a tradíció szellemével.

A közművelődés népi hagyományápolása, kivált a folklóré, elsősorban a nyelvjárás felfrissítésével jár együtt, a következő lépés megtételét, a köznyelvi beszéd elsajátítása iránti igényt azonban nem éleszti. Nem vezet el tehát a tudatos nyelvápoláshoz, bár a nemzetiségi tudat fenntartását, a népi tradicionális elemek megőrzését elvégzi.

A közművelődési tevékenység gerincét a nemzetiségek népművészeti csoportjai jelentik. Kedveltek a himzőkörök, a nemzetiségi pávakörök is. (Ez nemcsak Békés megyei jelenség, országosan korábban ezek lettek a nemzetiségi kultúrának mintegy a reprezentánsai.) Békés megyében a nemzetiségiek intézményhálózata megfelelő. Tótkomlóson szép új művelődési ház, Battonyán korszerű könyvtár és sportpalota jelzi a nemzetiségek iránti gondoskodás kiemelt voltát. A szlovákok, a románok népi tájházai, a múzeumok gazdag nemzetiségi gyűjteményei az intézmény szerű tudományos hagyományőrzés fontos bázisai. A Tudományos Ismeretterjesztő Társulat Békés megyei szervezete a 60-as évek óta rendszeresen anyanyelven adja közre az ismereteket a nemzetiségek körében szervezett előadásokon. Évente témajavaslatot is kiad a nemzetiségek anyanyelvén. Az ismeretterjesztésben is a legnagyobb nehézséget az anyanyelv magasabb szintű tudásának hiánya okozza, mert az ismeretterjesztő rendezvények nyelvezetét népszerűsítő fokon sem lehet elválasztani bizonyos mennyiségű szakszókincstől. Emiatt a legtöbb előadást két nyelven tartják. Így a fogalmak tisztázódnak, ezáltal pedig az anyanyelven való pontosabb önkifejezésre sarkallnak.

Békés megyében az elmúlt évtizedben fellendült a nemzetiségek népi kultúrájat, a szocialista életformába való beilleszkedésüket kutató munka is. A „Békési Élet" megyei tudományos folyóirat rendszeresen jelentet meg a nemzetiségek történetével, hagyományával foglalkozó tanulmányokat. Jelentkeztek anyanyelven alkotó költők, nemzetiségi származású festők is. Lassan gyarapodik a nemzetiségek korábban vékony értelmiségi rétege.

„INKÁBB TÚLOZZUK EL..."

A művelődési szükségletek kielégítése elválaszthatatlan összefüggésben van a nemzetiségek közéletiségével és jogainak széles körű gyakorlásával. Ez a „szervezett közéletiség", miként Balogh Edgar

nevezte, biztosítja az egyenjogúság érvényesítését. Biztosítékot jelent az is, hogy minden szintű közéleti, állami fórumon, ahol mindenről döntenek, a nemzetiségek arányának megfelelő személyi képviseletet találunk. Hasonlóképpen az egyenjogúság elismerését igazolják az olyan, látszólag formainak tűnő intézkedések, mint a hivatalok kétnyelvű feliratai, illetve a helységnévtáblák két- vagy háromnyelvű falunevei.

Békés megyében a nemzetiségek teljes állampolgári egyenjogúságának megvalósítását Lenin szavai szerint értelmezik: „... a nemzeti kisebbséggel tanúsított engedékenységet és békülékenységet az adott esetben inkább túlozzuk el, mint megfordítva".

JAKAB RÓBERTNÉ–STARK FERENC

Nemzetiségi oktatásunk

A nemzetiségi kérdésnek a magyarországi köznevelésben és közoktatásban betöltött szerepét egész társadalmunk szocialista, internacionalista nevelésének feladata határozza meg. Ennek egyik próbaköve pedig éppen a nemzetiségekkel való törődés, amire társadalmunkat – egyebek között – a magyar népnek és a vele együtt élő nemzetiségek anyanemzeteinek közös célja, baráti kapcsolata is kötelezi. Eddigi ez irányú törekvéseinket az európai biztonsági és együttműködési értekezlet záróokmányában foglaltak is megerősítik.

Oktatási kormányzatunk a nemzetiségi iskolák elsőrendű feladatává *az anyanyelv irodalmi szintű elsajátíttatását* teszi. A magyarországi nemzetiségi lakosság túlnyomó többsége ugyanis nem az irodalmi nyelvet, hanem annak a betelepülésekor magával hozott dialektusait beszéli. Ennek különböző okai vannak. Egyes településeken a múltban teljesen hiányzott az anyanyelvi oktatás; az egyházi irányítás alatt álló iskolákban gyakran a nyelvjárást ápolták (a szlovén falvak iskoláiban pl. a regionális „vend" nyelvet tanították). Az anyanyelv irodalmi szintű elsajátítását olyan alapvető eszköznek tekintjük, amelynek meghatározó szerepe van a nemzetiségi lét kiteljesedésében és a nemzetiségi tudat fejlesztésében.

Hazánkban a felszabadulás óta *állami iskolai hálózat* gondoskodik a nemzetiségi oktatási szükségletek kielégítéséről. Ez a hálózat iskola előtti képzésből (óvoda), általános iskolákból (6–14. évig), gimnáziumokból és szakközépiskolákból (14–18. életévig), valamint főiskolai és egyetemi pedagógusképzésből áll. A magyarországi közoktatás rendszeréről szóló 1961. évi III. törvény értelmében nemzetiségi nyelvet oktató óvodát, általános iskolát, illetve tanulócsoportot létesítenek minden olyan településen, ahol 15 gyermek szülője azt igényli, azonban sok esetben 4–5 tanuló számára is megszervezik, illetve fenntartják a nemzetiségi oktatást.

Viszonyainknak megfelelően kétfele nemzetiségi óvodát és általános iskolát alakítottunk ki. Az egyik típus az un. *tannyelvű vagy kettesnyelvű* nemzetiségi óvoda, illetve iskola. Ebben a foglalkozások, illetve az oktatás a tantárgyak felében anyanyelven, felében magyarul folyik. Az anyanyelvű, illetve a nemzetiségi gimnáziumokban a magyar nyelvű tantárgyak aránya is hasonló. A magyarul tanított tantárgyak fogalomrendszerét, szakkifejezéseit azonban mind az általános iskolában, mind a gimnáziumban anyanyelven is tanítják.

A másik típus a nyelvoktató iskola, amelyben az oktatás magyar nyelvű, az I–II. osztályban heti három, a III–IV. osztályban heti négy nemzetiségi nyelvórával.

A nemzetiségi *pedagógusok képzése* óvónői szakközépiskolákban, a főiskolákon és egyetemeken folyik. Államunk hatékony intézkedéseket tett a nemzetiségi oktatás továbbfejlesztésére: növelte a pedagógusképző főiskolákra felvehető nemzetiségi hallgatók keretszámát, korszerűsítette a képzést, a nemzetiségi nyelveken oktató pedagógusok számára 10, illetve 5%-os bérpótlékot vezetett be, az OPI-ban nemzetiségi osztályt létesített. Az alsó-, közép- és felsőfokú nemzetiségi oktatás összehangolt irányításának érdekében 1975-ben az Oktatási Minisztérium testületeként Nemzetiségi Oktatási Bizottság létesült, amely közvetlenül az államtitkár irányításával működik. A bizottság munkájában mindazok részt vesznek, akikre a nemzetiségi anyanyelvi oktatásban feladat hárul. A bizottság közvetlen kapcsolatban áll a nemzetiségek kollektív jogait, érdekeit képviselő nemzetiségi szövetségekkel, kéri és figyelembe veszi észrevételeiket, javaslataikat, tennivalóit velük szoros összhangban határozza meg.

Érthető, hogy a nemzetiségi nyelven is oktató óvodák, általános iskolák, gimnáziumok tanulóinak száma – az 50-es évek végén tapasztalt átmeneti visszaesés után – növekvő tendenciát mutat. Csupán az utóbbi étvizedben az óvodai és általános iskolai nyelvoktatásban részt vevők, valamint a nemzetiségi gimnáziumokban tanulók száma 48%-kal növekedett, a nemzetiségi oktatási intézmények 63%-kal, és 46%-kal a nemzetiségi intézményekben oktató pedagógusok száma.

Oktatási kormányzatunk az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata (a nevelésnek a nemzetek közötti baráti kapcsolatok kifejlődésének elősegítására, az emberi személyiség teljes kibontakoztatására, valamint az emberi jogok és alapvető szabadságok tiszteletben tartásának megerősítésére kell irányulnia...") szellemében határozta meg a nemzetiségi oktató-nevelő munka célját, feladatát.

Kimondta, hogy „a magyarországi nemzetiségi oktatás, nevelés a Magyar Népköztársaság oktatási-nevelési rendszerében, annak szerves részeként valósul meg". Alapelveit, általános célját és feladatait az 1961. évi III. törvény tartalmazza.

A nemzetiségek oktatásának, nevelésének ezen belül sajátos célja, hogy

– biztosítsa a délszláv – horvát, szerb, szlovén –, német, román, szlovák nemzetiségű tanulók anyanyelvű oktatását, nevelését;

– szilárdan alapozza meg, és sokoldalúan bontakoztassa ki a tanulókban annak tudatát, hogy szocialista hazájuknak, a Magyar Népköztársaságnak délszláv – horvát, szerb, szlovén –, német, román, szlovák nemzetiségű, *egyenjogú* állampolgárai;

– építse ki, tartsa ébren a tanulókban az igényt, és alakítsa ki a készséget, hogy anyanyelvüket és a magyar nyelvet magas színvonalon tudják használni;

– nyújtson számukra korszerű anyanyelvi és ezen alapuló irodalmi alapműveltséget, tegye képessé őket arra, hogy önművelés útján anyanyelvükön is fejleszthessék általános műveltségüket.

– neveljen anyanyelvi kultúrájuk szeretetére, megbecsülésére, nyújtson elsajátításához kellő ismeretanyagot, mozdítsa elő haladó hagyományaik megőrzését, mélyítse el a kultúrájukhoz, nyelvükhöz való ragaszkodást;

– fejlessze ki és erősítse a tanulókban azt a törekvést, hogy szolgálják a népek barátságának, internacionalista összefogásának eszméjét.

A fenti célok megvalósulását a korábban már vázolt magyarországi nemzetiségi viszonyok, ezen belül a nemzetiségeink által beszélt nyelvek állapota, az iskolába kerülő gyermekek nyelvismerete jelentősen befolyásolja.

Oktatási kormányzatunk a nemzetiségi *pedagógusképzés* fejlesztésére is jelentős erőfeszítéseket tesz. E területen komoly segítség, hogy *bilaterális egyezmények* alapján – amelyek többségükben a szomszédos országokban élő magyarok kulturális és oktatási ellátását is segítik – pedagógusainknak rendszeresen módjuk van részt venni az anyanyelvük szerinti országokban szervezett nyári nyelvtanfolyamokon, s nem kevésbé jelentős tényező a kiváló külföldi nyelvpedagógusok közreműködése a hazai továbbképzésben. Ugyancsak kétoldalú államközi egyezmények teszik lehetővé, hogy nemzetiségi fiatalok – legjelentősebb számban pedagógusjelöltek – az anyanyelvük szerinti országban részesüljenek teljes vagy részleges felsőfokú képzésben. Ez pedig az irodalmi nyelvet jól ismerő nemzetiségi értelmiségiek – ezen belül a pedagógusok – számának

növeléset eredményezi. Tapasztalataink alapján alakult ki az a meggyőződésünk, hogy a nemzetiségi pedagógusok megfelelő színvonalú képzése az anyanemzetek hathatós támogatása nélkül nem megoldható.

A nemzetiségi oktatás teljes értékű funkcionálásához, továbbfejlesztéséhez nagymértékben járul hozzá az adott szocialista országokkal való szerves együttműködés. Vonatkozik ez a pedagógusképzésen és -továbbképzésen túl a tankönyvkiadásra, a tankönyvcserére, az oktatás és nevelés szinte valamennyi területére. Mindennek oktatási, nevelési munkánkban jelentkező közvetlen, gyakorlati hasznosságán túl jelentős hatása van a nemzetiségi tudat fejlődésére, internacionalista vonásainak kialakulására, hiszen csak a szellemi javak nemzetek közötti egyre intenzívebb cseréjéből lehet megfelelő szinten maradéktalanul kielégíteni — nálunk és a szomszédos országokban egyaránt — a nemzetiségi lakosság kulturális igényeit.

Az oktatás tartalma, formái, keretei világszerte gyorsan változnak. A változás-változtatás szükségszerű. Céljainknak azonban vannak állandó jellemzői, amelyek egységesek szocialista iskolarendszerünkben. Ezek, *olyan ember nevelése, akit sokoldalúsága alkotó emberré tesz*, képessé arra, hogy a közösség tagjaként *a társadalom egészével összhangban tudatosan alakítsa a természeti-társadalmi feltételeket.*

Iskolai és iskolán kívüli nevelésünknek célja tehát, hogy korszerű műveltséggel rendelkező, világképét öntevékenyen építő embert formáljon, akiben él az alakuló valóság átélésének igénye. Így az iskola feladata — a nemzetiségi iskoláé is — többek között, hogy az önmegvalósítás folyamatában komoly támpontot nyújtson a tényekkel, a valósággal való ismerkedésben, kezdve ezt önmagunk és környezetünk megismerésével. Ebből következik a nemzetiségi iskolának a feladata, hogy nemzetiségüket öntudatosan vállaló embereket neveljen, akik ismerik saját nemzetük, nemzetiségük, a velük egy hazában élő nemzet műveltségét, multját, jelenét, azt, ami a két (vagy több) szomszédos és éppen ezért egymásra utalt népet összeköti, ami azonos vagy hasonló. E feladat teljesítését a tantervek tartalmának kialakításával, a műveltségtartalom kiválasztásával is szolgálni szándékozzuk.

A teljesség igénye nélkül, álljon itt csupán *néhány példa.* Nemzetiségi tanítási nyelvű általános iskoláinkban és gimnáziumainkban az egyébként érvényben lévő *történelem- és földrajz*tankönyvek mellett „kiegészítő" történelmet és földrajzot is tanítunk. A kiegészítő tankönyvek minden nemzetiség nyelvén az eddiginél több és

rendszerezettebb ismeretet nyújtanak az adott ország földrajzából és történelméből, valamint az adott magyarországi nemzetiség történetéből. Ez is a nemzeti, nemzetiségi *önismeret, öntudat* elmélyítéséhez járul hozzá. A tanulók olyan törekvések történeti anyagait ismerik meg, amelyek célja a Duna menti népek kölcsönös megismerése, megbecsülése és összefogása volt. Elvünk: a multbeli ellentéteket nem elhallgatni kell, hanem feltárni és értelmezni az elmélyült és tartós kapcsolatok érdekében. A múlt tanításánál nem beszélhetünk „kettős (vagy többszörös) igazságról", mint ahogy „valójában csak egyetlenegy nemzetköziség van: önfeláldozó munka a forradalmi mozgalom és a forradalmi harc fejlesztése érdekében *saját* országunkban, *s ugyanennek a harcnak*, ugyanennek az irányvonalnak és *csakis ennek* a támogatása [. . .] kivétel nélkül *minden* országban". (*Lenin* Összes Művei. 31. köt. Kossuth Könyvkiadó 1972. 168–169. old.)

Mind a nemzetiségek társadalmi integrálódásának, mind pedig a nemzetek közötti kapcsolatépítő szerepünknek szempontjából nagy jelentőséget tulajdonítunk annak, hogy a felnövekvő generáció tanulmányai során kellő mélységben ismerje meg *a magyar és a szomszéd népek évszázados történelmi és kulturális kapcsolatait.*

A 6–10. éves korosztály nyelvi, irodalmi, olvasási, környezetismereti tananyagában minden nemzetiség tantervében szerepelnek az adott nemzet népköltészeti alkotásai és olyan művek, amelyek a török hódoltság, a Rákóczi-szabadságharc idejét idézve minden esetben a különböző nemzetiségűek összefogását is tanúsító ismereteket nyújtanak, a közvetett esztetikai élmény útján érzelmileg a népek barátságának elmélyítésére hangolnak.

A 10–14. éves korosztály tananyagában ilyen részek szerepelnek például a *horvát-szerb* tantervben: „tartalmi és formai hasonlóságok a szomszéd népek mesekincsében: a magyarországi delszlavok, romanok, németek, szlovákok népköltészete". A *szlovák* nyelv és irodalom tanterve a jellegzetes nemzetiségi környezet bemutatását, hazánk többnemzetiségű állampolgárai közös tevékenységének, a magyarországi szlovák népszokásoknak rajzát írja elő. Ezen túl párhuzamot von például Janko Kral' szlovák költő és Petőfi Sándor szabadságvágya, Andrej Sladkovič „Detvan" és Arany János „Toldi" című elbeszélő költeménye között, kiemeli Ady Endre és P. O. Hviezdoslav eszmei találkozásának jelentőségét. A *román* nyelvű tantervek a közös összefogást hangsúlyozzák a Horia, Closca, Crisan-féle jobbágyfelkelésben, foglalkoznak Bartókkal és a román zenével, Kossuth és Balcescu kapcsolatával. A *német* nyelvű tantervek tartalmazzák Goethe, Schiller életművének, Lenau élete

nek magyarországi vonatkozását is, előírják a magyarországi németség népköltészete jellemzőinek ismeretét.

Összetettebben jelentkezik a kapcsolatok tanításának kérdése *a nemzetiségi gimnáziumok* tananyagaiban, tantervi feladataiban és követelményeiben. A *horvát-szerb* gimnáziumi tanterv például rámutat, hogy a kölcsönös kulturális érintkezés a középkortól napjainkig tart, hogy a reneszánsz korban rendkívül erős szálak kapcsolták össze a horvát és a magyar kultúrát. Mátyás király udvarában például egész sor horvátországi és dalmáciai humanista élt és dolgozott. Megint más jellegű közös szálakra utal Janus Pannonius humanista költő élete. A török uralom elleni közös harcok hőseiről szóló népi és szépirodalmi alkotások elemzésekor a tanterv rámutat népeink történelmi érdekazonosságára. Megfelelő értékelést kap a romantika korától kezdődő aktív műfordítói tevékenység, magyar részről a délszláv népköltészet iránt kibontakozó érdeklődés, ennek hatása a klasszikus magyar költők életművére, szerb részről pedig a magyar irodalmi alkotások első jelentős fordítójának, Jovan Jovanović Zmajnak rendkívül aktív kapcsolatai a magyar irodalommal. (Minderre azért is lényeges rámutatni, mert olyan korról van szó, amikor az osztrák uralkodó körök, a magyar és a szerb soviniszta burzsoázia arra törekedett, hogy a két népet szembeállítsa egymással.) A realizmus korának írói közül Jakov Ignjatović kap a tananyagban különleges szerepet. A 48-as szabadságharc idején Ignjatović szerb létére honvédhuszárként harcolt a magyar seregben. Emlékirataiban a magyar irodalom több alakját köztük Petőfit is megörökítette. A XX. század nagy írói közül a tanterv Miroslav Krleža életművének magyar vonatkozásait domborítja ki.

A szlovák nyelv és irodalom tanterve is állandó párhuzamot von a két kultúra, a két irodalom fejlődése között. Csupán néhány példa a tantervi utasítás szövegéből: „A tanulók látni fogják, hogy a magyar középnemesség és a szlovák polgári értelmiség között dúló harc 1848-ban tetőzött, a szlovák népies nemzeti iránynak és a modern szlovák irodalomnak a megteremtői fegyverrel a kezükben harcoltak a magyar szabadságharc ellen. Ennek ellenére a korszak irodalmában számos összefüggés található: kölcsönhatások, személyes kapcsolatok, a két nép közös múltja, a múlt közös harcai következtében számos közös hős." A szabadságharc bukása utáni évek irodalmát taglalva kiemeli az utasítás, hogy „a korszak íróinál figyelmet kell szentelni a szlovák–magyar közeledés megnyilvánulásainak"

A nevelési célokat tekintve azonban jelentősége van minden ro-

vidébb, jelentéktelennek tűnő megjegyzésnek is. Például: „Hasonlíttassa össze a szaktanár Krasko és Ady szimbolizmusát", vagy „Vegyék észre a tanulók Wolker és József Attila költeszetének rokonvonásait", ... mutassunk rá a két nemzet irodalmi fejlődésében jelentkező fáziseltolódásra – például a szlovák irodalomban tudatosan jelentkezik a szocialista realizmus már a két világháború között", s ennek okaira ..." Ebben az időszakban is „lássák a tanulók a magyar és a szlovák irodalom kapcsolatait: J. Smrek és F. B. Lukáč műfordítói tevékenysége, S. Krčméry Ady-tanulmányai" stb.

Módszertani szempontból is rendkívül fontos, hogy dokumentumainkban a komparatisztika elveire s az azokból fakadó lehetőségekre irányítsuk a figyelmet. A nyelv, a nyelvtan, a stiluseszközök, az irodalomelméleti fogalmak, a stílusirányzatok, irodalmi korszakok tanításában ki kell aknázni a pozitív transzfer hatását.

Természetesen *nemcsak a nemzetiségi iskolák* tanulóit kell ebben a szellemben nevelnünk. Jelenlegi tanterveink és az évtized végén bevezetésre kerülő új iskolai dokumentumok most kialakult tartalma egyaránt bizonyítja, hogy az emberi egyenjogúság, egyenrangúság tudatának elmélyítése, az egymás kölcsönös tiszteletére, megbecsülésére nevelés, a humanista eszmék gondolati és érzelmi megalapozása a magyar tanítási nyelvű iskolák minden tantárgyának is célja.

A fentiekben a téma szűkítésével megkíséreltük, hogy vázlatos képet adjunk azon törekvéseinknek, amelyekkel hazánk az oktatás és nevelés területén a nemzetiségek egyenjogúságát biztosítja, s bemutassuk a magyarországi nemzetiségi oktatás céljait, feladatait, azt a szerepet, amit a nemzetiségi kérdés nevelési gyakorlatunkban elfoglal.

Pártunk következetes marxista leninista politikája, társadalmi életünk egészének demokratizmusa jelentős mértékben érezteti hatását a nemzetiségi lakosság körében is. Bebizonyosodott, hogy a szocialista demokratizmus az egyik leghatásosabb eszköz az örökölt nemzetiségi problémák felszámolásához.

Oktatásunknak ez a területe igen érzékeny. Ez az érzékenység bizonyítja, hogy nemzetiségi vonatkozásban tulajdonképpen nincsenek „kis" problémák. Egyetlen apró figyelmetlenség – például egy elmaradt információ a beiskolázási lehetőségekről – elegendő a sajátos jogok csorbítására, elegendő ahhoz, hogy az érintettek céljainktól, törekvéseinktől idegen tendenciákat véljenek felfedezni. Kellően körültekintő, gondos figyelmet igényel a nemzetiségi területen végzett munka minden mozzanata. Oldanunk kell a sokakban

meg meglevo tartozkodást hogy éljenek a torvényeinkben biztositott sajatos nemzetiségi jogokkal.

Úgy erezzük, *lenini nemzetiségi politikank gyakorlata*, ezen belul az oktatas-nevelés területen tett lepéseink az utobbi évtizedben a nemzetiségi kultura egyenletes szinvonal-emelkedését eredményezik. S amikor például a kis letszámú nemzetiségi csoportok önálló irodalmi tevekenységének kezdeteit nézzük – amelynek kibontakozásához az oktatasi eredmények is segítséget adtak –, ugy latjuk, megvalosuloban van Garai Gábor 1969-ben megfogalmazott óhajtása: „Hátha ezutan elindul valami, hátha végleg eltünnek a mult kultúrasorvasztó hagyományai, hatha divatba jön itt is az eleven anyanyelvü irodalom. Miért ohajtom ezt? Egyszerüen azért, mert tulajdon anyanyelvem iranti szerelmem csak úgy lehet harmonikus, ha tudom, hogy az a szarvasi kisgyerek, aki ma szlovákul tanul kenyeret kérni, holnap – miközben jó állampolgára lesz ennek a hazának – saját anyanyelvén is megismerkedik a szépség es az emberség igéivel. A lehetőség, tudom, megvan hozzá, de hogy eljenek is vele, az igényt serkenteni kell. Mert nem csupan törvényesen biztositott lehetosegek, de »jol táplált« természetes igények gyujtőfogalma is a szabadság, a nyelv, az anyanyelvi müvelodés szabadsága is."

A [illegible]
UNESCO-SZIMPÓZIONON ELHANGZOTT HOZZÁSZÓLÁS

IVAN MOKUTER

Nemzetiségi oktatásunk egyes nyelvhasználati és nyelvművelési kérdéseiről

(RÉSZLETEK)

A NEMZETISÉGI NYELVHASZNÁLAT NÉHÁNY SPECIÁLIS KÉRDÉSE

A nemzetiségi nyelvhasználat egyik érdekes részterülete a *névhasználat*. Magától értetődő, hogy ez nem lehet csupán nyelvi kérdés, hisz olyan fontos és érzékeny területeket érint, mint amilyen a nemzetiségi öntudat, s azért e kérdés az alapvető nemzetiségi politikai jogok gyakorlásával is kapcsolatos. Elfogadott és megszokott dolog, hogy a név, különösképpen a keresztnévváltozat elárulja az illető személy nemzetiségi hovatartozását, annak jelképe lehet: János, Johann, Ján, Ion, Ivan, Jovan, John, Juan, Giovani stb. egy-egy nemzetiséget, illetve rokonnépcsoportot jelöl. Az utónév (keresztnév) használatával kapcsolatos újabb állami rendelkezések már biztosítják a nemzetiségiek részére a saját nyelvű utónév használatát. Ugyanakkor az évek során meghonosodott gyakorlat tovább él, a nemzetiségi szülők zöme a magyar, ill. magyar változatú személyneveket szokta beíratni és használni, és csak a nemzetiségi nyelvhasználatban szerepelteti az utónév (keresztnév) megfelelő nemzetiségi változatát.

Az előbbiekhez közelálló, igen érzékeny nyelvhasználati kérdés a *névváltoztatás*, azaz a névmagyarosítás. A múltban a névmagyarosítás igen divatos volt, ma is viszonylagosan nagyszámú. A nemzetiségi lakosság különböző rétegei nem egyforma magatartást tanúsítanak a szóban forgó kérdésben, a legérzékenyebben reagálóktól a közömbös és passzív szemlélőig terjed az ingadozások skálája. Értheto, ha főleg a pedagogusokból álló nemzetiségi értelmiség körében és a nemzetiségi intézmények, szövetségek vezető rétegeiben ebben a kérdésben határozottabb állásfoglalást tanúsítanak.

A nemzetiségi szövetségek álláspontját a „Magyarország" című tekintélyes politikai hetilapban a következőképpen ismertették.

„A hazai nemzetiségi szövetségek ellene vannak a névváltoztatásoknak, amelyek – ha nem is nevezzük így – lényegében nevmagyarosítások. Erveik arra a valóban elismert és mindjobban érvényesülő szocialista szellemű politikára épülnek, amelyet államunk a nemzetiségekkel kapcsolatban folytat, s amelynek lényege az, hogy társadalmunknak integrans részét alkotják, életüknek sajátos színt ad nem magyar anyanyelvük és nemzetiségi kultúrájuk, művészetük. Mindezek fenntartásának és fejlesztésének támogatása proletár internacionalista kötelesség. Ennek a sajátos színnek része a nemzetiségi származást kifejező név (lehetőség szerint utónév is), megváltoztatását ezért nem helyeslik."

Jellegénél fogva az előbbiekhez közel áll a nemzetiségi helységnevek, ill. *helynévváltozatok használata*. Ha szemügyre vesszük a felszabadulás után nemzetiségi nyelveken megjelenő publikációkat, tankönyveket, azt látjuk, hogy nemzetiségeink ebben a vonatkozásban csak részben éltek természetes, alkotmányunk biztosította jogaikkal. Ezen a téren sem észleltünk egyöntetű gyakorlatot, különbségek vannak az egyes nemzetiségi nyelvek között, de egy-egy nemzetiségi nyelven belül sincs egységes eljárás. Nemzetiségi lapjaink közül például a „Narodne Novine" (horvát–szerb nyelvű) igyekszik leginkább a használatos nemzetiségi helynévváltozatokat szerepeltetni írásaiban, amíg például a német nemzetiségi lapban általában nem találni ilyeneket.

Nemzetiségi tankönyveink még néhány évvel ezelőtt is makacsul mellőzték a hazai nemzetiségi földrajzi nevek használatát, s ezzel hatottak pedagógusaink nyelvhasználatára, tanulóifjúságunk tudatformálására is. Például az 1956-os kiadású „Horvát nyelvkönyv az 5–6. osztály részére" éppen a magyarországi horvátokról szóló „Podunavski Hrvati" c. szövegben (126–127. old.) csak magyar változatban közli a horvátlakta helységeket: Alsószentmárton, Kátoly, Hercegszántó. Ezzel szemben az említett községek horvát és szerb lakosainak, s ugyanúgy a szélesebb nemzetiségi környezetben, Baranya és Bács-Kiskun megyében élő delszlávok nyelvhasználata ragaszkodik a saját nyelvű elnevezésekhez: Donji Martinci, Katolj, Santovo. Célszerűnek látszik (s ez az újabb kiadású tankönyvek helyes gyakorlata) a nemzetiségi nyelvű tankönyvszövegekben a nemzetiségi helynévváltozat mellett a magyart zárójelben közölni, többek között abból a célból, hogy a magyar nyelvű térképeken, egyéb szövegekben azonosítani lehessen a helységeket. A példaként idézett helységnévváltozatok nem valami könyvbeli archaiz-

musok, hanem az élő nyelvhasználat tényei, s mi sem természetesebb, mint azokat belevinni az iskolai nyelvhasználatba. Ezzel szemben más az álláspontunk olyan esetekben, amikor az adott helység, ill. szélesebb környezetének nemzetiségi lakosai már nem használják a régebben szereplő nemzetiségi névváltozatot. Akkor sem ragaszkodunk a nemzetiségi helynévhez, ha maga a település elvesztette nemzetiségi jelleget, vagy ha ritkán használatos, régebbi elnevezésről van szó.

Az 1958-as, de különösen az 1968. évi, nemzetiségeink helyzetével foglalkozó párthatározatok után a helyzet ezen a téren is pozitív irányban változott. Így pl. az 1968-ban kiadott szerb-horvát nyelvű 8. osztályos földrajztankönyv nyelvezetére jellemző, hogy Magyarország nagyobb tájainak, egyes településeinek nevei összhangban vannak a nemzetiségi nyelvi gyakorlattal.

Külön vetülete van a közintézmények *kétnyelvű feliratainak* a nemzetiséglakta településeken: ezek a nemzetiségi nyelv legnyilvánosabb használatként mintegy szimbolizálják nemzetiségi lakosságunk politikai egyenjogúságát. Pártunk és kormányzatunk e tekintetben tanúsított elvi hozzáállása igen jó visszhangra talált a nemzetiségi körökben. A kérdés politikumával Aczél György is foglalkozott egyik beszédében, és lényegét a következőképpen emelte ki: „Jó az, ha mondjuk Gyulán – még ha a román ajkú lakosság talán nem is kívánná – mindenütt kint vannak a román nyelvű táblák. Nagyon is világos jele ez több más jellel együtt annak a nemzetiségi politikának, amely egyedül leninista, internacionalista politika . . "

Sajnos, az egyes alsó szervek részéről tanúsított meg nem értés, a huzavona arra késztette a nemzetiségi nyelvű sajtót, hogy jogos megjegyzéseket tegyen a kétnyelvű feliratok ügyében. Elvi jelentőségű megállapítást tett ebben a vonatkozásban pártunk központi lapja, a „Népszabadság" is. Komárom megye nemzetiségi lakosságának helyzetével foglalkozva 1972 februárjában a „Népszabadság" cikke többek között megállapította, hogy e megye nemzetiségi községeiben sehol sincsenek kétnyelvű feliratok, noha ezt a lehetőséget elvben minden párt- és kormányhatározat, minden tanácsi állásfoglalás biztosítja. A helyi vezetők ezt mondták: erre gyakorlatilag senki sem tart igényt, hiszen „mindenki tud magyarul" „Megis, egészen bizonyos, hogy legalább azokban a falvakban, ahol a nemzetiségi népesség abszolút többségben van, örömmel vennék az emberek, ha az ő nyelvükön is kiírnák a közintézmények nevét. Elvben azt is többször szorgalmazták a megyei szervek, hogy a nemzetiségi falvakban nevezzenek el utcákat az érintett nemzetiség ki-

emelkedő személyiségeiről; Kesztölcön már van Radovics István utca és Kara József utca, de például Sárisápon, a bányászok harcos mozgalmainak fészkében nincs olyan utca, amelyet valamelyik szlovák nemzetiségű hősről neveztek volna el. Nem kellene várni rá, amíg ezt a sárisápi szlovák nemzetiségűek maguk kezdeményezik. Ugyanígy a többi, szunnyadó nemzetiségi igény tekintetében sem helyes megvárni, amíg az magától felszínre kerül." *„Ebben a tekintetben jobb egy hajszálnyi túlzás, mint egy hajszálnyi mulasztás."*

Nemzetiségeink és nyelveik magyar és saját nyelvű elnevezésével kapcsolatban van néhány érdekes probléma, s némelyik közülük nemcsak nyelvi vonatkozású. Ezen a téren is nagy a különbség a felszabadulás előtti körülmények és a ma már többé-kevésbé meghonosodott gyakorlat között. A magyar nyelv, közismerten, a hazai nemzetiségek mindegyikére a semleges hangulatú elvenevezések mellet (horvát, szerb, szlovén, szlovák, német, román) használta még a következő – különböző fokon pejoratív színezetű – elnevezéseket: rác, vend, tót, sváb, oláh. A burzsoá nacionalizmus és sovonizmus virágkorában a soviniszta elemek bőven éltek is ezekkel a nyelv adta lehetőségekkel. Hozzá kell tenni, hogy az ilyen gyakorlat nem magyar specialitás, hanem az adott időszakban más nemzetekre is jellemző volt, illetve ma is jellemző a burzsoá világban. Érdekes, hogy egyes, saját népi öntudatában elmaradott nemzetiségi rétegek az őket csúfoló vagy értékfosztó jellegű elnevezésekkel megbékültek, sőt a meghatározott nemzetiségek egyes csoportjai kezdték saját magukat tótnak, svábnak stb. nevezni. Az igazsághoz az is hozzátartozik, hogy egyrészt nem minden magyar használta pejoratív értelemben az említett népelnevezéseket, másrészt egyes elnevezések, mint például a vend, kizárólag a hazai (ill. a történelmi Magyarország területén élő) *szlovének* megjelölésére szolgált, s önmagában nem volt pejoratív jellegű.

A felszabadulás után *az állami szervek* és *intézmények részéről* egyértelműen megszűnt a régi elnevezések hivatalos használata. A felszabadulás utáni időszakban kiadott nemzetiségi tankönyvekből, egyéb kiadványokból a nemzetiségiek újabb generációi megtanulták és megszokták az univerzális, pejoratív jellegtől mentes, „hivatalos" elnevezéseket: számukra a szlovák, a szlovén, a német szó más, magasabb értékű lett, mint a „tót", a „vend", a „sváb" elnevezések.

A nemzetiségek nyelveit megjelölő elnevezésekkel kapcsolatban akad még egyéb sajátos probléma a magyar és a nemzetiségi nyelvhasználatban egyaránt. (A hazai délszlávokat illetően ennek egyik

oka az, hogy több jugoszláviai délszláv népnek egy irodalmi nyelve van, de ezen irodalmi nyelvnek eddig sincs egységes neve, hanem horvátnak, illetve szerbnek, horvát-szerbnek vagy szerb-horvátnak nevezik.) A nemzetiségi oktatásügyből és a nemzetiségi nyelvű kiadványokból a felszabadulás után kikuszöbölték az ilyen nyelvelnevezéseket, mint például „bunyevác", „sokác", hiszen a korábbi regionális nyelvek helyébe a horvát-szerb, ill. szerb-horvát irodalmi nyelv lépett. Más kérdés, hogy nyelvileg és néprajzilag a horvátsághoz tartozó, de magát csak sokacnak, bunyevácnak nevező népcsoportokhoz tartozók jelentős része – az alacsonyabb fokú nemzetiségi öntudatra jellemző módon – anyanyelvüket sem szokta horvátnak, ill. horvát-szerbnek nevezni. Érdekes, hogy a budapesti Szerb-horvát (Horvát-szerb) Gimnáziumban 1970-ben végzett egyéb jellegű felmérés adatlapjain egyes tanulók anyanyelvüket a fent említett regionális nevekkel jelölték meg. Az ilyen szokások fennmaradását támogatja némely magyarországi szerző azon makacs eljárása, hogy az adott nyelvkötelékbe integrális részként (nyelvjárásként) tartozó nyelvtöredéket nem közös tudományos nevén – például szerb-horvát vagy horvát-szerb –, hanem tájnyelvi regionális néven szerepelteti.

Problémát jelent maga a „délszláv" szó is, amikor azzal egy nyelvet jelölnek. A délszláv elnevezés hazánkban főleg a második világháború után honosodott meg és terjedt el széleskörűen a hazai délszláv nemzetiségek – horvátok, szerbek, szlovének – gyűjtőneve gyanánt. A „delzlavo", „južnoslavenski" mint nyelvelnevezés logikailag teljesen helytelen, amennyiben egy konkrét délszláv nyelvre vonatkozik. Hiszen hazánkban nemcsak egy délszláv nyelv létezik, hanem kettő: a szerb-horvát, illetve – más néven – horvát-szerb és a szlovén. A szerbek, horvátok egységes irodalmi nyelvének kettős elnevezése a nyelv két fő változatára is utal (az egyik un. „keleti", azaz „szerbes", a másik „nyugati", „horvátos"). Helytelen tehát, ha a magyar nyelvhasználatban, különösen a nemzetiségekről szóló igényesebb írásokban a „délszlávval" helyettesítik a szerb-horvát vagy horvát-szerb tudományos nyelvelnevezést. A helytelen terminológia komoly megértési zavarokat okozhat.

NYELVJÁRÁSOK, IRODALMI NYELV, NYELVMŰVELÉS

Nemzetiségeinket jellemezve a hazai szerzők – nyelvészek és történészek egyaránt – gyakran utalnak a nyelvi állapotra és az abból adódó nyelvoktatási problémákra. Hangoztatják, hogy a szétszórt

kisebb csoportok nem alkotnak olyan közösséget, amelynek a nyelvi egység lenne az alapvető jellemző vonása; nem értik egymás dialektusát; nemzetiségi lakosságunk zöménél az irodalmi nyelv nem terjedt el, azt többnyire nehezen is értik, amikor a nemzetiségi tanulók saját nyelvük ábécéjével ismerkednek, szinte egészen más nyelvet tanulnak.

Az ilyen jellegű megállapítások feltétlenül magyarázatra, kiegészítésre, részben korrekcióra is szorulnak.

Szemben a magyar nyelvvel, amelynek dialektusai egymástól viszonylagosan kis mértékben térnek el, a meglehetősen nagy területeken elszórt nemzetiségek nyelvjárásai között olykor számottevő a különbség. Egyrészt nagyobbak az eltérések a nyelvjárások között, másrészt mélyebb a különbség az egyes nyelvjárások és az adott irodalmi nyelv között, mint az illető nyelv országában (vagy – a német nyelv esetén – országaiban). Ennek fő oka: az „anyaországokban" az irodalmi nyelv jobban hatott, és egyre erőteljesebben hat a dialektusokra.

Próbáljunk most röviden válaszolni arra a kérdésre, hogy a nemzetiségi lakosság zöme miért nem ismeri, illetve nem beszéli saját irodalmi nyelvét, nyelvi egységük miért maradt alacsonyabb szinten, s nem tudott köznyelvi, irodalmi fokig emelkedni. Ennek legfőbb oka: egyes településeken a múltban teljesen hiányzott az anyanyelvi oktatás; a nemzetiségi tanulók túlnyomó többsége jelenleg is olyan magyar tanítási nyelvű általános iskolákban tanul (ún. nyelvoktató iskolákban), ahol a nemzetiségi nyelvet csak tantárgyként tanulják, 1969-ig heti 3 órában, azóta pedig heti 4 órában. Ennek következtében a magyar nyelvi szókincs bizonyos rétegei, a magyar beszédkészség foka már az általános iskola felső osztályaiban felülmúlja az anyanyelvét, abban az esetben is, ha a gyermekek az iskolába lépéskor viszonylag jól beszélik a nemzetiségi nyelvet. A középiskolában azután a nemzetiségi származású diákoknak csak egy elenyésző része tanul saját anyanyelvén, vagy tanulja e nyelvet tantárgyként. (Kivételt képeznek a német nemzetiségű középiskolások, akik a németet – idegen nyelvként ugyan – szinte bármelyik középiskolában tanulhatják.) Az országban összesen 11 szerb-horvát és román, 2 szlovák tanítási nyelvű általános gimnázium, ezenkívül 3 német nemzetiségi gimnáziumi tagozat működik. Közismert dolog, hogy 1959-től a nemzetiségi tanítási nyelvű általános iskolák és gimnáziumok összfoglalkozásainak kb. a fele – a reáltárgyak – magyar nyelven folyik. (Ennélfogva a „tannyelvű iskola" elnevezés sem fedi a valóságot, ezt többen is kifogásolták, és a „kétnyelvű iskola" elnevezést javasolták.)

Felsőoktatási szinten a nemzetiségi diákok csak akkor tanulják anyanyelvüket, illetve részben tanulnak e nyelven, amennyiben nyelvszakos pedagógusnak készülnek. Tekintettel arra, hogy kétszakosak, a közös tantárgyakat pedig képzésük során ők is magyarul tanulják, az összefoglalásokon csak kb. harmadrészben használják anyanyelvüket. Ha ehhez hozzáadjuk a magyar nyelvi környezet állandó hatását, akkor nem kell csodálkozni, hogy a nemzetiségi-nyelvszakos pedagógusok esetében is sokszor a magyar beszédkészség, nyelvhelyesség az erősebb. A végzett tesztvizsgálatok ezt kétséget kizáróan bizonyítják. Tehát a nemzetiségi értelmiség egy része sem ismeri megfelelő szinten saját irodalmi nyelvét.

A hazai délszlávoknál a múltban az irodalmi nyelv elterjedését az a körülmény is gátolta, hogy legnagyobb részüknél, kivéve a szerbeket, *a regionális nyelv volt az oktatás, a nyomdatermékek nyelve.*

A hazai nemzetiségek anyanyelvi nyelvhasználatával kapcsolatban kell ramutatnunk elsősorban arra, hogy a nemzetiségi nyelvhasználat a legmagasabb szinten, szépirodalmi tevékenységben alig jut kifejezésre. (Ezzel kapcsolatban említésre méltó a Délszlav Szövetség kezdeményező szerepe: a „Narodne Novine" nemzetiségi hetilapban — főleg az 1960-as években — megjelent hazai horvát és szerb szerzőktől származó verseknek egy antológiában való megjelentetése. A nagyközönség előtt főleg szépirodalmi fordítói és szerkesztői munkásságáról ismert délszláv nemzetiségű Vujicsics Sztojan Jugoszláviában jelentetett meg szerb-horvát nyelven egy verskötetet.) A zömében már kétnyelvűvé lett nemzetiségi lakosság leginkább magyar nyelvű olvasmánnyal él, már annálfogva is, mert könnyebben jut magyar nyelvű újsághoz, szépirodalmi műhöz, szakkiadványhoz.

A nemzetiségi nyelvű termékek olvasását nemcsak az anyanyelvi könyvellátottság helyzete határozza meg, hanem itt döntő tényezőként játszik közre a nyelvismeret foka is. Lényeges ebből a szempontból az az adat, miszerint a nemzetiségi nyelvű szépirodalmi és egyéb kiadványokkal jól ellátott egyes nemzetiségi tanítási nyelvű iskolák tanulói anyanyelvű olvasottsága alatta van a magyar nyelvűnek. Az ún. nyelvoktató iskolák nemzetiségi tanulóinak zöme házi olvasmányként rendszerint nem olvas nemzetiségi könyveket.

1972 nyarán fontos intézkedés történt a nemzetiségi könyvellátás fejlesztése érdekében, a Művelődési Minisztérium kiadta az „*Irányelvek a nemzetiségi lakosság könyvtári ellátásának továbbfejlesztésére*" című dokumentumot. A főhatósági utasítás messzemenően figyelembe veszi a közművelődés ezen ágazatának a

nemzetiségi területen jelentkező igen összetett problematikáját, sajátosságait. A minisztériumi dokumentum többek között báziskönyvtárak (körzeti könyvtárak) hálózatának kiépítését irányozza elő területenként, pl. egyes megyei és városi könyvtárak feladata lesz a hozzájuk tartozó nemzetiségi körzetek nemzetiségi könyvekkel való ellátásáról gondoskodni.

A nemzetiségi nyelvek állapota, közhasználati foka stb. nagymértékben tükre a nemzetisegi értelmiség számának, összetételének. A hazai szórvány típusú nemzetiségek értelmisége, amely hivatott a nyelvápolást, az irodalmi nyelv terjedését elősegiteni és példájával hatni a nemzetiségi nyelvű műveltség szempontjából elmaradottabb rétegekre, nagyon is kis létszámú, s szétszórtságának foka a magyarsag sűrűjeben igen nagy. Nagyobb településeken is olykor csak egyetlenegy nemzetiségi (az adott nyelvet és kultúrát jól ismerő) értelmiségi működik (pl nyelvoktató tanár). A kisszámú, és a nyelvet magasabb szinten es permanens módon használó értelmiség csak néhány gócponton koncentrálodik: a nemzetisegi szövetsegekben, a nemzetiségi lapok szerkesztőségeiben, a nemzetiségi rádiószekcióknál (jelenleg horvat-szerb és német van Pécsett, szlovák Szolnokon), továbbá a tanárképző főiskolák nemzetiségi tanszékein, a nemzetiségi jellegű gimnáziumok és a nagyobb kétnyelvű (ún. „tannyelvű") általános iskolák testületeiben.

Ha az „irásbeliség" alapján akarjuk egy-egy hazai nemzetiségi irodalmi nyelv állapotát, használatát elemezni, szem előtt kell tartanunk, hogy nemzetiségi nyelveken viszonylag csekély számú irás jelenik meg nyomtatásban (heti újságok, kalendariumok és egyéb igen gyér kiadványok), s ezek a munkák is alig néhány szerzőtől származnak.

A felszabadulást közvetlenül követő időszak nemzetiségi pedagógusképzésének általános gyengeségei, különösen nyelvi jellegű hiányosságai közismertek. Következményei ma is erezhetők. Ezeken sokat lehet enyhiteni azzal, hogy a pedagógusoknak módjuk van az anyanyelvük szerinti országokban szervezett nyári nyelvtanfolyamokon részt venni. Nem kevesbé fontos a kiváló külföldi nyelvpedagogusok közremuködese a hazai továbbképzésben.

Sajnos a multban igen kisszámú nemzetiséginek volt lehetősége, hogy az anyanyelve szerinti országban — teljesen vagy részben — szerezhesse meg a felsőfoku képzettséget. Annál kedvezőbben fogadtak nemzetisegi körökben muvelődesügyi tohatosagainknak azt a törekvéset, hogy nemzetisegi fiatalokat küldjön az anyanyelvük szerinti országok felsooktatási intezmenyeibe. Ez bizonyara az irodalmi nyelvet kitunoen ismero nemzetisegi értelmiseg számának növelését fogja eredményezni.

A nyelvi kultúra fejlesztésének gondját társadalmi vonalon főleg a nemzetiségi szövetségek viselik, szorosan együttműködve különféle művelődési szervekkel, intézményekkel. E munkában a szövetségek szép eredményeket értek el. Elhangzottak azonban olyan vélemények, hogy a szövetségek művelődési tevékenysége tulzottan folklór jellegű, és az anyanyelven folytatott ismeretterjesztés, színielőadás stb. nem kielégítő.

Az utóbbi években a helyzet ebben a vonatkozásban nemileg javult, egyes helyeken nemzetiségi kulturális klubok jöttek létre, ahol anyanyelven tartanak előadásokat, nagyobb figyelmet szentelnek újabb színjátszó csoportok szervezésének, a meglevő együttesek támogatásának. A nyelvi kultúra felemelését hivatott szolgálni a közművelődési könyvtárak nemzetiségi állománya, amelynek fejlesztése az utóbbi években tervszerűen és intenzív módon megy végbe. Meg kell említenünk, hogy a határ menti területeken, ahol mód van a környező szocialista országok tv-adásainak vételére, jelentősen nőtt az irodalmi nyelv hatása nemzetiségi lakosságunkra.

KÉTNYELVŰSÉG, MAGYAR NYELVI HATÁSOK

Hazai nemzetiségi lakosságunk kétnyelvűségéről már több helyütt esett szó, azonban még sok vonatkozásban hiányoznak az átfogó, tudományos jellegű felmérések. Ennek ellenére eddigi ismereteink megbízható alapul szolgálnak arra, hogy levonhassunk néhány olyan következtetést, amelyet nem szabad figyelmen kívül hagyni az oktatási munkában.

Az 1960-ban az általános iskolás korú nemzetiségi nyelvet tanuló gyermekeknél végzett felmérések igen tarka képet mutatnak. A kétnyelvűség fokát, illetve a nemzetiségi nyelvekből való ismereteket, készségeket megállapítani hivatott felmérések eredményeit Vendégh Sándor, a Művelődésügyi Minisztérium nemzetiségi osztályának akkori vezetője foglalta össze egy érdekes írásban.

Nemzetiségi iskoláink tanulóit nyelvtudásuk mértéke szerint az alábbi típusokba osztotta a szerző:

a Egynyelvű nemzetiségi gyermek, aki anyanyelvét jól beszéli. Magyarul nem ért. Ezek száma elenyészően csekély, mindössze néhány német, román és délszláv lakta községre korlátozódik.

b Kétnyelvű nemzetiségi gyermek, akinél az anyanyelv a fő nyelv, magyarul ért, de nem beszél. (Nagyon ritka jelenség.)

c Kétnyelvű gyermek, aki nemzetiségi nyelven jól, magyarul rosszul beszél. (Ez is ritka jelenség.)

d) Mindkét nyelven rosszul beszél. Nemzetiségi tanulóink mintegy 40%-a tartozik ebbe a kategóriába.

e) Mindkét nyelven jól beszél. Szabályos kétnyelvűség. Nem gyakori jelenség.

f) Magyarul jól beszél, nemzetiségi nyelvtudása azonban gyenge. Tapasztalatok szerint *legtöbb tanulónk* ebbe a csoportba tartozik.

h) Egynyelvű gyermek, aki nemzetiségi nyelven sem nem ért, sem nem beszél. (A szülők azért íratták gyermeküket nemzetiségi tanítási nyelvű iskolába, hogy megtanulja azt a nyelvet, amelyet szülei és nagyszülei is beszéltek.)

Az idézett megállapításokat nem hagyhatjuk figyelmen kívül, az alapvető következtetést – hogy a nemzetiségi tanulók nyelvtudása erősen a magyar nyelv javára billen – a végbement fejlődés csak megerősítette, a nemzetiségi nyelvbéli tudásszint tanulóinknál nem javult. Ma például a *h* pont alattiak – akik sem nem beszélnek, sem nem értenek nemzetiségi anyanyelvükön – száma jelentősebb. (Külön vitatni kellett volna azt a megállapítást, mely szerint a nemzetiségi tanulók mintegy 40%-a mindkét nyelvet rosszul beszéli [*d* pont]. Hiszen, ha így volna, ez komoly következményekkel járna az alapvető oktatási követelmények megvalósítása terén.)

Az előbbi adatok főleg a dolog mennyiségi oldalát érintik. Vegyük szemügyre nemzetiségi lakosságunk nyelvállapotát minőségi szempontból. Előljáróban ismételten kell utalnom a már ismert tényre, hogy nemzetiségi lakosságunk – túlnyomó részben parasztság – nem ismeri vagy gyengén ismeri az irodalmi nyelvet. Magától értetődik, hogy az idősebb generációk – szülők, nagyszülők – nyelvezetének minősége közvetlenül tükröződik vissza az iskolába járó ifjúság nyelvtudásában. Újabb felmérések ilyen kérdésekkel szoktak fordulni a nemzetiségi tanulókhoz: melyik nyelvet használja könnyebben, szívesebben? A három nemzetiségi gimnáziumban (szerb-horvát, román és a budapesti szlovák) 1970-ben végzett könyvtártudományi jellegű felmérések alkalmából a diákok zöme a magyart jelölte meg. Ugyanabban az évben az OPI nemzetiségi tanszéke szintén végzett ilyen hozzávetőleges nyelvtudásszint-felmérést néhány olyan nemzetiségi általános iskolai otthonban, ahol a nemzetiségi nyelvek ápolására, fejlesztésére biztosított feltételek optimálisak. Ahogy várható volt, itt is a tanulók többsége a magyar nyelv mellett nyilatkozott. Feleleteik szerint e nyelven többet szoktak olvasni már azért is, mert a nemzetiségi nyelvű szövegekben sok ismeretlen szó akad.

A széles nemzetiségi tömegeknek szóló anyanyelvi publikációk-

ban – újságokban (hetilapok) és naptárokban – észlelhető az a szerkesztői törekvés, hogy az írások nyelvezetét könnyebbé, hozzáférhetőbbé tegyék. Szem előtt tartva olvasóink irodalmi nyelvbeli hiányosságait, szlovák nemzetiségi hetilapunk pl. időnként alkalmi szójegyzéket szokott közölni az egyes írások szókincsének megértése céljából.

Sok fogalom anyanyelven való megjelölésére nem képesek az illető nemzetiségi rétegek. Ilyen helyzetben szokássá vált – leginkább a nem igényes mindennapi nyelvhasználatban – segítségül a magyar szókincsből meríteni. S nem is olyan ritkán, és nem mértékkel! Így keletkezik aztán az egyesek által „koktél"-nyelvnek becézett nyelvkeverék. Szem előtt kell tartanunk azt a körülményt is, hogy az évszázados együttélés sok magyar szó és kifejezés tartós átvételét, „kölcsönzését" eredményezte a különböző nemzetiségi dialektusokban. Korábban, az „egynyelvűség" idején a „kölcsönszavak", a „jövevényszavak" hangtanilag (hangalakilag) és morfológiailag idomultak az illető nyelvjáráshoz. A kétnyelvűség beállta óta, azaz az utóbbi évtizedekben az átvett szó általában megőrzi eredeti magyar hangalakját.

Az évszázados együttélés azt eredményezte, hogy a többség nyelve mélyebb hatással volt a nemzetiségi nyelvjárások struktúrájára is, tehát hangtani, alaktani és mondattani vonatkozásban beszélhetünk magyar nyelvi hatásokról, „behatásokról". Ebből a szempontból érdekes az ún. katolikus rácok – a Bács-Kiskun megyei Dusnok és Bátya horvát nemzetiségű lakosai – nyelvjárásában észlelt tendencia: a szóhangsúly gyakran a szó elejére tolódik át, és az eredetileg emelkedő intonációjú hangsúly ereszkedő jelleget kap. Ugyanabban a nyelvjárásban a rövid illabiális *a* magánhangzó labializálódik, azonossá válik a magyar ajakkerekítésű *a*-val. A szerb-horvát *lj* (lágyított *l*) mássalhangzót általában az összes magyarországi horvatoknál és szerbeknél *j*-vel szokták helyettesíteni. A *t, d* palatális mássalhangzók esetében szinten változások történtek. Ugyanis ezeknek a standard, irodalmi szerb-horvát képzése, kiejtése nemileg eltér a hozzájuk legközelebb álló magyar *ty* és *gy* hangoktól, azonban a bilingvis horvátok és szerbek ezeket mindkét nyelvhasználatban egyformán, éspedig a magyar artikulációs bázis szerint ejtik.

Hasonló magyar fonetikai hatásokat észlelhetünk más nemzetiségek nyelvjárásaiban, sőt részben a műveltebb nemzetiségi rétegek irodalmi nyelvhasználatában is.

Ismerven a nemzetiségi nyelvhasználat állapotát, továbbá szem előtt tartva a nemzetiségi iskolaügy múltbeli hiányosságait stb., kö-

vetkeztetni lehet *a nemzetiségi értelmiség mai anyanyelvi színvonalára is*. Erre a rétegre is vonatkozik az a megállapítás, hogy – többségében – jobban ismeri a magyart, másrészt nemzetiségi nyelvhasználatában szinten jelentős magyar nyelvi hatás észlelhető.

A szerb-horvát–magyar kétnyelvűség témájú kutatásaim során több figyelmet szenteltem az un. „közös szavaknak". A „közös szó" munkaterminuson a mindkét nyelv használata során gyakran előforduló egyazon tulajdonnevek, továbbá a két nyelv szókészletében megtalálható azonos jelentésű és csaknem azonos hangalakú, idegen eredetű, un. nemzetközi közszavak értendők. Már utaltam arra, hogy a nemzetiségi szórványok lakosai az adott szituációkban inkább a többség nyelvét, a magyart használják. Vonatkozik ez általában a családon kívüli, illetve a nemzetiségi „mikrokörnyezeten" kívüli nyelvhasználati alkalmakra, s olyan témákra, amelyek szókészletében egyébként igen sok „közös", „nemzetközi" szó szerepel. A mindennapi élet lexikáját illetően az értelmiségiek általában igyekeznek kerülni a magyar szavakat, s ebben nemzetiségi nyelvhasználatuk jelentősen eltér a kevésbé művelt lakosság rétegétől, amely úgyszólván gátlás nélkül vegyíti beszédét magyar nyelvi elemekkel. A tanult ember ugyanis jobban szokta tisztelni azt az egyszerű, a két nyelvet beszélők legalapvetőbb nyelvhelyességi szabályát, miszerint az egyik nyelvbe nem illik a másik nyelv elemeit belekeverni. Am a „magasabb", elvontabb tárgykörű témákban (politika, tudományok és hasonló) a kommunikáció nyelve inkább a magyar, hiszen ezeket az ismereteket főleg magyarul tanulták. Azért az ilyen jellegű gyakori magyar nyelvhasználat során a nemzetiségi értelmiségiek is megszokták a közös szavak magyar alakját, pl. horvátok vagy szerbek esetében – „probléma", „sztrájk", „Prága", „Szmisz", s nem „problem", „štrajk", „Prag", „Šmit" – a szerb-horvát standardbeli – hangalakokat. Ezek alapján érthető, hogy nyelvhasználatukba is törvényszerűen belekerülnek a megszokott változatú „közös" szavak. Ha kisebb mértékben is, mint az anyanyelven nem iskolázott rétegek esetében, a nemzetiségi értelmiségnél is jelentkezik a magyar nyelvi interferencia a nemzetiségi nyelvű kommunikáció során, természetesen nemcsak a „közös" szavakat illetően, hanem egyéb aspektusban is.

TANKÖNYVEINK NYELVEZETÉNEK EGYES KÉRDÉSEI

A nemzetiségi tankönyvírás területén is szükségszerűen jelentkeznek a nyelvi jellegű problémák. Ezek közvetlenül a nyelvi és nyelv-

tani követelmények meghatározásának kérdéseivel függnek össze. Végső soron a legtöbb nehézség abból adódik, hogy az iskolába lépő nemzetiségi tanulók nyelvtudásszintje, kiinduló nyelvi alapja jelentős mértékben eltérő fokú, az eltérések skálája a csaknem nulla értékű nyelvtudástól az igen jó szintű beszédkészségig terjedhet. Lehetetlen annyi tankönyvváltozatot produkálni, hogy tökéletesen kövessük ezt a sokféle nyelvi állapotot.

Tekintettel az iskolatípusonkénti különböző lehetőségekre és követelményekre, más-más a nyelvezete a nemzetiségi tanítási nyelvű (kétnyelvű) iskoláknak szánt és más a nemzetiségi nyelvet oktató magyar tanítási nyelvű iskolákban („nyelvoktató" iskolákban) használandó nemzetiségi nyelv és irodalom tárgyú tankönyveknek. Ez részben – és csak részben! – egybeesik a nyelvtudásszinti izoglosszákkal, miszerint a nemzetiségi tanítási nyelvű iskolák általában olyan településeken maradtak fenn, ahol a lakosság nemzetiségi öntudata magasabb, s anyanyelvét gyakrabban használja, ennélfogva a nyelvállapot is magasabb szintű, ezzel szemben a nyelvoktató iskolák jelentős része gyengébb nyelvi bázisú, vagy az adott irodalmi nyelvtől jelentősen eltérő nyelvjárási területen van.

A nemzetiségi tanítási nyelvű iskolákat illetően korábban az volt az elv – de ma is sokan ehhez ragaszkodnak –, hogy anyanyelv és irodalom követelményei a magyarral azonosak, tehát teljesen anyanyelvi szintűek legyenek. Ennek egyik komoly következménye lett, hogy célszerűnek tartották kész tankönyvek átvételét a szomszédos országokból, és 1965 óta Jugoszláviából és Csehszlovákiából látják el az ún. tannyelvű (kétnyelvű) általános iskoláinkat ábécés és nyelvtani könyvekkel.

Az említett iskolák új tanterveinek készítése során végzett széles körű felmérések és a megtartott tanácskozások alapján világossá vált, hogy az eddigi „provizórikus" tantervi követelményeknek megfelelően, a tankönyvírók olyan nyelvezetet használtak, ami meghaladta a jelenlegi nemzetiségi nyelvtudásszinttől függő reális lehetőségeket.

A problémát tovább bonyolította az a körülmény, hogy a nemzetiségi tanítási nyelvű (kétnyelvű) iskolákban – kivéve az általános iskola legalsóbb osztályait – a nemzetiségi és a magyar nyelv követelményei gyakorlatilag azonosak voltak, továbbá az 1960-as reform során az összes tantárgyak vonatkozásában a két nyelvnek – attól függetlenül, hogy anyanyelvről vagy nem anyanyelvről van szó – mint tudásszerzési eszköznek mennyiségi és minőségi vonatkozásban azonos szerepet jelöltek meg (társadalomtudományi tantárgyakat nemzetiségi nyelven, a természettudományi tárgyakat

magyarul kell oktatni, s emellett a másik nyelven a szakkifejezéseket is el kell sajátítaniuk a tanuloknak). A tankönyvek szerkezete, feldolgozási módja és nyelvezete rendszerint azonos szintű, bármelyik – magyar vagy nemzetiségi – nyelven készült is az adott tankönyv. Ez a szemlélet – annak ellenére, hogy maximalista – igen tetszetős és csábító, hiszen valóban ideális lenne az ilyen optimális célkitűzést maradéktalanul és egyértelműen valóra váltani. Azonban a két nyelv fenti szerepének teljes egalizálására irányuló, jó szándékú törekvésekkel szemben, tannyelvű iskoláink oktatási kétnyelvűségének állapota azt mutatja, hogy ezt a kérdést szükséges lesz újból napirendre tűzni, megfelelő kísérleteket végeztetni. Ennél célszerűbb lesz figyelembe venni más országok eltérő tapasztalatait, neves szakembereknek az említett gyakorlattal kapcsolatos állásfoglalásait.

Ilyen helyzetben a külföldről behozott tankönyvek nem lebecsülendő nehézségek forrásai, hiszen nyelvezetük megértését, a bennük levő tananyag elsajátítását megnehezítik a távoli, kevésbé ismert környezetet tükröző szövegek; ez leginkább az ábécéskönyvekre és az alsó tagozatos, valamint a felső tagozatos nyelvtankönyvekre vonatkozik.

Az élenjáró nemzetiségi tanítási nyelvű (kétnyelvű) iskolákban végzett tesztvizsgálatok során a tanulók zöme egyértelműen azt a véleményt fejezte ki, hogy könnyebben olvas magyarul, hogy a magyar tankönyvekben nem találkozik sok ismeretlen szóval, viszont a nemzetiségi nyelvű tankönyvekben lépten-nyomon belebotlik ilyenekbe. Ilyen értelemben nyilatkoztak a pedagógusok is.

Érdemes lenne visszamenőleg megvizsgálni tankönyveinket tisztán nyelvhelyességi (grammatikai, helyesírási) és stílus szempontjából. A felszabadulás utáni időszakban kiadott szerb-horvát nyelvű tankönyveket lapozgatva arra a következtetésre jutottam, hogy ezen a téren is voltak komoly problémák, ugyanakkor szembetűnő a nagy fejlődés. Ha szembeállítjuk a közvetlenül a második világháború utáni években megjelent tankönyveket – amikor még nem volt egységes állami tankönyvkiadás – és a Tankönyvkiadó nemzetiségi szerkesztőségi csoportja által gondozott kiadványokat, nagy különbséget találunk az utóbbiak javára. Különösen azóta javult a helyzet, amióta a hazai szerzők kéziratait nyelvileg külföldön lektorálják, s részben ott is fordítják a hazai nemzetiségi tanítási nyelvű iskoláknak szánt magyar tankönyveket.

Sajátos nyelvi problémát jelentenek számunkra az olyan magyar vonatkozású szövegek, amelyekben sok a magyar tulajdonnév és az ezekből képzett melléknév. Ilyenek elsősorban a magyarról fordí-

tott történelem- és földrajztankönyvek főleg Magyarországra vonatkozó részei. Az ezzel kapcsolatos nehézségeket leginkább a szerb-horvát nyelvnek kétféle írása, két nyelvi változása és az idegen tulajdonnevekre vonatkozó kétféle latin betűs átírási „átvételi" tradíciója okozza. Érdekes módon, ha cirillbetűs lenne pl. a földrajztankönyv, akkor a dolog sokkal egyszerűbb lenne: az átírási szabályok világosak, pl. Bükk Бюк Börzsöny Бержењ, hasonlóan a hazai orosz nyelvkönyvek gyakorlatához. A hazai szerb-horvát újságban, egyéb kiadványokban és tankönyvekben a magyar tulajdonneveket eredetiben, átírás nélkül írják. Sajnos, ebben a kérdésben még a nyelvileg jobban sikerült tankönyvekben sincs megfelelő következetesség (így pl. a már idézett 8-os általános iskolai földrajzkönyvben).

Helyesen járták el a fordítók, ill. a tankönyvszerkesztők, amikor az olyan földrajzi tulajdonneveket, amelyeknek szerb-horvát hagyományos változata van (és szerb-horvát nyelvi ténynek tekintendők), ebben a változatban írták, pl. Budimpešta, Segedin, Pečuh vagy Pečuj, Bakonjska šuma (Bakony-hegység), Velika nizina (Nagy-Alföld), Zadunavlje (Dunántúl), Zatisje (Tiszántúl) stb. Természetszerűen a közös folyók vagy közös tájegységek elnevezéseit is célszerű a jugoszláviai szerb-horvát nyelvhasználattal összhangban használni: Dunav, Drava, Tisa, Bačka, Baranja . . . (az előbbinek a fordítottja a magyarban: Zágráb, Belgrád, Eszék, Szabadka, Muraköz, Szerémség stb).

Nagyobb problémát jelent a szerb-horvátban az egyes magyar földrajzi nevekből való melléknév- és főnévképzés. Különösen azért fontos ez, mert a hazai nemzetiségi nyelvhasználatban sok olyan magyar tulajdonnév szerepel, amely a jugoszláviai szerb-horvátban alig fordul elő, és az ezekből származtatott szavak kizárólagosan a hazai nemzetiségi nyelvhasználatra jellemzők.

A tankönyveinkben előforduló következő nyelvi problema a birtokos melléknevek képzése egyes magyar családnevekből, amikor utcák, terek stb. neveit a szerb-horvátban kell használni, illetve magyarról szerb-horvátra fordítani. A magyarban, a németben és egyéb nyelvekben az idegen nevet viselő földrajzi mikroegység fordításakor nincs probléma, ott flexiós kapcsolat nélkül a névadó tulajdonnév és az adott terepegység (utca, utcafajta, tér, terfajta, liget, híd stb.) egymás mellé helyezésével oldódik meg a problema, pl. Kossuth utca – Kossuth Strasse. Oroszul is könnyebb, ott birtokos szerkezet használandó, pl. Улица Кошута. A szerb-horvátban igen használatos szófajta: a birtokos melléknév, amelyet az orosz nyelv is ismer, de ma már ott nem produktív (orosz vezetéknevek,

mint Ivanov, Fomin stb. tulajdonképpen posszesszív melléknevek voltak). A szerb-horvátban azonban a birtokos szerkezetet csak akkor kell használni, ha a személynévből nem képezhető birtokos melléknév, például ha a személynév maga -i, -ski végződésű. Tehát: Kossuthova (vagy: Košutova) ulica, Lenjinov bulevar, de: Aleja Gorkoga, Ulica Majakovskoga.

Megvizsgáltuk a „Narodne Novine" szerb-horvát nyelvű hazai újságunkat is abból a szempontból, hogy írják szerb-horvátul fővárosunk utcaneveit. Megállapítható, hogy ezen a területen nincs egységes gyakorlat, a leggyakoribb hiba *a magyar szerkezet utánzása*, tehát a családnév ragozatlan szóként való kezelése, pl. „Bajza ulica" Még érdekesebb volt végiglapozni Fejes Endre „Rozsdatemető" című művének szerb-horvát nyelvű (Jugoszláviában megjelent) fordítását, hiszen a regény cselekménye Budapesten játszódik, s mi sem természetesebb, hogy száz számra fordulnak elő utcanevek, mikrorégiók stb. elnevezései, igen különböző értékű szerb-horvát fordításban. S ha újságírók, fordítók e tekintetben bizonytalanok, el lehet képzelni, hogyan ingadozik akkor a tanulók nyelvhasználata.

S végül még egy kérdés: a magyar családnév-utónév sorrendje az indoeurópai, a mi esetünkben: a hazai nemzetiségi nyelvekben. Az elfogadott norma: a magyar neveknek a sorrendjét megfordítjuk, tehát: Lajos Kossuth, Béla Kun, Endre Ady. Ettől a normától a hazai nemzetiségi nyelvhasználatban sok az eltérés, sőt az egyes tankönyvek sem következetesek ebben a kérdésben.

A személy- és más tulajdonnevek helyesírásával kapcsolatos problematika és annak a tankönyvben való tükröződése nem kizárólag hazai nemzetiségi specialitás. Hasonló problémákkal küszködtek másutt is a nemzetiségi nyelvű kiadványok szerzői, illetve szerkesztői. Sajnos, a magyarországi magyar nyelvű lapokban, folyóiratokban, pl. a „Népszabadság"-ban is, a szerb-horvát - és általában az ún. kis nyelvekből való - személyi tulajdonnevek írása nem egyöntetű, s nem szolgálhat mintául.

NEMZETISÉGI OKTATÁSUNK NÉHÁNY AKTUÁLIS FELADATA

A dolgozatomban szereplő egy-egy probléma leírásából, részbeni elemzéséből magától értetődő következtetéseket lehet levonni, illetve feladatokat szükséges megjelölni. Összefoglalásképpen szeretnék ezek közül néhányat kiemelni.

Írásomban szándékosan dominál a lingvisztikai jelleg, ezzel

akartam érzékeltetni, hogy nemzetiségi lakosságunk és tanulóifjúságunk nyelvi és nyelvhasználati helyzetének megértése és figyelembevétele nélkül nem lehet kellő eredménnyel nemzetiségi nyelvoktatási és iskolaügyi problémákkal foglalkozni. Csak kifogásolni lehet olyan szerző eljárását, aki kevésbé ismeri az adott nemzetiségi nyelv, illetve nyelvjárás állapotát, a bilingvis viszonyokat, mégis hajlamos ítéletet mondani nyelvoktatási kérdésekről. Nemzetiségeink nyelvi és nyelvhasználati helyzete, kétnyelvűsége olyan, hogy a nyelvoktató munka fejlesztése érdekében feltétlenül szükséges vele az eddiginél részletesebben foglalkozni.

Az oktatásügyi főhatóságunk által megfogalmazott és közreboesátott nevelő-oktató célok alapján alaposan meg kellene vitatni az összes, mind a nemzetiségi nyelvoktatással, mind a nemzetiségi iskolákkal kapcsolatos nevelési feladatokat, módszereket, tevékenységi formákat. Ide tartoznak a nyelvhasználattal közvetlenül kapcsolatos olyan nevelési feladatok, mint a nemzetiségi nyelv megszerettetése s ahhoz való ragaszkodás, a nemzetiségi kulturális hagyományok megbecsülése. Az ilyen jellegű nevelési munkát úgy kell végezni, hogy szerves része legyen a proletár nemzetköziségre, a szocialista hazafiságra való nevelés feladatának. A nemzetiségi iskolákban végzett oktató-nevelő munkában szüntelenül tartsuk szem előtt az alapvető állampolgári nevelési követelményt: a nemzetiségi állampolgárok hűségét a Magyar Népköztársasághoz. A magyar nép és a nemzetiségek közötti megértés és barátság, továbbá az adott nemzetiségi nyelvek szerinti szocialista országokhoz fűződő testvéri barátság eszméjének a hirdetése olyan nemes feladat, amelynek megvalósításához éppen a nemzetiségi iskolák rendelkeznek a legoptimálisabb feltételekkel.

A nemzetiségi nyelvoktatás hatékonyságának növelése a legszorosabb összefüggésben áll az *iskolai nemzetiségi nyelvhasználattal*, amelynek politikai nevelési jelentősége van. Az iskolán belüli nemzetiségi nyelvhasználat fokától, minőségétől függ végső soron az iskolán kívüli, nyilvános, közéleti nemzetiségi nyelvhasználat. Tudott dolog, hogy a nemzetiségi nyelvhasználathoz egyes iskolavezetők eléggé közömbösen viszonyulnak. Egyesek előtt nem volt világos, hogy az ismert nyelvhasználati követelmény nemcsak a nemzetiségi tanítási nyelvű iskolákra és a nemzetiségi kollégiumokra vonatkozik, hanem azt megfelelően kell értelmezni és alkalmazni a nemzetiségi nyelvet oktató általános iskolákban is. Az ezzel kapcsolatos félreértések eloszlatását elősegítette dr. Kovács László, a Nemzetiségi Osztály vezetőjének következő állásfoglalása:

„Nemzetiségi pedagógusok és nemzetiségi tanulók között a

érintkezés, a munka nyelve a nemzetiségi nyelv legyen, s a magyar pedagógusok (a múlt nemkívánatos örökségeként) ne találjanak ebben semmi kivetnivalót, hanem maguk is segítsék elő, hogy lehetőleg minél több össziskolai foglalkozás nemzetiségi nyelven folyjék. Különösen vonatkozik ez az iskola kulturális tevékenységére (énekkar, színjátszó-, versmondó- stb. szakkör és rendezvények). Iskoláink így járulhatnak hozzá annak az alkotmányunkban biztosított nemzetiségi jognak valóra váltásához, amely a nemzetiségi kultúra ápolásának lehetőségét szavatolja."

A két nyelv párhuzamos használatából, a magyar nyelvi hatásokból eredő és nemzetiségi tanulóknál (de egyes gyengébb felkészültségű pedagógusoknál is) észlelt hibás nemzetiségi nyelvhasználat azt követeli tőlünk, hogy erőteljesebben, rendszeresebben használjuk a *kontrasztív nyelvtanítási módszert.* Ez megfelelő kötelezettségeket jelent a pedagógusképzés számára, a továbbképzésnek pedig ezen a téren több kezdeményezést kellene mutatnia. Megfelelő konzekvenciát kell levonnia a tankönyvkiadásnak is. Nemzetiségi tankönyveinkben jobban kell szerepeltetni – az életkornak megfelelően és az adott osztályra vonatkozó követelményekkel összhangban – a hazai nyelvi és nyelvhasználati problematikat, pl. nyelvtani magyarázatokban hasznos lenne utalni a hazai nyelvjárási tényekre, a kétnyelvűségből eredő tipikus hangtani, szórendi, helyesírási stb. hibákra, s ezeket megfelelő módon be kellene dolgozni a nyelvgyakorlatokba. A szövegek tartalma és nyelvezete szempontjából tankönyveink még jobban közeledjenek az adott konkrét nyelvi alaptudással bíró nemzetiségi diákhoz.

A kontrasztivitáshoz szorosan kapcsolódik a tantárgyi koncentráció, amelynek hiányára, egyoldalúságára joggal panaszkodhatunk. Elsősorban arról van szó, hogy nemcsak a nemzetiségi nyelvtanár célravezető módszerének kell tekinteni, ha pl. szisztematikusan támaszkodik a tanulók magyar nyelvi ismereteire, készségeire, illetve – kétnyelvű iskolák esetében – a magyar irodalomtanítás során szerzett irodalomelméleti alapismereteire. A fordítottjára is szükség van, éspedig mindkét nyelv érdekében. A magyartanítás a nemzetiségi iskolákban tartsa szem előtt a tanuló nemzetiségi nyelvű artikulációs bázisából eredő hiányosságokat. Ez különösen fontos olyan készségfokú követelmények esetében, mint például egyes helyesírási szabályoknál (pl. kis- és nagybetűs írás, a vesszo helyesírása stb.), ahol a normák lényegesen eltérnek egymástól. A nemzetiségi tanítási nyelvű iskolákban az idegen nyelvek tanításánál is figyelembe kell venni mind a nemzetiségi, mind a magyar anyanyelvi szintű – nyelvi készségeket, nyelvtani ismereteket. Kö-

vetkezésképpen, a nemzetiségi iskolákban minden oktatónak legalább minimális fokon ismernie kell a nemzetiségi nyelvet. Csak az összes hasonló koncentrációs lehetőségek felhasználásával lehet eleget tenni a tananyag csökkentésére, a tárgyi alapismeretek szilárdabb elsajátítására vonatkozó 1972. június 15-i párthatározat utmutatásainak.

A nemzetiségi kétnyelvűség nyelvtudományi oldalának további feltárásával (s amellett az egyes, eddig nem elégge tanulmányozott nyelvjárások további kutatásával) megfelelő tudományos és felsőoktatási intézmények tudós gárdája hivatott foglalkozni. Sajnos, némely kutatási területen kevés a vállalkozó, s ily módon az egyes nyelvpedagógiai feladatok megoldásához hiányoznak az alapvető nyelvtudományi jellegű ismeretek.

A jelen írás tulajdonképpen többé-kevésbé rendszerbe foglalt része egy készülő átfogóbb tanulmánynak. Az itt publikált szövegben kevésbé esik szó a tárgyalt problematikából adódó pedagógiai megoldásokról, javaslatokról. Véleményünk szerint azonban minden részkérdés taglalásából adódik – legalább a jelzés, a felvetés szintjén – egy lényeges megállapítás, követelmény: minden szintű nemzetiségi nyelvi képzésben az eddiginél sokkal nagyobb mértékben, bátrabban és következetesebben kell szem előtt tartanunk nemzetiségi lakosságunk, tehát a nemzetiségi tanulóifjúság jelenlegi nyelvi és nyelvhasználati állapotát, a magyar–nemzetiségi kétnyelvűség konkrét fokából eredő, igen összetett feladatokat.

Örömmel kell megállapítanunk, hogy az utóbbi években mind a tantervek, tankönyvek készítésekor, mind nemzetiségi pedagógusaink mindennapi munkájában, ugyancsak mindenfajta továbbképzésben egyre jobban veszik figyelembe a témában jelzett problematikát, s ez nemzetiségi oktatásunk minőségi továbbfejlesztésének határozott biztosítéka.

ORSZÁGOS PEDAGÓGIAI INTÉZET

MÉSZÁROS GYÖRGY

Nemzetiségi könyvkiadásunk tíz éve

A sajtó, valamint a rádió és a televízió magyar és nemzetiségi nyelvű adásai mellett a nemzetiségi könyvkiadás is nélkülözhetetlen eszköze a műveltség gyarapításának, a szocialista tudat formálásának, nemzetiségeink irodalma, kultúrája ápolásának és megőrzésének.

A több mint 30 éves nemzetiségi tankönyvkiadásunk mellett a nemzetiségek irodalmi, néprajzi, tudományos-ismeretterjesztő és más műfajú publikációinak megjelentetése nem nagy múltra tekint vissza, csupán egy évtizedre. Ennek ellenére eredményeink e téren igen beszédesek: nemzetiségi könyvkiadásunk 1976-os intézményesítését követően az ötödik ötéves terv utolsó, 1980. évi mérlege már 15 szerb-horvát, 16 német, 11 román és 12 szlovák nyelvű könyv megjelenéséről adhatott számot.

Közel tíz esztendő alatt – amióta a kiadói keretben méltó helyet kapott a nemzetiségi könyvkiadás – számos tapasztalat gyűlt össze a tervezés, a kiadás és a terjesztés vonatkozásában mind a Tankönyvkiadó, mind pedig a nemzetiségi szövetségek és a terjesztő vállalatok tevékenységében, amelyek jó alapul szolgálnak a következő tervidőszak kiadói tevékenységének eredményesebbé tételéhez.

Az ötödik ötéves terv előkészítésekor a nemzetiségi kiadói tevékenység reformját az tette indokolttá, hogy az MSZMP Politikai Bizottságának a nemzetiségek helyzetével foglalkozó 1968. évi határozata nyomán, a hetvenes évek elején megélénkült a nemzetiségek kulturális élete, megnőtt a nemzetiségi nyelvművelés iránti érdeklődés, és ennek következtében a nemzetiségi irodalom is fellendült. Ez tette szükségessé a nemzetiségi szövetségek kiadói tevékenységének fejlesztését.

Ezek után került sor a minisztérium vezetésének határozata alapján a nemzetiségi könyvkiadás intézményesítésére, s ennek megfe-

lelően kiadó kijelölésére. A Tankönyvkiadó a Nemzetiségi Szerkesztőséget bízta meg a politikailag is jelentős tevékenység beindításával és megszervezésével. A minőségében és tartalmában is új feladat komoly terheket rótt a szerény létszámú szerkesztőségi gárdára, amely továbbra is elsősorban a nemzetiségi tankönyvek gondozásával foglalkozott. Meg kell azonban mondani, hogy az indulásnál is komoly segítséget kapott a szerkesztőség a minisztérium Nemzetiségi Önálló Osztályától.

A Kulturális Minisztérium vezetése által jóváhagyott nemzetiségi kiadványterv elsősorban a Tankönyvkiadónál megjelenő szépirodalmi, néprajzi, történeti, ismeretterjesztő és egyéb műfajú publikációkra helyezte a hangsúlyt. Így továbbra is a nemzetiségi szövetségek gondozásában maradtak az úgynevezett házi kiadványok (amatőr művészeti csoportok, klubok részére készülő műsorfüzetek, módszertani útmutatók, tájékoztatók stb.), amelyek kisebb példányszámban, szerényebb kivitelben jelennek meg.

A Tankönyvkiadó a Nemzetiségi Szerkesztőségi Tanács támogatásával az elmúlt időszakban kialakította a nemzetiségi könyvkiadás és részben a hazai terjesztés mechanizmusát, a szövetségekkel pedig az együttműködés alapelveit és módját, egységesítette a szerkesztéssel és kivitelezéssel járó munkálatokat.

A nemzetiségi szövetség közvetlen munkakapcsolatban áll mind a „kötetes" írókkal és költőkkel, mind a tehetségüket próbálgató fiatalokkal, a kiadói szerkesztők aktívan részt vesznek a nemzetiségi szövetségek irodalmi akcióiban.

Az utóbbi években, de különösen 1981-ben és 1982-ben a szerkesztőség komoly erőfeszítéseket tett a gondozásában megjelenő könyvek terjesztésének elősegítésére, azok népszerűsítésére. Intézkedtünk, hogy a nemzetiségi báziskönyvtárak számára is hozzáférhetőek legyenek a nemzetiségi kiadványok, a szükséges példányokat a budapesti könyvellátó könyvesbolt biztosítja. A főszerkesztő-helyettes, a kiadványok gondozója részt vesz a nemzetiségi báziskönyvtárak éves értekezletein és ismerteti a megjelenő könyveket.

A nemzetiségi szépirodalom népszerűsítését szolgálják a Magyar Írók Szövetsége által kezdeményezett és megtartott irodalmi estek, továbbá a Magyar Rádió nemzetiségi irodalmi műsorai, amelyek anyagát a szerkesztőség állította össze. A magyar nyelvű napilapokkal („Népszabadság", „Magyar Nemzet") és folyóiratokkal („Kritika", „Élet és Irodalom") is tartós és jó kapcsolatot alakítottunk ki. Erről tanúskodnak az inspirációnkra itt megjelent műfordítások és ismertetések.

A Nemzetiségi Önálló Osztály és a nemzetiségi lapok által meghirdetett irodalmi pályázaton a gyermek- és ifjúsági irodalom külön kategóriát képez. Tapasztalataink szerint a nemzetiségi alkotók az anyanyelvi folyóiratokban és kalendáriumokban rendszeresen publikálnak gyermek és ifjúsági szépirodalmi műveket. A pályázatok és a megjelent kötetek hatására az utóbbi években egyre több alkotó jelentkezett. Tevékenységüket a kritika elismeréssel illeti, ennek ellenére a nemzetiségi ifjú olvasók irodalmi művekkel való ellátását a hazai irógárda nem tudja biztosítani. Az írói bázis szélesítésére, az egyes tehetségek felkarolására továbbra is nagy gondot kell fordítani.

Az elmúlt ötéves terv időszakában — miniszteri határozatban megfogalmazott alapelveknek megfelelően — könyvkiadásunkkal elsősorban a hazai nemzetiségi szépirodalom megteremtésére és a nemzetiségi néprajzi kutatómunka előmozdítására törekedtünk. Mindkét területen komoly eredményekkel büszkélkedhetünk.

Irodalomszervező és -tervező tevékenységünkkel arra törekszünk, hogy olyan művek kerüljenek kiadásra, amelyek széles körben alkalmazhatók a gyermeknevelésben, a nyelvi és népdalkultúra ápolásában is. Mesegyűjteményeink, gyermekversköteteink, az anyanyelven írt szépirodalmi művek kitűnő lehetőségeket nyújtanak az olvasás, az irodalom megkedveltetésére. Könyveink népszerűsítését továbbra is fontos feladatunknak tartjuk. Tervünkben újabb, a gyermekek és az ifjúság számára írt művek megjelentetése szerepel (antológiák, mesék, regények).

Az 1976–1980-as tervidőszakban összesen 54, illetve napjainkig mintegy 80 délszláv, német, román és szlovák nyelvű könyvet jelentettünk meg: néprajzi köteteket, versantológiákat, mesegyűjteményeket, novellagyűjteményeket, helytörténeti monográfiákat, népdal- és népmesegyűjteséket. A Nemzetiségi Szerkesztőség gondozásában olyan szerzők művei jelennek meg, mint Manga János, Vujisics Tihamér, Gulyás József-Dzuretin, Iványus Illés, Sztevanovity Mária, Hocopán Sándor, Papucsek Gergely, Kormos Sándor, Kondacs Pál, Marik György, Hrivnák Mihály, Fáth György, Fischer Lajos, Petrován Oszkár, Koch Leo, Koch Aurél, Wittmann György, Fekete Tibor, Dékány Márk.

Az első ötéves kiadói terv legfőbb eredményeit abban látjuk, hogy hozzájárultunk a hazai nemzetiségi szépirodalom megteremtéséhez, a nemzetiségi kultúra tárgyi és szellemi értékeinek feltárásához. Ez utóbbi fokozott figyelmet és feladatot jelent, mivel ezen a téren észlelhető a legnagyobb lemaradás.

A hatodik ötéves terv keretében eddig a következő könyvek ke-

rultek könyvarusi forgalomba: Múltunkból III. (délszlav történeti tanulmánykötet), A magyarországi delszlavok neprajza IV., A magyarországi németek néprajza III., A magyarországi szlovákok neprajza III., Roman neprajz III., Nemet nyelvjárások I., Schwalm Pál: Hazai tortenetek, Áts Erika: Versek, Koch Valeria: Versek, Sinkovits Mátyás: Versek, Blazsetin István: Versek, Papucsek Gergely: Versek, Kormos Sándor: Versek, Hrivnák Mihály: Elbeszelések, Ivanus Illés: Elbeszelések, Koch Aurél: Album, Kotodesek (A magyarországi szlovák származású képzomuveszek albuma), Lami István: Magyarországi szlovak nepballadak és Pilisi szlovak mesék, Stepanov Predrag: Uszó ko (regény), Csuka Zoltán: A mikrokozmosz fénye (Petar Petrovity Njegos muvenek müfordítasa), A hazai delszlav irodalom története, Közös sors – közos ut (Szlovák munkasmozgalom-történeti tanulmánygyujtemény), Hocopan Sándor: Simonka Tivadar ketegyházi roman mesemondo mesei, Kondacs Pál: Elbeszélések.

Az év végéig 4 szlovák, 2 délszláv, 4 német és 2 roman könyv megjelenése várható. Lami István: Magyarországi szlovak népmesek, Papucsek Gergely: Szlovák népdalok, Kondacs Pál: Rögös út (regény), Magyarországi szlovákok néprajza IV., Krajczár Károly: Szlovén népdalok és népmesék, Mándics Mihály: Csávoly 800 éves kronikája (monográfia), Német néprajz V., Magyarországi német népdalok I., Német nyelvjárások II., Fischer Lajos prózakötete, Roman néprajz IV. és V.

A hazai nemzetiségi könyvkiadást elénk érdeklodés kíséri itthon és külföldön egyaránt. Az NDK-ban, Ausztriában és az NSZK-ban megtartott könyvvásáron német könyveink hamar elkeltek.

Az itthoni terjesztés, bár szervezett, mégsem zokkenómentes. A közelmúltban felmértük a nemzetiségi könyvek terjesztésének eddigi tapasztalatait, összegeztük és a Nemzetiségi Szerkesztoségi Tanács keretében megvitattuk az eredményeket és a hiányosságokat. Ezt követően került sor a Művelődési Minisztérium Kiadói Főigazgatóságának szervezésében a könyvterjesztő vállalatok vezetoinek, a nemzetisegi szövetségek, a KULTURA Külkereskedelmi Vállalat, valamint a Tankonyvkiadó képviseloinek részvételével egy megbeszelésre, amely az eddigi terjesztési rendszer további javulását ígéri.

Úgy vélem, hogy a terjesztési mechanizmusnak sokkal jobban kell alkalmazkodnia a sajátos nemzetisegi viszonyokhoz. Nem kielégito az e területen nélkülözhetetlen propagandamunka. A nemzetiségi kiadványok terjesztése és propagalása további feladatokat ró a terjesztő vállalatokon kívül a nemzetisegi szövetségekre, azok

aktivistáira is. A könyvtárosok számára megjelenő „Uj könyvek" nemzetiségi periodika, illetve ajánlójegyzék és állománygyarapitási tanácsadó rendszeresen ismerteti a hazai nemzetiségi kiadványokat is. A Tankönyvkiadó is hozzájárul a nemzetiségi kiadványok népszerűsítéséhez (prospektusok, könyvkiallítások stb.), e kérdésben azonban valamennyi felelős szerv tudatosabb együttműködésére van szükség.

1979-ben tárgyalta a Kulturális Minisztérium vezetése a nemzetiségi könyvkiadás helyzetét, s megállapitotta, hogy az intézményes szervezeti keretek közt működő nemzetiségi könyvkiadási tevékenység pártunk művelődéspolitikájának célkitűzéseit tükrözi, összhangban van a lenini nemzetiségi politikával. Az ötödik és hatodik ötéves terv során kibontakozott nemzetiségi könyvkiadás mennyiségileg és minőségileg fejlödött, s ez jó alapul szolgál a további tevékenységhez.

TÓTH GYULA

A megértés szellemében

A SZOCIALISTA ORSZÁGOK IRODALMA KÖNYVTÁRAINKBAN

A Duna-medencében élő népek, de távolabbi szomszédaik is elmélkedhetnek azon, hogy a szocializmus építése során megvalósultak-e azok a progresszív törekvések, melyeket népük nagyjai vallottak már történelmük polgári korszakában is az akkor megvalósíthatatlannak tetsző testvériségről. A népek testvériségéről a művészetek, köztük az irodalom eszközeivel. Időszerű felelevenítení azt a szép hagyományt, amelyet már az 1920-as évek végétől kezdve, a régi rend viszonyai között, majd a felszabadulás után megújult erővel ápoltak fel nálunk és másutt, a szomszéd országokban is egymás kultúrájának, irodalmának jobb megismertetése érdekében. Ma sem találhatjuk jobb összefoglalását e törekvéseknek a Németh Lászlóénál, aki egy 1959-es tanulmányában („Az én cseh utam") változatlan hittel és okossággal vallotta: „A cseh nyelv tanulásába 1932 őszén kaptam bele . . ." „Igazán itt az ideje, hogy megismerjük »tejtestvéreinket«, akikkel egy sors száraz emlőjét szoptuk" . . . „. . . nyelveket tanulok, nem egyet, egyszerre hármat, a csehen kívül a románt s a szerb-horvátot . . ." „*Kelet*-Közép-Európát egy helyett a Két malomkő közének hívom . . . Most . . . állandósul a Kelet-Európa név a tágabb dunai hazát most mosom egybe a tőle keletre levő világgal, a Szovjetunió népeivel." „A magyarság pedig nem testvértelen ága nemének: Kelet népei közül való", „legszorosabb sorsrokonai élnek mellette – s melegíthetik."

A KÖNYVTÁRAKBAN

Hogyan tükröződnek a könyvtárakban a szomszéd szocialista országok anyanyelvi irodalmának jelenségei, ha a jelenlétet, a befogadást, a hatást vizsgáljuk? Figyelembe véve, hogy a könyvtárügy

bármily nagy összegező erő, megisszák részjelenség, alá van vetve a nagy politikai, társadalmi, kulturális folyamatoknak.

A vizsgálódásaink körébe mostanában bevont szlovák, ukrán, román, szerb-horvát, szlovén irodalmak könyvtáraink munkájának fontos alkotóelemeivé váltak. Több mint 16 000 könyvtárunkból 8—10 000-re becsülhetők azokat a tanácsi, szakszervezeti, iskolai szakkönyvtárakat, amelyek ebből az irodalomból megjelent művek beszerzésével, feldolgozásával, propagálásával és az olvasókhoz való eljuttatásával foglalkoznak. Az anyanyelvi szépirodalom zömmel műfordított irodalomként van jelen a közművelődési könyvtárakban, mint anyanyelven behozott irodalom a nemzetiségi könyvtárakban, és erőteljes mértékű a terjedése a rádió, a televízió útján. De jelen van az az irodalom az interdiszciplináris kutatásokban (nyelvtudomány, történettudomány, szociológia, folklór), különböző kutatóintézetekben és az egyetemeken. Csekély, eddig szinte elhanyagolható mértékben foglalkozott ezzel az irodalommal az olvasásszociológia.

A MŰFORDÍTÁS

A szomszéd országok szépirodalma legnagyobb számban mint magyarra fordított mű szerepel kulturális életünkben, könyvtárainkban. A műfordítás állapotát mostanában kitűnő tanulmánykötet összegezte („A műfordítás ma"), amelyből megtudható, hogy 1945-től napjainkig több mint tízezer szépirodalmi művet fordítottak magyarra. Ebben az adatban nem szerepelnek a folyóiratokban, napilapokban és egyéb periodikus kiadványokban megjelent művek, mert a műfordítások regisztrálásának teljes rendszere még nem épült ki, ami azért is sajnálatos, mert a folyóirat- és újságközlemény az irodalom egyik létformája lett, s az is bizonyos, hogy mind kevesebb mű fog eljutni könyv alakban való megjelentetéshez. Ebben a nagy műszámban szerepelnek elfeledett és érdektelen művek is, mert az idő rostáján sok lefordított mű hullott ki.

Az is bizonyos, hogy a műfordítás sok szakembert foglalkoztató szakmává változott, és már a múlté az a Kardos László könyvében olvasható anekdota, amely szerint egy műfordító arra kérte szíve hölgyét, engedje meg, hogy egy verset fordítson hozzá. Tény, hogy a műfordítók új nemzedéke fejlődött ki, korábban nem ismert, jelentős nyelvtudású, irodalomértő kitűnő erőkkel gazdagodott, akik nem annyira a hazai nyelvi képzés eredményeként, hanem a szomszéd anyanyelvi irodalmak országából származóan váltak magyar műfordítóvá.

Csak néhány példa a román irodalomból: *Bálint Tibor, Kolozsvári Papp Lajos, Veress Zoltán, Csiki László, Fodor Sándor, Kányádi Sándor* a szerb-horvát-szlovén irodalomból a nagy műfordító-nemzedék tagjain, tehát *Csuka Zoltánon, Herceg Jánoson, Dudás Kálmánon, Ács Károlyon* kívül fel kellett figyelnünk *Borbély János, Szucs Imre, Fejér Ferenc, Vujicsics D. Sztojan* teljesítményeire, a szlovák irodalomból leginkább *Tóth Tibort, Rácz Olivért, Bábi Tibort, Koncsol Lászlót, Tozsér Árpádot* tartjuk számon. A fordítások tükrében – ez elsősorban világjelenség, Magyarország minden bizonnyal kivétel – még mindig nem nőtt meg a kis irodalmak tekintélye. A műfordított irodalom gondozása mellett könyvtárainkra is nagy feladatok várnak eme irodalmak, anyanyelvi kultúrák magyarországi terjesztésében, illetve helytörténeti kutatásában. Ezeket a kutatásokat hosszú ideig még a jövő évszázadokban is élő, érvényes, újraélesztő munkának, feladatnak tartjuk. A könyvtárak lehetnek a szervezői, az eredmények megőrzői és publikálói. Ezek a helytörténeti kutatások a múltból máig ható jelenségeket tárnak fel, nemzedékek sorsát, életútját befolyásoló eseményeket idéznek fel, vagy talán csak az emlékezetre lesznek jók.

Hadd hívjam fel a figyelmet e helyütt két ilyen jellegű kötetre, egy országos, sőt nemzetközi jelentőségűre: „A II. békéscsabai nemzetközi néprajzi nemzetiségkutató konferencia előadásai", és egy másikra: Tanulmányok és dokumentumok Baranya megye nemzetiségeinek történetéről. Az ilyen munkák inspirálói leggyakrabban könyvtárak, és a munkában is könyvtárosok, levéltárosok vesznek részt – például pályázatok kiírásával, teljesítésével. Könyvtárak szervezik országos szervek irányításával (Hazafias Népfront, Magyar Írók Szövetsége) az olvasótáborokat.

NEMZETISÉGI KÖNYVTÁRAINK

A szomszéd népek anyanyelvi irodalmának hazai könyvtári megjelenési formái közül a történelmi fejlődés szempontjából ugyan nem elsődleges, de a folyamatot jól érzékelteti a nemzetiségi könyvtárügy. A nemzetiségi jogok hazánkban főként az anyanyelven való oktatás, az anyanyelv használatának jogát, a nemzetiségi kultúra megőrzésének és ápolásának jogát jelentik, tehát az oktatásügyben, valamint a nemzetiségi együttesek, klubok és nagymértékben a könyvtárak mozgalmában, a nemzetiségi szövetségek tevékenységében jutnak kifejezésre. Fontos elv valósul meg a hazai gyakorlatban: segítjük nemzetiségeink kapcsolatait anyanemzetükkel, és szá-

mitunk az állami támogatás segítségére a honi szükségletek kielégítésében. A fejlődést az MSZMP Központi Bizottságának határozatai alapozták meg. A határozatok érvényesítésének jegyében született meg a nemzetiségi nyelvű tankönyvkiadás és az 1970-es években a nemzetiségi alapkönyvtár-hálózat. Itt említjük meg, hogy az ENSZ 1974. évi ohridi, kisebbségi szemináriumán a magyar küldöttség munkadokumentumokkal bizonyította, hogy a nemzetiségi lakosság nyelvművelését segítik a községi könyvtárak, és hogy a községi és a báziskönyvtárakban levő anyanyelvi könyvek száma hazánkban meghaladja a nemzetiségi lakosság népszámlálásban kimutatott arányát.

Javaslatot is tettek könyvek ajándékozására, cseréjére, nemzetiségi szükségletek kielégítése, a könyvtárak kapcsolatainak erősítésére. Az anyanyelvi irodalommal való ellátás fontos mozzanata volt Magyarországon a német, a szlovák, a román és a szerb-horvát törzsanyagjegyzékek kidolgozása. Hosszú gyűjtőmunka eredménye az Állami Gorkij Könyvtárban eme irodalmak anyanyelvi kiadásainak mai választéka. Állományunkban csaknem 14 500 szlovák, román, szerb-horvát, szlovén mű képviseli a három irodalmat. Csak lassan növekszik a fenti nyelven olvasóknak a száma.

E művek kiválasztását, behozatalát Magyarországra az Állami Gorkij Könyvtár végzi. „Nemzetiségi Új Könyvek" című ajánlólapjával, és a Könyvterjesztő Vállalat juttatja el azokat a báziskönyvtárakba. Meglehetősen sok gondot okoz a Romániából és Jugoszláviából származó könyvek lassú és rendszertelen szállítása, azoknak az utóbbi években csökkenő száma.

A NYELVTUDÁSRÓL

Az Állami Gorkij Könyvtár tudományos kutatásainak körébe tartozik a nemzetiségek kulturális ellátottságának vizsgálata, összefüggésben a társadalmi átrétegződéssel és az életmódváltozásokkal, különösen művelődésszociológiai szempontból. Igen fontos a hazai nemzetiségek, de a nem nemzetiségi származású lakosok nyelvtudási színtjének vizsgálata is. Ezeket a nyelveket nem tulzottan sokan ismerik, használják, gyakorolják Magyarországon. Teljesen pontos adatokkal a nyelvtudást illetően ma még nem rendelkezünk. Nemrégiben 15 százalékra becsülték az idegen nyelven értő honfitársaink számát, ami elsősorban a nagy világnyelvek tudását jelenti. Figyelemre méltó adatai szerint a felnőtt lakosság körében, tekintettel hazai nemzetiségeinkre, a német

nyelvtudás a legmagasabb, és azután a szlovák a leggyakoribb nemzetiségi nyelv. A nyelvtudásnak az adatok szerint harmada anyanyelvi-nemzetiségi nyelvtudás, a nemzetiségi nyelvek nem anyanyelvi szintje szűk körű, és valószínűleg csak azok között elterjedt, akik nemzetiségi vidékeken éltek, vagy a szomszéd országokból települtek át.

Az anyanyelvi-nemzetiségi nyelvtudók száma tovább csökken. Legerősebben a délszláv nemzetiségiek őrzik nyelvüket. A nemzetiségiek nem viszonylagosan összefüggő területeken laknak, hanem szétszórtan az országban, és az egyes települések távol esnek az illető nyelv országától. Kevés a csak egy nemzetiséget magába foglaló települések száma. Minden vizsgálatnál arra kell figyelni, hogy nemzetiségeink többsége kétnyelvű, tudják a többségi nemzet nyelvét, és a mindennapi életben használják elsősorban saját nemzetiségi nyelvüket. Könyvtárbeli vizsgálódásaink e tekintetben még igen kezdeti stadiumban vannak, és inkább tapasztalati alapon tudjuk azt, hogy a nemzetiségi nyelveken a nagyszülők korosztálya dialektust, a szülők korosztálya irodalmi nyelvet beszél, az iskolások főként magyarul tudnak, s ezen a helyzeten csak a nyelvterületek érintkezési pontjain élők tekintetében van eltérés az interetnikus kapcsolatok természete miatt.

NÉPSZABADSÁG, 1982. FEBRUÁR 22-I SZ.

MANGA JÁNOS

A magyarországi szlovák etnikai csoportok

(RÉSZLET)

A 150 éves török uralom után azok a magyar nyelvű vidékek ahonnan a törökök visszavonultak, teljesen elnéptelenedtek vagy gyéren lakott falvakká, vidékekké váltak. Ugyanakkor a túlnyomóan szlováklakta északi megyékben – egyrészt a természetes népszaporulat, másrészt a török elől északra menekülő magyar lakosság megtelepedése következtében – nagymértékben megnőtt a lakosság száma. Ezeknek az okoknak természetes következményeként a XVII. század 80-as éveitől egyre nagyobb hullámokban költöztek a felszabadított déli területekre a török elől elmenekült magyarok és azok a szlovákok, akik vagy a földesuruktól szöktek meg, vagy a tervszerű jobbágytoborzás keretében földet és jobb életfeltételeket kerestek az ország délebbre fekvő felszabadított területein.

A XVII. század végén, a törökök visszavonulásával egyidejűleg a földesuraiktól északra szökött jobbágyok kezdtek visszaszivárogni az elnéptelenedett vidékekre, falvakba. S nem minden esetben a földesúrral tértek vissza, mint ahogy legtöbbször északra sem együtt menekültek. Sok jobbágy megszökött földesurától, s ahhoz szegődött, aki a legmegfelelőbb letelepedési feltételeket biztosította számára. Borovi József Kazárról írt munkájában megjegyezte, hogy a XVII. század végén a születési anyakönyvben sok új vezetéknév bukkant fel, amiből azt a következtetést vonta le, hogy abban az időben – egyrészt a menekülés következtében, másrészt a falvak újratelepülése miatt – újabbnál újabb rajok jelentek meg az érintett községben. Ezzel egyidejűleg megkezdődött a szlovák lakosság dél felé áramlása, nem csupán a nyelvhatárhoz közel eső, hanem a távolabbi vidékekről is.

Fügedi Erik három letelepedési időszakot különböztet meg. Az első időszaknak az 1690–1711 közé eső éveket tekinti, a következő 1711-től 1740-ig tart, s végül az 1740–1780-as évekkel zárul e törté-

nelmi periódus. Valószínű, hogy az első hullám az utána következőktől sokkal kisebb volt. Nyugaton csupán a Dunáig ért, s csak nagyon ritkán jutott túl rajta, keleten Nógrád és Hont megyéket érintette, s csak néhány esetben ért el Pest és Heves megyéig. Ezekre az első letelepedésekre az is jellemző volt, hogy a déli irányba áramló szlovák népesség csak az elneptelenedett falvakba vagy gyéren lakott vidékekre telepedett le, s nem alkotott nagyobb nyelvszigeteket. Mi több, nem is telepedett le tartósan. (Pl. azokról, akik Hont vagy Nógrád megye déli vidékeiről vándoroltak tovább, nehéz megállapítani, hogy milyen anyanyelvűek voltak, a szlovák többség közé kerülő magyarok ugyanis elszlovákosodtak, míg a magyar többségtől körülvett szlovákok átvették a magyar nyelvet. Mindezeken túl e vidékeken a kétnyelvűség általános volt, s minden valószínűség szerint már a korábbiakban is ez volt a helyzet.)

A török uralom alól felszabadított területek vonzóerejét, illetve az akkori népmozgást legjobban a földesuraiktól megszökött jobbagyokról készült összeírások mutatják. Az 1720-as Nógrád megyei összeírás szerint Heves megye 29 településére 126 jobbágycsalád települt át, Pest megye 73 településére 387, a Jászság 14 településére 192, Borsod megye 73 településére 4, egy bihari településre 1, Gömör megye 5 településére 5, Békés megye 3 településére (Gyula, Csaba, Gyoma) 72, Hont megye 11 településére 26, Esztergom megye 4 településére 7, Zemplén megye 2 településére 3, Komárom megye 3 településére 4, Csongrád megye 4 településére 16, Pozsony megye 6 településére 6, Bars megye 2 településére 2, Tolna megye 1 településére 1, Nyitra megye 7 településére 11, Tolna megye 4 településére 6, Zólyom megye 4 településére 4, Szabolcs megye 1 településére pedig 1 jobbágycsalád telepedett le.

Az újratelepítési folyamat 1710-től 1720-ig tartó fázisában a mai Magyarország azon területén, ahol korábban is magyarok éltek, összefüggő szlovák nyelvszigetek alakultak ki: a Dunántúl északi részén Komárom, Esztergom és Fejér megyékben, Nógrád és Pest megye területén, továbbá Békés és Csanád vármegyékben. A későbbiekben Borsod, Abaúj és Zemplén megye peremvidékén kiterjedt szlovák településhálózat keletkezik. Le kell szögeznünk, hogy ezek a szigetek a szlovákok letelepedése idején már részben lakottak voltak. Az 1711-es békéscsabai jegyzék 22 olyan családfőt tüntet fel, akik a nevükből ítélve magyarok voltak. Az újratelepítés idején, illetve az ezt követő években a Pilisben is sok olyan családnevet találunk, amelyeket magyaroknak kell tartanunk. Lényegében ezen a három szlovák nyelvszigeten is hasonló folyamat ment végbe, mint Nógrádban. A letelepedett szlovákok nyelvét többen a

magyarok közül is átvették, vagyis a szlovák környezetben a magyarok is elszlovákosodtak, s az is természetes, hogy a nyelvvel együtt a lakosság szellemi kultúráját is átvették (babonák, szokások, népköltészet, népzene). Ez főképp a későbbi nemzedékekre lesz érvényes.

Való igaz, mindez nem történhetett az egyik napról a másikra, hanem évtizedekig elhúzódott, s minden bizonnyal csak a második nemzedék életében következett be. Lényegében két szakaszra osztható. Az első fázisban a különböző szlovák vidékekről érkezett szlovákság alkalmazkodott az új környezethez és az új életmódhoz. Ezzel egyidejűleg új társadalmi formákat teremtett, a különféle vidékekről származó s egymástól különböző tradíciókból többé-kevésbé egységes hagyományt alakított ki. A második fázisban beolvadt a kisebbségben levő magyar vagy más nemzetiségű lakosság, akik a szlovákok megérkezése előtt már azon a területen éltek vagy a későbbiek során költöztek oda. S bár ez a folyamat a XVIII. század második felében lezárult, voltak vidékek, ahol tovább tartott.

Az Alföldet és Békés megyét a délre áramló szlovákság második hulláma érte el. A szlovák rajok Nógrád, Heves és Pest megyékből, illetve ezeken a megyéken keresztül vándoroltak délre, s az 1710-es évek végén telepedtek le a csaknem lakatlanná vált békési területeken. Az ebbe az irányba kirajzó szlovákoknak csak egy töredéke költözött egyenesen eredeti lakóhelyéről, a másik – s feltehetően nagyobbik része – már azelőtt egyszer vagy többször, ideiglenes jelleggel letelepedett Dél-Nógrádban, Pest vagy Heves megyében, s innen vándorolt tovább déli irányba. Ezekre a felszabadított területekre nagyon jellemző Fügedi Erik megállapítása, mely szerint a szlovákságot az vonzotta az Alföld közelébe, hogy a nagy kiterjedésű termőföldeket megművelés nélkül is használhatták állattartásra, s megművelésük sem volt túl fáradságos, noha az elhanyagolt vidék mocsarainak lecsapolása bizonyos többletmunkát kívánt. S ráadásul a népsűrűség is olyan csekély volt, hogy helyenként több napi járóföldre nem volt lakott település. Mai ismereteink szerint 1720-ban Békés megyében egy km²-re 7, Pozsony vármegyében 34 lakos jutott.

Békéscsaba 1710-ben nem volt teljesen lakatlan. Mint már említettük, 1717-ben 22 magyar vezetéknevű családot vettek jegyzékbe. 1718-ban érkeznek az első szlovák telepesek – 14 család –, 1720-ban 59 háztartást mutattak ki. Egy 1720-ban készült jobbágyjegyzék szerint 61 jobbágy települt át Békéscsabára az alábbi Nógrád megyei falvakból: Herencsény, Závada, Cinobaňa, Turičky, Kalinovo, Veľká Ves, Mladzovo, České Brezovo, Málinec, Rov-

ňany, Uhorské, Ozdín, Hradište, Brezníčka, Zelené, Poltár, Garáb, Mul'ka, Kisterenye, Suche Brezovo, Dolná Strehová, Mikušovce, Tomášovce, Vel'ke Straciny, Kétbodony és Horná Strehová. Habár czeknek az adatoknak pontossága kétséges, [illegible] [illegible]tatják, hogy ebben a nagy népmozgásban a [illegible] [illegible] a magyarokkal is kell számolnunk, s az is látható, hogy [illegible] a szlovákok olvadtak bele a magyar többségbe, máskor [illegible] a magyarok a szlovákságba. 1745-ben Békéscsabának már 2[illegible] lakosa volt, jóllehet az ott megtelepedett családok közül többen [illegible] vándoroltak, egyebek között pl. Szarvasra. Abban az időben a lakosság nagy része kétségtelenül szlovák. Békéscsaba [illegible] 1722-ben Szarvason jelentek meg a telepesek, majd 1723-ban [illegible] az első szlovák csoportok Mezőberénybe. De az [illegible] volt [illegible], hogy – főleg Békéscsabáról – a telepesek egy-egy csoportja a vidék másik birtokára telepedett át.

GRIN IGOR

A szlovák–román bázismúzeum tevékenysége és szerepe a nemzetiségi kultúrában

Az utóbbi esztendőkben a múzeumi események, kutatási eredmények egész sora jelzi, hogy a hazánkban élő szlovák, délszláv, román és német nemzetiségek néprajzi kutatása fellendülőben van. Akár a megjelent néprajzi tanulmányokra, akár a megvalósult múzeumi állandó kiállításokra utalunk, kézzelfogható tanújeleit idéztük e biztató fejlődésnek.

A nemzetiségek néprajzi kutatásának elősegítése, szervezése és – kisebb részben – végzése céljából életre hívott szervezetek (Magyar Tudományos Akadémia Néprajzi Kutatócsoportja, a Magyar Néprajzi Társaság Nemzetiségi Szakosztálya, a nemzetiségi demokratikus szövetségek megfelelő testületei stb.) mellett nyomatékkal kell említenünk a nemzetiségi néprajzi és történeti muzeológia teljes spektrumának átfogására hivatott nemzetiségi bázismúzeumokat.

Mint ismeretes, a nemzetiségi bázismúzeumok megalakítását kimondó miniszterhelyettesi állásfoglalás a Baranya, Békés és Komárom megyékben folyó, e megyék sajátos nemzetiségi meghatározottságából következő nemzetiségi néprajzi kutatás országossá, egyszersmind színvonalasabbá tételének égetően szükségszerűvé vált igényét fogalmazta meg. Az intézményesítés, a szervezeti keretek biztosítása révén megteremtődött e magas szintű követelményrendszer teljesítésének potenciális lehetősége is. A bázismúzeumokban intenzívebbé válhatott a tárgyi kultúra nemzetiségi emlékanyagának gyűjtése; az eredmények szép kivitelezésű, gazdag tartalmú kiállításokon demonstrálódtak. Ezzel párhuzamosan polgárjogot nyert a paraszti életforma tudati elemének, a folklórnak a gyűjtése, kutatása is. Hogy a néphagyományok folklorizációját milyen fontos eszköznek tarthatjuk a tradíció feleleszténében, arra a nemzetiségek szellemi néprajza köréből megjelent számos tanulmányból lehet következtetnünk.

Hadd említsünk egy-egy példát az elmondottak illusztrálására. A Komárom megyei németek történetét és néprajzát bemutató kiállítás az első volt a nemzetiségi állandó kiállítások sorában. Az árnyalt történeti és néprajzi képet nyújtó, szép kiállítású rendezvény megnyitása óta is folytatódik a tárgyi anyag gyarapítása és intenzív kutatása. A mohácsi Kanizsai Dorottya Múzeumban az eroteljes tárgyi gyűjtés több ezer darabot számláló gyűjteményt gazdagít, amellett jelentős a szervezet egészének munkájához arányosan illeszkedő publikációs tevékenység is. További figyelemre méltó eredményük egy részletes néprajzi kérdőív szerkesztése és új állandó kiállítás rendezése. A tartósan „egyszemélyes" múzeumok vezetőinek személyes eredményei ezek!

A hazai nemzetiségek néprajzi-történeti kutatása céljából szerveződött három bázis — közöttük a békéscsabai Munkácsy Mihály Múzeum néprajzi-nemzetiségi osztálya — jelentős múltú múzeumi szervezetek részeként jött létre. A Munkácsy Mihály Múzeum a hazai szlovákok és románok kutatását kapta feladatul, ugyanakkor természetesen továbbra is el kell látnunk a Békés megyében élő magyar, szerb és német etnikumok néprajzi kutatásának feladatát is. A néprajzi-nemzetiségi osztály megalakításának feltételei 1977 őszén teremtődtek meg, de feladatainkat már 1973-tól a bázistevékenység jegyében végeztük, erőinket az állandó kiállítás előkészítésére összpontosítva.

A megalakulása óta fokozatosan váltak kedvezőbbé a személyi feltételek. A két fővel (!) szerveződő osztálynak jelenleg öt munkatársa van. 2 fő néprajzos: 1 főfoglalkozású (délszláv anyanyelvű), 1 részfoglalkozású (szlovák anyanyelvű); 1 fő történész (román anyanyelvű); 1 fő gyűjteménykezelő (szlovák anyanyelvű); 1 fő fényképész.

A mindenkori feladatokhoz mozgósítani tudjuk a megyei múzeumi szervezet többi néprajzosait, de külső, az osztállyal kapcsolatot tartó munkatársakra is számíthatunk. Nem jelentéktelen a társadalmi bázis (múzeumbaráti kör, iskolák, főiskolák, egyetemek) segítsége sem. Mindezek a tényezők lehetővé teszik a megyei feladatok javuló ellátását, ám az országos gyűjtéskör maradéktalan betöltéséhez a személyi feltételek mielőbbi javítása volna szükséges. A bázisnak jelenleg is van szabad néprajzosi státusza, am harmadik esztendeje eredménytelenül próbálkozunk betöltésével. Úgy gondolom, ez a gond ismeretes más múzeumokban is.

A Munkácsy Mihály Múzeumban kezdettől spontán módon a szlovák nemzetiséghez kapcsolódó kutató-feltáró munka s az ettől elválaszthatatlan hagyományápoló tevékenység folyt. E spontán

érdeklődés okai közül első helyen kell említenünk az 1899-ben megalakult Békéscsabai Múzeum-Egyesület Alapszabályát, amely elsődleges gyűjtőterületül a várost, Békéscsabát jelölte meg. Bizonyos, hogy az alapszabály megszövegezőit a századforduló éveiben a csabai szlovákság nemzetiségi kultúrájának gazdagsága, a város akkori népéletének legerőteljesebb tényezője ösztönözte a csabai (értsd: szlovák) néprajzi tárgyi emlékanyag gyűjtésére. Így történt, hogy hosszú évtizedekig egyetlen más etnikum vagy település anyaga sem került a néprajzi gyűjteménybe. A szlovákságra való koncentrálás már a kezdetekkor jelentős eredményeket hozott, de a 70-es évek elején is a szlovák anyag gyűjtése járt a legnagyobb sikerrel. (Nem mond ez ellent a magyar és román nemzetiség körében végzett kutatómunka eredményeinek, hiszen az utóbbiak szervezett és tudatos kutatásáról csak 1973-tól, még inkább 1975-től beszélhetünk.)

Az egyoldalú néprajzi feltárás okozta gyűjteménybeli aránytalanságok csökkentésére 1973-tól, a bázis megalakulását megelőző évtől tudatosan törekszünk. A súlypont a magyar és más, elsősorban román nemzetiségű települések kutatására tevődött át. E törekvés közvetlen oka a most megnyitott új állandó történeti-néprajzi kiállítás előkészítése volt. Egyfelől 1976-tól szervezett gyűjtő- és kutató akciók keretében Kétegyháza, Battonya, Elek és Méhkerék román népességének, másfelől a korábban Dél-Biharhoz tartozott magyar lakosságú települések: Zsadány, Körösnagyharsány és Biharugra néprajzi feltérképezésére is sor került. Ezzel párhuzamosan számottevő magyar, román és szerb, kisebb mennyiségben német anyagot gyűjtöttünk. Ezekben a gyűjtési akciókban évről évre a szegedi Tanárképző Főiskola Román Tanszékének hallgatói is részt vesznek, de a KLTE és az ELTE egy-egy hallgatója is állandó tagja recepciós táborainknak. Nagyon fontosnak tartjuk, hogy a közeljövő nemzetiségi pedagógusai, akik éppen az anyanyelvi kultúra terjesztését és ápolását vállalták hivatásul, megismerkedjenek munkánk alapelemeivel, megérezzék annak jó ízét, hiszen új munkahelyükön talán éppen szakkört kell majd vezetniük, vagy helytörténeti kisgyűjtemény létrehozásán fáradozniuk.

Kettős hasznú munkánk segítőiül a magyar néprajz olyan nagyszerű kutatói szegődtek, mint Kósa László és Kovács Ágnes, s segítségük szinte felbecsülhetetlen e szakembert nélkülöző időben. Egy alkalommal romániai kolléga is segítette munkánkat.

1980-ban került sor első ízben megyén kívüli gyűjtésre. A debreceni Déri Múzeummal történt egyeztetés után a Hajdú-Bihar megyei Bedő községben dolgoztunk, s ezzel voltaképpen megkezdo-

dött az országos gyűjtőkör gyakorlása. A jövő évben terveink szerint Körösszakált és Körösszegapátit iktatjuk kutatási programunkba, előkészítve mintegy a magyarországi románok múzeumi bemutatásának lehetőségeit.

KIÁLLÍTÁSOK

1973-tól minden évben rendeztünk nemzetiségi néprajzi kiállítást. A jelentősebbekhez katalógus is készült. A „Békés megyei románok" című, 1973-ban megyénk három városában bemutatott kiállításon kívül még két kamarajellegű kiállítást rendeztünk, amelyen román gyűjtésünk anyagát mutattuk be. „Békés megye népművészete" címmel román és szlovák anyagot mutattunk be egy békéscsabai munkásklubban, 1977-ben pedig Battonyán rendeztünk újszerzeményi kiállítást a néprajzi recepciós táborok anyagából „Román és szerb szőttesek Békés megyéből" címmel. 1973-ban az itthon rendezett első román kiállításon kívül részt vettünk a „Megyék népművészete" című, Néprajzi Múzeumbeli, a főváros egyesítését köszöntő rendezvényen, s ott szlovák nemzetiségünk népművészetét prezentáltuk. Egy évvel később az oroszlányi országos nemzetiségi kiállításon is szerepeltettük szlovák népművészeti anyagunkat, a múzeumi hónap alkalmából pedig kiállításcserét bonyolítottunk le a Hajdú-Bihar megyei szervezettel. Egyúttal megyénk két szlovák bútorkeszítő központjának, Békéscsabának és Totkomlosnak jeles termékeivel ismertettük meg a hajdúböszörményi közönséget. 1975-ben Debrecenben mutattuk be Békés megye sokszínű népművészetét. Kiállításaink sorában figyelmet érdemlő volt három bázismúzeum összefogásával, a Művelődésügyi Minisztérium és a szövetségek támogatásával 1975 őszén megrendezett kiállítás, amely a magyarországi nemzetiségek lakáskultúrájából adott ízelítőt. A kiállítást az első nemzetközi nemzetiségkutató néprajzi konferencia tiszteletére rendeztük, s sikeréhez nem csekély mértékben az öt nyelven készült vezető is hozzájárult. Szarvas város múzeumának megnyitásakor stílusosan szlovák néprajzi kiállítást rendezett a bázismúzeum. 1977-ben és 1978-ban a Magyarországi Románok Demokratikus Szövetsége felkérésére az országos folklórfesztiválok alkalmából megrendezett, magyarországi nemzetiségeket bemutató kiállításon vettünk részt román népművészeti anyagunkkal. 1980-ban a szegedi Móra Ferenc Múzeumban kerülő sor egy megyénk népművészetet bemutató, szép sikert aratott időszaki kiállításra. Szükségtelen megemlítenünk a tegnap megnyitott új állandó

kiállításunkat. A múzeumi kiállítások a legsajátosabb múzeumi eszközök néphagyomány-ápoló céljaink elérésére. E helyett csak felsorolásukat vállalhattuk, értékelésükre nem terhetünk.

KIADVÁNYOK

Ugyancsak a felsorolás mértékéig vegyük számba a vizsgált időszak nemzetiségi kiadványait, dolgozatait. 1971-től fogva van ismét rendszeresen megjelenő évkönyve a Békés megyei múzeumoknak. A „Békés megyei Múzeumok közleményei" indító, régészeti kötete után, 1973-ban a II. számban négy nemzetiségi témájú néprajzi tanulmány is helyet kapott: egy német, egy délszláv és két szlovák vonatkozású. A harmadik, 1974-es kötet a szekunder település, Tótkomlós néprajzából közöl hat jelentékeny tanulmányt. A hatból három – mondhatni hagyományosan – a homogén népességű szlovák nemzetiségű település tárgyi néprajzának köréből készült, a másik három a népszokásokról, a népi hitvilágról és a gyermekjátékokról ad áttekintést. Ismét egy jó példa magyar és nemzetiségi néprajzkutatók gyümölcsöző együttműködésére. (Csak a történeti hűség kedvéért jegyezzük meg, hogy a negyedik, vaskos kötet Nagy Gyulát és társait dicséri, vizsgálódási területe a Vásárhelyi puszta.) Az ötödik kötet ismét tartalmaz szlovák és szerb nemzetiségi néprajzi tanulmányokat. Eredményként könyveljük el munkatársainknak a nemzetiségi néprajz köréből írott, más fórumok által megjelentetett tanulmányait, ismeretterjesztő írásait. „A magyarországi nemzetiségek néprajza" című tanulmánykötetekre gondolunk elsősorban, a szlovák, délszláv és román évkönyvekben megjelent dolgozatokra, s a helytörténeti monográfiákban (Battonya, Deszk, Mezőberény stb.) való közreműködésre. Fontosnak tartjuk azokat a cikkeket, ismertetéseket, amelyek a szakmai, módszertani, ismeretterjesztő, anyanyelvi fórumokon („Honismeret", „Élet és Tudomány", „Múzeumi Híradó", „Ludové Noviny", „Foaia Noastra", „Új Auróra", „Békési Élet", „Békés megyei Népújság" stb.) megjelentek az utóbbi időben. Szólnunk kell még egy kiadványsorozatról, a Békés megye néprajzát bemutató, népszerű miniatűr könyvekről, amelyekből ez ideig tíz hagyta el a nyomdát. E sorozatban – akár a kötetekhez készített szakszerű bevezető megírása, akár az illusztrációként felhasznált tárgyi anyag válogatása, akár lektorálás formájában – munkatársaink munkája is benne foglaltatik. A magyarországi nemzetiségek népművészetét bemutató reprezentatív, bőségesen illusztrált albumok közül kettőt a román-szlovák bázis

munkatársai készítenek el. A szlovák anyag lényegében elkészült már, a román kötet a következő tervidőszakban valósul meg.

Az utóbbi két évben megkezdtük az országos szaknyilvántartás kialakítását. Célunk valamennyi, a román és szlovák nemzetiség néprajzával, történetével összefüggő adat, tárgy, dokumentum, fényképfelvétel stb. a lehető teljességgel való nyilvántartásba vétele.

A Néprajzi Múzeummal, a Déri Múzeummal, a Palóc Múzeummal, a Móra Ferenc Múzeummal kapcsolatot teremtettünk, hogy az ottani gyűjteményekben őrzött román és szlovák anyagot feldolgozhassuk, dokumentációját a nemzetiségi kutatás rendelkezésére bocsáthassuk. Vállalkozásunknak máris biztató kezdeti eredményei vannak. A Néprajzi Múzeum Etnológiai Adattárának román és szlovák anyagát 1974-ig bezárólag kigyűjtöttük, lemásoltatásuk a jövő év első felében megtörténik. Szegeden, a múzeum néprajzi osztályával történt megállapodás után a néprajzi gyűjtemény átnézése és az anyag kigyűjtése után elkészült a nyilvántartás számunkra fontos részeinek kettőzése, ugyanakkor a félezer darabot meghaladó leíró kartonokhoz a fotók is elkészültek. Remélhetőleg még ebben az esztendőben sor kerülhet a Déri Múzeum román anyagának kigyűjtésére. Jövőre tervezzük a szövetségek archívumának feldolgozását. A bázismúzeum egyre gyakrabban kapcsolódik országos jelentőségű akciókba, feladatokba. Ide sorolhatók a Magyarországi Románok Demokratikus Szövetsége és az általunk 1976 óta szervezett és vezetett román nemzetiségi néprajzi recepciós táborok, amelyek a Békés megyei románok múzumi bemutatását voltak hivatva elősegíteni, s tegyük mindjárt hozzá: elő is segítették! Ilyen a szlovák nemzetiségek számára szervezett országos néprajzi táborokban való folyamatos részvételünk, s ilyen országos jellegű feladatunk volt 1979-ben és 1980-ban a nemzetiségi középiskolák részére Békés megyében megrendezett UNESCO-táborok előkészítése és munkájukban való részvétel.

Több évre szóló, jelentős erőfeszítést igénylő feladatot vállalt a bázismúzeum az MTA Szegedi Bizottsága által meghirdetett Dél-Alföld-kutató programban, amelynek célja a jelzett területek népszokásainak és néphitének kutatása és közreadása valamennyi etnikum vonatkozásában.

A II. BÉKÉSCSABAI NEMZETKÖZI NÉPRAJZI
NEMZETISÉGKUTATÓ KONFERENCIA ELŐADÁSAI II. KÖT.
BUDAPEST 1981

HORVÁTH JÓZSEFNÉ

A szombathelyi Szlovén Nyelvi és Irodalmi Tanszék

A Szombathelyi Tanárképző Főiskola immár egy évtizede sajátosan és igen hasznosan segiti elő a Vas megyében élő szlovén nemzetiség körében végzett oktatási és közművelődési tevékenységet. A párt-, az állami és a társadalmi szervek törekvéseivel összhangban a lenini nemzetiségi politika elveinek alapján – a főiskola vezetősége tudatosan és készségesen vesz részt azokban az erőfeszitésekben, amelyek a nemzetiségek anyanyelvének, szokásainak és kultúrájának megőrzésére irányulnak. Az intézmény keretében egy évvel ezelőtt alakult meg a Szlovén Nyelvi és Irodalmi Tanszék, amelynek elsődleges célja nyelvszakos tanárok képzése a szlovén falvakban működő iskolák számára.

Az elmúlt napokban részt vettünk a főiskola ünnepélyes tanévnyitóján, ahol megtudtuk, hogy a tekintélyes oktatási intézmény ebben a tanévben rekordot állitott fel: összesen 1500 hallgatója van. Az impozáns városi sportcsarnokban megrendezett ünnepségen jelen voltak a Művelődési Minisztérium, a megye párt- és állami szerveinek képviselői, s a meghivott vendégek között volt a Magyarországi Délszlávok Demokratikus Szövetségének megbizott főtitkára, Gyurok György is. A Tanárképző Főiskola főigazgatója, dr. Szalay László ünnepi beszédében ismertette az új tanév oktatási és nevelési feladatait, majd kitért az intézmény dinamikus fejlődésére, amelyet számos új létesítmény és oktatási egység fémjelez.

Eme új oktatási egységek közé tartozik a Szlovén Nyelvi és Irodalmi Tanszék, amelynek egyik kezdeményezője és szervezője épp en dr. Szalay László. Az ünnepség utáni beszélgetésünk során megkértük, hogy összegezze a tanszék egyéves működésének eredményeit, tapasztalatait.

A Szlovén Nyelvi és Irodalmi Tanszék nem egyik napról a másikra jött létre, s igy nem is beszélhetünk egyéves tevékenységről

válaszolta beszélgetőpartnerünk. - A tanszék létrejötte sokéves kitartó munka, a Mariborí Pedagógia Akadémiával való sokévi együttműködésünk és partnerkapcsolatunk eredménye. Ez az együttműködés államközi megállapodás alapján jött létre, majd a későbbiekben a két főiskola éves munkatervének keretein belül fejlődött tovább. E partnerkapcsolat az állandó tanár- és hallgatócserét, a kölcsönös kutatómunkát, közös publikációk, jegyzetek és tankönyvek írását, kiállítások rendezését, egy kétnyelvű szótár és útikönyv kiadását egyaránt magába foglalja. Elsődleges célunk azonban a nyelvoktatás, azaz nálunk a szlovén, náluk a magyar nyelv oktatásának előmozdítása. A feladatot kezdetben előadók meghívásával oldottuk meg, majd ezt követően állandó lektorokat cseréltünk.

Együttműködésünk tizedik esztendejében - hangsúlyozta dr. Szalay László - megértek a feltételei annak, hogy főiskolánkon megnyíljon a Szlovén Nyelvi és Irodalmi Tanszék. Ezzel a hazánkban élő nemzetiségek anyanyelvi oktatásának történetében egy jelentős szakasz zárult le. Rendkívül örültünk annak, hogy a szomszédos Szlovén Szocialista Köztársaságban képeznek Magyarország számára szlovén nyelvtanárokat, ám szerettük volna, ha ugyanez nálunk is lehetővé válik.

Az elmúlt esztendőről a legpozitívabban nyilatkozhatom: az oktató-nevelő munka valamennyi szükséges tárgyi és személyi feltételét biztosítottuk. Megfelelő képzettségű oktatókkal rendelkezünk: a szlovén nyelvi lektor, Zlata Vokač jó pedagógus és igen eredményesen végzi munkáját, a tanszék vezetője, Gadanyi Károly tehetséges és lelkes fiatal tanár, amit a másik két munkatársáról, Krajcár Károlyról és Doncsec Violáról ugyancsak elmondhatok. Jóllehet a tanszéknek aránylag kevés hallgatója van, az elhelyezés szempontjából igyekszünk optimális feltételeket biztosítani minél eredményesebb működéséhez. A oktató munkában a legmodernebb technikai eszközök is rendelkezésre állnak. Büszkék vagyunk arra, hogy a tanszék tanárkollektívája - a ljubljanai rádió segítségével - magnetofonszalagokat készített a szlovén iskolákban folyó anyanyelvi oktatás számára. Az országos zsűri – úgy szakmai, mint technikai szempontból - nagyon jónak minősítette ezeket az anyagokat. Ami pedig a hallgatókat illeti, nagyon szorgalmasak, nemzetiségi területről jönnek, és reméljük, hogy a végzés után vissza is térnek oda. Az elmúlt év legnagyobb eredményének azt tekintjük, hogy beindult a levelező tagozat is.

Szeretnem hangsúlyozni, hogy kapcsolataink a Szlovén Szocialista Köztársasággal s kivált a Mariborí Pedagógiai Akadémiá-

val továbbra is példaszerűek, ami szlovéniai kiemelkedő közéletű személyiségek és művelődési szakemberek gyakori látogatásában, közös tudományos munkák publikálásában nyilvánul meg. Tízéves együttműködésünk alkalmából közös szimpóziont rendeztünk; a ljubljanai televízió „Híd" című műsorában ugyancsak megemlékezett partnerkapcsolatunkról.

A főigazgató szavait a tanszék vezetője, Gadányi Károly egészítette ki, aki nagy lelkesedéssel végzi felelősségteljes munkáját:

– A mi csoportunk meglehetősen kicsi, mindössze négy hallgatónk van a nappali és hét hallgatónk a levelező tagozaton – kezdte tájékoztatóját a tanszék mindennapjairól. – Ez az aránylag csekély hallgatói létszám azonban nem jelent kisebb megterhelést a tanári kar számára. Ugyanis külön tematikát kell kidolgoznunk a nappali tagozatos kétszakos hallgatók számára, azután azok számára, akik levelező úton végzik tanulmányaikat, s külön azoknak, akik kiegészítő szakként vették fel a szlovén nyelvet, sőt külön azok számára is, akik – megszakítva rendes tanulmányaikat – levelező úton folytatják tovább a főiskolát. Tervbe vettük egy előkészítő tanfolyam beindítását is jövendőbeli hallgatóink számára. Igen hasznosnak tartjuk azt, hogy végzős hallgatóink a jövőben egy szemesztert Mariborban tölthetnek továbbképzés céljából.

Az oktató munka mellett tanszékünk bekapcsolódott a szlovén falvainkban folyó közművelődési tevékenységbe – tájékoztat beszélgetőpartnerünk. – Részt vettünk a Preseren-jubileum megrendezésében, novemberben pedig irodalmi esteket tartunk a szlovén szerelmi líra legszebb alkotásaiból. A tanszék keretén belül működik egy nemzetiségi klub is, amely tartalmas foglalkozásokat kínál a városban élő és környékbeli szlovén ifjúságnak. A szlovén nyelvű könyvek és újságok terén igen jól vagyunk ellátva; vagy 20 folyóiratot és napilapot, szakirodalmat és gyermekmagazint kapunk rendszeresen. Mindezt jól hasznosítjuk mindennapi munkánkban.

S hogy az elmondottakat a gyakorlatban is bizonyítsa, nagy szeretettel invitált bennünket a tanszék helyiségeinek megtekintésére. Szívesen időztünk a kellemes tanári kabinetben, majd a szemináriumi teremben, amelyet népművészeti tárgyak díszítenek, s ahol egy kisebb könyvtár is helyet kapott.

A látottak és hallottak alapján magunk is meggyőződhettünk arról, hogy a Szombathelyi Tanárképző Főiskolán valóban biztosítva vannak a feltételek a Szlovén Nyelvi és Irodalmi Tanszék sikeres működéséhez, amely a magyarországi és a szomszédos szlovéniai társadalmi erők közös összefogásának köszönhetően jött létre. Most a hallgatókon a sor, hogy helytállásukkal, tanulmányi eredményeikkel igazolják annak jelentését és jövőjét.

PÁSZTOR LÁSZLÓ

Több nyelven, azonos célért

Hazánkban is számos nemzetiség él, részben kisebb-nagyobb csoportokban, részben szétszórtan, különböző településeken: szlovákok, németek, szerbek, horvátok, románok, szlovének. Számukra, mint minden más állampolgár számára, alkotmányunk szavatolja az egyenlőséget. A gyakorlat bizonyítja ezt. Óvodák, iskolák, könyvkiadás, múzeumok, művelődési házak, a kulturális hagyományok ápolása, a nemzetiségi szövetségek és újságjaik és egy idő óta a tv körzeti műsorai – mind a közéleti közreműködés feltételeit nyújtják számukra.

Ebben a sorban nem kis szerepet tölt be a rádió.

A Magyar Rádió a maga eszközeivel sokat tehet és sokat tesz is, hogy a lakosságnak ez a rétege úgy integrálódjék a gazdasági tevékenységbe, a közéletbe, az emberi kapcsolatokba, hogy eközben ne adja fel nemzetiségi létét. A rádió nemzetiségi műsorai azért is fontos funkciót töltenek be, mert a *hazánk lakosságának egészére jellemző társadalmi mobilizáció különösen érintette a korábban zárt közösségekben élő nemzetiségieket:* a zárt nyelvi közösségek felbomlásához is elvezetett. A nagy családok többsége szétszóródott, a fiatalabbak feledni kezdik a nyelvet.

Mindez alapvetően meghatározza a műsormunkánkat.

A nemzetiségi műsorok elsősorban *a nemzetiségek életével* foglalkoznak. Műsorok készülnek pl. a gradiscsei horvátok, a Maros és Mura mentén élők, a békésiek, a pomáziak, a szentendreiek mindennapjairól. Beszámolunk az őket érintő legjelentősebb eseményekről, foglalkozunk a lakosság gondjaival, közérdekű javaslataival. A megválasztott nemzetiségi tisztségviselők tevékenységét figyelemmel kísérjük és segítjük.

Az anyanyelv ápolása rendkívül fontos szerepet kap. A műsorok készítői sokat tesznek azért, hogy a beszélt nyelv (tájnyelvek) használata mellett a nyelvi igényesség is érvényesüljön. Gyakran szere-

pel a műsorokban az anyanyelvi oktatás. Munkatársaink maguk is nemzetiségiek. Többen közülük az „anyanemzetnél" végezték az egyetemet. Kiváló nyelvtanárokat kérnek fel a szerkesztőségek közreműködésére.

A szerkesztők gyakran szerveznek *rádiós közönségtalálkozót* klubokban, könyvtárakban. Rendszeresen tájékoztatunk a nemzetiségiek nyelvén megjelenő könyvekről.

Egyes nemzetiségi hagyományok érdekes módon *kötődnek régi, de ma már kiveszőfélben vagy átalakuló szakmákhoz.* Riportműsoraink, összeállításaink gyakran e szakmáról nyújtanak hiteles képet, művelőikről készítenek portrékat. A rádió révén váltak ismertté kiváló nemzetiségi művészi csoportok, műkedvelő együttesek.

A nemzetiségi nyelvű tájékoztatókból, riportműsorokból élhet a hallgató az anyanyelv gyakorlásának mindennapos lehetőségével; részese lehet olyan érzelmi kötődésül szolgáló – pl. zenei – élményeknek, amelyek a nemzetiségi kultúrát közvetítik.

Mindennek a feladatnak a rádió többféle formában tesz eleget.

Nemzetiségi műsorokat *a helyi körzeti stúdiók* sugároztak először. Pécsi stúdiónk 1953-ban jelentkezett *szerb-horvát nyelvű* adással. Ma már egyes felmérések szerint csaknem 40 000-es a hallgatósága a heti 240 perces szerb-horvát nyelvű műsoroknak.

Német nyelvű nemzetiségi műsort szintén Pécsről sugárzott először a Magyar Rádió 1956 végén, eleinte napi negyedórában, majd 30 percben. Ma hetenként 300 percben hallgathatnak német nyelvű műsort a Baranya, Tolna, Somogy megyei német anyanyelvű nemzetiségi állampolgárok.

Szolnoki stúdiónk 1974-ben jelentkezett első *szlovák nyelvű* műsorával. Majd a célszerűségnek megfelelően, a szlovák szerkesztőség a közelmúltban a miskolci stúdiónkba költözött.

Mivel nemzetiségeink nemcsak jól körülhatárolható térségekben élnek, hanem az ország különböző vidékein elszórtan is, a Magyar Rádió elnöksége 1978 nyarán úgy döntött, hogy nemzetiségi műsorokat *ne csak a körzeti adók sugározzanak, hanem azok az országos adásokban is helyet kapjanak – a vidéki stúdiók szerkesztésében.* A rádió 3. műsorában az URH-sávon – 1978 júliusától – minden héten szombaton 7.30–8.00 óráig szlovák nyelvű, vasárnap 7.00–7.30-ig szerb-horvát nyelvű, 7.30–8.00 óráig német nyelvű nemzetiségi műsort közvetítünk. Így lényegében Magyarország minden tájára eljut a rádió nemzetisegi műsora. Tehát a körzeti adások a középhullámon, a központi adások az URH-sávon jelentkeznek.

A nemzetiségi szövetségek legutóbbi, 1978. novemberi kongresz-

szusaikon méltatták a nemzetiségi nyelvű rádióadásokat, elismerve szerepüket a nemzetiségi nyelv ápolásában, a nemzetiségi kultúra fejlesztésében.

A nemzetiségi adások mellett természetesen *a rádió más politikai műsorai is rendszeresen foglalkoznak e nagy jelentőségű társadalmi, politikai, kulturális kérdéssel.* Ilyen műsor pl. az „Egy hazában . . ." című adás. A Magyarországot érintő nemzetiségi kérdések mellett bő teret kapnak a külpolitikai műsorokban más földrészek nemzetiségi ügyei is. A rádió megannyi zenei műsorában szép számmal hallhatunk a nemzetiségiek zenéjéből.

Fejlesztési terveink eredményeként a győri körzeti és nemzetiségi szerkesztőségünk eddigi heti 10 perces német nyelvű műsora mellett, kéthetenként jelentkezik szlovén nyelvű adással. A győri műsorok a földrajzi és sugárzási viszonyok következtében jól hallhatók a burgenlandi, stájerországi, valamint a jugoszláviai Mura vidéki területeken is. A szlovén műsor a Szentgotthárd vidékén élő lakosságnak és lakosságáról szól irodalmi szlovén nyelven.

Műsorstruktúránk korszerűsítésének egy része, hogy miskolci körzeti és nemzetiségi szerkesztőségünk a jövőben a központi heti 30 perces szlovák nyelvű műsor mellett – Nógrád, Heves és Borsod-Abaúj-Zemplén megyék szlovák anyanyelvű lakói részére *körzeti nemzetiségi adásokat* sugároz.

Mikor a Magyar Rádió elnöksége elhatározta a vidéki rádiózás továbbfejlesztését, az öt stúdió közül háromnak körzeti szerkesztőségi feladatot adott. Ezek a szerkesztőségek – a pécsi, a győri és a miskolci stúdiók – így *újabb fejlesztési lehetőségekhez jutottak.* A középhullámú műsorsugárzás mellett, bevezetik az URH-s műsorszolgáltatást. Ezerint javulnak és tágulnak e körzetekben a műsorvételi lehetőségek.

A Magyar Rádió minden héten 650 perc nemzetiségi műsort szolgáltat. *Nemzetiségi műsoraink munkatársai szoros kapcsolatot tartanak napi munkájuk során a nemzetiségi szövetségekkel,* a nemzetiségi iskolákkal, a Pécsi Tanárképző Főiskolával, a Bajai Felsőfokú Tanítóképző Intézet nemzetiségi tagozatával, az ELTE Szláv Filológiai Intézetével, az Országos Pedagógiai Intézet nemzetiségi tanszékével, a Tankönyvkiadó nemzetiségi szerkesztőségével.

A nemzetiségi szövetségek lapjai: a „Ludové Noviny", a „Narodne Novine" és a „Neue Zeitung" munkatársai sok segítséget nyújtanak a műsorok szerkesztőinek információkkal és a műsorokban való személyes részvétellel is. Támogatást adnak a nemzetiségi műsorokhoz *a baráti országok rádiói.* Például az NDK (berlini) rádiójának műsorküldeményei nagy hallgatottságnak örvendenek.

A pecsi szerkesztőség a ljubjanai, az eszéki és az újvidéki rádióval, a miskolci a kassai és a besztercebányai rádióval, a győri a burgenlandi rádióval tart kapcsolatot.

Az 1979 márciusában megalakított Körzeti és Nemzetiségi Adások Főszerkesztősége a nemzetisegi műsorok körét szélesíteni kívánja a Magyarországon élő minden jelentős számú nemzetiség részére. E cél megvalósítása és a hallgatói igények jobb megismerese érdekében *együttműködésre kértük a Tömegkommunikációs Kutatóközpontot.* (A cikk megjelenése óta eltelt időszakban a nemzetiségi adások időtartamban növekedtek, a román nyelvű nemzetiségi műsor is hetenként szerepel a rádió programjaiban, de heti műsorrá alakult a szlovén nyelvű program is. Továbbá tartalmilag nemzetiségi iskolarádióval is bővült a nemzetiségi adásrendszer, emellett a szélesedő nemzetközi kapcsolatok az anyanyelvi műsorokban szintén helyet kapnak. A „Rádió- és Televízióújság" hetenként közli az adások pontos helyét, időpontját és hullámhosszát. – *Szerk.*)

CLAUS JÜRGEN HUTTERER

A magyarországi német népcsoport

Település-földrajzilag a németség Magyarországon - már csak településtörténeti okoknál fogva is - erősen tagolt. Ennek ellenére nem a szórványtelepülések a jellemzőek, hanem a nagyobb, többé-kevésbé zárt településtérségek. Ezt a zártságot a németség többsége az 1945 utáni áttelepülésig nagyrészt meg tudta őrizni. Az újabb magyarországi népmozgások érthetően ebből a szempontból is mélyreható változásokat eredményeztek. A korábbi településtérségeken belül statisztikailag már csak kisebb zárt egységekről beszélhetünk. A legtöbb, azelőtt abszolút német többségű falu ma már legalábbis különböző nemzetiségek szimbiózisát mutatja, túlnyomórészt azonban magyar többségű falvakká vált. A magyarországi német népcsoport fejlődésének és belső szerkezetének megértéséhez azonban elengedhetetlen a régebbi, kb. 250 év folyamán kialakult kereteket szemügyre venni, minthogy a magyarországi német let keretei az ország felszabadulása után is változatlanok maradtak. E keretek között a németség csak számszerűleg esett vissza, korábbi nagyságának átlagosan a felére.

A legtöbb magyarországi német ma a Dunántúlon él: részben különböző nagyságu csoportokban a nyugati határ mentén, a Dunakanyar és a Balaton között húzódó Dunántúli-középhegységben és Pécs környékén, valamint kisebb szórványtelepüléseken. A német települések nyugaton a Mosoni-síkságon és a Fertő tó körüli Fertő-zugban képeznek viszonylagos egységet, amelynek gazdasági és kulturális központja Moson és Mosonmagyaróvár. A Fertőtől délre helyezkedik el Sopron egy még ma is népes német kisebbséggel, amelyhez még néhány környékbeli aprófalu járul. Önálló nyelvi szigetet képez Kőszeg több környékbeli aprófaluval, amelyek közül elsősorban Pornóapátit kell említeni. Az ország delnyugati szegletében terülnek el a rábavölgyi német falvak természetes központjukkal, Szentgotthárddal. Ettől a sávtól keletre a Dunán

túli középhegységig, illetve Délkelet-Dunántúl német vidékéig csak szórványtelepülések találhatók, amelyek azonban nyelvileg szinte maradéktalanul „elnémettelenedtek" (északon Ménfőcsanak, Győrszentmárton, Gyarmat és Marcaltő, délen Hegyhátszentjakab és Bize, továbbá Szepetnek a jugoszláv határon a Nagykanizsa környéki egykor homogén német településláncolat egyetlen maradványaként). A Dunántúli-középhegységbeli német településtérség a vidék tagozódását követi, úgymint a Duna-kanyar, a Pilis hegység, a Budai-hegyvidék, a Gerecse, a Vértes és a Velencei-hegység, valamint a Bakony, a Veszprémi-fennsík és a Balaton-felvidék. Ehhez a csoporthoz járul néhány német falu északon a Börzsönyben és a Cserhát hegységben, keleten pedig a Csepel-szigeti és a Pesti-síksági német falvak. A középhegység előterében fekszik néhány olyan szórványtelepülés, mint Ceglédbercel, Újhartyán és Iklad a Dunától keletre, illetve Martonvásár, Mezőfalva és Lajoskomárom a Dunától nyugatra. A vidék tagozódásának megfelelően helyezkednek el ezek központjai, néhány, korábban nem túl jelentős kivételtől, mint amilyen Zsámbék, Pilisvörösvár, Dorog, Zirc, eltekintve a peremvidékeken (pl. Vác, Komárom, Tata, Pápa, Veszprém, Székesfehérvár), tehát a tulajdonképpeni német településtérségen kívül.

A Dunántúl délkeleti részén, a Duna és a Dráva között Pécs a Mecsekkel alkotja ősidőktől fogva a központot, amelyhez számos tájegység csatlakozik: a Villányi hegység, a Baranyai dombvidék, Zselic, Somogy, a Hegyhát, a Völgység, a Sárköz és a Mezőföld déli része, ahol a németség — bár más népcsoportok kezdettől fogva erősen közbeékelődtek — jelentős, masszív egységet alkot. A magyarországi német népnyelv ezt a vidéket nem minden történelmi humor híján „Schwäbische Türkei"-nek („Sváb Törökországnak") nevezi. Ennek közvetlen folytatása a Bácska, ahol északon Baja környékén, a Duna-Tisza közén több német település fekszik. Onnan és Tolnából telepítették egykor a Hajdúság egyetlen német kolóniáját, a Debrecen melletti Balmazújvárost. A déli határ mentén helyezkedik el egy pár német falu a Bánát északi nyúlványaiként, Békés megyében (Gyula környékén) és Szegedtől délre, továbbá keleten Szatmár megyében a szatmári svábok (Vállaj, Mérk, Zajta) Magyarországon maradt maradványai. Csak településtörténeti szempontból érdekesek az északkeleti Tiszahát régen „elnémettelenedett" szórványtelepülései (pl. Rakamaz, Vencsellő stb.), amelyek korábban laza folytonosságot jelentettek Szatmár és a Tokaj-hegység német falvai (Károlyfalva, Rátka stb.) között. A központi belső vidéken néhány német falu kezdettől fogva szórványte-

lepülésként alakult ki (pl. Kompolt és Kál Heves megyében, vagy Fegyvernek a Tisza mentén).

Csakúgy, mint a középkorban, a XVIII. században is nagy számban telepedtek meg német kézművesek, kereskedők és hivatalnokok Magyarország városaiban, a mai államterületet illetően elsősorban a régi Budán és Pesten (korábban Pest—Budán), valamint a Dunántúl városaiban, de másutt is (pl. Egerben, Szegeden, Vácon stb.). A városi németség azonban már a XX. század kezdetén teljesen beolvadt magyar környezetébe, úgyhogy a mai magyarországi német népcsoportról való ismeretek szempontjából pusztán fejlődéstörténeti jelentősége lehet.

A magyarországi németek számszerű helyzetéről a hatvanas években K. Turóczi nyújtott realista képet: „A nem magyar lakosság száma Baranya megyében a legmagasabb: csaknem 20% (németek és délszlávok). Baranyát nagyságrendben Tolna (12%) és Békés (11%) megye követi. Tolna megyében németek, Békés megyében többféle nemzetiség él. Jelentős számú nem magyar anyanyelvű ember él Bács—Kiskun, Pest és Vas megyében (4–6%), valamint Győr—Sopron, Nógrád, Fejér, Veszprém és Somogy megyében (2–4%). Az összes többi megyében a nemzetiségek részaránya 2% alatt marad az össznépességhez viszonyítva."

A német népcsoport gazdasági és társadalmi szerkezetének fejlődését jelentős mértékben határozta meg az a körülmény, hogy a német elem kezdettől fogva főként falusi lakos volt, amin a múlt vonatkozásában az sem változtat semmit, ha időközben egy sor fontos német település várossá fejlődött (pl. Magyaróvár és Mosonmagyaróvár, Dorog vagy a Tatabányába beolvadt Felső- és Alsógalla). Döntő volt ezzel szemben, hogy a népcsoporton belül a parasztság a XIX. század közepétől számban és jelentőségben töretlenül növekedett (1880: 70,3%, 1910: 76,5%, 1920: 80,1% stb.). Ugyanakkor a számszerűleg legnagyobb két német csoport a Dunántúli-középhegységben és a „Schwäbische Türkei"-ben olyan vidékekre települt, ahol az ország ipara az utóbbi ötven évben robbanásszerű fejlődésen ment keresztül, ami megintcsak minden szempontból messzemenően meghatározza a népcsoport sokoldalú fejlődését és egyúttal etnikai átrétegződését, ezzel együtt népváltozását is. Ezen körülmények etnikai következményeinek elemzése előtt mindazonáltal célszerűnek tűnik a magyarországi német nep etnikai szerkezetének leírása.

Az újkori német elem a közép-, illetve délnémet területről vándorolt be Magyarországra. Bár a régi anyakönyvek helyenként alnémet telepesekről is tanúskodnak, ezek azonban beolvadtak a kö-

zép-, illetve délnémet többségbe. (Csak a kuriózum kedvéért említsük meg, hogy az egész Kárpát-medencében egyetlenegy kis alnémet nyelvi sziget maradt fenn, Pozsony tágabb környékén.)

Minthogy a magyarországi németség tudományos kutatása arra enged következtetni, hogy az etnikai csoportosulások megismerésének legfontosabb kiindulási pontjául a népnyelv, illetve a dialektus szolgál, az előzőekben tárgyalt tájbéli tagozódáson belül a dialektus-csoportokat kívánjuk bemutatni. Előzetesként azonban álljon itt a legnagyobb nyomatékkal, hogy a magyarországi német dialektusok településdialektusok, amelyek mai formájukat csak az új hazában nyerték el: így azok az eredetileg különböző dialektusokat beszélő telepesek etnikai összeolvadásának megfelelően a dialektusok keveredési és kiegyenlítődési folyamatában jöttek létre. E folyamaton belül két fő szakaszt különböztetünk meg: az első fokozatban végbemenő kiegyenlítődést és az azt követő kiegyenlítődést a második fokozatban. Az első szakaszban az egyes faluközösségeken belül a néha nagyon is különböző tájnyelvek integrációja következtében homogén helyi dialektus alakult ki; a második szakaszban következik a nagy kiterjedésű területeken fekvő szomszédos helyi dialektusok további integrációja, ugyancsak az érintett helyi dialektusok kiegyenlítődése alapján. Ez egyébként általában is az egységes nemzeti nyelvek kialakulásának útja, feltéve, hogy a fejlődés keresztül megy a harmadik fokozaton is, amelynek során a már egységes regionális dialektusok integrálódnak (harmadik fokozatú kiegyenlítődés). Tipológiai szempontból tehát minden magyarországi német dialektus — néhány elszigetelt esettől eltekintve — un. keverék dialektus, jóllehet a keveredés nyomai csak ott tűnnek szembe, ahol a zárt német nyelvterületen is egymástól élesen elkülöníthető tájnyelvek integrálódtak. Más esetekben egymáshoz már eredetileg is közelálló tájnyelvek egyenlítődtek ki, és így olykor a rezultánsuk is a megtévesztésig hasonlít az „őshaza" valamelyik dialektusára. Ilyen értelemben beszélhetünk bajor, frank vagy sváb dialektusról Magyarországon, de sohasem szabad szem elől tévesztenünk, hogy e dialektusok különleges magyarországi variánsáról van szó. Ez a megállapítás érvényes az etnikumra is: joggal beszél tehát Hugo Moser is „új német törzsekről", amelyek csak új hazájukban, helyhez kötött feltételek között alakultak ki. Tekintettel a vázolt fejlődési modellre az Árpád-kor és az újkor német településeinek tájnyelve között elvileg nincs különbség. Ettől a modelltől egyedül a Nyugat—Magyarországon (illetve a Burgenlandban) beszélt német tájnyelvek térnek el, mivelhogy azok a kelet-ausztriai tartományok (Alsó-Ausztria és Stájerország) dialektusainak lineá-

ris terjedése következtében alakultak ki, és az utóbbiak organikus folytatásai magyar földön.

Amint azt ez a gyors áttekintés is mutatja, a felnémet, tehát felső- és középnémet dialektusok szinte kivétel nékül képviselve vannak Magyarországon. Nagyobb nyelvterületeket azonban csak a Duna menti kelet-bajor képez Nyugat-Magyarországon és a Dunántúli-középhegységben, illetve a Rajna menti frank a „Schwäbische Türkei"-ben és a Bácskában. Egy sváb terület csak Szatmár megyében jött létre: ebből ma csak három falu fekszik Magyarországon. Az „echt sváb" elem alaposan felfelé kerekítve is csak 2%-át teszi ki a magyarországi német népcsoportnak. Joggal merül fel a kérdés, hogyan értendő az egységes „svábok" elnevezés alkalmazása az újkor valamennyi német telepesére az egész Kárpát-medencében, tehát nemcsak a magyaroknál, hanem a szomszédos népeknél is? Valóban, hogyan tudta ennek a kisebbségnek a neve az egész népcsoport általános elnevezéséig felküzdeni magát? Az idegen népek „pars pro toto" elnevezése éppenséggel nem megy ritkaságszámba: a franciák egy germán törzs, az allemannok nevét terjesztették ki az egész német népre, a Welsch kifejezést a régebbi német nyelvben az összes neo-latin nyelvre és népre értették, bár az eredetileg egyetlenegy, méghozzá kelta törzs neve volt, mint ahogy a vendek neve az összes szláv népet jelölte. A Kárpátok térségében amint az látható volt –, a középkorban a bajorok kivételével minden németet egyetlen törzs, a szászok nevén neveztek, akik egyébként közvetlenül egyáltalán nem is képviseltették magukat az így nevezett csoportok között. A svábok neve kiemelkedésének végső oka ugyanúgy ebben a jelenségben keresendő.

Az első törökkor utáni telepesek túlnyomó többsége valóban sváb tartományokból — Württembergből és Svábországból — érkezett Ulmon keresztül a Duna hosszú útján, a híres „ulmer Schachtel"-ekben (ulmi skatulyákban) Magyarországra. Nyelvi szigeteik laza láncolata a Duna mentén — mint Dunaharaszti, Taksony, Hajós –, más nyelvjárásokba benyomult sváb elemek (pl. a sváb kuŋkl a kuŋklštu'm szóban, Kunkelstube: fonoda a Budai-hegységbeli Budakeszi bajor nyelvjárásában) és a bajor vagy frank falvakban fellelhető sváb családnevek (mint *Esterle, Werle* a Budai-hegységben) jelzik a régi sváb telepesek útvonalának mai nyomait. Törzsük neve, mint az összes törökkor utáni német telepes gyűjtőneve a Kárpát-medencében utat talált Délkelet-Európa nyelveibe. Az már a sors iróniája, hogy a névadó törzs ma ezen a vidéken nagyrészt már csak a nevében él tovább. A svábokat megtizedelték a XVIII. század iszonyatos pestisjárványai, és ők voltak azok, akik

déli irányban a Duna mentén – Dobrudzsán és Ukrajnán keresztül egészen a Volgáig, a Krimig és a Kaukázusig – továbbvonultak. Utódaikat Ukrajnában a többi német telepesek – régi átmeneti hazájuk után – még századunkban is „magyaroknak" nevezték, noha pontosan tudták, hogy svábok. Helyükre a Kárpát-medencében majdnem mindenütt bajorok és frankok kerültek, akik azután örökölték a sváb nevet. A XVIII. század Európában még nem volt a törzsi öntudat korszaka, és a legtöbb telepes éppen csak „németnek" számított, nem egy bizonyos zárt etnikai egység öntudatának hordozójaként, így ebből az irányból sem állt semmi a sváb név elterjedésének útjába. Nem véletlen, hogy a *svábok*, illetve *sváb* megjelölés ellen csak ott tiltakoztak (és tiltakoznak ma is), ahol ez a történelmi hagyományokba ütközik: Nyugat-Magyarországon és a Börzsönyben. És mivel a sváb név szinte kizárólag a magyarországi német parasztok nevéül szolgált, legélénkebben a magyarországi német polgárság tiltakozott ellene, noha etnikailag azonos volt a parasztokkal. Az újdonsült népnév így a magyarországi német nyelvben társadalmi értéket kifejező tartalmat nyert, amennyiben a *sváb* és a *paraszt* fogalmak közé egyenlőségjelet tettek. Így válik érthetővé, hogy a sváb és — ellentétben a más nemzetiségek hasonló közkeletű gúnynevével, mint a *tót* a szlovákokra, a *rác* a szerbekre, az *oláh* a románokra stb. – a legtöbb magyarországi német által büszkén viselt önmegjelöléssé válhatott, bár az említett többi gúnynév által életre keltett negatív asszociációk lehetősége semmiképpen sem tűnt el belőle. A polgárnak a paraszti elemtől való tudatos elválásával azonban egy olyan jelenséggel kerülünk szembe, amelynek – legalább vázlatos — elemzése az újabbkori magyarországi német nyelvtörténet megértése szempontjából is elengedhetetlen.

E népcsoporton belüli „kollektív tudathasadás" oka a magyarországi németség társadalmi fejlődésében rejlik. A német polgárság a régi feudális Magyarországon egyrészt kicsi volt számszerűen, másrészt gazdasági hatalma túlságosan is korlátozott volt ahhoz, hogy a polgári forradalom útjára lépjen, amely a XIX. század közepére Magyarországon is régen esedékes volt. Néhány ritka kivételtől eltekintve egyetlen lehetséges gazdasági-politikai és társadalmi partnere – tekintettel a rendi állam béklyóira – nem a magyarországi német parasztság, hanem a vidéki nemesség volt, amelyik abban az időben már egyre határozottabban szállt szembe a magyar főnemességgel és az osztrák dinasztiával. A forradalom évében, 1848-ban ez az érdekközösség a magyarországi német polgárt is a magyar szabadság ügye mellett mozgósította. Ez a szabadságküz-

delem Magyarországon elválaszthatatlanul összekapcsolódott a nemzeti tudat érvényre jutásával, éspedig kezdettől fogva egy magyar nemzeti nyelv igézetében. Ez volt a halálos ítélet a hangsúlyozottan dinasztiahű, a „hungarus"-nak, a hazafias „német-magyar"-nak, azaz a „német nyelvű magyar"-nak jozefinista tolerancia utópiájában fogant eszménye számára: a nacionalizmus beköszöntő korában az egyes ember magatartását ez még meghatározhatta, a közösségét azonban már nem. A magyarországi német polgár legsajátabb érdekeit követte, amikor a válaszúthoz érkezve, a dinasztiahű patriotizmus helyett a magyar nemzeti fejlődés útját választotta. Erről a magatartásváltozásról nem csak a kor tömeges névmagyarosításai, hanem még inkább a külső nyelvi átalakulás, mint a népváltozás biztos jele tudósítanak. Ennek a változásnak a népcsoport egészére kiható következménye az volt, hogy a magyarországi német parasztság a századfordulóra elvesztette értelmiségét.

Azoknak a nyelvi impulzusoknak az áramlata, amelyek Bécsből kiindulva a magyarországi német városokon keresztül jutottak el a falvakba és a belső nyelvi kiegyenlítődésben a legnagyobb szerepet játszották, most már — kétségtelenül a legfontosabb helyen — gátba ütköztek. Attól kezdve a német nyelv a gazdasági és társadalmi felemelkedés közegeiből a magyarországi német paraszt számára is kiiktatódott, helyére a paraszti világ „felett" elhelyezkedő minden gazdasági szférában az irodalmi, illetve köznyelvi magyar lépett.

Ilyen irányú fejlődésével a németség egyedül állt a régi Magyarország nemzetiségeinek körében, és ezzel függ össze az is, hogy későbbi önmegvalósítási törekvései, egészen a Hitler-korszak erőszakos beavatkozásáig, erre a kérdésre összpontosultak. A polgárság elvesztése után a magyarországi német parasztság szószólóinak szakadatlanul küzdeniük kellett a német nyelvű falusi iskoláért és egy saját értelmiségi réteg kialakulásáért. A szándék, hogy a pángermán eszmék hazai hirdetőit e folyamatban játszott szomorú szerepük bűnéből felmentsük, éppolyan hibás volna, mint Magyarország feudálsoviniszta urainak erőszakosan kényszerítő asszimilációs politikáját megbocsátani. Mig az előbbiek maguknak tulajdonították a jogot, hogy — persze sokkal inkábbb politikai, mintsem etnikai-nyelvi okokból — meghatározzák, hogy ki a német, és ki nem az, addig az utóbbiak mindent megtettek, hogy a német népcsoportot — csakúgy az ország többi nem magyar nemzetiségét — felmorzsolják. Egy pozitív változás lehetősége csak 1919-ben mutatkozott, amikor a Magyar Tanácsköztársaság megteremtette minden nemzetiség szabad, demokratikus fejlődésének alapjait. Az el-

lenforradalom győzelme ezt a lehetőséget hosszú időre eltemette. A legnagyobb katasztrófa azonban a magyarországi németek számára is a második világháború kitörésével következett be.

Az áttelepülések és az első világháború utáni évek korlátozásai után a Magyar Népköztársaság Alkotmányában, 1949. augusztus 20-án, a német népcsoportoknak is biztosították a teljes jogegyenlőséget, az anyanyelvi oktatáshoz és a saját kultúra ápolásához való jogot. Azóta a népcsoport kiterjedt általános, közép- és főiskolai hálózattal, érdekvédelmi szervezetként működő saját szövetséggel rendelkezik, amely számos amatőr együttest és állandó rádióadásokat szervez, egy hetilapot, évente kalendáriumot és irodalmi műveket ad ki. Mindezeknek a kommunikáció szempontjából különösen fontos tényezőknek a nyelvfejlődésre gyakorolt hatását természetesen csak a jövő képes és köteles megmutatni.

SARUSI MIHÁLY

Román műhely Gyulán

A közelmúltban adta hírül a sajtó: megjelent az „Izvorul" első száma. Az „Izvorul" (Forrás) néprajzi folyóirat. Kiadója a Gyulán székelő nemzetiségi szövetség, évente kétszer fog jelentkezni, s ötszáz példányából jut a hazai és anyaországi szakembereknek, meg a Tiszántúlon élő magyarországi románok iskoláiba, könyvtáraiba, művelődési otthonaiba. Az új folyóirat előzmény nélküli: se a magyarországi románságnak, se többi nemzetiségünknek nem volt hasonló kiadványa.

Meglepő lehet az „Izvorul" színre lépte — egyebek közt azért is, mert hazánkban a románság a legkisebb nemzetiség. A folyóirat bevezetőjében olvashatók rávilágítanak arra, hogy a születésénél bábáskodók szerint mire lehet alkalmas az „Izvorul": leíró jellegű adattárként, az önismeretet szolgálva tükrét adhatja annak, ami föltalálható a hazai élő román néprajzban. Az összevont 4 – 5. számának megjelenése előtt álló „A magyarországi románok néprajza" a terjedelmesebb tanulmányokat közli, az új fórum pedig az összegzéseket megelőző kisebb dolgozatoknak, rövid leírásoknak nyújt közlési lehetőséget. S ami legalább ilyen fontos a lapalapításban: a műhelyteremtés szándéka.

A hazai románság népéletét, népnyelvét, népművészetét föltáró kisebb-nagyobb munkák számottevő része nem román szerzőktől származik, illetve nem magyarországi román kutatótól jelent meg. A hazai román szerzők kezdetben a „Kalendarul Nostru" (A mi naptárunk) lapjain jelentkezett, majd a „Muguri" (Rügyek) című irodalmi-néprajzi-helytörténeti gyűjtemény 1973-as megjelenése után megszaporodtak a „saját szerzők" munkái, az „Izvorul" pedig már a műhelymunkát fogja össze. Első számában öt román anyanyelvű szerző dolgozata olvasható, s az újabb lapszámok további szerzőavatásokat ígérnek.

Hogy miért az igény a saját szerzőkre? Nyilvánvaló, hogy a ma-

gyar nyelvű, románul is tudó hazai kutatók, illetve az anyaországiak munkája nem pótolhatja az itteni tájnyelvben is jártas, a helyi népi műveltségben otthonosan mozgó nemzetiségi szakemberek tevékenységét. Másrészt pedig a „Rügyek" megjelenése óta a három, románok által is lakott tiszántúli megyében — Békésben, Csongrádban, Hajdú-Biharban — igény érzékelhető az anyanyelvű könyvkiadás iránt, s ezt valóban csak a nemzetiségi szerzőgárda kialakításával lehetséges kielégíteni. Hogy az igény jelenleg — más tekintetben is — meghaladja a lehetőségeket, a nemzetiségi könyvkiadást magára vállaló Tankönyvkiadó a tanú rá: több román tárgyú és román nyelvű munkát lenne képes megjelentetni, mint amennyit a hazai tudomány kínál.

Az „Izvorul" körül kialakuló román néprajzi műhely minden tekintetben úttörő szerepet vállal. A mai Magyarország területén az első világháború előtt — a múlt század második felében — csak a Iosif Vulcan által szerkesztett budapesti „Familia" közölt néprajzi tárgyú írásokat, ám ez a folyóirat elsősorban a romániai szerzők fóruma volt. A két világháború közt az országban nem jelent meg román nyelvű tudományos munka, a felszabadulást követően pedig egyes kiadványok után „A magyarországi nemzetiségek néprajza" román kötetei jelentettek fordulatot. Ez az áttörés oly sikeres lett, hogy e nagy vállalkozást megalapozandó most megszülethetett az „Izvorul".

Nem véletlen, hogy éppen Gyulán kapott szárnyra a román népismeret. A városban és környékén a török hódoltság után jelentős számú román telepedett meg, s például Kétegyházán és Méhkeréken ma is többséget alkotnak. Gyulán a Kis- és a Nagyrománváros eredeti népességéből csak az idősek beszélik őseik nyelvét, a város azonban nemzetiségi intézményei jóvoltából mára egyértelműen a hazai románság szellemi központja lett. Itt működik a Magyarországi Románok Demokratikus Szövetsége. Gyula a román tannyelvű oktatás központja (nemzetiségi általános iskolája mellett gimnáziuma is van, e román iskola a legnépesebb nemzetiségi középiskolánk), a báziskönyvtár innen látja el a románlakta településeket anyanyelvű olvasmánnyal, s Gyulán 1951-től jelenik meg a „Foaia Noastra" (A mi lapunk) című hetilap. Az „Izvorul"-on kívül újabb összpontosítási törekvés: a város múzeumában szeretnék kialakítani a román néprajzi gyűjtések archívumát.

A körösközi románság etnikai csoportjába tartozó Gyula-környéki nemzetiségi lakosság sok-sok régies ízt őrzött meg nyelvében, szokásaiban, s a magyarsággal való évszázados együttélés következtében sajátos népi szigetműveltség jött itt létre. E táj romansa-

ganak néprajzát, népnyelvet eddig Alexandru Hotopan (Hocopan Sándor) tárta föl a legnagyobb sikerrel, s egyben ő az, aki körül román néprajzi műhely alakul. A méhkeréki születésű néprajzos (a „Foaia Noastră" főszerkesztője) elsőként szülőfaluja szólásait és közmondásait adta közre (1974-ben), egy év múlva pedig „Floricele" (Kisvirágok) című méhkeréki táncszögyűjteményével jelentkezett. Később mesegyűjtőként jeleskedett; Purdi Mihály pusztaottlakai parasztember román nyelvű meséit nyújtotta át az olvasóknak (1978-ban a Tankönyvkiadónál jelent meg ebből válogatás, majd 1982-ben, immáron magyarul, Purdi teljes meserepertoárja az Európa Kiadó Népek meséi sorozatában). A kétegyházi Simonka Tivadar által megőrzött román mesék szintén két kötetben láttak napvilágot – 1981-ben a Békés megyei Tanács kiadásában két nyelven, 1982-ben pedig a Tankönyvkiadó gondozásában románul. Az „Izvorul" első számában a battonyaiak temetési szokásairól és egy méhkeréki halottbúcsúztató félnépi költészetéről cikkezik – ezek a kisebb közlései bizonyára egy újabb átfogó tanulmány előhírnökei. Egyébként jó néhány magyar nyelvű írása jelent meg a hazai szaksajtóban, s állandó szakírója „A magyarországi románok néprajza" köteteinek.

A ma huszonötezres hazai románság értelmiségiek nélkül érte meg a felszabadulást. Az iskolákban magyar értelmiségiek tanítottak románul, s lassan, elsősorban tanítókból, tanárokból alakult ki a saját, nemzetiségi hagyományaihoz kötődő értelmiség. Közülük verbuválódott az a mag, amely most az „Izvorul" körül kísérel meg szellemi műhelyt létrehozni. Az utánpótlást pedig a fiatalok, főiskolai és egyetemi hallgatók ígérik – az első számban már bemutatkozott egy főiskolás diák, s a továbbiakban is szeretnék bevonni a legifjabb nemzetiségi értelmiségieket a sokszínű, gazdag román hagyományvilág föltérképezésébe. Az ELTE, a szegedi tanárképző és a debreceni tanítóképző román diákjainak legjobb szakdolgozatai az „Izvorul"-ban sorra megjelenhetnek majd – legalábbis egy-egy részlet erejéig. S mellesleg: éppen a fiatalok bevonásával, néprajzi-népnyelvi gyűjtésre serkentésével, a feltáró és összegző munka szakmai irányításával, végül is új kutatók nevelésével teljesítheti műhelyrendeltetését az „Izvorul", illetve a lap körül kialakult kis csoport.

STARK FERENC

A nemzetiségek közművelődése

(VÁC, 1982. OKTÓBER 16.)

A közművelődés összefügg a társadalmi élet egészével, egyik fő eszköze az emberi lét kiteljesítésének. A nemzetiségi közművelődés a nemzetiségi létből fakadó sajátos funkciókat tölt be, és az általában elterjedt formai kereteket a közművelődés egésze előtt álló célok követésével ezek szolgálatába állítja. Az utóbbi egy-másfél évtizedben, amikor kialakultak, megerősödtek a nyelvművelő, hagyományőrző, irodalmi és egyéb klubok, a pávakörjellegű, hagyományápoló és a hagyományos értelemben vett kórusok, zenekarok, amikor fellendült a honismereti, helytörténeti tevékenység, megszaporodtak a tájházak és különféle helytörténeti gyűjtemények, röviden: a nemzetiségi közművelődés ma élő tevékenységi formái, lényegében olyan nagyarányú fejlődésnek lehettünk tanúi, amely időszerűvé teszi, hogy számba vegyük a nemzetiségi közművelődés fejlődésének eddigi eredményeit, és kísérletet tegyünk arra, hogy a sajátos funkció teljesítésének minőségileg új útjait, magasabb szintű lehetőségeit, a kialakult keretek jobb hasznosításának módozatait keressük. Úgy véljük, a további fejlődés irányainak keresésében a kollektív gondolkodás szerepe nem lebecsülhető. A nemzetiségi közművelődés első ízben megrendezett országos konferenciájának tehát e munkában fontos szerepe lehet. Úgy hiszem, valamennyien egyetértünk abban, hogy az előttünk álló két napon *a nemzetiségi közművelődés kérdéseiről szólva központi helyet foglaljon el az a gondolat, miszerint a kultúra területén az internacionalizmus érvényesüléséhez nem elmosni kell a nemzeti, nemzetiségi sajátosságokat, hanem éppen ellenkezőleg, teljes mélységében fel kell tárni a különböző nemzeti, nemzetiségi kultúrák haladó potenciálját, mivel ez teremti meg a kultúrák normális és gyümölcsöző fejlődésének, a társadalmi előrehaladásnak előfeltételeit.*

A társadalom kulturális fejlődésének egészét egyrészt a tudo-

mány és művészet alkotásai jelentik, másrészt a kulturális értékek elsajátítása az oktatás, illetve az erre épülő; ezt gazdagító közművelődési tevékenység révén. A közművelődés értékelő válogatásban közvetíti a tudományos és művészeti ismereteket, társadalmi gondolatokat, és egyben a művelődés aktív résztvevőinek cselekvő részvételével új értékeket is teremt. Mindezt olyan társadalmi mozgalom keretében teszi, amelynek értelmi és érzelmi nevelő hatása van. Elősegíti a szocialista gondolkodású, érzelmileg gazdag és fogékony ember formálását, a szabad idő hasznos eltöltését, hozzájárul a szocialista életmód kialakításához, erősítéséhez, a termelés, a gazdaság szférájában egyre nagyobb jelentőségre szert tevő emberi tényező fejlődéséhez. A különféle kulturális rendezvények, fesztiválok, versenyek, az ismeretterjesztés, a művészeti nevelés, az önművelés: röviden a közművelődés főbb formái — a tömegkommunikáció modern eszközeit is ideértve — az egész életen át tartó művelődés fontos területei.

A közművelődés területeinek és intézményeinek eredményes működése alapvetően *függ a művelődésen kívül eső társadalmi tényezőknek a művelődést ösztönző hatásától. A közművelődés épít ezekre a hatásokra, de hat is ezek alakulására, miközben figyelembe veszi, hogy a társadalom különböző rétegeinek műveltségi szintje, következésképpen műveltségi igénye is erősen differenciált.*

Nemzetiségeink — mint sajátos társadalmi réteg — esetében a magyarságétól különböző és a *kulturális hagyományok továbbéléséből táplálkozó eredettudatot, az erre épülő „mi-tudat" létezését tekinthetjük a döntő jelentőségű rétegképző tényezőnek. Nem meghatározóak azok a jellemzők, amelyek nemzetiségeinket élesen elhatárolhatnák a magyar nyelvű művelődés lehetőségétől.* A kétnyelvűség birtokában a nemzetiségi emberek rendelkeznek a társadalom rétegzettségében velük azonos helyet elfoglaló magyarok magyar nyelvű művelődési feltételeivel is. A magyar nyelvű művelődés lehetőségének megléte azonban nem jelent a nemzetiségiek számára művelődési egyenlőséget, a művelődéspolitikát tehát nem menti fel az anyanyelvű kulturálódás feltételeinek megteremtésére, fejlesztésére vonatkozó kötelezettsége alól. A nemzetiségi közművelődés komplex kérdéskörét szükségképpen szűkítjük tehát az anyanyelvű művelődésre, a saját kultúra elsajátítására, ápolására és továbbfejlesztésére. A nemzetiségi közművelődés ilyen értelemben jelent speciális területet a közművelődés egészén belül.

Ha a kultúrát az egyént túlélő kollektív emberi produktumnak tekintjük, amely a közösség egyes tagjaiba felszívódva meghatározza azok gondolkodását, cselekvését, akkor érthetővé válik a kultúra

közösségének mint ismervnek jelentősége a nemzetiségi csoportok számára. A szokásokban, hagyományokban, szemléleti sajátosságokban, tehát a nemzetiségi kultúrában nyilvánulnak meg ugyanis azok a jellemzők, amelyek egy nemzeti kisebbséget a vele egy hazában élő többségi néptől megkülönböztetnek. A saját kultúrához való viszony az egyén számára lényegében a nemzetiségéhez fűződő akarati viszonnyá válik; a vállalás útján való azonosulás, vagy a nem vállalás, az önkéntes asszimiláció alternatívájaként. A saját kultúra így nem egyszerűen a nemzetiség jellemzője, hanem annak sajátos lényege, összetartozás-tudatának a legfontosabb tényezője. A kultúrának a művelődés folyamatában végbemenő elsajátítása pedig a nemzetiség fennmaradásának alapfeltétele.

A nemzetiségi kultúra jelentőségének helyes értékelése szempontjából fontos tudnunk azt is, hogy a többségi nemzetnek az adott országban dominans kultúrája a nemzetiségek műveltségével állandó kölcsönhatásban van. Ez a kölcsönhatás annál erőteljesebb, minél tagoltabb és gazdagabb a kapcsolat a nemzetiség és környezete között. Így módon a nemzetiség jelentős értékeket átvesz a többség kultúrájából. Ez a folyamat természetesen fordított irányban is lejátszódik. Lényeges azonban, hogy a nemzetiség mind a többségi nemzetétől, mind anyanemzetétől különböző, a kettő között bizonyos értelemben átmenetet képező kultúrát, egyéni arculatot alakít ki. A többségi nemzet és a nemzetiség kultúrájának ebből a viszonyából következik, hogy a nemzetiségi művelődés nemcsak a szűkebb közösséggel való azonosulás, hanem egyszersmind az adott ország társadalmába, a többségi nemzettel való együttélés viszonyaiba való beilleszkedés útját is jelenti. Eközben azonban a meghatározó tényező mindenképpen az egyéni arculat megőrzése. Valljuk, hogy azok a kultúrák bizonyulnak életképeseknek, amelyek a múlt hagyatékat és sajátos jegyeiket a jelent és jövőt formáló, alkotó erőként tudják megőrizni és gyümölcsöztetni, s olyan emberek formálásához nyújtanak segítséget, akik nyitottak a nagyvilág számára, s ugyanakkor valamely kisközösséghez is szervesen kötődve válnak harmonikus, sokoldalú személyiségekké.

Minden egyes nemzetiség a csoportkohézióját adó, a sajátos lényegét kifejező kultúra és az ettől elválaszthatatlan nyelv formájában egyetemes jelentőségű értékek hordozója. Ezeknek elsősorban politikai-jogi védelme, fejlesztési lehetőségeinek biztosítása állami funkció, s mint ilyen a többség felelőssége. A nemzetiségi kultúra jelenlétének a többség oldaláról való tudomásulvétele – még harmonikus együttélés esetén sem – vezet szükségképpen az értékek egyetemességének felismeréséhez. Amennyiben pedig a

többségnek a nemzetiségi kultúrához való viszonya megreked a tudomasulvétel, a semlegesség szintjén, ez visszahat e kultúrák hordozóinak önértékelesére, és a nemzetiségi művelődés presztízsének csökkenesét, motivumrendszere elszegényedését eredményezheti. Epp ezért a nemzetiségi művelődés fejlődésének szempontjabol megkerülhetetlen feladatnak látjuk, hogy tudományos alapossággal szambavegyük a nemzetiségek művelődesehez fűződő általános többségi –, valamint a művelődésügy egésze szempontjából a különös kategoriáját képezo nemzetiségi érdekeket, és elemezzük ezek kapcsolatát. Ezt az elkövetkezendő évek fontos feladatának tartjuk.

Szilárd meggyőződésünk ugyanis, hogy a nemzetiségek letében objektíve adott annak lehetősége, hogy a nemzetek között kölcsönös igyekezettel hosszú időn át épitett válaszfalakat véglegesen lebontsuk. Pártunk politikájában a nemzetiségi kérdés eppen ezért nem rövid távú taktikai mozzanat. A nemzetiségekkel, mint egyegy szomszédos, vagy távolabbi nemzet reprezentánsaival való mindennapi kapcsolat ugyanis a nemzetiségi sajátosságok reális megismerésén alapuló toleranciát, zavartalan együttélést vonz magával, ami fejlődésében értékelő magatartássá, a nemzeti önszemlélet realitásának egyik formálójává, a nemzettudat korszerűsödésének egyik – nem lebecsülendő mozgatójává válhat. A fentiek, valamint a szocializmus lényegéből fakadó humánus célok követése együttesen avatják a nemzetiségi kérdés lenini típusú megoldását a nemzeti és nemzetközi szocialista érdekek dialektikkus érvényesítésének fontos területévé. Az egymás mellett élő, s így történelmileg egymásra utalt népeknek együttes nemzeti érdeke a köztük levő kapcsolatok bensőségessége, szilárdsága, az ezek ellenében ható tényezők semlegesítése.

Úgy véljük, akkor járunk el helyesen, ha ebben az összefüggésrendszerben szemléljük a nemzetiségi művelődéspolitika feladatvállalását. Fel kell fedeznünk, ki kell bontakoztatnunk a kultúra mozgasában azokat a folyamatokat, amelyek a nemzetiségi identitás igényét korszerüen, a jövőnek szánható módon szolgálják. Meg kell fogalmaznunk, fel kell mutatnunk azt a műveltségeszményt, amelynek követése a nemzetiségeknek, mint kétnyelvű, kettős kultúrájú emberek tudatos kollektivájának fejlődését előmozditja. Szeles körben tudatositanunk kell, hogy a nemzetiségek kulturális fejlődése nemzeti és nemzetkozi szocialista céljainkkal, így erdekeinkkel is egybeeső irányú feladat.

Nemzetiségeink szociális rétegzettségéből adódóan a művelődésnek van más történelmi gyokerű, a tudati sajátosságokban megnyil-

vánuló meghatározója is. Nemzetiségi lakosságunk a felszabadulás előtt a jelenleginél jóval magasabb [illegible]-ban volt mezőgazdasági foglalkozású. A parasztság belső tagozódása a gazdag-, közép- és szegényparaszti réteg meglete azonban csak kevés nemzetiségi települést jellemzett. Jobbára általánosnak mondható, hogy a falu társadalmának legalsó, legszegényebb rétegét adták. Ez a keplet egyben azt is jelentette, hogy az egyes rétegek között nem csupán szociális, hanem nyelvi, nemzetiségi választóvonalak is húzódtak. A társadalmi felemelkedés vágya ugyan szociális indíttatású, a rétegátlépés azonban már nemcsak a réteghelyzet, hanem a nemzetiségi hovatartozás által is meghatározott kulturába tartozó viselkedési minták követését jelentette. A rétegátlépés általában etnikum és nyelvváltást is eredményezett, különösen az értelmiség esetében.

Minél erősebb a felemelkedés vágya, annál radikálisabb az előző állapot elutasítása. A nemzetiségi néprajz kutatói figyelmeztetnek arra, hogy a kapitalizmus viszonyainak ez a pszichikai hatása az anyanyelvhez és a hagyományos kultúrához való viszonyra egyes rétegek esetében a legutóbbi időkig befolyást gyakorolt. Sok településen néhány évvel ezelőtt még gyakori volt az a vélemény: aki nemzetiségi nyelven beszél, az megmaradt falusinak. E szerint a logika szerint a nyelvváltás az emancipáció szükségszerű velejárója.

A nemzetiségi kultúra jelzőjeként gyakran használjuk a „hagyományos" kifejezést. A magyarországi nemzetiségek idősebb generációinak iskolázottsági mutatói jól tükrözik azt a műveltségbeli lemaradást, amely a felszabadulás előtti – osztályhelyzetből fakadó társadalmi-gazdasági, és a kisebbségi helyzetből fakadó nemzetiségi – elnyomatás egyik súlyos következménye. Szóltunk arról is, hogy a viszonyok között a nemzetiségiek számára társadalmi helyzetükből való egyéni kitörés jószerint csak az asszimilálódás útján volt lehetséges. Ezekből következik, hogy nemzetiségeinknek nem volt, nem is lehetett ún. magas kultúra létrehozására képes értelmisége. Így tehát a nemzetiségi kultúra hosszú ideig mint a népi kultúrában testet öltő folklorisztikus örökség létezett, amelynek művelése, elsajátítása és újrateremtése a paraszti életmód természetes része volt.

Az öröklött nemzetiségi kultúra tárgyi és szellemi értékeinek mentése, őrzése megváltozott szocialista viszonyaink között, hazai és külföldi tudományos intézetek bevonásával széles körben folyik. Eredményességének a legtöbb esetben az volt és néha még ma is az a feltétele, hogy maguk az érdekeltek a nemzetiségi kulturális örökséget értékként ismerjék el. Éppen a közművelődés kínálja azokat a tevékenységi formákat, amelyeknek szerepe az értéktudat kialaku-

lásában felbecsülhetetlen. A további fejlődés szempontjából perdöntőnek tartjuk, hogy ez a folyamat ne álljon meg az értékviszony letrejötténél. Igaz ugyan, hogy a hagyomány értékként való tételezése a hozzá való viszony aktív voltát eredményezi. Az aktivitás azonban igen gyakran kimerül az értékek muzeálissá merevítésében. Fennáll a veszélye annak, hogy egy nemzetiség és kultúrája között a viszony így külsődlegessé válik, a kapcsolat nosztalgikus, érzelmi kötődéssé redukálódik.

Egyre inkább arra van szükség, hogy az e kultúrában rejlő közösségképző, integráló erők jussanak aktív szerephez. Jó példáit láthatjuk ennek a táncházakban, pávakörökben, klubokban s egyéb művelődési mozgalmakban, amelyek épp e kulturális értékek tudatosításával képesek új típusú közösségeket formálni, egyben nyitottságukkal környezetük érdeklődését is felkelteni. Ez utóbbi jelentős szerepet játszhat a nemzetiségi kultúrák, vele a nemzetiségek presztízsének további emelkedésében. A 60-as, 70-es évek fejlődésének fontos új vonása, eredménye, hogy a hagyományos kultúra egyre inkább nyújt bázist, forrást a ráépülő - korábban ismeretlen - nemzetiségi „magas kultúrának".

Elég ha a hazai német, román, szerb-horvát és horvát-szerb, szlovák nyelvű irodalom létrejöttére utalunk, vagy a táncművészet olyan jelentős teljesítményeire, amelyeket a folklór ihletésű tematikus koreográfiák jelentenek. Ezek a fejlődés, fejlesztés lehetséges irányát is kijelölik. A nemzetiségi kultúra hagyományos értelmezésének meghaladásához vezető úton fontos állomást jelent a német és szlovák szövetségek támogatásával kibontakozó és kétségtelenül sikeres képzőművész-mozgalom. A nemzetiségi nyelvű könyvkiadás, a rádiózás, majd a tv bekapcsolódása a kulturális életbe magában rejti egy minőségileg új szakasz lehetőségét.

Ebben a dinamikus fejlődésben nem kis szerepet játszott, hogy olyan szervezetek, intézmények karolták fel a nemzetiségi kultúra ügyét, vállaltak szerepet a nemzetiségi közművelődés fejlesztésében, mint a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat, a Kórusok Országos Tanácsa, a Magyar Úttörők Szövetsége, a Magyar Rádió és még sorolhatnánk. Rendkívül pozitívnak tartjuk, hogy a közművelődésnek azok az ágai kapnak széles körű támogatást, amelyek a nyelv megőrzését, a kétnyelvűségnek a nemzetiségi nyelvismeret erősítése útján való fejlesztését szolgálják.

Ilyen új és nagyon fontos kezdeményezésnek tartjuk azokat a kísérleteket, amelyek a nemzetiségi nyelvű színházi kultúra kibontakoztatását tűzik célul. Csak elismeréssel lehet szólni az e próbálkozásokat felkaroló szervekről, intézményekről. Örömmel számolha-

tunk be arról, hogy egyre jobban terjed a nemzetiségi közművelődésnek talán legkomplexebb formája, a klubmozgalom. A nyelv és a kultúra ápolásában ennek szerepe elsősorban ott felbecsülhetetlen, ahol a közművelődés más intézményeinek, területeinek nincs mozgástere, így az aprófalvakban, másrészt azokon a nagyobb településeken, illetve városokban, ahol a nemzetiségi lakosság és vele a nemzetiségi kulturális igény csak az elmúlt két évtizedben lezajlott népességmozgás eredményeként jelent meg.

Ugyanakkor fel kell figyelnünk azokra a jelzésekre is, amelyeket elsősorban a pedagógusok adnak a nyelvismeret csökkenő színvonaláról. Az iskola egyre nehezebben képes megküzdeni a hatéves gyermekek gyakran csekély értékű nyelvismeretéből eredő problémákkal. Különböző vizsgálatok kimutatták, hogy a családokban terjed a magyar nyelv használata. Ahol a szülők és nagyszülők között az anyanyelv az érintkezés eszköze, ott is egyre gyakrabban tapasztalható, hogy a nagyszülők és az unokák kapcsolatában a magyar nyelv veszi át ezt a szerepet. A fentiekből arra következtethetünk, hogy ellentmondás van a nemzetiségi művelődés iránti fokozódó igény és a nyelv átörökítésében, lényegében megőrzésében érzékelhető tendenciák, illetve az e tendenciák alakulását befolyásoló egyéni, szülői szerepvállalás között.

Úgy véljük, ennek az ellentmondásnak a gyökerei nagyrészt a múltba nyúlnak vissza. Ugyanakkor fel kell hívnunk a figyelmet az MSZMP nemzetiségi politikájának arra a hatására, amelyet nemzetiségeink öntudatosodására gyakorol. Úgy látjuk, hogy hazánk nem magyar nyelvű és etnikumú szórvány népcsoportjai e politika megvalósítása nyomán alakultak tulajdonképpen tudatos nemzetiségekké, történelmileg igen rövid időszak alatt, és olyan, egyébként pozitív társadalmi folyamatok közepette, amelyek objektíve a nyelvi asszimilálódást is serkentették. A nyelv funkciójának gyengülése a hagyományos kultúra egyes elemeinek felértékelődéséhez vezetett, ezeket a nemzetiségi hovatartozás kifejezőivé avatta. Épp ezért fontos, hogy a nemzetiségi politika művelődési stratégiájában számottevő szerepet kapjon a kétnyelvűséghez és a ráépülő anyanyelvű kulturáltsághoz, mint értékhez, illetve ennek az értéknek a tömeges realizálásához fűződő társadalmi érdek. Ennek az érdeknek az érvényesítése az említett érzelmi viszonyt egyénileg is kamatoztatható érdekeltséggel erősítené. Éppen a kultúra legfőbb hordozójának, a nyelv továbbélésének egyik alapvető feltétele, hogy élő és gyümölcsöző legyen a kapcsolat a nemzetiségek és anyanemzetük között, de sokat tehet ennek érdekében az anyanyelvű ismeretterjesztés, az amatőr színjátszás és mindenekelőtt a könyvtár.

Szándékunk az volt, hogy a hatékonyabb munka érdekében gondjainkra – a továbblépés szándékával – a megoldandó problémákra irányítsuk a figyelmet, legyenek azok mégoly összetettek, mégoly nehezek is.

SZÁSZ JÁNOS ANDRÁS

Nemzetiségi lét, tudat, közművelődés

(I. ORSZÁGOS NEMZETISÉGI KÖZMŰVELŐDÉSI KONFERENCIA)

Vácott, az 1982. október 15–16-án megtartott konferencián a „reprezentativitás" és a munkajelleg egybekapcsolódott. A megnyitón az elnökségben helyet foglaltak a hazánkban élő nemzetiségek (szlovákok, délszlávok, románok, németek) szövetségeinek vezetői, a Népművelési Intézet, a Művelődésügyi Minisztérium és az MSZMP Központi Bizottsága illetékes vezetői, munkatársai. A konferencián mintegy 120–150 fő vett részt: az ország minden részéből jöttek nemzetiségiegyüttes-vezetők, klubvezetők, könyvtárosok, pedagógusok, megyei tanácsok nemzetiségi előadói stb.

A plenáris ülésen bevezető előadást tartottak: Hanga Mária művelődésügyi miniszterhelyettes; Kormos Sándor, a Művelődésügyi Minisztérium közművelődési főosztályának vezetője és Stark Ferenc, a Művelődésügyi Minisztérium nemzetiségi önálló osztályának vezetője. Délután és másnap délelőtt szekcióüléseken folytatódott az elmélyült vita, eszmecsere és főleg tapasztalatcsere. A szekciók: 1. irányítás-vezetés; 2. könyvtár, olvasómozgalom; 3. néptánc, népzene, kórusmozgalom; 4. rádió, tv, sajtó; 5. klubok, TIT; 6. báb-, irodalmi színpad; 7. honismeret, néprajz; 8. kiadási tevékenység. Ezeket a Népművelési Intézet, a TIT, az Állami Gorkij Könyvtár, a nemzetiségi szövetségek munkatársai és más szakemberek vezették. Én a néptánc-népzene, kórusmozgalom és a klub szekcióban vettem részt. Az itt elhangzó felszólalások sok olyan konkrét információt is felszínre hoztak, amelyek a nemzetiségi lét, szabadság, öntudat és önkifejezés (identitás-tudat) sajátosan mai problémáit segítenek jobban megismerni és megérteni.

A nemzetiségi közművelődés különös jellemzője abból adódik, hogy a hazánkban élő nemzetiségek szórvány jellegűek, és falusi, viszonylag zárt, gyakran határ menti településeken élnek. Kultúrá-

jukban a tájjelleg, a dialektusokra való tagoltság, folklorisztikusság meghatározó. Ha ezt kellőképpen nem vesszük figyelembe, kikapcsoljuk azt az erőt, amely a nemzetiségi közművelődésbe alulról jövő energiát, életerőt, sokoldalú gazdagságot sugároz. A nemzetiségi művészeti együttesek az elmúlt évtizedek tanúsága szerint nemcsak művészeti tevékenységet végeztek, hanem ezen keresztül, ehhez kapcsolódóan az esetek jelentős részében a nemzetiségi közösség szervezeti életének központi, aktív, szilárd vagy éppen újraszerveződő, újraalakuló magját is jelentették. Tehát közéleti fórumokká is váltak. Jelentőségüket mindez együttesen adja.

Az eredmények mellett a konferencián Keszler Mária (Népművelési Intézet) és Kricskovics Antal (a „Fáklya" Központi Nemzetiségi Együttes és a Budapest Együttes művészeti vezetője) által vezetett vitában néhány alapvető probléma és hiányosság is felmerült. Itt hangsúlyozni kell, hogy ezek nem a nemzetiségi politika és kulturpolitika hiányosságai, hanem a magyar közművelődés egészét sújtó alapvető kérdések, melyek megoldásának évtizedek óta tartó elhúzódása most már „átsugárzik" a nemzetiségi területre is. (A nemzetiségi területeken a folklór előbb jellege, központibb szerepe hosszú időn át pótolta a maga erejéből ezeket az alapvető hiányosságokat!) Nevezetesen arról van szó, hogy nem lehet „közművelni", énekelni, zenélni, táncolni, rajzolni, festeni, színjátszani stb. a művészetekhez aktívan (kreatívan és alkotóan) értő pedagógusok nélkül. Ma már tanítóképzőkben, tanárképző és testnevelés szakos főiskolákon – az egyetemekről nem is beszélve – nem követelmény pl. az énekelni tudás, az ének-zene-, nemhogy táncismeret. Az iskolák és művelődési házak ma már lasszóval is alig képesek fogni egy éneket és zenét tanítani tudó pedagógust. Olyan, aki népzenéhez, népdalhoz is ért, azt tanítani, nemhogy játszani is tudja (Kodály hazájában!), az szinte nincs. Aki, mondjuk, mindehhez még táncolni is tudna, az már egyenesen „degradálna" mai magas, arisztokratikus és „tudományos" kulturszemléletünket. Éretnekként távol tartandó a népművelési pályától. (Hogy ez nem túlzás, bizonyítja: ma a népművelés szak legfőbb szakmai követelménye a kultúra tudományos fogalmának több szemszögben át való vizsgálata és meghatározása, másrészt a közművelődés szervezeti struktúrájának és mechanizmusának elméleti-tudományos ismerete és tanulmányozása. A művészetek aktív ismeretének és alkotó gyakorlásának szükségessége e magasan tudományos egyetemi és főiskolai szakokon fel sem merül. Sajnos nemcsak ezeken a szakokon, hanem a többin sem . . .)

Ezen alapvető hiányosságok – amelyek természetesen szükség-

szerű következményei társadalmi struktúránknak az 1950-es évekből „átmentett" (1956 után a stabilizációval részben szükségszerűen együtt járó „restauráció" miatt „megőrzött") vonásainak – csak az iskolarendszer demokratikus reformjaival oldhatók meg. Annál szomorúbb, hogy nem karoltuk fel kellően azokat a mozgalmakat és kísérleteket, amelyek az elmúlt 10–15 évben bizonyos mértékben korrigálhatták volna e torzulásokat és hiányosságokat az alulról jövő kezdeményezések alapján. Ilyen volt pl. a „Röpülj páva!" mozgalommal egyidőben kibontakozó ifjúsági néptánc-, népzenei és táncházmozgalom. Ez gazdátlanul, megfelelő támogatás nélkül maradt és kallódott. Kellő segítséggel és megértéssel integrálódhatott volna az iskolába és a közművelődésbe. Megfelelő továbbképzés esetén a mozgalomból kikerülő szakemberek biztosíthatták volna a máshol nem képzett és már-már kihaló zenei és táncos szakemberszükségletet. Másrészt a népzenével, néptánccal való foglalkozás aktív, alkotó formáit is bevihették volna az iskolába. (Úgy véljük, a „Kodály-módszer" szellemének ez lenne a lényegi része. Ami ma szintén hiányzik!)

De történtek más, még inkább nyomaveszett kísérletek. Keszler Mária és Kricskovics Antal elmondta, hogy még valamikor az 1970-es évek elején dr. Kaposy Edit, a Népművelési Intézet akkori munkatársa kidolgozta az iskolai testnevelés-tanításhoz kapcsolódó népzene- és néptánctanítás módszertanát. Ezt a módszert annak idején az egyik budapesti általános iskola felső tagozatos osztálya a tornateremben be is mutatta. Jelen voltak ott az ország különböző területéről meghívott érdekelt pedagógusok (tornatanárok), népzenei és néptáncszakemberek, az akkori minisztérium (hogy azt akkor Kulturális Minisztériumnak hívták-e, Oktatásinak vagy Művelődésinek, annak utána kellene nézni, a nevek azóta annyiszor változtak – a lényeg maradt!) illetékes előadója. Az egész kísérletet filmre vették, megörökítették. A kezdeményezés mindenkinek tetszett, kivéve a minisztérium illetékes előadóját. Ő valami olyan okkal utasította el a kísérletet, hogy „most" ez nem aktuális. (Sajátos mozzanata a dolognak: többen kérdezték, ki volt az előadó? De sem Keszler Mária, sem Kricskovics Antal – akik pedig hosszú évtizedes szakmai munkájuk során kis országunk szinte minden szakemberét megismerték személyesen és név szerint az adott szakterületen – egyikük sem emlékezett az illető minisztériumi szaktekintélyre. Persze könnyű lenne erre az egyetlen emberre fogni azt, ami a helyzet egészéből következik. Hiszen egyébként hogyan akadályozhatna meg egyetlen ember egy szakmailag megalapozott, széles körű – alulról jövő(!) – társadalmi támogatásra és igényre épülő kezdeményezést?)

A felmerült nehézségek ellenére a szekció számot, a munkát segítő, értékeket megőrző és kibontakoztató javaslatot hozott: a gazdasági nehézségek ellenére meg kell tartani, hogy eddig is, az évenként egyszer megrendezésre kerülő nemzetiségi együttesek országos fesztiválját; egy-egy megyében, illetve több megyét magában foglaló tájegységen belül törekedni kell az érintkezés (szakemberek találkozása, továbbképzése, kölcsönös felkérések stb.) szervesebb, az igényekre épülő, öntevékeny formáinak kibontakoztatására. Ehhez a nemzeti szövetségek lehetőségük szerint bizonyos anyagi támogatást nyújtanak; a „Faklya" Központi Nemzetiségi Együttes és annak vezetője, Kricskovics Antal a jövőben ismét fokozott segítséget nyújt a területi amateregyütteseknek. Itt különösen fontos a dialektusok megfelelő gyűjtése, s meg fellelhető eredeti anyag felkutatása, feldolgozása, aktivizálása, „értékké tétele".

A klubszekcióban felmerülő problémák, ha lehet, talán még az amatőr művészeti mozgalmakkal foglalkozó szekciónál is izgalmasabbak voltak. A klub- és az amatőrmozgalom szekcióiban tapasztaltak összevetése egyben a nemzetiségi közművelődésen belüli mozgásra, elmozdulásra is utal a klub irányában. S érdekes módon kirajzolódtak ennek társadalmi okai is. (A folklorisztikus nemzetiségi tudatról az anyanyelv megőrzésének fontosságában jelentkező feladatok felé!)

Míg az amatőr néptánc-, népzene-, kórusszekcióban felmerült problémák egy néhány évvel ezelőtt csúcspontját elérő mozgalom mai, kissé visszaeső helyzetéből fakadtak, tehát a csúcspont szerves folytatását veszélyeztető, hátráltató olyan alapvető kérdések merültek fel, mint az iskolai zene-, ének-, táncoktatás „hiányossági" (hogy szépen fogalmazzak!), illetve az elmulasztott lehetőségeink (ki nem használt társadalmi kezdeményezéseink: ifjúsági népzenei, néptánc-, táncházmozgalom; iskolai népzenei, néptánctanítási kísérletek, pl. tornaórán stb.), addig a klubszekcióban azok az igények merültek fel, amelyek most, a mozgalom csúcspontján a mozgalom kiteljesedésének, eredményei megőrzésének mai követelményei. (Stark Ferenc előadása szerint míg 1968-ban 142 nemzetiségi klub volt az országban, 1981-re számuk 453-ra emelkedett.) (Holnap ugyanis a mozgalom csúcspontja után, már hiába adjuk meg azokat a lehetőségeket, amelyre ma van szükség, ahogy közművelődési struktúránk „demokratizálása" során ez gyakran lenni szokott.) A ma megadott lehetőségek ugyanis az alulról jövő igények és kezdeményezések alapján szakmailag és szervezetileg kiteljesítik a mozgalmat, s a csúcspont elérése után is biztosítják az egészséges, szerves és folyamatos továbbfejlődést. De ha holnap adjuk meg azt

a „segítséget", amire ma van szükség, akkor előfordulhat, mint ahogyan gyakran elő is fordul, hogy egy hamvába hullt mozgalom számára hozzuk létre utólag azokat a „demokratikus" szervezeti – pl. egyesületi – formákat, amelyek a mozgalom segítésére hivatottak. S így aztán nem győzünk csodalkozni, hogy a társadalmasításra és demokratizálásra létrehozott szervezeti formáink (pl. mind több egyesületben ez tapasztalható) konzervatívabbak és bürokratikusabbak lesznek, mint hivatali szervezeteink. A konzervativizmusnak, a máshonnan kiszorult „kádereknek" gyülekezőhelyeivé válnak, illetve válhatnak . . .

A klubmozgalomban felmerült legfontosabb igények, követelmények, problémák és lehetőségek:

– A klubmozgalom előterbe kerülésében tehát a folklorisztikus, érzelmi jellegű nemzetiségi tudatból (természetesen ezt is megőrizve, továbbvive, integrálva) a nyelvben jelentkező, a nyelvben őrizendő nemzetiségi lét és tudat fontosságára került a hangsúly. Ez tehát a nemzetiségi lét és tudat megjelenésének magasabb szintjeként is értelmezhető;

– a nyelv (az anyanyelv) problémájának előtérbe kerülése ugyanakkor abból a „veszélyhelyzetből", illetve annak érzelmi felerősödéséből és tudatosulásából is következik, hogy bizonyos visszaesés mutatkozik az anyanyelv (főleg a tájnyelvi dialektus) használatában. Csökken az ahhoz való érzelmi viszony, főleg az újabb generációknál, különösen a fiataloknál és a gyerekeknél. Szükségszerű következménye ez az iparosodással járó nagyarányú mozgásnak, másrészt a vegyes házasságok elszaporodásának. (Ennek megértéséhez tudnunk kell, hogy a mai Magyarország területén élő, viszonylag kisszámú nemzetiség is szórványban, tehát nagyobb tömbök nélkül, szétszórt és főleg falusi településeken élt, illetve él.)

Fontos tehát azoknak a művelődési közösségi formáknak a megtalálása és aktivizálása, amelyek ezen folyamatok „ellenére", azokhoz illeszkedve megőrzik a nemzetiségi tudat, együvé tartozás kifejezésének lehetőségét, lehetőséget adva a nyelv megőrzésére és gyakorlására.

A klubforma ennek ideális „eszközeként" jelentkezett. A klub egyszerre „nyitott" és „zárt" is. Egyszerre biztosítja az anyanyelven való érintkezéshez, a nyelvgyakorláshoz a közösségi „keretet". De nyitott a más anyanyelvűek számára is. Így a vegyes házasságot kötött nagyszámú fiatalnak is lehetőséget biztosít, hogy családjával együtt részt vegyen ennek életében.

Mindez a körülmény szükségessé teszi, hogy a klub- és más formák között is lehetőség nyíljon a szükség szerint jelentkező két-

nyelvűségre. (A kétnyelvűség, akár a kettős anyanyelvűség elismerésének formájában is, fontos követelményként jelentkezett, hiszen így nem záródnak ki a nemzetiségi lakosság közül a fiataloknak azok a tömegei, akik a vegyes házasságok miatt ténylegesen kettős anyanyelvűek.)

Végül azt szeretném kiemelni és hangsúlyozni, hogy a hozzászólások legnagyobb értékének a szakmai kérdések felvetésével együtt az érzelmi elkötelezettségben is kifejeződő hitet, úgy iránti odaadást tartom. Ebben látom legfőbb biztosítékát annak, hogy a tanácskozáson részt vevők munkájának jövője, értelme van. Ők maguk is tudják, hogy elkötelezettségük adja munkájuk aranyfedezetét.

A szervezeti keretek biztosítását, a tapasztalatcseréket, szakmai-módszertani anyagokat ebből az alulról jövő elkötelezettségből kiindulóan, arra építve, azt hasznosítva kell létrehozni, továbbfejleszteni.

Ezt a gondolatot folytatva, összefoglalásként szeretném kiemelni és hangsúlyozni, a nemzetiségi kérdés egésze is, mint ahogy ezen belül a nemzetiségi közművelődés is, szerves része a közművelődés egészének, a magyar gazdasági-társadalmi-politikai-kulturális rendszer egészének. Itt is csak úgy léphetünk előbbre a legjobb, legtisztességesebb nemzetiségi politika során is (mint ahogy jelenleg kevés kivétel az, aki ezt a tisztességet kérdéssé teszi!), ha előbbre lépünk egyéb alapvető problémáink megoldása területén. Jól példázza ezt az iskolareform szükségességéből, az iskolai zene-, tánc- és énekoktatás hiányosságaival, a pedagógusok olyan jellegű képzésével kapcsolatos megoldatlan helyzetből származó általános, alapvető jellegű közművelődési probléma.

De a nemzetiségi élet szervezeti demokratizmusa terén is csak a társadalmi demokratizmus, az önrendelkezési és érdekvédelmi lehetőségek szervezeti továbbfejlesztése alapján lépheünk tovább ahhoz, hogy elkerüljük az anomáliák megjelenését, a nemzetiségeink számára biztosított jogok előjoggá torzulását. (Hadd említsem itt meg, hogy találkoztam olyan kis nemzetiségi faluval a Dunántúlon Zsirosd község pl. , amelyik az elmúlt tizenöt év tulzó, most már nyugodtan mondhatjuk, sok kárt okozó, településeket körzetesítő politikája során annak köszönhette megmaradását és szép fejlődését, hogy a helyi vezetőség kérésére, a nemzetiségi jellegre való hivatkozással, a felsőbb tanácsi szervek feloldották a rá kiszabott építkezési-fejlesztési tilalmat. Ugyanakkor sok kis magyar falu nem léven ilyen hivatkozási alapja károsodott, pusztult, az irányelv rossz végrehajtása miatt. De valószínűleg találhat-

nánk olyan nemzetiségi falvakat is, ahol a körzetesítések nem minden vonatkozásban voltak a helyi igényekhez illeszkedően, optimálisan megoldva.)

Csak egy toleráns politikai vonalvezetés továbbvitele mellett egészséges továbbra is nemzetiségi politikánk. Tudjuk jól, hogy az eltorzult hatalmi viszonyok a nemzetiségi ellentétek kiéleződéséhez vezetnek, vagy egyszer ezen az úton kívánják levezetni a felhalmozódó hibákból fakadó feszültséget és keserűséget. Kormányunk korszerű nemzetiségi politikája Kelet-Európa mai viszonyai között a nemzetiségi politika pozitív vonásainak kibontakoztatásában kíván partner lenni a példa erejével is. Ennek nem kis részét jelenti a jövőben a vita során felmerült, s főleg az iskolareformot, a népművelő- és pedagógusképzést érintő – a közművelődés egészére is döntő módon kiható – feladatok megoldásában való továbblépés.

DURO ŠAROŠAC

A magyarországi délszlávok

(RÉSZLETEK)

Nemzetiségi hovatartozásuk szerint a hazai délszlávok, horvátok, szerbek, illetve szlovének. A Magyarországi Délszlávok Demokratikus Szövetségének becslései alapján 90 000 horvát, 5 000 szerb és 5 000 szlovén lakik Magyarországon, összesen 100 000 lakos. A következő etnikumokat különböztetjük meg:

I. Bunyevácok: egy etnikai csoportot képeznek, és az alábbi helységekben élnek: Baja, Bácsalmás, Csávoly, Csikéria, Felsőszentiván, Gara, Katymár, Vaskút, Mátételke.

II. Sokácok: négy etnikai csoportjuk ismert:

a) bácskai sokácok: Hercegszántó;

b) mohácsi sokácok: Mohács, Mohács-sziget;

c) falusi sokácok: Nagykozár, Magyarsarlós, Lothárd, Birján, Olasz, Erdősmárok, Belvárdgyula, Monyoród, Versend, Lánycsók, Töttös, Maráza, Kátoly;

d) Dráva menti sokácok: Kásád, Alsószentmárton, Beremend;

III. Bosnyákok: Áta, Kökény, Németi, Pécsudvard, Pogány, Szalanta, Szemely, Szőkéd, Szőke;

IV. Horvátok:

a) Dráva menti horvátok I.: Drávasztára, Révfalu, Dravakeresztúr, Felsőszentmárton, Lakócsa, Potony, Szentborbás, Tótujfalu;

b) Dráva menti horvátok II.: Berzence, Bélavár, Vízvár, Babocsa, Bolhó, Tarony;

c) somogyi horvátok: Tótszentpál, Táska, Buzsák (elmagyarosodtak);

d) Mura menti horvátok: Murakeresztúr, Tótszentmárton, Tótszerdahely, Semjénháza, Petrivente, Fityeháza, Örtilos, Belezna, Molnári;

e) nyugat-magyarországi horvátok I.: Narda, Horvátzsidány, Peresznye, Olmód, Felsőcsatár, Szentpéterfa, Horvátlövő.

f) nyugat-magyarországi horvátok II.: Bezenye, Kimle, Kópháza, Fertőhomok, Hidegség, Und;

V. Rácok-horvátok: Batya, Dusnok, Érd, Ercsi, Tököl;

VI. Szlovének: Alsószölnök, Apátistvánfalva, Felsőszölnök, Kétvölgy, Rábatótfalu, Szakonyfalu, Orfalu, Szentgotthárd;

VII. Szerbek:

a) Mohács és környéke: Mohács, Lippó, Illocska, Magyarbóly, Villány, Somberek, Sárok, Erdősmecske, Medina, Borjád, Nagybudmér;

b) Békés-Csongrád: Deszk, Szőreg, Újszentiván, Magyarcsanád, Battonya;

c) Budapest és környéke: Budakalász, Csobanka, Lórév, Ráckeve, Százhalombatta, Szentendre, Szigetcsép, Pomáz (Budapest).

Az etnikai csoportok elnevezésénél a közhasználatban elterjedt kifejezéseket vettem figyelembe, illetve a földrajzi elhelyezkedést, azaz a települések fekvését. Az etnikai jellegre nem kívánok külön kitérni.

A származásukról és betelepülésükről szóló nézeteket mind a hazai, mind a jugoszláviai irodalomban két csoportra oszthatjuk. A kutatók egyik csoportja azt igyekszik bebizonyítani, hogy a délszlávok, elsősorban a sokácok és a Dráva menti horvátok az őslakosok leszármazottai, akik hazánk déli vidékeire (Baranya, Somogy, Zala és Bács-Kiskun megyékbe) még a VI–VII. században települtek be, és hogy a magyarok a honfoglalás idejében már itt érték őket. A másik csoport azt állítja, hogy a magyarok bejövetele után, a török hódoltság előtt (X–XVII. század) az említett területen nem voltak délszláv települések.

A délszlávok tömeges bevándorlása hazánk területére három időszakban ment végbe. A betelepülésre vonatkozó első egyezmény Magyarország és Szerbia között a nikápolyi csata (1396) után köttetett, amikor Zsigmond király felismerte, hogy a törökök terjeszkedése nemcsak a délszlávokra, hanem a magyarokra nézve is veszélyes. Az egyezmény alapján – amelyet 1403-ban vagy 1404 elején kötöttek meg – Zsigmond király a törökkérdésben teljhatalommal ruházta fel Szteván despotát. Emellett Becse és Becskerek szpáhijának tette meg, valamint Mácsvát, Belgrádot és Tolubácot ajándékozta neki, majd 1404-ben Torontál megye nagyispánjává nevezte ki. A sikeres balkáni török benyomulás arra kényszerítette a korabeli magyar vezetést, hogy megerősítse és bővítse déli határait. 1433-ban Brankovics György Belgrádot és környékét átadta a magyar királynak, helyébe a következő birtokokat kapta: Becse, Világos, Zalakemény, Tokaj, Boszörmény, Túr, Debrecen, Szatmár,

Varsány, Regéc, Munkács, Tálya és egy házat Budán. Egyébként a szerb, a horvát és a bosnyák vazallusok a magyar koronához fűződő, ehhez hasonló kötődését a korábbi évszázadokban is megfigyelhetjük.

Szerbia bukásával tömeges migráció indult meg, amely Bosznia és Hercegovina szétesésekor erőteljesebbé vált. 1421-ben Brankovics Györggyel számos szerb földbirtokos érkezett, és mintegy 80 000 ember kapott letelepedési engedélyt hazánk déli vidékein. 1481-ben Kinizsi hadaival egészen Krusevácig hatolt, és Magyarországra hozott 50 000 menekültet, akik közül sokan csatlakoztak Mátyás király „fekete seregéhez". A délszlávok betelepítését különösen Mátyás király sürgette. 1483 januárjától négy éven keresztül 200 000 szerbet telepítettek le a déli peremvidékekre. A betelepültek azon tömege, amely az ország középső részét és Baranyát foglalta el, Szerbiából és Bosznia-Hercegovinából érkezett. A többség pravoszláv vallású volt, de Bácskában 1437-ben néhány római katolikus család is megjelent, míg Baranyában sokkal nagyobb volt a számuk.

A horvátok Magyarország nyugati megyéibe történt áttelepülésének oka a XVI. század első két évtizedében a törökök Horvátországba való benyomulása volt. Ezek a betörések, fosztogatások, az emberek rabságba hurcolása egyre gyakoribbá váltak. A horvátok áttelepülését azok a horvát földbirtokosok sürgették 1522–1579 között, akiknek Magyarországon is voltak birtokaik (Zrínyiek, Frangepánok, Batthyányiak, Erdődiek és Nádasdyak). A magyarok helyét – akik az ország déli részéről észak felé húzódtak vissza – betelepült horvátok, szerbek és bosnyákok foglalták el, akik abban a hitben éltek, hogy csupán átmenetileg élnek majd ezeken a vidékeken. Amikor a törökök meghódították az ország középső részét, végleg szétfoszlottak ezek a remények. A betelepülés azonban még a török uralom ideje alatt sem szűnt meg. A törökök az elmenekült vagy megsemmisített lakosság helyébe erőszakkal vagy anélkül délszlávokat telepítettek be e területekre.

A délszlávok betelepülésének harmadik időszaka 1687–1690 közé esik, amikor a Habsburg császári sereg felszabadította az ország déli részét, és egészen Sztipáig, Velcseszig és Priznáig hatolt. A törökök azonban ismét elfoglalták Belgrádot, ennek következtében a keresztény seregek kénytelenek voltak feladni a Balkánt. A törökök kiűzését a Balkánról az akkori hadvezetés csak akkor látta lehetségesnek, ha ezt a küzdelmet a délszlávok felkeléssel támogatják. Ezért a császári kancellária az 1690. április 6-i és augusztus 21-i felhívásában azzal az ígérettel szólította harcba a délszlávokat,

hogy amennyiben a küzdelem győzelemmel érne véget, úgy I. Lipót engedélyt ad a délszlávok hazánkba való letelepedésére, elkerülve ezzel a törökök megtorlását.

A katonai vereség után a harcokban fegyveresen is résztvevő szerb nép felszabadítása továbbra is kielégítetlen kívánság maradt. A törökök megtorlásától való félelemben a pétyi patriárka, Csarnojevics Arzén vezetésével a szerbek tömegesen hagyják el otthonaikat (200 000, mások szerint 500 000 ember), hogy védelmet kapjon Magyarországon. A szerbek mellett katolikus bosnyákokat, azaz bunyevácokat és sokácokat is találunk a menekülők között, akiket az örökös háborúk veszélye, a több évszázados török uralom, az éhínség, a járványok arra késztettek, hogy új hazát keressenek maguknak.

Tehát a horvát és a szerb etnikai csoportok többsége hazánk területén nem tekinthetők olyan őslakosoknak, akiket a magyarok itt találtak volna. Ők részben önkéntesen, részben erőszakra települtek be hazánkba, és az őslakosok kis csoportja a migrációk idején teljesen beolvadt a menekültek tömegébe.

A mai etnikai csoportok különböző történelmi rétegekből alakultak ki. Különösen érvényes ez a Duna–Tisza közén és a Baranyában élő délszlávokra, akik etnikai csoportjának fejlődéséhez - az állandó helyváltoztatások mellett – hozzájárult az a tény is, hogy egymás mellé, vagy azonos területekre települtek. De a vallásváltoztatás és az új környezet is hatást gyakorolt etnikai arculatukra. Minden etnikai csoport őshazája jellegzetességeit is megtartotta. Történelmi adatok tanúsítják, hogy az egyes etnikai csoportok elnevezései már a török vész előtt is ismertek voltak. A bunyevác elnevezést először 1550-ben találjuk meg a baranyai adózók jegyzékében. A sokác elnevezés első alkalommal egy, Ali pasához írott levélben fordul elő 1616-ban.

Az egykori etnikai határok egyelőre ismeretlenek. E kérdés tisztázása nagy jelentőséggel bírna a délszláv néprajz kutatásában, mert pl. nem tudjuk pontosan, hogy a „bunyevác" és „dalmát" fogalmakon minden korban ugyanazt az etnikai csoportot értették-e? Néhai életmódjuk arról tanúskodik, hogy két különböző, de igen közeli baráti népről van szó. Ez fontos tényező a különböző horvát, szerb, bosnyák és szlovén kultúrelemek értékelésénél is. Azonban ezek felismerése és megkülönböztetése csak a múlt tisztázásával lehetséges.

PAVOL KONDAČ

A felszabadulás utáni szlovák irodalom

A Magyarországon élő szlovák nemzetiségiek felszabadulás utáni irodalma sajátos módon fejlődött. Áthullámzott rajta a nemzetiségi politika alakulásának valamennyi hullámvölgye és hullámhegye, akkor is, ha magyar viszonyok közepette, akkor is, ha Csehszlovákiában tetőztek ezek a hullámzások.

Az első irodalmi antológia a felszabadulás után, 1955-ben látott napvilágot „Hrušky mamovky Spiakovej" (Spiak anyó körtéi) címmel, s benne – ahogy Számuel Pál címadó versében is – mind a lírai, mind a prózai alkotások a felszabadító szovjet katonákat köszöntötték.

A következő évek nem kedveztek a szlovák nyelvű irodalom fellendülésének: az „automatizmuselmélet" érvényesült e kisebbség sorsának megítélésében is. Ez röviden azt jelentette, hogy a szocialista társadalomban automatikusan megoldódnak a nemzetiségi kérdések, ezért a sajátos problémákkal nem kell külön foglalkozni. E szemlélettel gyökeresen szakított az 1968-as politikai bizottsági határozat, amely intézkedett a Magyarországon élő más anyanyelvűek, az alkotmányban biztosított nemzetiségi jogainak szabad érvényesítéséről, a nyelv, a sajátos kultúra és hagyományok ápolásáról, valamint az anyanyelven művelt irodalom kibontakozásának fontosságáról. Ehhez nagy segítséget jelentett a Magyarországi Szlovákok Demokratikus Szövetsége lapja, amely fórumot biztosított a szépírók számára.

A 70-es évek az újraéledés esztendeit jelentették. Számuel Pál és Gregor Papuček költők mellett – akik korábban csak az asztalfiókjuknak írtak – most új költők is megszólaltak: Alexander Kormoš, Marik György, majd nem sokkal később prózaírók is: Pavol Kondač, Michal Hrivnak. Műveikből 1978-ban jelent meg antológia „Výhonky" (Hajtások) címmel, melynek esztétikai színvonala is messze meghaladta a korábbiakat. Ugyanakkor a Tankönyvkiadón

belül is megszületett a nemzetiségi szerkesztőség, amely egyben irodalmi művek kiadását is gondozza.

A 70-es évek „áttörésétől" fogva kedvező feltételek között, egyenletes színvonalon és az olvasói elvárásoknak megfelelően jelennek meg a magyarországi szlovák irodalom alkotásai.

A nemzetközi gyermekév alkalmából hat szerző válogatott gyermekverseinek gyűjteménye jelent meg „Fialočka fiala" (Violacska viola) címmel. E kötetben a legfiatalabb költőnemzedék is hallatta hangját (Imrich Fuhl, Kara Gábor). 1981-ben jelent meg Michal Hrivnak „V prúde času" (Az idő sodrában) című elbeszéléskötete, amelyet a szlovákiai irodalmi sajtó is nagyra értékelt. Ugyanebben az esztendőben publikálta Alexander Kormoš „Polytónia" című verseskönyvét, amelynek egyik érdekessége, hogy két nyelven, szlovákul és magyarul íródott. Kormoš költészetére jellemző a kétnyelvű alkotás, ami a szakemberek és az olvasók körében egyaránt izgalmassá teszi művészetét.

1982-ben Gregor Papuček verseskönyvét üdvözölhettük („Pilisské ozveny" – Pilisi visszhangok). Elismeréssel szólt róla a magyar líra egyik legavatottabb szlovákiai fordítója, Vojtech Kondrót költő is, valamint a mai szlovák költészet egyik legnagyobb alakja, Ľubomír Feldek. Az elismerésnek talán az a legnagyobb foka és bizonyossága, hogy Gregor Papuček könyve a pozsonyi Slovenský spisovateľ könyvkiadó kiadásában is megjelent. Ez a könyv egy hosszabb folyamat első állomása: a jövőben további kötetek jelennek meg a pozsonyi kiadó gondozásában, bizonyítván a két ország közötti közös törekvést a nemzetiségi értékek megőrzésére, továbbfejlesztésére, a két kultúra, irodalom gazdagítására.

Néhány hónapja látott napvilágot a televízióban is bemutatott prózai antológia, a „Pramene" (Források), amelyben hat író alkotásai reprezentálják a magyarországi szlovák novellisztika megizmosodását. Ezt nemcsak az írók számával lehet tanúsítani – a korábbi kettő helyett már hatan szerepelnek a kötetben –, hanem a témaválasztás szélesbedésével, és az elbeszélések színvonalának emelkedésével is.

A magyarországi szlovák irodalom jövője hasonlóan biztató képet mutat. 1983-ban jelenik meg Pavel Kondač novelláskönyve, az „Onemelá izba" (Elnémult kórterem), valamint az első magyarországi szlovák regény, a „Hrboľatá cesta" (Rögös út), amelyek már nyomdában vannak. Julius Szabó költő verseskönyve, „Zem na obzore" (Föld a láthatáron) címmel is eljutott a nyomdáig, s szintén kétnyelvű könyv lesz, mivel Szabó is a két nyelven alkotók közé tartozik.

1984-ben jut el az olvasókhoz az új versesantológia, a „Chodníky" (Ösvények), amelyben tíz költő ajánlja verseit az olvasóknak, s valószínű, hogy még más kiadványok is nyomdába jutnak a jövő esztendőben.

Örömmel állapíthatjuk meg, hogy 1977-től az MSZDSZ 1982-ig 13 irodalmi, néprajzi és munkásmozgalmi kötetet publikált, melyeknek példányszáma 1000–3000 között mozog. Míg az 1976–1980-as kiadványozási terv hét kiadvánnyal számolt, addig a mostani ötéves tervben ez a szám csaknem megháromszorozódik.

VERSEGHI GYÖRGY

Az Állami Gorkij Könyvtár a nemzetiségekért

Az Állami Gorkij Könyvtár 1978 óta a nemzetiségi báziskönyvtárak (16 regionális intézmény) országos koordinációs központja: 435 nemzetiségek lakta település közművelődési könyvtárának módszertani irányítása és könyvellátásuk megszervezése a feladata.

A következőkben nem beszélek részletesen a szorosabban vett könyvtári feladatokról, hanem egy-két adattal, illetve a könyvállomány kialakításának bemutatásával vázolom fel az intézményi alapokat, melyek elősegítik a nemzetiségi nyelvhasználat megőrzését. Ehhez kapcsolódva számot adok a Hazafias Népfronttal közösen szervezett nemzetiségi olvasótábori mozgalom eredményeiről, gondjairól, lehetőségeiről. Végezetül a kutatóhelyi besorolást nyert könyvtár új feladatáról - az ígéretesen bontakozó nemzetiségi dokumentációról és kutatásról adok áttekintést.

Nemzetiségeink könyvtári ellátása az 1972-ben kiadott művelődésügyi miniszteri irányelvek alapján vált rendszeressé, s azóta központilag évente 700 000 forintot fordítunk e célra. A még szükséges fedezetről a tanácsok gondoskodnak, nem mindig a nemzetiségi lakosság arányának megfelelően. A nemzetiségi könyvtárhálózat ma 80 délszláv, 208 német, 16 román és 111 szlovák könyvtári egységből áll, állományuk meghaladja a 200 000 kötetet. A beszerzést segíti az 1975-ben megindult négy nyelven megjelenő „Nemzetiségi Új Könyvek" c. tanácsadó. A külföldről behozott könyveket ennek füzeteiben ajánljuk a könyvtáraknak, az ismertetett művek száma évi 750–800. Nem egyformán oszlanak meg a nemzetiségek között, hiszen ezeknek számaránya, nyelvi igénye sem azonos. Változó a behozható könyvek példányszáma is. Sajnos, az anyagi lehetőségek erősen megszabják e művek körét és mennyiségét (a könyvek átlagára egyes nyelveknél meghaladja a 250–300 forintot). A nyolc év alatt ismertetett, ajánlott művek száma több mint hétezer.

Alapelv: a klasszikusok, a kortárs szépirodalom, a gyermek- és ifjúsági irodalom, ismeretterjesztő művek, valamint a legfontosabb kézikönyvek lehetőleg kerüljenek be a könyvtárakba.

A „Nemzetiségi Új Könyvek"-kel párhuzamosan időszakonként a könyvtári állományépítést segítő törzsanyagjegyzékeket adunk ki. Ezek a mintakatalógusok lényegében a behozatallal bővült hazai anyagra épülnek, tehát egyben a hazai nemzetiségi könyvellátás hű tükrei is. Az ÁGK az elmúlt évben kezdte meg az új törzsanyagjegyzékek kiadását. Elsőként a román jelent meg, elkészült a szlovák jegyzék is.

A már több mint tízéves múltra visszatekintő olvasótábori mozgalom hajtásai a nemzetiségi olvasótáborok. Intézményünk három éve vállal bennük kezdeményező, szervező és módszertani tanácsadó szerepet. Az alaphelyzet minden közművelődési szakember és pedagógus számára egyaránt izgalmas kérdéseket vet fel. A 10–14 éves gyerekek között csak kevés olyan akad, akinek nemzetiségi nyelvtudása a magyaréval azonos szintű. A nemzetiségi tanulók bizonyos vonatkozásban hátrányos helyzetűnek tekinthetők. Ez egyrészt a múlt öröksége, másrészt a nemzetiségi lakosság szétszórtságának s a nyelvjárások meg az irodalmi nyelv közötti eltérésnek a következménye. Nem lehet úgy olvasótábort tartani, hogy ne legyen szó a nemzetiségek sajátos kultúrájáról, hagyományairól, az anyaországgal való kapcsolatról és a többségi nemzethez, a hazához való viszonyról. Ebből következik, hogy táboraink építenek a nyelvi környezetre, a néphagyományokra, a nemzetiségi tudatra. Az elmúlt években a nemzetiségi táborok száma folyamatosan nőtt. 1983-ban azonban a minőségi követelmények miatt helyes volt csak tizenötöt szervezni. Ezek a táborok: Balatonederics, Bár, Hercegszántó, Tököl (délszláv); Bár, Kárász, Mór, Sötétvölgy (német); Balatonszemes, Békéscsaba, Bükkszentkereszt, Szécsény (szlovák). Ezenkívül volt egy-egy cseretábor az NDK-val, két szlovák tábort pedig Szlovákiában rendeztek meg.

Emeljünk ki egy olyan tábort, amely plasztikusan szemlélteti az ötletes és jó megoldásokat. A Tolna megyei Könyvtár (német bázisintézmény) szervezésében a Szekszárd melletti Sötétvölgyben rendeztek olvasótábort; a résztvevők a megyei nyelvoktató általános iskolák legjobb felsőtagozatosaiból kerültek ki. A 76 táborozót a nyelvi ismeret és az érdeklődési kör alapján a következő hat kiscsoportba osztották: nyelvjárási, honismereti-népismereti, irodalmi-színjátszó, riporter, ének-tánc-, képzőművészeti (rajz, festés, irodalmi illusztrációk, játékkészítés, szövés, tojásfestés). Szükség szerint össze is vontak csoportokat egy-egy érdekes foglalkozásra. A gye-

rekek az anyanyelv táji változatán előadottakat érdeklődéssel, de különböző megértési készséggel hallgatták. Egymás között többnyire magyarul beszéltek, a vezetők ezért nem erőltették a német nyelv kizárólagos használatát, az előadások nyelvét szükség szerint magyar kifejezésekkel, magyarázatokkal vegyítették. A zenei anyanyelv épp olyan fontos, mint a beszélt nyelv, sőt ez utóbbihoz élményszerűen vezet a népdaléneklés. Schmidt Károly nyugdíjas bányász, a megyei nemzetiségi bizottság tagja anyanyelvén tartott kötetlen előadást a német nemzetiség múltjáról, jelenéről, szokásairól, magyarországi nyelvjárásairól. Egy másik csoportban a lányok egy sváb szakácsnő beszámolóját hallgatták a népi ételekről, a jeles napok étkezési szokásairól. A nagymányoki együttes fellépése és utána a táncház rendkívül tetszett, erős aktivitást csiholt.

A csoport- és foglalkozásvezetők kiváló szakemberek voltak, akik a tájnyelv és az irodalmi nyelv használatát egyformán fontosnak tartják. A tájnyelv a múltat, a szűkebb nemzetiségi (ungarndeutsch) kötődést jelenti számukra, az irodalmi nyelv a legtágabb német közösséghez kapcsol, a német népcsoportok közti érintkezés eszköze. Mivel a magyarországi németeknek a tájnyelv az „anyanyelvük", meg kell tanítani gyermekeiket az irodalmi nyelvre is.

Ezek az olvasótáborok erőteljesen a nemzetiségi nyelvi kultúrára helyezik a súlyt. Ez megszabja a tábori program felépítését is: kiemelkedő jelentőségű benne a hagyományápolás és a folklór. E szempontból is figyelemre méltó volt a békéscsabai iskolások „gyökereket" nyomozó szlovákiai kirándulása. A résztvevők fizikailag és szellemi kirándulásként is végigjárták áttelepült őseik útját.

A táborok másik jellemző vonása a pályázati munka és a mindennapi programok ötvöződése. Eddig két ízben a vezetőknek hirdettünk módszertani pályázatot a Hazafias Népfronttal, a Művelt Nép Könyvterjesztő Vállalattal és a Könyvértékesítő Vállalattal. Harmadszor a gyerekeknek írtunk ki pályázatot. Ez egyúttal az elmúlt évek módszertani elképzeléseinek gyakorlati próbája is. Munkát csak nemzetiségi nyelven nyújthattak be. Elfogadtunk a nyelvi, olvasási kultúrával, a nemzetiségi hagyományokkal összefüggő minden anyagot, pl. meséket, verseket, elbeszéléseket, riportokat, műfordításokat vagy ezeknek az együttesét: a tábor naplóját, híradóját, újságját, önálló képzőművészeti alkotásokat is. Ösztönöztünk arra, hogy hangszalagon, fényképeken, filmen rögzítsék a tábori műsorok szavalatait, népdalait, jeleneteit stb. A pályázatra meglepően sok, 34 kollektív vagy egyéni munka érkezett. Kiemelkedő teljesítményt értek el a Tolna megyei tábor résztvevői (8 pá-

lyamú) sokszínű, színvonalas anyagaikkal. Értékes népdalgyűjtésük, hagyományhűek a kézimunkacsoport „Stocke-puppe" babái. Grimm „Az erdei házikó" c. meséjének fordítása és textilapplikációs illusztrációja az olvasási kultúra és a kézügyesség hasznos összekapcsolása. Az „Unsere Zeitung" c. tábori lap a nyelvhasználatra, íráskészség fejlesztésére jó példa.

Gazdag a szécsényi szlovák, valamint a móri német tábor pályázati anyaga, naplók, hangfelvételek, dramatizált meseillusztrációk a játszvatanulás hű dokumentumai.

Összegezve: a pályázat sikeres volt, a beküldött munkák a kutatóknak is fontos dokumentumbázist jelentenek.

Kevéssé ismeretes ma még a Gorkij Könyvtárban folyó nemzetiségi dokumentációs és kutatótevékenység. 1981-ben hozzánk került az MTA nemzetiségi dokumentációjának anyaga, amelynek gyűjtését több éven át Kemény G. Gábor irányította. A gyűjtemény három fő részből áll: hazai nemzetiségek, a szomszédos országok magyarsága, a nemzetiségi politika általános kérdései. A könyvtár gondozásában „Nemzetiségek Magyarországon" címmel sorozat indult, amely alapvető forrásmunkák közzétételét tűzte ki célul. E keretek között kerültek kiadásra a magyarországi németek és románok 1945–1975 közötti időszakára vonatkozó bibliográfia kötetek, mintegy 150 ív terjedelemben.

Halad a hazai szlovák és délszláv bibliográfia szerkesztése is, két kötete várhatóan 1984–85-ben napvilágot lát. E bibliográfiák a nemzetiségi lét jellemző kérdéseit tárják föl címekben: nemzetiségi tudat, nemzetiségi politika, szövetségek, egyesületek, kétnyelvűség, nyelvállapot, kapcsolatok az anyanemzettel, művelődéspolitika, működvelő együttesek, könyvtárak, irodalom, művészetek, közművelődés, szolgáltatások, szociális és életkörülmények egyes településeken, nemzetiség- és helytörténet, néprajz stb. Az MTA Dunántúli Tudományos Intézetével és a Baranya megyei Tanács művelődésügyi osztályával közösen jelentetjük meg Hoóz István „Baranya megyében élő nemzetiségek demográfiai helyzete 1980-ban" c. munkáját, Kepecs József és Klinger András társszerzőségével. Tervezünk egy 20 íves válogatott bibliográfiát is „Magyarország nemzetiségi politikája 1945–1975 között" címmel.

A dokumentáció folyamatos feltárása 70 időszakos kiadványra terjed ki. A hazai magyar, idegen nyelvű és nemzetiségi sajtón kívül feldolgoztunk minden jelentősebb magyar nyelvű periodikát a szomszédos országokból, az illető országok egy-egy központi napilapját, néhány folyóiratát, több nyugat-európai magyar és idegen nyelvű folyóiratot.

Az országos dokumentációs szolgáltatások kialakítása, illetve hatékonysága érdekében (a figyelt periodikák számának növelése, a feltárás mélysége, számítógépes feldolgozás, a kurrens bibliográfiai tevékenység, a témafigyelés stb.) szükséges az Országos Szechenyi Könyvtárral, valamint az Országgyűlési Könyvtárral az eddiginél tartalmasabb együttműködés.

Az ÁGK-ban 1979 óta rendszeres kutatások folynak a hazai nemzetiségek művelődéséről. E kutatóbazis az MTA és a Művelődésügyi Minisztérium megbízásából és támogatásával 1982-től intézményes szerepet tölt be a hazai tudományos vizsgálatokban. Kutatásaink nagy része a magyarországi nemzetiségek jelenlegi helyzetére vonatkozik; nyelvi, kulturális jellemzőikre, a közművelődési intézmények és a nemzetiségi kérdés hazai összefüggéseire, meg a hazai nemzetiségi politika sajátosságaira. Ezekhez a magyarországi – zömmel konkrét szociológiai – vizsgálatokhoz nélkülözhetetlen a lehető legszélesebb nemzetközi kitekintés és összehasonlítás, valamint a nemzetiségtudomány elméleti és módszertani alapjainak ismerete. Az utóbbi témakörben főként a nemzetiségi tudat és a kétnyelvűség vizsgálatának gazdag külföldi (mindenekelőtt jugoszláviai, szovjetunióbeli, francia és német nyelvterületi) tapasztalataiból, irodalmából meríthetünk, biztatóak az első hazai önálló munkák is.

Úgy véljük, a nemzetiségek kulturális és tudati jegyeinek alakulását részben a társadalmi fejlődés általános folyamatai (az iparosodás, városiasodás, migráció s a mindezzel összefüggő életmódváltozás), a többségi nemzettel vagy más nemzetiségekkel való együttélés (az interetnikus hatások) és a nemzetiségpolitika egyes elemeinek (az anyanyelvi oktatás, hírközlés, az iskolán kívüli művelődés egyéb lehetőségeinek stb.) változásai befolyásolják, de a nemzetiségi csoport maga is alakítólag hat a feltételekre.

A társadalmi-gazdasági fejlődés és a vele összefüggő életmódváltozas egyaránt lehet asszimiláló és disszimiláló hatású, esetleg ugyanazon nemzetiségen belül is. A hagyományos paraszti közösségek felbomlása, a városba költözés ugyan – különösen a kis létszámú nemzetiségi csoportokban – többnyire erősen nehezíti vagy veszélyezteti a nemzeti azonosságtudat megőrzését, de ezzel ellentetesen is hat: főként a városlakó fiataloknál és értelmiségieknél érdeklődést ébreszt a származási közösség hagyományos értékei, a „gyökerek" felkutatása, a hovatartozás, a csoporttudat újrameghatározása iránt.

A Művelődéskutató Intézet koordinálásával folyó közművelődési kutatási főirány nemzetiségi témaköreit intézményünk gondozza.

E keretben három nagyobb kutatási feladatot tűztünk ki a magyarországi nemzetiségek helyzetének pontosabb feltárására. Az első vizsgálat a hazai nemzetiségek középiskoláiban történt. A felmérők írásos tesztek, egyéni és csoportos beszélgetések útján igyekeztek megismerni az utolsó éves tanulók nemzetiségi tudatát, anyanyelvi kifejezőkészségét.

A téma izgalmas elemzését többek között Székely András „Nemzetiségi nyelv, nemzetiségi tudat a budapesti szlovák és német gimnázium egy-egy utolsó éves osztályában" c. tanulmánya tartalmazza. Ilyen összehasonlító analízis tudomásunk szerint még külföldön sem készült, s eredményei remélhetőleg gazdagítják a nemzetközi tapasztalatokat is.

A második témakörben a négy magyarországi nemzetiség által lakott egy-egy települést elemeztünk. A kutatók olyan általános tapasztalatok megszerzésére törekedtek, amelyek felhasználhatók a nemzetiségek integrációs, illetve asszimilációs folyamatai vizsgálatában. Ezek közül az alábbi tanulmányokat említem meg. Gyivicsán Anna: Az anyanyelv és a kultúra változása és értékrendjének alakulása a kiskörösi szlovákságnál (Történeti és szociológiai aspektusok), Kozma Mihály: Román nemzetiség magyar környezetben (Interetnikai vizsgálatok a Békés megyei Méhkeréken), Győri-Nagy Sándor: Nyelvállapot és nemzetiségtudat Brennbergbánya németajkú lakossága körében.

A vizsgálat harmadik köre a nemzetiségi közművelődési intézményrendszer néhány elemét fogja át. Mindenekelőtt azt a szerepet kívánjuk elemezni, amelyet a nemzetiségi könyvtárügy és hírközlés tölt be művelődésükben. Például a hazai párhuzamos nemzetiségi könyvtári ellátást, összevetve a szomszédos szocialista országok nemzetiségi könyv-, illetve könyvtári ellátásával, s megfogalmazva egy nemzetiségi mintakönyvtár gyűjtőköri jellemzőit; a nemzetiségi sajtó, rádió, televízió hatókörét, közművelődési funkcióit és szembesítésüket a nemzetiségi közművelődési igényekkel.

Az MTA Történettudományi Intézetével jól fejlődnek kapcsolataink. Részt veszünk az intézet Nemzeti tudat, a nemzetiségi kérdés korunkban c. kutatási irány munkálataiban, főként a hazai nemzetiségekre vonatkozó kutatások dokumentációs bázisának biztosításával.

A kutatásban együttműködésre törekedtünk külföldi társintézményekkel. Tapasztalatcsere céljából felvettük a kapcsolatot a ljubljanai Nemzetiségi Kérdések Intézetével: 1983 nyarán egy kutatónk tanulmányútra ment hozzájuk, és nagy készséget érzékelt közös kutatások szervezésére.

1984-ben közös kutatásra kerül sor a ljubljanai Nemzetiségi Kérdések Intézete és az Állami Gorkij Könyvtár együttmúködésében. A két intézmény egyenként 4-5 fős kutatócsoportja a magyarországi szlovénlakta Felsőszölnökön és a szlovéniai magyarlakta Dobronakon végez azonos szempontok szerinti komplex nemzetiség-szociológiai felmérést.

STARK FERENC

A nemzetiségi bizottságokról

(GÁRDONY, 1981. DECEMBER 16.)

Azt hiszem, senki sem vonhatja kétségbe, hogy a Politikai Bizottság határozatában megfogalmazott feladatok végrehajtásában, e politika megyei szintű érvényesítésében kulcsfontosságú szerepe volt és van a nemzetiségi bizottságoknak. Egy sok évvel ezelőtti rövid életű Békés megyei kísérlet után Vas, majd Baranya és Zala megyék tanácsai hívták életre az első nemzetiségi bizottságokat. Ezek tapasztalatait az Agitációs és Propaganda Bizottság 1973-as állásfoglalása már pozitívan értékelte. 1978-ban, a Politikai Bizottság határozatának megszületésekor Fejér, Győr, Pest és Tolna megyékben is bizottságok segítették a nemzetiségpolitikai feladatok megvalósítását. A bizottságok tehát ésszerű, helyi kezdeményezések alapján jöttek létre, a határozat élő, jó gyakorlatot szentesített és tett országosan általánossá. A bizottságok léte, aktív és céltudatos működése nagy lehetőségeket rejt magában. Úgy látjuk, a bizottságok a nemzetiségi politika megvalósításának – hazai viszonyaink között, tekintettel nemzetiségeink szórványjellegére – egyik legalkalmasabb intézményes formájává válhatnak.

Működésük felöleli, pontosabban fel kell hogy ölelje a nemzetiségi politika megvalósításának valamennyi területét. Tényfeltáró, ezen alapuló javaslattevő szerepük, részvételük a döntések végrehajtásának megszervezésében és ellenőrzésében biztosíthatja a jogos igények felszínre kerülését és kielégítését. Ezzel egyben igen fontos szemléletformáló tevékenységet is végeznek, hiszen a nemzetiségi lakosság munkájuk nyomán közvetlenebbül érzékelheti a törődést. Helyi szinten, épp az ellenőrző funkció gyakorlása útján a vezetők számára nyújthatnak orientációt, ezzel jelentős segítséget. Lényegében a nemzetiségi bizottságok országos elterjedése nemzetiségpolitikai elveink érvényesítésében a demokratikus módszerek teljesedését jelzi. Ennek a tendenciának a további kibontako-

zását a bizottságok céltudatos, hatékony működése tudja szolgálni. Szükség van erre a folyamatra, hiszen nemzetiségeink egyik jellemzője, hogy igényeiknek a mindennapok során nem, vagy csak ritkán adnak direkt kifejezést. Az ezen alapuló „nincs rá igény"-szemlélet leküzdéséhez ezek a bizottságok rendelkeznek a legtöbb lehetőséggel. Összefoglalóan úgy értékelhetjük, hogy a megyei nemzetiségi bizottságok létrejöttével nemzetiségpolitikai elveink megyei és helyi szintű megvalósításához igen széles körű háttér, ha úgy tetszik erős társadalmi bázis áll a rendelkezésre. Feladatuk összetett, s mert a központi elhatározások, irányelvek helyi viszonyoknak megfelelő értelmezésének és megvalósításának legfőbb hordozói, politikai felelősségük is igen nagy.

A bizottságok jelentőségének tudatában az irányító szervek összegezték működésük tapasztalatait. Az értékelő munka azzal a céllal történt, hogy közös eszmecseréken ezeket közzé tegyük, segítve azokat a bizottságokat, amelyek még kevés tapasztalattal rendelkeznek, és rövid működési idejük alatt még nem tudták kialakítani a legoptimálisabb munkamódszerüket. A Minisztertanács Tanácsi Hivatala és a minisztérium – egyetértésben a Hazafias Népfront Országos Tanácsának Titkárságával – közösen tájékozódott az egyes megyékben alkalmazott szervezeti megoldásokról, a bizottságok működési elveiről, munkaprogramjáról. A felmérés tapasztalatait, amelyeket a Hazafias Népfront Országos Titkársága is megvitatott és amelyeket a minisztérium egyes megyékben az általános felügyeleti vizsgálatok során szerzett tapasztalataival is kiegészített, az alábbiakban összegezhetjük:

– 18, nemzetiségiek által is lakott megye működtet valamilyen szintű nemzetiségi bizottságot.

– Működési keret tekintetében a kép igen változatos. A bizottságok nagyobbik része a Hazafias Népfront megyei bizottsága mellett működik, más részük megyei tanácsi keretben. Több nemzetiségi bizottság közvetlenül a megyei tanács illetékes elnökhelyettese vagy a megyei népfronttitkár irányításával dolgozik. Megint mások valamely feladatkör tekintetében közel álló – népfront- vagy tanácsi bizottság albizottságaként fejtik ki tevékenységüket.

– A bizottságok vezetői (elnök, titkár) között van tanácselnök-helyettes, népfronttitkár, falusi tanító, főiskolai oktató stb., mindenképpen köztiszteletben álló személyiség, aki a nemzetiségek ügyéért már eddig is sokat tett.

– A bizottságok összetétele megfelelően biztosítja a különböző állami és társadalmi szervezetek, a nemzetiségi politika végrehajtásában érintett intézmények és természetesen a nemzetiségi lakosság képviseletét.

- A bizottságok létszámukat tekintve is igen változatos képet mutatnak, van olyan bizottság, amelynek összesen 6 tagja van, s olyan is akad, amelynek 20-nál is több.

- Általában 3-4 alkalommal üléseznek. Néhány helyen kialakuloban van az a figyelemre méltó gyakorlat, hogy a napirendtől, a tárgyalt téma jelentőségétől függően az ülésre az illetékes országos hatáskörű szervek, illetve a megyei intézmények képviselőit is meghívják.

- A bizottságok nagy része éves munkaterv alapján dolgozik. Örvendetes, hogy néhány bizottság saját szakmai területén tagjait folyamatos nemzetiségpolitikai feladatokkal látja el.

A bizottságok éves terveit tanulmányozva, munkájuk tartalmáról az alábbiakat állapíthatjuk meg:

- Általában megfelelő súllyal szerepeltetik mindazokat a politikai, gazdasági-társadalmi és művelődési kérdéseket, amelyek megoldásával hatékonyan képesek segíteni a központi párt-, állami és társadalmi szervek által meghatározott feladatok helyi megvalósulását. Több helyütt kiemelt figyelmet szentelnek a nemzetiségi lakosság politikai aktivitására, szocialista tudatának formálására. Figyelemmel kísérik és ellenőrzik a nemzetiségiek képviseleti arányát a különböző választott testületekben, a tanácsok és más szervek kapcsolatát a nemzetiségi lakossággal, a lakosság ügyeivel való törődés módját és minőségét, az általános nemzetiségi és anyanyelvhasználati jogok érvényesülését. Segítik a nemzetiséglakta települések fejlesztését, főként a művelődési feltételek biztosítása tekintetében. Természetesen a közoktatás és közművelődés kérdései is gyakorta napirendre kerülnek. Ezzel kapcsolatban szeretnék egy észrevételt tenni: a bizottság feladatrendszerének ilyen sokszínű és széles körű felfogása még nem vált általánossá. Sok helyütt a tevékenység leszűkül a művelődési kérdések megtárgyalására. Távol áll tőlünk, hogy a művelődés ügyének meghatározó szerepét a nemzetiségi létben megkérdőjelezzük, de a nemzetiségi bizottságok munkájának ilyenfajta leszűkítését rendeltetésükkel ellentétesnek tartjuk.

A bizottságok munkájának tartalmi gazdagodásához hozzájárul a nemzetiségi szövetségekkel kialakult – és a legtöbb helyen állandósult – kapcsolat. Ezen a kapcsolaton nem csupán azt értjük, hogy üléseikre meghívják a szövetséget, hanem azt is, hogy a megyék és a szövetségek összehangolják munkaprogramjaikat, akcióikat, s egyre inkább biztosítják egymás kölcsönös informálását is. Azt hiszem, hogy ez a kapcsolat sok tekintetben és sok helyen még továbbfejleszthető, érdemibbé tehető. Rövid gondolatébresztő

szándékkal adott összegzés után engedjenek meg néhány javaslatot. E javaslatok alapját az a gondolat képezi, amely az Agitációs és Propaganda Bizottság számára készült jelentésünkben így fogalmazódott meg: „Továbbra is szorgalmazni kell, hogy a megyei nemzetiségi bizottságok érdemi segítséget adjanak a tanácsok nemzetiségeket érintő feladatainak ellátásához. Tevékenységük fogja át a nemzetiségi politika megvalósításának valamennyi területét. Ott, ahol a nemzetiségi bizottság a népfront mellett működik, szorosabbá és közvetlenebbé kell tenni a bizottság és a tanács végrehajtó szervei közötti kapcsolatot."

Úgy hisszük tehát, hogyha valahol még vitatott lenne a bizottság szervezeti hovatartozása (tehát az, hogy a tanács vagy a népfront működtesse azt), a tapasztalatok alapján a kérdés nyugodtan lekerülhet a napirendről, hiszen mind a tanács, mind a népfrontbizottságok biztosítják az eredményes működés feltételeit. Szükséges lenne azonban, hogy valamennyi bizottságban legyen képviselete a megyei párt-, tanácsi és népfrontszerveknek, valamint azoknak az intézményeknek, amelyek tevékenységi körükben fontos nemzetiségpolitikai feladatokat látnak el. Célszerű lenne annak a néhány helyen már tapasztalható gyakorlatnak az elterjesztése, hogy a bizottságok egyes tagjai állandó konkrét, a nemzetiségi politika megvalósítása szempontjából megyei szinten fontos feladatot kapjanak megbízatásként a bizottságtól. Fel szeretném hívni a figyelmet a bizottság komplex jellegére, s ennek alapján a napirendre tűzhető témák sokszínűségére, a nemzetiségi politika megvalósításának valamennyi területére. Igen fontos, hogy a bizottságok döntéseik, állásfoglalásaik, ajánlásaik megvalósulását a tanácsi végrehajtó szervekkel kialakított vagy kialakítandó szoros kapcsolataik útján és tevőleges közreműködésükkel is segítsék, és természetesen ellenőrizzék is. Fontos lenne, hogy ott is, ahol ez eddig nem volt gyakorlat, a munka éves terv alapján folyna. Ajánlhatjuk külső szakemberek, szakintézmények bevonását is a feladatok végrehajtásába.

KORNIDESZ MIHÁLY

Együtt a nemzetiségekkel

A felszabadulás óta eltelt közel négy évtizedben történelmi mértékkel mérve elmaradott agrárországból a gazdaságilag közepesen fejlett országok sorába küzdöttük fel magunkat. Az elért eredmények arról tanúskodnak, hogy jól sáfárkodtunk a szabadság, az önállóság lehetőségével. Pártunk és szocialista államunk olyan programot valósított és valósít meg, amely társadalmunk igazi érdekét képviseli. A külső és belső nehézségek és gondok ellenére békében, kiegyensúlyozott országban élünk. Nemzeti célunk megvalósítása: a szocialista Magyarország jövőjének formálása elképzelhetetlen a szocialista országok közösségével, a világ haladó és békeszerető erőivel való összefogás nélkül. Ily módon a szocialista hazafiság és a proletár internacionalizmus elválaszthatatlan és egymást feltételező tényezők.

Az elmúlt negyedszázadban a Magyar Szocialista Munkáspárt vezetésével a szocializmus építésében olyan küzdelmekben hitelesített egység jött létre társadalmunkban, amely nemcsak politikánk nagy történelmi vívmánya, hanem egyben társadalmi és gazdasági előrehaladásuk meghatározó tényezője.

A nemzeti egység fontos részének tekintjük a Magyarországon élő nemzetiségekkel – a politikai, gazdasági, társadalmi érdekek azonossága alapján – kialakult szilárd szövetséget. E szövetség állandó megújításának biztosítéka a lenini nemzetiségi politika elveinek következetes gyakorlati megvalósulása. Hazánkban a nemzetiségi jogok érvényesítése a nemzetiségek létszámától független elvi kérdés, nem taktikai elem a politikában, hanem elvi alapokon nyugvó gyakorlat.

Nemzetiségpolitikai elveink a mindennapok során is megfelelően érvényesülnek, megvalósításuk egyre kedvezőbb feltételeket biztosít a nemzetiségek egyéni és kollektív jogainak érvényesítéséhez. A nemzetiségiek életszínvonala, életkörülményei megegyeznek

az azonos társadalmi rétegekhez tartozó magyarokéval. Képviseletük a párt-, tanácsi és társadalmi testületekben megfelel a nemzetiségi kérdés politikai jelentőségének. Fontosnak tartjuk a reális önismereten nyugvó egészséges nemzetiségi öntudat erősödését, a nemzetiségi azonosság megőrzését, a hazánkhoz való kötődés és egyben a nemzetiséghez tartozás konfliktusmentes vállalásának lehetőségét. Ezért nem fogadható el senki részéről a nemzetiségi kérdés iránti közömbösség, sem pedig annak túlbecsülése. Arra törekszünk, hogy a hazánkban élő nemzetiségek, a szomszédos országokban élő magyarok kölcsönösen hozzájáruljanak népeink barátságának, együttműködésének az elmélyítéséhez, s egyre inkább töltsék be a híd, az összekötő kapocs szerepét.

Fontosnak tartjuk, hogy mind szélesebb körben váljon ismertté a párt nemzetiségi politikájának ismerete és alkalmazási készsége. A párt vezető testületei, a kormány, a Hazafias Népfront, a helyi szervek rendszeresen figyelemmel kísérik a nemzetiségi politika megvalósulását. Elengedhetetlennek tartja a párt, hogy a nemzetiségpolitika a mindennapok során feleljen meg a nemzetiségek történelmileg kialakult helyzetének, a népek, nemzetek, nemzetiségek együttélési alapelveinek, a magyar nép és a vele együtt élő nemzetiségek együttes érdekeinek.

A nemzetiségi politika eredményei között tartjuk számon, hogy 1979 óta egyre általánosabb a két-, illetve többnyelvű feliratok használata; ma már 172 településen helyeztek el kétnyelvű közúti helységnévtáblát. Az intézményeken, üzletekben tovább folytatódik a kétnyelvű feliratok elhelyezése is. Több településen ma már jelentős nemzetiségi személyiségekről neveznek el utcákat, tereket, kulturális intézményeket, gazdasági egységeket. Szeretnénk, ha a nemzetiségi településeken a lakosság ügyeinek intézésénél, a családi- és társadalmi ünnepségeken természetessé válna a nemzetiségi nyelv használata. Ezek olyan intézkedések, amelyek hozzájárulnak a lakosság jó közérzetéhez, a magyarok és a nemzetiségek harmonikus együttéléséhez.

Célunk, hogy javuljanak az anyanyelvi oktatás és a közművelődés feltételei, a nemzetiségi kultúra sajátossága megőrzésének, gazdagításának a lehetőségei, s a velük egy nyelvet beszélő nemzetekhez fűződő kapcsolataiknak szabad érvényesülése. Hiszen anyanyelvük, sajátos kultúrájuk olyan értékek hordozója, amely – miközben népeinket összekötő közös történelmi és kulturális hagyományokban gyökerezik – hazánk kultúráját is gazdagítja.

A népek közeledésében ma is helytállónak és igaznak tartjuk Bartók Béla szavait: „Ezt az eszmét igyekszem – amennyire erőm-

ből telik – szolgálni a zenémben; ezért nem vonom ki magam semmiféle hatás alól, eredjen az szlovák, román, arab vagy bármilyen más forrásból, csak tiszta, friss és egészséges legyen az a forrás."

Az anyanyelv megőrzésében nagyon fontos a *család* hagyományt átmentő, a *kétnyelvűséget* inspiráló szerepe. A nemzetiségi oktatás szükségleteinek kielégítéséről az állami iskolahálózat gondoskodik, amely óvodai, általános iskolai, középiskolai oktatásból, valamint egyetemi és főiskolai pedagógusképzésből áll. A nemzetiségi nyelvű pedagógusképzés hazai bázisait az óvónőképző intézetekben, a tanítóképző iskolákban, a tanárképző főiskolákon és az egyetemeken alakították ki. Ezt egészíti ki a szomszédos szocialista országokban és a Német Demokratikus Köztársaságban folyó ösztöndíjas képzés, amely az utóbbi években más szakokkal is bővült, anyanyelven biztosítva egy-egy értelmiségi pályára való felkészülés lehetőségét.

A helyi tanácsok az általános iskolai oktatásban a szülők kérése alapján már 4-5 tanuló számára is megszervezik és fenntartják a nemzetiségi nyelv oktatását. A *tannyelvű* iskolákban a tantárgyak oktatása a nemzetiségek nyelvén, illetve két nyelven történik. A *nyelvoktató* iskolában az oktatás magyar nyelvű, de heti 3-4 órában oktatják a nemzetiségi nyelvet.

1968 óta e területen tett jelentős erőfeszítések eredményeként 320 oktatási intézmény (óvoda, általános iskola, gimnázium) helyett ma 537-ben van nemzetiségi anyanyelvoktatás. A tanulólétszám ezen intézményekben megháromszorozódott, számuk mintegy 50 000 fő. A pedagógusok száma emelkedett, de elmarad a szükségletektől. A továbblépést a jelenlegi helyzetben az oktatás színvonalának javításában és az újabb igények fokozatos kielégítésében látjuk. Külön kiemelten kell foglalkozni a hét nemzetiségi gimnáziummal. Az új sátoraljaújhelyi szlovák és gyulai román intézmény megvalósításában jelentős volt a helyi erők kezdeményezése és anyagi áldozata.

A nemzetiségi közművelődés az utóbbi években tartalmasabb, sokszínűbb lett. Ez a munka elősegíti az anyanyelv művelését, a népi hagyományok megőrzését és további gazdagítását. A nyelvművelő klubok, tájházak, az olvasótáborok, a könyvtárak, az anyanyelvű ismeretterjesztés, a táncos, hangszeres és énekes művészeti csoportok jól szolgálják az anyanyelv, a kulturális hagyományok őrzését és újak megteremtését. A hazai alkotók által nemzetiségi nyelven megjelenő szépirodalmi antológiák, önálló kötetek, tanulmányok elismerést és jelentős visszhangot váltanak ki itthon és külföldön egyaránt.

A nemzetiségi hetilapok fontos és nélkülözhetetlen szerepet töltenek be az anyanyelven történő tájékoztatásban. A posta e hetilapok terjesztését az utóbbi évben javította, ennek hatására számottevően nőtt az előfizetők száma. A nemzetiségi nyelvű rádióadásokat ismereteink szerint sokan hallgatják, visszhangjuk kedvező. Az adások műszaki feltételeit tovább kell javítani, hiszen nagyon sok jogos panasz hangzik el a rádióadások vételének minőségére, különösen az e szempontból fontos néhány országrészen. A közelmultban a televízió szegedi körzeti stúdiójának gondozásában megindult a szlovák nyelvű műsor, és ezzel teljessé vált a magyarországi nemzetiségek anyanyelvű televíziózási lehetősége.

A társadalom demokratizmusa szerves elemének tekintjük a *nemzetiségi szövetségek* tevékenységét. Fontos közéleti szerepet vállalnak magukra, politikai, társadalmi jelentőségüknek megfelelően megkülönböztetett figyelem és segítség kíséri tevékenységüket a párt, a tanácsi és a népfrontszervek részéről. A nemzetiségi szövetségek jól képviselik a hazánkban élő szerbek, horvátok, szlovénok, németek, románok, szlovákok sajátos érdekeit, mozgósítják őket a szocialista építőmunkában való részvételre, kulturális tevékenységük fejlesztésére. Együttműködésük a helyi párt-, tanácsi, népfrontszervekkel eredményes.

Eredményeink jelentősek, de a nemzetiségi politika megvalósítása csak folyamatként képzelhető el; látni kell az el nem végzett vagy az újabb szükségletek alapján megfogalmazódó feladatokat is. Mai munkánk egy jó irányú folyamat része, amelynek minden eredményét a reális igények és lehetőségek talaján kell meghaladnunk.

LUDOVE NOVINY, 1983. ÁPRILIS 2-I SZ
NARODNE NOVINE, 1983. MÁRCIUS 31-I SZ
NEUE ZEITUNG, 1983. ÁPRILIS 2-I SZ

FODOR PÉTER

A nemzetiségi szövetségek kongresszusai után

A magyarországi nemzetiségi szövetségek novemberben és decemberben tartották soros kongresszusaikat; ezt megelőzően helyi küldöttválasztó gyűléseket 216 településen. Tudósításokkal rendszeresen találkozhattunk az országos és megyei lapokban. A fórumokon az egyenjogúságot, a nemzetiségek érdekeinek érvényesülését, a művelődés kérdéseit vitatták meg a résztvevők. Értékeltek az előző kongresszusi határozatok megvalósulását, a nemzetiségi politika helyi eredményeit, és a további cselekvéshez adtak javaslatokat. A hazai délszlávok, németek, románok és szlovákok országos tanácskozásai kiemelkedő eseményei voltak belpolitikai életünknek. A sajtó, a rádió és a televízió révén tájékozódhattunk e fórumok munkájáról, a nemzetiségiek helyzetéről. A megnyilvánult figyelem azért is volt természetes, mert a nemzetiségi kérdés iránt az utóbbi években élénk érdeklődés tapasztalható országon belül és határainkon kívül.

A négy kongresszuson több mint nyolcszáz küldött vett részt. Feltűnő volt a fiatalok és az értelmiségiek magas aránya. Első ízben vettek részt küldöttként vagy meghívottként az egyházak képviselői. A résztvevők közül igen sokan kértek szót, és figyelemre méltó, hogy a korábbiaktól eltérően a délszlávoknál és a németeknél valamennyi hozzászóló, a szolvákoknál és a románoknál a vitában részt vevők fele anyanyelvén szólalt fel.

Magyarországon, mint ismeretes a horvátok, németek, románok, szerbek, szlovákok és szlovénok az ország lakosságának mintegy 3–3,5 százalékát teszik ki. Többen felvethetik és nemegyszer állítják is: ha csak ennyien vannak, akkor nálunk könnyű ennek a kérdésnek a kezelése, egyszerűbb a szükséges feltételek biztosítása. A mi viszonyainkra valóban jellemző, hogy a nemzetiségiek száma nem nagy, földrajzi elhelyezkedésük eléggé szétszórt. Szolnok megye kivételével mindenütt élnek, van ahol együtt több etnikum is.

Ezeknek a valójában nehezítő körülményeknek a tudatában szükséges biztosítani a feltételeket a nemzetiségi lét megőrzéséhez, vállalásához. A munka minden oldalon nagyobb erőfeszítést, több kezdeményezést kíván. A Magyar Népköztársaságban a lenini elveken alapuló következetes nemzetiségi politika szükségképpen követeli a nemzetiségeink iránti állandó figyelmet. Ez nem valamiféle gyámkodás, hanem a „többségi nemzet" előzékenysége a kisebbség iránt.

A szövetségek korábbi, 1978-ban tartott kongresszusaihoz képest mostanra sok szempontból megváltoztak a hazai és nemzetközi körülmények, fokozódott a béke megőrzéséért való aggodalom. Változott gazdasági életünk feltételrendszere is. Társadalmi vívmányaink védelme a korábbiakhoz képest igen jelentős és új erőfeszítéseket igényel. Úgy is fogalmazható, hogy célkitűzéseinket, feladatainkat szövevényesebb helyzetben kell megoldani, nagyobb összefogásra van szükség. Nemzetiségeinkre tekintve, ezek a körülmények kiegészülnek azzal, hogy vannak sajátos – éppen kisebbségi helyzetükből adódó – céljaik is, ugyanakkor természetes érdeklődéssel fordulnak a velük egy nyelvet beszélő népek eredményei, gondjai felé is. A nemzetiségi szövetségek az elmúlt öt év munkájának mérlegét mindezek figyelembevételével készítették el. Az elért eredmények nem mindig látványosak. Nem is ez a cél, hanem hogy jól érezzék magukat közös hazában, és nyugodtan vállalhassák és vállalják nemzetiségükhöz való tartozásukat, jogaik és érdekeik megfelelően érvényesüljenek. Arról, hogy ez így is van, magyarok és külföldiek egyaránt szerezhetnek jó tapasztalatokat.

Élmény volt részt venni a kongresszusokon. Benyomásaimat az olvasóval megosztva, elmondhatom, jó légkör, kezdeményezőkészség és tenni akarás, önvizsgálódás és bírálat volt a jellemző. Felelősséggel, reális alapokon így lehetett csak számba venni, hol sikerült előrelépni és hol van változatlanul elmaradás. Sajátosságaiknak megfelelően felmérték azt az utat, amit a nemzetiségi politika érvényesítésében másokkal együtt megtettek. A küldöttek kiemelték, hogy egyenlőségük nemcsak elvileg, a jog szerint deklarálódik: a mindennapokban érvényesülnek az állampolgári és kollektív nemzetiségi jogok.

Jóleső érzés volt magyarként hallgatni a horvátul, németül, románul, szerbül, szlovénül, szlovákul beszélő küldötteket. Arról szóltak, hogy Magyarországon nemcsak a megélhetésük biztosított, hanem szabadon vállalhatják a nemzetiségükhöz való tartozásukat is. Történelmünk során többször érte hátrányos megkülönböztetés őket. A tanulságok elemzésére, a belső, érzelmi konfliktusok felol-

dására az utóbbi negyedszázadban a szocializmus eredményei jegyében megteremtődtek a politikai-társadalmi feltételek. Alapja és biztosítéka az MSZMP ismert és bevált politikája, amelynek nem taktikai eleme a nemzetiségi politika. Ennek tudatában vállalhatják anyanyelvüket, kultúrájukat, nemzetiségükhöz való tartozásukat. Az alapvető politikai, gazdasági és társadalmi érdekek és célok azonossága köti össze a magyarokat és a nemzetiségieket. A kiegyensúlyozott, előremutató nemzetiségpolitikai gyakorlat is fontos feltétele az ország belpolitikai szilárdságának, és növeli a népek közötti barátságot. Nemzetiségi állampolgáraink itthon vannak Magyarországon. Sok szállal kötődnek hazánk múltjához, jelenéhez, anyagi és szellemi gyarapításához. Anyanyelvük, kultúrájuk olyan értékek hordozója, amelyek közös hazánk kultúráját, mindennapjait gazdagítják.

Melyek voltak azok a legfontosabb kérdések, amelyekről a kongresszusi előterjesztések, a színvonalas vitákban részt vevők beszéltek?

Elismeréssel nyugtázták a jogi, a politikai és gazdasági egyenlőséget. Szóltak a nemzetiségpolitikai intézkedések folyamatos megvalósításáról, így a kétnyelvű helységnévtáblák és feliratok gyarapodásáról, a rádió, a televízió nemzetiségi műsorairól, a nemzetiségi könyvkiadás egyre növekvő szerepéről. Valamennyi kongresszuson beszéltek a helyi párt-, tanácsi és társadalmi szervek fejlődő nemzetiségpolitikai munkájáról. Külön kiemelték a Hazafias Népfront sokoldalú tevékenységét a nemzetiségi bizottságok munkájában, amely bizottságok a véleménynyilvánítás természetes fórumaivá váltak, és egyre jobban végzik kezdeményező, együttműködést alakító, szervező, valamint ellenőrző feladataikat. Többen hangot adtak annak, hogy a nemzetiségi kérdéssel való törődés egyre inkább túlmutat a hagyományos oktatási és közművelődési területeken, tehát már társadalompolitikai kérdés. Hogyan érzik nemzetiségi állampolgáraink magukat a lakóhelyükön? Természetes volt a küldöttek válasza: a mindennapi közérzethez hozzátartozik a megfelelő közút, a jó ivóvíz, a szolgáltatás színvonalának javítása. Fontos az a felismerés, hogy a nemzetiségi cselekvésnek nem kizárólagos területe a nemzetiségileg többé-kevésbé homogén falu, hanem a város is, amelyik befogadja a faluról érkezőket. Számos városban, mint például Siklóson, Dunaújvárosban, Pécsett, nem utolsósorban Budapesten működnek nemzetiségi klubok.

A hozzászólók a nemzetiségi kultúráról, az anyanyelv ápolásáról szólva, kiemelték a család elsőrendű szerepét. Természetesen nélkülözhetetlennek tartják az oktatási intézmények munkáját, elis-

meréssel szóltak az utóbbi években épült új iskolákról, a tanulási feltételek javulásáról. Ugyanakkor kritikusan szorgalmazták az anyanyelvi nevelés, a nemzetiségi pedagógusképzés minőségének fejlesztését. A románok kongresszusán többen igényelték a Román Szocialista Köztársaság jelenleginél sokoldalúbb támogatását a művelődési feltételek bővítésében. Mindenekelőtt a pedagógusok nyelvi továbbképzésének szükségességét emelték ki. A delszlávok esetében többen szóvá tették, hogy az anyanyelv ápolásának, gyakorlásának fórumait jobban vegyék igénybe, az anyanyelvként beszélt tájnyelvet bátrabban használják.

Gazdagabb lett a nemzetiségi közművelődés: eleven az anyanyelvi klubmozgalom, az olvasótáborok intézménye, a hagyományápolás. A korábbinál nagyobb figyelmet kértek a tanácskozások felszólalói az ifjúsággal való rendszeresebb törődéshez, nemzetiségi tudatuk erősítéséhez.

Széles körű véleménycsere alakult ki általában a nemzetiségi lét megőrzéséről, saját múltjuk, a nemzetiségi történelem megismeréséről. Élénk visszhangot váltott ki – bizonyos értelemben meglepetést okozott –, hogy a szlovákok kongresszusán olyan községek képviselői is felszólaltak, amely helységekről már maga a szövetség is úgy tudta, hogy teljesen elmagyarosodtak. Izgalmas, vizsgálandó nemzetiségpolitikai kérdés ez, amely a szövetségnek, a helyi szerveknek együttes tennivalót jelent, de feladataik vannak a témakörrel foglalkozó kutatóknak is. Kitűnt, hogy még a nyelv elhagyása sem jelenti a nemzetiségi tudat teljes eltűnését. A támogató nemzetiségi politika hatására az újra feléledhet.

A németek kongresszusán nagy hangsúlyt kapott a Magyarországhoz való ragaszkodás. Ahogyan az egyik küldött megfogalmazta: a magyarországi németek jól érzik magukat szülőföldjükön, nem akarnak innen elmenni. Mások felvetették, hogy elérkezett az idő a hazai németség történelmi szerepének árnyaltabb, reális értékelésére. Indokoltnak tartják, hogy történelmi útjuk haladó mozzanatai megfelelő elismerést kapjanak. Úgy vélik, hogy ezek együttesen hozzájárulnak nemzetiségi azonosságtudatuk erősítéséhez.

A vitákban elhangzottak konstruktív bírálatok a nemzetiségi politika gyakorlatáról és javaslatok fogalmazódtak meg annak javítására. Ezek elsősorban a művelődés, a tömegtájékoztatás, a kétnyelvűség területét érintették.

A tanácskozások jelentősen módosították a szövetségek alapszabályát. Várható, hogy ennek következtében munkájuk az eddiginél is nyitottabb, kezdeményezőbb lesz. A nemzetiségi szövetségek tevékenységüket továbbra is a párt politikája alapján a Hazafias

Népfront mozgalmi keretében végzik, sokoldalúan együttműködve az állami, társadalmi és tömegszervezetekkel. A társadalomban végbemenő demokratizálódási folyamatoknak megfelelően a szövetségeknek nagyobb önállóságuk lesz, nő a választott testületek szerepe és felelőssége. Az idei kongresszusokon például először választottak titkosan az elnökséget, többes jelölésre is sor került.

A kongresszusok remélhetőleg hozzájárultak nemzetiségi politikánk jobb megértéséhez és alkalmazásához. Biztos, hogy a megkülönböztetett figyelem, amely most a hazai nemzetiségek felé fordult, nemcsak a kongresszusok évében szükséges, hanem a kitűzött célok és feladatok gyakorlati, hétköznapi megvalósítása során is. Magyaroknak és nemzetiségieknek közös feladata a szocialista Magyarország építése, amely valós programként a társadalmunk erősödő egysége alapján valósítható meg.

A világ több mint másfél száz államában ma is igen nagy számban élnek nyelvi, vallási és nemzetiségi kisebbségek. A probléma elvi és gyakorlati kezelése társadalmi rendszerenként, sőt országonként eltérő. A szocialista társadalmat építő országban viszont egyaránt törvényszerűség, hogy a kényes és érzékeny kérdés reálisan és eredményesen csak a marxizmus–leninizmus szellemében, a szocialista hazafiaság és a proletár internacionalizmus egymást kölcsönösen feltételező és kiegészítő elvei alapján a szocialista társadalomépítés folyamatában oldható meg.

MAGYAR NEMZET, 1983. DECEMBER 31-I SZ

Függelék

Válogatott bibliográfia

(1967–1983)

ÖNÁLLÓ KIADVÁNYOK

Arató Endre: A feudális nemzetiségtől a polgári nemzetig. (A magyarországi nem magyar népek nemzeti ideológiájának előzményei.) Akadémiai Kiadó 1975. 175 old.

Arató Endre: A magyarországi nemzetiségek nemzeti ideológiája. Akadémiai Kiadó 1983. 292 old.

A baranyai nemzetiségekről. (Szerk.: Hooz István.) [Pécs] 1977. 199 old.

Bellér Béla: A magyarországi németek története. Magvető Könyvkiadó 1981. 211 old. (Gyorsuló idő)

Darea de seamă a Uniunii Democratice a Românilor din Ungaria la celde-al V congres. A Magyarországi Románok Demokratikus Szövetségének beszámolója az V. kongresszuson. Gyula, Gyula. 1978. nov. 25–26. [Magyarországi Románok Demokratikus Szövetsége, Gyula 1978.] 43; 8; 38 old. [*Mellékletek.* Adatok a román nemzetiségi oktatásról; Adatok a román nemzetiségi kulturális tevékenységről; Fesztiválok és egyéb rendezvények; Tanfolyamok a szövetséggel közös szervezésben. Javaslat az V. kongresszus határozatára; A Magyarországi Románok Demokratikus Szövetségének Alapszabálya.]

Fehér István: A bonyhádi hűségmozgalom történetéhez. Akadémiai Kiadó 1983. 73 old. (Nemzetiségi füzetek 4.)

[Fünfte] 5. Kongress Demokratischer Verband der Deutschen in Ungarn. Magyarországi Németek Demokratikus Szövetsége 5. kongresszusa. [A Magyarországi Németek Demokratikus Szövetsége, Budapest 1978.] 46; 37 old. [*Mellékletek.* Adatok a német nemzetiségi oktatásról. A szövetség munkabizottságaiban megvitatott főbb témák 1974–1978; Német nemzetiségi kulturális tevékenység számokban, Kultúrkörutak a szövetség szervezésében; Fesztiválok, országos rendezvények; Tanfolyamok a szövetséggel közös szervezésben; Bázismúzeumok, tájházak, helyi gyűjtemények; Német nemzetiségi publikációk; Javaslat a Magyarországi Németek Demokratikus Szövetsége V. kongresszusának határozatára.]

Herczeg Ferenc: Az MSZMP nemzetiségi politikája. Kossuth Könyvkiadó 1976. 84 old. (Napjaink kérdései)

Hooz István: Nemzetiségek demográfiai sajátosságai Baranya megyében. KSH Népességtudományi Kutató Intézet Közlemények 19. 1968. 1. 127 old. 1. mell.

Joó Rudolf: Nemzetiségi kérdés – kisebbségi egyenjogúság napjainkban. TIT 1981. 22 old.

Kállai Gyula: A párt szövetségi politikája és a nemzeti egység fejlődése. Bp. 1976. Kossuth Könyvkiadó. 1976. 27 old. (Az MSZMP Központi Bizottsága Politikai Akadémiáján 1976. jún. 23-án elhangzott előadás.)

Nemzetiségi tanchäz. (Szerk. Dékity Márk, Krieskovics Antal.) Fővárosi Művelődési Ház kiad. 1976. 64 old.

Kovago László: Kisebbség – nemzetiség. Kossuth Könyvkiadó 1977. 155 old. 2. kiad. Kossuth Könyvkiadó 1978. 171 old.

Kovago László: A Magyarországi Tanácsköztársaság és a nemzeti kérdés. Kossuth Könyvkiadó 1979. 189 old.

Kovago László: Nemzetiségeink jelene. 1969–1975 közötti vizsgálódás. Akadémiai Kiadó 1976. 83 old. (Nemzetiségi füzetek 1.)

Kovago László: Nemzetiségek a mai Magyarországon. Kossuth Könyvkiadó 1981. 189 old.

A Magyar Pedagógiai Társaság Nemzetiségi Pedagógiai Szakosztályának Tájékoztatója. (Szerk. Fekete Bertalan.) Budapest 1973., 1974., 1975. 55; 111; 81 old.

Manherz Károly: A Magyarországi német nemzetiség néprajzáról. Tudományos Ismeretterjesztő Társulat kiad. 1982. 141 old. 1 térk. mell.

A [második] 2. békéscsabai nemzetközi néprajzi nemzetiségkutató konferencia előadásai, 1980. szept. 30–okt. 2. (Szerk. Eperjessy Ernő, Krupa András.) Művelődési Minisztérium Nemzetiségi Önálló Osztálya kiad. Budapest–Békéscsaba 1981. 754 old.

Narodopis Slovákov v Mad'arsku. A magyarországi szlovákok néprajza. (Szerk. Balassa Iván, Gyivicsán Anna, Krupa András, Lami István.) Tankönyvkiadó 1975., 1979., 1981., 1982. 185; 299; 284; 301 old. (A magyarországi nemzetiségek néprajza.)

Németek Magyarországon 1945—1975 I-II. (Szerk. Käfen István) ÁGK Nemzetiségi Dokumentáció 794 old. (Nemzetiségek Magyarországon 1.)

Nemzetiségi iskola – anyanyelvi nevelés. Tanulmányok a nemzetiségi oktatásügy köréből. (Szerk. Jakab Róbertné, Mokuter Iván.) Országos Pedagógiai Intézet kiad. 1975. 119 old., 1 mell.

Nemzetiségi kérdés, nemzetiségi politika. Szerk Csatári Dániel. 2. kiad. Kossuth Könyvkiadó 1968. 102 old.

Nemzetközi néprajzi nemzetiségkutató konferencia. Békéscsaba, 1975. okt. 28–31.) (Szerk. Kósa László, Krupa András.) Magyar Néprajzi Társaság és a TIT Békés megyei szervezete kiad. Budapest Békéscsaba 1976. 440 old.

Niederhauser Emil: Nemzetek születése Kelet-Európában. Kossuth Könyvkiadó 1976. 248 old.

Referat Zemaljskog viječa Demokratskog saveza Južnih Slavena o radu u razdoblju izmedu 1973. i 1978. godine. A Magyarországi Délszlávok Demokratikus Szövetsége Országos Választmányának beszámolója az 1973–1978. évi munkáról. [Bp. 1978. Magyarországi Délszlávok Demokratikus Szövetsége, Budapest 1978.] 48; 50 old. [*Mellékletek:* Oktatásügyünk adataiból; Közművelődésünk adataiból; Sajtónk és kiadványaink adataiból; Nemzetközi kapcsolatainkról.]

Románok Magyarországon. I-II. (Szerk. Käfer István.) ÁGK Nemzetiségi Dokumentáció 1983. 703 old. (Nemzetiségek Magyarországon 2.)

[Šiesty] VI. kongres Demokratického zväzu Slovákov v Mad'arsku. A Magyarországi Szlovákok Demokratikus Szövetsége VI. kongresszusa. [Magyarországi Szlovákok Demokratikus Szövetsége, Budapest 1978.] 26; 25 old. [*Mellékletek:* A szlovák kulturális élet számokban; Szlovák báziskönyvtárak; Oktatásügy; A sajtó és a kiadás jellemző adatai; A Magyarországi Szlovákok Demokratikus Szövetsége VI. kongresszusának határozata a Szövetség munkájáról és a további feladatokról; Javaslat a Magyarországi Szlovákok Demokratikus Szövetsége Alapszabályainak módosítására.]

Szúdka István: Hol a haza? Nemzetiségek Magyarországon 1945–1980. Szépirodalmi Könyvkiadó 1982. 320 old.

Tilkovszky Lóránt. [illegible] nemzetiségi politika Magyarországon 1938–1941 Akadémiai Kiadó 1967. 349 old.

[illegible] Nemzetiségek a Magyar Népköztársaságban. (Szerk. [illegible] NPI [illegible] 102 old. 1 térkép és 4 fotó mell.

[illegible] könyvtárak számára. Összeall.: Szirbucz Zsófia. Állami Gorkij Könyvtár kiad. 1982. 176 old.

[illegible] délszlávok története. A Hazafias Népfront Or[illegible] Délszlávok Demokratikus Szövetsége kiad. 1969. 145 old.

[illegible] anyanyelvi kulturájának fejlesztése. OSZK KMK házi soksz. 1971. 34 old.

TANULMÁNYOK, CIKKEK

[illegible] története Magyarországon a legújabb korban. Baranyai Művelődés, 1973. 4. sz. 20–24 old.

[illegible] Baranya település- és nemzetiségtörténe[illegible] Pécs 1979. 569–591. old.

[illegible] nemzetiségi politikáról a szövetségek kongresszusai előtt. Magyar Nemzet, 1978. ápr. 9. 9 old.

[illegible] és jogok a Magyar Népköztársaságban. Állam és Igazgatás, 1974. 9. sz. 781–801 old.

[illegible] helye és szerepe. Állam és Igazgatás, 1973. 2. sz. 108–118 old.

[illegible] szocialista hazafiság. Társadalmi Szemle, 1967. 12. sz. 45–57 old.

[illegible] Beszélgetés Csatári Daniellel. Népszabadság, 1977. aug. 196. sz. 9 old.

[illegible] nemzetiségi kérdés. Tolna megyei Népújság, 1974. 46–49 sz.

[illegible] kapcsolatos politikai tevékenység fejlő[illegible] MSZMP Békés megyei Bizottsága Oktatási Igazgatóság kiad. 94–105. old.

[illegible] Kritika, 1977. 12. sz. 3–4. old.

[illegible] gyakorlata. Pártélet, 1983. 6. sz. 17–23. old.

[illegible] nemzetiség. Lobogó, 1975 máj. 1. 2. old.

[illegible] eredményei és feladatai. Pártélet, 1978. 4. sz. 39–40. old.

[illegible] Pártélet, 1973. 8. sz. 34–37. old.

[illegible] Tamás Ervin beszélgetése a magyarországi [illegible] professzorával. Élet és Irodalom, 1982. jan. 22. 7. old.

[illegible] számbavételének problémái. Demográfia, 1975. 1. sz. 23–36. old.

[illegible] (Az ENSZ Diszkriminációellenes és Kisebb[illegible] Külpolitika, 1978. 1. sz. 86–94. old.

[illegible] irodalom. Kortárs, 1982. 2. sz. 317–323. old.

[illegible] Tisztaj, 1975. 2. sz. 63–68. old.

[illegible] v Maďarsku po oslobodení. Náš kalendár, 1977. 184–188. old.

[illegible] Magyarországon. Valóság, 1969. 4. sz. 12–22. old.

[illegible] Társadalmi Szemle, 1982. 5. sz. 84–94. old.

Kővágó László: A nemzetiségi művelődés Magyarországon. Kortárs, 1972. 3. sz. 495–506. old.
Kővágó László: A nemzetiségi oktatás feladatairól. Közrevelés, 1971. 22. sz. 2. old.
Kővágo László: A nemzetiségi oktatásügyről. Koznevelés, 1972. 22. sz. 11–13. old.
Kővágó László: Népköztársaságunk nemzetiségi politikája. Társadalmi Szemle, 1968. 11. sz. 29–38. old.
Kővágó László: A szocialista nemzetiségi politika kialakulásának útján. Párttörténeti Közlemények, 1980. 3. sz. 71–94. old.
Krupa András: A nemzetiségi lét Békésben. Kritika, 1983. 9. sz. 11–12. old.
Mészáros György: Nemzetiségi könyvkiadásunk tíz éve. Könyvvilág, 1983. 9. sz. 13. old.
Molnár Pál–Ozsvár Lőrinc: A nemzetiségi politika helyi megvalósulásának áttekintése Nógrád megyében 1945 és 1975 között. Nógrádi Szemle, 1980. 3. sz. 83–90. old.
Rittner Hajnalka: „Több nyelven egy-egy akarattal." (A magyarországi nemzetiségi pedagógusok I. országos konferenciájáról. Budapest, 1978. máj. 2–3.) Baranyai Művelődés, 1978. 3. sz. 3–8. old.
Szabó Imre: A kisebbségek és az emberi jogok. Valóság, 1979. 1. sz. 1–13. old.
Szász János András: Nemzetiségi közművelődés. KM Tudományos Koordinációs Bizottság. Munkaköri jelentés a közművelődési kutatásokról. 1979. 37–38. old.
Szász János András: Nemzetiségi lét, tudat, közművelődés. Kultúra és Közösség, 1983. 2. sz. 83–87. old.
Székely Dezső: A nemzetiségi könyvek terjesztése. Könyvvilág, 1983. 9. sz. 12. old.
Sztevanovity, Milutin: A magyarországi délszlávok a múltban és ma. Napjainkk, 1967. 4. sz. 3. old.
Vastagh Pál: Nemzetiségi jogok hazánkban. Tiszatáj, 1979. 12. sz. 49–59. old.
Verseghi György: A Gorkij Könyvtár a nemzetiségekért. Népművelés, 1983. 10. sz. 3–5. old.
Zöldi Istvánné: A nemzetiségi folklórért. Nepművelés, 1983. 9. sz. 13. old.
Zöldi László: Nemzetiségi közművelődés Magyarországon. Kritika, 1975. 6. sz. 3–4. old.

KÉZIRATOK

Blazsetin István: A Zala megyei horvát lakosság kulturális ellátottságának kérdései, 1980. Tan. Lh. ÁGK Nemzetiségi Archívum. 22 old.
Borosné, Pavlics Irén: Nemzetiségiek közművelődése Magyarországon, (a szlovén vidék közművelődése). Tan. Lh. ÁGK Nemzetiségi Archívum. 26 old.
Danis József: A szórványban élő nemzetiségi (Komárom megyei szlovák) lakosság kulturális ellátottságának kérdései. 1980. Tan. Lh. ÁGK Nemzetiségi Archívum. 24 old.
Gvivicsán Anna: A magyarországi szlovákok kulturális ellátottságának kérdései, 1980. Tan. Lh. ÁGK Nemzetiségi Archívum. 32 old. 2 mell.
Gyurok György: A lenini nemzetiségi politika alkalmazásának magyarországi sajátosságai, különös tekintettel a délszlávok kulturális helyzetére, 1979. Tan. Lh. ÁGK Nemzetiségi Archívum. 102 old. 1 térk. mell.
Hocopán Sándor: A nemzetiségi (román) sajtó szerepe a nemzetiségi tudat formálásában, 1980. Tan. Lh. ÁGK Nemzetiségi Archívum. 18 old.
Hooz István: Baranya megyében élő nemzetiségek demográfiai helyzete 1980-ban. 1982. [Mellékletek: A népesség megoszlása anyanyelv és minősítés szerint községenként; A népesség megoszlása anyanyelv szerint községenkent 1970, 1980. A népesség nemzetiség szerinti megoszlása a társadalmi minősítés alapján; A nem magyar nemzetiségűnek minősített népesség községenként, a minosítés kategóriái szerint; A lakott lakások lakásnagysag és laksürüség szerint, nemzetiségenkent.] Lh. ÁGK Nemzetiségi Archívum. 95 old.

Kepecs József–Klinger András: Baranya megye községeinek nemzetiségi népessége 1980 1982 Lh. ÁGK Nemzetiségi Archivum. 111 old.

Krupa András: A Békés megyei nemzetiségi lakosság kulturális ellátottságának kérdései 1979 Tan. Lh. ÁGK Nemzetiségi Archivum. 31 old.

Lovász Mihály: A nemzetiségi klubok hatékonysága a nemzetiségi anyanyelvművelésben, 1980 Tan. Lh. AGK Nemzetiségi Archivum. 16. old.

Nemzetiségi oktatás. (Összeáll.: Sarlós Gézáné, Felnai Lászlóné.) Bp. 1979 OPKM Lh. AGK Nemzetiségi Archivum. 16. old.

Schuth János: A magyarországi német sajtó, rádió és műsor szerepe a német lakosság tudatának alakításában, 1980. Tan. Lh. ÁGK Nemzetiségi Archivum.

Szende Béla: Módszertani tanulmány a nemzetiségi nyelv és tudat vizsgálatához. 1982. Tan. Lh. ÁGK Nemzetiségi Archivum. 31. old.

(Az összeállítás az ÁGK Nemzetiségi Dokumentációjához készült.)

A nemzetiségi oktatás adatai

A NEMZETISÉGI ÓVODÁK ADATAI

Év	Német	Román	Szerb-horvát	Szlovák	Szlovén	Összesen
			Óvodák száma			
1960/61	17	9	11	25	—	62
1968/69	6	5	10	15	—	36
1974/75	55	13	23	36	—	127
1979/80	94	13	28	49	3	187
1981/82	102	15	37	52	3	209
			Nemzetiségi nyelven foglalkoztatott gyermekek száma			
1960/61	539	290	318	1076	—	2 223
1968/69	230	228	249	633	—	1 340
1974/75	2614	160	645	1432	—	4 851
1979/80	5324	368	1562	2288	101	9 643
1981/82	7200	498	1680	2564	124	12 066
			Óvodai csoportok száma			
1960/61			nincs adatunk			
1968/69	12	7	10	21	—	50
1974/75	93	16	32	53	—	194
1979/80	184	19	56	83	3	345
1981/82	268	22	66	103	4	463
			Óvónők száma			
1960/61	16	11	11	30	—	68
1968/69	8	6	10	16	—	40
1974/75	83	17	25	46	—	171
1979/80	168	22	56	77	—	321
1981/82	241	23	76	89	4	433

NEMZETISÉGI NYELVET OKTATÓ ISKOLÁK ADATAI

Év	Német	Roman	Szerb-horvát	Szlovák	Szlovén	Összesen
			Iskolák száma			
1960/61	141	13	51	118	6	329
1968/69	123	8	54	63	6	254
1974/75	155	8	58	74	6	301
1979/80	158	6	49	78	5	296
1981/82	172	8	49	77	5	311
			Tanulócsoportok száma			
1960/61			nincs adatunk			
1968/69	453	18	158	214	24	867
1974/75	691	20	210	334	24	1 279
1979/80	976	27	225	384	23	1 635
1981/82	1 223	32	238	401	23	1 917
			Tanulólétszám			
1960/61	11 075	472	3721	10 760	512	26 540
1968/69	9 460	241	3490	4 649	444	18 284
1974/75	13 411	239	3239	6 167	382	23 438
1979/80	19 497	337	3549	7 177	345	30 905
1981/82	24 118	481	3662	7 637	340	36 238
			Nemzetiségi nyelvet oktató pedagógusok száma			
1960/61	210	15	76	153	7	461
1968/69	168	11	72	95	7	353
1974/75	275	13	82	122	10	502
1979/80	294	16	85	147	11	553
1981/82	345	73	129	194	11	752

NEMZETISÉGI TANNYELVŰ ISKOLÁK ADATAI

Év	Német	Román	Szerb-horvát	Szlovák	Szlovén	Összesen
			Iskolák száma			
1960/61	2	10	13	6	—	31
1968/69	1	8	8	6	—	23
1974/75	2	7	8	5	—	22
1979/80	2	7	6	5	—	20
1981/82	2	6	6	5	—	19
			Tanulócsoportok száma			
1960/61			nincs adatunk			
1968/69	4	42	31	39	—	116
1974/75	16	44	44	40	—	144
1979/80	16	45	44	41	—	146
1981/82	16	44	44	43	—	147
			Tanulólétszám			
1960/61	142	1087	548	740	—	2517
1968/69	24	802	459	706	—	1991
1974/75	135	618	471	679	—	1903
1979/80	148	637	499	474	—	2058
1981/82	140	689	537	833	—	2199

A NEMZETISÉGI GIMNÁZIUMOK ADATAI

Év	Német	Román	Szerb-horvát	Szlovák	Szlovén	Összesen
			Iskolák száma			
1960/61	4	1	1	2	—	8
1968/69	3	1	1	2	—	7
1974/75	3	1	1	2	—	7
1979/80	3	1	1	2	—	7
1981/82	3	1	1	2	—	7
			Tanulócsoportok száma			
1960/61			nincs adatunk			
1968/69	12	4	4	8	—	28
1974/75	10	4	6	8	—	28
1979/80	13	4	6	8	—	31
1981/82	13	4	7	8	—	32
			Tanulók száma			
1960/61	348	96	116	123	—	683
1968/69	396	72	105	144	—	717
1974/75	292	115	106	137	—	630
1979/80	322	121	127	133	—	703
1981/82	381	118	157	170	—	826

NEMZETISÉGI PEDAGÓGUSKÉPZÉS

A közép- és felsőfokú nemzetiségi tanárképzés adatai

Év	Német	Román	Szerb-horvát	Szlovák	Szlovén	Összesen
			Óvónőképzés			
1968/69			nincs adatunk			
1974/75	5	—		6		11
1978/79	16	—	5	26		47
1981/82	24	—	17	39		80
			Felsőfokú óvónőképzés			
1960/61	5	3	3	6	—	17
1968/69	8	2	1	5	—	16
1974/75	16	8	5	11		40
1979/80	13	2	4	3	—	22
			Felsőfokú tanítóképzés			
1960/61	11	1	3	2	—	19
1968/69	9	—	—	2	—	11
1974/75	16	9	4	3	6	38
1979/80	22	10	8	20	—	57
			Főiskolai tanárképzés			
1960/61	39	11	19	20	—	89
1968/69	38	16	29	22	—	96
1974/75	85	12	44	44	—	185
1979/80	86	22	34	30	1	173
1981/82	62	21	26	34	3	146
			Külföldi ösztöndíjasok			
1980	18	5	16	4	9	52
1981	16	3	12	7	8	46
1982	19	3	14	11	8	55

A nemzetiségi közművelődés adatai

Év	Német	Román	Szerb-horvát	Szlovák	Szlovén	Összesen
			Klubok			
1968			nincs adatunk			
1977	20	6	29	13		68
1981	24	13	34	25		96
1982	14	15	32	27		88
			Énekkarok			
1968	14	3	14	7		38
1977	65	3	22	49		139
1981	60	5	12	37		114
1982	39	7	13	38		97
			Zenekarok			
1968	31	2	26	—		59
1977	47	4	40	15		106
1981	44	6	24	24		98
1982	37	6	21	24		88
			Népi táncegyüttesek			
1968	12	8	32	11		63
1977	53	9	40	43		145
1981	32	4	31	19		86
1982	51	6	24	18		99
			Szinjátszó csoportok			
1968	7	3	8	4		22
1977	17	1	12	10		40
1981	9	—	6	6		21
1982	8	–	6	6		20

Nemzetiségi múzeumok, tájházak, gyűjtemények

		Bázismúzeum	Tájház	Helyi gyujt.	Összesen
1977	Német	1	2	6	9
	Román	1	1	3	5
	Szerb-horvát	1	4	24	29
	Szlovák	1	5	10	16
1982	Német	1	9	15	25
	Román	1	1	1	3
	Szerb-horvát	1	4	24	29
	Szlovák	1	8	9	18

NEMZETISÉGI KÖNYVKIADÁS

	Német	Román	Délszláv	Szlovák		Összesen
a) A nemzetiségi könyvkiadás első ötéves tervének megvalósítása (1976–1981)						
Kötetszám	16	11	15	12		54
Ívszám	179	125,5	219	175		698,5
b) A nemzetiségi könyvkiadás második ötéves terve (1981–1985)						
Kötetszám	50	15	33	43	16	157
Ívszám	523	160	440	464	175	1762

NEMZETISÉGI KÖNYVÁLLOMÁNY ADATAI

	Közművelődési könyvtárak		Iskolai könyvtárak		Összesen	
	1974	1981	1974	1981	1974	1981
Német	31 207	77 154	4 011	6 503	35 218	83 657
Román	6 578	12 362	4 991	6 176	11 569	18 538
Délszláv	25 939	41 892	11 298	10 741	37 237	52 633
Szlovák	21 810	58 277	9 708	12 011	31 518	70 288
Összesen	*85 534*	*189 685*	*30 008*	*35 431*	*115 542*	*225 116*

Nemzetiségi báziskönyvtárak száma 1982-ben

Német	Román	Délszláv	Szlovák	Összesen
7	1	5	5	18

Nemzetiségi hetilapok példányszámai

	1978	1982
Német	3400	4 000
Román	2800	3 500
Délszláv	2800	3 500
Szlovák	1500	1 700
Összesen	*8800*	*10 850*

Nemzetiségi kalendáriumok példányszámai

	1980	1982
Német	12 000	13 000
Román	1 500	1 600
Délszláv	5 600	6 500
Szlovák	5 000	5 500
Összesen	*24 100*	*26 600*

Nemzetiségügyi címtár

(AZ ÁLLAMI GORKIJ KÖNYVTÁR ÖSSZEÁLLÍTÁSA)

I. KÖZPONTI SZERVEK

1. Állami irányítás

Művelődési Minisztérium Nemzetiségi Önálló Osztálya
1055 Budapest, Szalay u. 10/14. T.: 119-630

2. Társadalmi szervek

a) Tömegszervezetek

Hazafias Népfront Országos Tanácsa
1056 Budapest, Belgrád rkp. 24. T.: 181-265; 180-939
Magyarországi Délszlávok Demokratikus Szövetsége
1065 Budapest, Nagymező u. 49. T.: 114-029
Magyarországi Németek Demokratikus Szövetsége
1065 Budapest, Nagymező u. 49. T.: 116-423
Magyarországi Románok Demokratikus Szövetsége
5700 Gyula, Dózsa Gy. u. 8. T.: 66/61-806
Magyarországi Szlovákok Demokratikus Szövetsége
1065 Budapest, Nagymező u. 49. T.: 112-881

b) Társulatok, bizottságok, együttesek

FÁKLYA Nemzetiségi Táncegyüttes
1065 Budapest, Nagymező u. 49. T.: 126-617
Koreaiak Országos Tanácsa (KÖTA) Nemzetiségi Albizottsága
1051 Budapest, Vörösmarty tér 1. T.: 176-222
Magyar Néprajzi Társaság Nemzetiségi Szakosztálya
1055 Budapest, Kossuth tér 12. T.: 326-340
Magyar Pedagógiai Társaság Nemzetiségi Pedagógiai Szakosztálya
1067 Budapest, Csengery u. 68. T.: 324-580
Tudományos Ismeretterjesztő Társulat (TIT) Országos Központja
1088 Budapest, Bródy S. u. 16. T.: 343-380

3. Tájékoztatás, tömegkommunikáció

a) Nemzetiségi lapok

Foaia Noastră Szerkesztősége
5701 Gyula, Petőfi tér 1. T.: 66/61-789
Ľudové Noviny Szerkesztősége
1065 Budapest, Nagymező u. 49. T.: 319-184

Narodne Novine Szerkesztősége
1065 Budapest, Nagymező u. 49. T.: 124-869
Neue Zeitung Szerkesztősége
1065 Budapest, Nagymező u. 49. T.: 126-334

b) A Magyar Rádió és Televízió [illegible]k

MR Körzeti és Nemzetiségi Adások Főszerkesztősége
1088 Budapest, Bródy S. u. 5-7. T.: 339-109
MR Győri Körzeti Stúdió
9022 Győr, Sallai I. u. 28. T.: 96/12-722
(német és szlovén adás)
MR Miskolci Körzeti Stúdió
3527 Miskolc, Bajcsy-Zsilinszky u. 13. T.: 46/16-427
(szlovák adás)
MR Pécsi Körzeti Stúdió Német Szekció
7601 Pécs, Zetkin K. u. 1. T.: 72/10-666
MR Pécsi Körzeti Stúdió Szerb-horvát Szekció
7601 Pécs, Zetkin K. u. 1. T.: 72/10-666
MR Szolnoki Stúdió román adás
5000 Szolnok, Kolozsvári u. 8. T.: 56/12-959
Magyar Televízió Körzeti Stúdió német adás
7621 Pécs, Sörház u. 8. T.: 72/10-533
Magyar Televízió Körzeti Stúdió szerb-horvát adás
7621 Pécs, Sörház u. 8. T.: 72/10-533
Magyar Televízió Körzeti Stúdió román adás
6726 Szeged, Odesszai krt. 33. T.: 62/21-333
Magyar Televízió Körzeti Stúdió szlovák adás
6726 Szeged, Odesszai krt. 33. 62/21-333

4. Intézmények

Állami Gorkij Könyvtár Nemzetiségi Osztálya
Kutatás és dokumentáció
1056 Budapest, Molnár u. 11. T.: 183-688; 188-515
Országos Pedagógiai Intézet Nemzetiségi Osztálya
1071 Budapest, Gorkij fasor 17-21. T.: 211-200
Népművelési Intézet
1011 Budapest, Corvin tér 8. T.: 388-122
Országos Széchényi Könyvtár
1088 Budapest, Múzeum krt. 14-16. T.: 134-400

5. Vállalatok

Tankönyvkiadó Vállalat Nemzetiségi Szerkesztősége
1055 Budapest, Szalay u. 10/14. T.: 530-600/159
Könyvértékesítő Vállalat Könyvtarellato Főosztálya
1132 Budapest, Visegrádi u. 62. T.: 298-028
Művelt Nép Könyvterjesztő Vállalat
1061 Budapest, Népköztarsaság útja 21. T.: 429-[illegible]

II. OKTATÁS

1. Pedagógusképzés

a) Egyetemek

Eötvös Loránd Tudományegyetem (ELTE) Német Nyelvi és Irodalmi Tanszék
1052 Budapest, Pesti B. u. 1. T.: 183-769
ELTE Román Filológiai Tanszék
1052 Budapest, Pesti B. u. 1. T.: 189-666
ELTE Szlav Filológiai Tanszék
1052 Budapest, Pesti B. u. 1. T.: 180-966
(szerb-horvát, szlovák)
József Attila Tudományegyetem Német Tanszék
6722 Szeged, Egyetem u. 2. T.: 62/10-811
Kossuth Lajos Tudományegyetem Német Tanszék
4010 Debrecen, Egyetem tér 1. T.: 52/16-666

b) Tanár- és tanítóképző főiskolák

Janus Pannonius Tudományegyetem Tanárképző Kara, Német Tanszék
7604 Pécs, Ifjúság u. 6. T.: 72/12-622
Janus Pannonius Tudományegyetem Tanárképző Kara, Szerb-horvát Tanszék
7604 Pécs, Ifjúság u. 6. T.: 72/12-622
Juhász Gyula Tanárképző Főiskola Román Tanszék
6701 Szeged, Április 4. u. 6/8. T.: 62/10-244
Juhasz Gyula Tanarképző Főiskola Szlovák Tanszek
6701 Szeged, Április 4. u. 6/8. T.: 62/10-244
Szombathelyi Tanárképző Főiskola Szlovén Tanszék
9701 Szombathely, Szabadság tér 4. T.: 94/11-160
Bajai Tanítóképző Főiskola Szerb-horvát tanszéki csoport
6501 Baja, Szegedi u. 2. T.: 12-633
Bajai Tanítóképző Főiskola Német tanszéki csoport
6501 Baja, Szegedi u. 2. T.: 12-633
Debreceni Tanítóképző Főiskola Román tanszeki csoport
4024 Debrecen, Péterfia u. 5/7. T.: 52/13-166
Esztergomi Tanítóképző Főiskola Szlovák tanszéki csoport
2501 Esztergom, Makarenkó u. 1-3. T.: 166

c) Óvónőképző intézetek

Kecskeméti Óvónőképző Intézet Szerb-horvát szakcsoport
6000 Kecskemét, Kaszap u. 1/14. T.: 76/22-078
Soproni Óvónőképző Intézet Német szakcsoport
9401 Sopron, Ferenczi J. u. 5. T.: 99/12-755
Szarvasi Óvónőképző Intézet Szlovák nyelvi szakcsoport
5541 Szarvas, Szabadság u. 4. T.: 46
Szarvasi Óvónőképző Intézet Román nyelvi szakcsoport
5541 Szarvas, Szabadság u. 4. T.: 46

2. Nemzetiségi tanítási nyelvű középiskolák

a) Gimnáziumok

Frankel Leó Német Tanítási Nyelvű Gimnázium
6500 Baja, Martinovics tér 7. T.: 11-560
Horvát-szerb Tanítási Nyelvű Általános Iskola és Gimnázium
7631 Pécs, Szigeti u. 97. T.: 72/12-657
Kossuth Lajos Gimnázium Német nemzetiségi tagozata
1204 Budapest, Ady E. u. 142. T.: 479-580
Leővey Klára Gimnázium Német nemzetiségi tagozata
7621 Pécs, István tér 8/10. T.: 72/15-688
Nicolae Bălcescu Román Tanítási Nyelvű Általános Iskola és Gimnazium
5700 Gyula, Liceum tér 2. T.: 66/62-801
Szerb-horvát Tanítási Nyelvű Általános Iskola és Gimnázium
1074 Budapest, Rózsák tere 6/7. T.: 224-894
Szlovák Tanítási Nyelvű Általános Iskola és Gimnázium
5600 Békéscsaba, József A. u. 1. T.: 66/11-048
Szlovák Tanítási Nyelvű Általános Iskola és Gimnázium
1089 Budapest, Mező I. u. 73. T.: 138-257

b) Szakközépiskolák

Bem József Óvónőképző Szakközépiskola
1088 Budapest, Kun B. tér 1. T.: 134-239
(Szlovák nyelvű óvónőképzés)
Janus Pannonius Gimnázium és Óvónőképző Szakközépiskola
7600 Pécs, Déryné u. 2. T.: 72/10-911
(Német és szerb-horvát nyelvű óvónőképzés)

3. Nemzetiségi tanítási nyelvű általános iskolák

a) Német nyelvűek

Általános Iskola
6522 Gara, Kossuth u. 82. (Bács-Kiskun megye, bajai járás)
Általános Iskola
6455 Katymár, Lenin u. 33. (Bács-Kiskun megye, bajai járás)

b) Román nyelvűek

Általános Iskola
5742 Elek, Beloiannisz u. 3. (Békés megye, gyulai járás)
Általános Iskola
5741 Kétegyháza, Úttörő u. 83. (Békés megye, gyulai járás)
Általános Iskola
5726 Méhkerék, Kossuth u. 82. (Békés megye, gyulai járás)
Általános Iskola
5830 Battonya, Hunyadi u. 65. (Békés megye, mezőkovácsházi járás)
Nicolae Bălcescu Román Nyelvű Általános Iskola és Gimnázium
5700 Gyula, Liceum tér 2.
Általános Iskola
4128 Bedő, Rákóczi u. 1. (Hajdú-Bihar megye, berettyóújfalui járás)
Általános Iskola
4135 Körösszegapáti, Kossuth u. 48. (Hajdú-Bihar megye, berettyóújfalui járá

c) Szerb-horvát nyelvűek

Általános Iskola
7621 Pécs, Bercsényi u. 3. (Baranya megye)
Általános Iskola
6522 Gara, Kossuth u. 82. (Bács-Kiskun megye, bajai járás)
Általános Iskola
6525 Hercegszántó, Vöröshadsereg u. 17. (Bács-Kiskun megye, bajai járás
Általános Iskola
6455 Katymár, Lenin u. 33. (Bács-Kiskun megye, bajai járás)
Általános Iskola
5830 Battonya, Hunyadi u. 54. Békés megye, mezőkovácsházi járás)
Általános Iskola
6772 Deszk, Felszabadulás u. 41. (Csongrád megye, szegedi járás)
Általános Iskola
2309 Lórév, Dózsa Gy. u. 63. (Pest megye, ráckevei járás)
Szerb-horvát Tanítási Nyelvű Általános Iskola és Gimnázium
1074 Budapest, Rózsák tere 6–7.

d) Szlovák nyelvűek

Általános Iskola
5940 Tótkomlós, Földvári u. 1. (Békés megye, orosházi járás)
Békéscsabai Szlovák Tanítási Nyelvű Általános Iskola és Gimnázium
5600 Békéscsaba, József A. u. 1. (Békés megye)
Általános Iskola
5540 Szarvas, Szabadság u. 29. (Békés megye)
Általános Iskola
3980 Sátoraljaújhely, Dózsa Gy. u. 11. (Borsod megye)
Szlovák Tanítási Nyelvű Általános Iskola és Gimnazium
1089 Budapest, Mező I. u. 73.

III. KÖZMŰVELŐDÉS

1. Nemzetiségi báziskönyvtárak

a) Délszláv

Ady Endre Városi-Járási Könyvtár
6500 Baja, Tóth K. tér 1. T.: 11-560
(Bács-Kiskun és Csongrád megyék)
Békés megyei alközpontja:
Népek Barátsága Közművelődési és Iskolai Könyvtár
5830 Battonya, Néphadsereg u. 72/a T.: 90
Mohácsi Jenő Városi-Járási Könyvtár
7700 Mohács, Eötvös u. 2.
(Baranya, Somogy, Tolna megyék) T.: 63/10-347
Városi-Járási Könyvtár
8801 Nagykanizsa, Vörös Hadsereg u. 3. T.: 93/13-065
(Zala megye)
Alközpontja:
Nagyközségi Könyvtár
8864 Tótszerdahely, Kossuth u. 83.

Pest Megyei Művelődési Központ és Könyvtár
2000 Szentendre, Engels u. 7. T.: 26/10-870
(Egyben német és szlovák báziskönyvtár is.)
Berzsenyi Dániel Megyei Könyvtár
9700 Szombathely, Petőfi S. u. 43. T.: 94/11-366
(Vas és Győr-Sopron megyei)

b) Német

Baranya Megyei Könyvtár
7625 Pécs, Geisler E. u. 8. T.: 72/24-533
(Bács, Baranya, Somogy megyék)
Vörösmarty Mihály Megyei Könyvtár
8000 Székesfehérvár, Bartók B. tér 1. T.: 22/11-634
(Fejér megye)
József Attila Megyei Könyvtár
2801 Tatabánya, Felszabadulás tér 2. T.: 34/11-400
(Komárom megye)
Széchenyi István Városi Könyvtár
9401 Sopron, Liszt F. u. 1. T.: 99/11-377
(Győr-Sopron és Vas megye)
Tolna Megyei Könyvtár
7101 Szekszárd, Széchenyi u. 54. T.: 74/16-311
(Tolna megye)
Eötvös Károly Megyei Könyvtár
8200 Veszprém, Zalka M. tér 3. T.: 80/11-372
(Veszprém megye)
Lásd még a Pest megyei könyvtárat is.

c) Román

Mogyoróssy János Városi-Járási Könyvtár
5701 Gyula, Béke sugárút 35. T.: 66/61-337
(Békés, Csongrád, Hajdú megyék)
(Egyben német báziskonyvtár is Békés megyében)

d) Szlovák

Békés Megyei Könyvtár
5600 Békéscsaba, Derkovits sor 1. T.: 66/21-207
(Bács, Békés, Csongrád megyék)
II. Rákóczi F. Megyei Könyvtár
3530 Miskolc, Felszabadítók u. 11. T.: 46/37-521
(Borsod, Heves, Szabolcs-Szatmár megyék)
Nagyközségi-Járási Könyvtár
2651 Rétság, Rákóczi u. 48. T.: 23
(A Pest megyei Könyvtár Nógrád megyei alközpontja)
Lásd még a Komárom megyei (Tatabánya) és Pest megyei Könyvtárat (Szentendre)

2. Nemzetiségi bázismúzeumok

a) Délszláv

Kanizsai Dorottya Múzeum
7701 Mohács, Szerb u. 2. T.: 63/10-490
Kanizsai Dorottya Muzeum állandó kiállítóhelye, Kossuth Mozi
7700 Mohács, Üttöröliget 1. T.: 63/10-031

b) Német

Nemzetiségi Néprajzi Múzeum
2892 Tata, Ady E. u. 26. T.: 75
(A Kuny Domokos Múzeum része, országos bázismúzeum)

c) Szlovák

Munkácsy Mihály Múzeum
5601 Békéscsaba, Széchenyi u. 9. T.: 66/12-013
(Szlovák és román bázismúzeum)

d) Román

Lásd a békéscsabai Munkácsy Mihály Múzeumot.

IV. KÖNYVTERJESZTÉS

1. Budapest

Könyvértékesítő Vállalat Könyvtárellátó Főosztálya Nemzetiségi Könyvesboltja
1134 Budapest, Bulcsú u. 23/b. T.: 498-245; 498-743

2. Vidék

a) A Művelt Nép Könyvterjesztő Vállalat boltjai

Német:

103. sz. Batsányi János Könyvesbolt
7700 Mohács, Szabadság u. 22. T.: 63/10-060
107. sz. Idegen nyelvű Könyvesbolt
7621 Pécs, Sallai I. u. 1. T.: 72/15-823
(bázisbolt; német nemzetiségi bizományosok)
126. sz. Tóth Kálmán Könyvesbolt
6500 Baja, Tóth Kálmán tér 1. T.: 11-193
(tankönyvellátó; német nemzetiségi bizományosok)
154. sz. Ady Endre Könyvesbolt
5700 Gyula, Városház u. 4. T.: 66/61-656
179. sz. Műszaki és idegen nyelvű Könyvesbolt
3530 Miskolc, Széchenyi u. 54. T.: 46/15-243
204. sz. Idegen nyelvű Könyvesbolt
6701 Szeged, Kárász u. 16. T.: 62/12-328
230. sz. Antikvár és idegen nyelvű Könyvesbolt
8000 Székesfehérvár, Kossuth L. u. 4. T.: 22/15-246
256. sz. Berzsenyi Könyvesbolt
9400 Sopron, Lenin krt. 104. T.: 99/115-16

259. sz. Idegen nyelvű Könyvesbolt
9021 Győr, Kisfaludy u. 17. T.: 96/22-633
261. sz. Könyvesbolt
9200 Mosonmagyaróvár, Lenin u. 180.
278. sz. Idegen nyelvű Könyvesbolt
4024 Debrecen, Vörös Hadsereg u. 22–24. T.: 52/16-091
327. sz. Berda József Könyvesbolt
2500 Esztergom, Aradi vértanúk tere 4. T.: 8232
379. sz. Zalka Máté Könyvesbolt
2600 Vác, Szabadság tér 4. T.: 27/11-224
381. sz. Tóth Árpád Könyvesbolt
2000 Szentendre, Marx tér 5. T.: 26/11-245
384. sz. Könyvesbolt
2600 Vác, Mártirok u. 66. T.: 27/11-061
403. sz. Könyvesbolt
7400 Kaposvár, Füredi u. 16. T.: 82/11-096
390. sz. Könyvesbolt
2085 Pilisvörösvár, Fő u. 82.
481. sz. Babits Mihály Könyvesbolt
7100 Szekszárd, Kölcsey ltp. 2. T.: 74/12-863
507. sz. Arany János Könyvesbolt
9700 Szombathely, Bajcsy-Zsilinszky u. 10/a. T.: 94/122-36
530. sz. Kölcsey Könyvesbolt
8200 Veszprém, Vörös Hadsereg tér 2. T.: 80/120-84

Szlovák:

153. sz. Tevan Könyvesbolt
5600 Békéscsaba, Tanácsköztársaság u. 50. T.: 66/22-310
(bázisbolt; szlovák nemzetiségi bizományos)
179. sz. Műszaki és idegen nyelvű tankönyvellátó Könyvesbolt
3530 Miskolc, Széchenyi u. 54. T.: 46/15-243
204. sz. Idegen nyelvű Könyvesbolt
6701 Szeged, Kárász u. 16. T.: 62/12-328
259. sz. Idegen nyelvű Könyvesbolt
9021 Győr, Kisfaludy u. 17. T.: 96/22-633
278. sz. Idegen nyelvű Könyvesbolt
4024 Debrecen, Vörös Hadsereg u. 22–24. T.: 52/16-091
327. sz. Berda József Könyvesbolt
2500 Esztergom, Aradi vértanúk tere 4. T.: 8232
334. sz. Dózsa György Könyvesbolt
2800 Tatabánya, II., Dózsa Gy. u. 53. T.: 34/15-339
333. sz. Juhász Gyula Könyvesbolt
2840 Oroszlány, Fürst S. u. 31. T.: 66
353. sz. Nógrádi Sándor Könyvesbolt
3100 Salgótarján, Mérleg u. 7. T.: 32/11-375
379. sz. Zalka Máté Könyvesbolt
2600 Vác, Szabadság tér 4. T.: 27/11-224
381. sz. Tóth Árpád Könyvesbolt
2000 Szentendre, Marx tér 5. T.: 26/11-245
384. sz. Könyvesbolt
2600 Vác, Mártirok u. 66. T.: 27/11-061

385. sz. Könyvesbolt
2730 Albertirsa, Pesti u. 53. T.: 83
429. sz. Bessenyei György Könyvesbolt
4400 Nyíregyháza, Kossuth tér 1. T.: 42/10-375

Szerb-horvát:

103. sz. Batsanyi János Könyvesbolt
7700 Mohács, Szabadság u. 22. T.: 63/10-060
(bázisbolt, tankönyvellátó; körlevelezés, alkalmi rendezvények)
107. sz. Idegen nyelvű Könyvesbolt
7621 Pécs, Sallai u. 1. T.: 72/15-823
(nemzetiségi bizományosa van)
126. sz. Tóth Kálmán Könyvesbolt
6500 Baja, Tóth K. tér 1. T.: 11-193
(nemzetiségi bizományosa van)
204. sz. Idegen nyelvű Könyvesbolt
6701 Szeged, Kárász u. 16. T.: 62/12-328
(alkalmi vásárokat rendez)
256. sz. Berzsenyi Könyvesbolt
9400 Sopron, Lenin krt. 104. T.: 99/115-16
381. sz. Tóth Árpád Könyvesbolt
2800 Szentendre, Marx tér 5. T.: 26/11-245
(alkalmi vásárokat rendez)
507. sz. Arany János Könyvesbolt
9700 Szombathely, Bajcsy-Zsilinszky u. 10/a. T.:94 122-36
551. sz. Nagy Lajos Könyvesbolt
8800 Nagykanizsa, Deák tér 2. T.: 93/111-43
(alkalmi vásárokat rendez)

Román:

154. sz. Ady Endre Könyvesbolt
5700 Gyula, Városház u. 4. T.: 66/61-656

Szlovén:

507. sz. Arany János Könyvesbolt
9700 Szombathely, Bajcsy-Zsilinszky u. 10/a. T.: 94 122-36

(Az anyaggyűjtés lezárva: 1983. május 30.)

b) Nemzetisegi könyveket is terjesztő ÁFÉSZ Könyvesboltok
(A települések betűrendjében)

ÁFÉSZ Könyvesbolt
2660 Balassagyarmat, Rákóczi u. 25. T.: 161
(szlovák)
ÁFÉSZ Könyvesbolt
7570 Barcs, Bajcsy-Zsilinszky u. 43. T.: 210
(szerb-horvát)
ÁFÉSZ Könyvesbolt
5830 Battonya, Néphadsereg u. 93. T.: 91
(román, szerb-horvát)

ÁFÉSZ Könyvesbolt
5630 Békés, Széchenyi tér 4. T.: 53
(szlovák)
ÁFÉSZ Könyvesbolt
4100 Berettyóújfalu, Dózsa Gy. u. 9. T.: 26
(román)
ÁFÉSZ Könyvesbolt
2060 Bicske, Lenin u. 5.
(német)
ÁFÉSZ Könyvesbolt
7754 Bóly, Szabadság u. 17. T.: 228
(német)
ÁFÉSZ Könyvesbolt
7150 Bonyhád, Szabadság tér 16. T.: 01
(német)
ÁFÉSZ Könyvesbolt
6200 Kiskőrös, Petőfi tér 22. T.: 5
(szlovák)
ÁFÉSZ Könyvesbolt
8960 Lenti, Petőfi u. 1. T.: 75
(szerb-horvát)
ÁFÉSZ Könyvesbolt
6901 Makó, Lenin u. 21–23. T.:197
(román, szlovák)
ÁFÉSZ Könyvesbolt
5800 Mezőkovácsháza, Árpád u. 162. T.: 73
(román)
ÁFÉSZ Könyvesbolt
3630 Putnok, Kossuth u. 6. T.: 76
(német, szlovák)
ÁFÉSZ Könyvesbolt
2300 Ráckeve, Kossuth u. 23.T.: 26/85-345
(szerb-horvát, német)
ÁFÉSZ Könyvesbolt
3980 Sátoraljaújhely, Dózsa Gy. u. 3. T.: 26
(német, szlovák)
ÁFÉSZ Könyvesbolt
7800 Siklós, Felszabadulás u. 28. T.: 185
(német, szerb-horvát)
ÁFÉSZ Könyvesbolt
5540 Szarvas, Kossuth tér 1–3. T.: 506
(szlovák)
ÁFÉSZ Könyvesbolt
9970 Szentgotthárd, Béke tér 39. T.: 176
(szlovén)
ÁFÉSZ Könyvesbolt
7090 Tamási, Szabadság u. 10. T.: 29
(német)
ÁFÉSZ Könyvesbolt
5940 Tótkomlós, István u. 1. T.: 114
(román, szlovák)

(Az anyaggyűjtés lezárva: 1983. december 31.)

Tartalom

Bevezető 5

DOKUMENTUMOK

A szocialista hazafiság és a proletár internacionalizmus időszerű kérdései. A Magyar Szocialista Munkáspárt Kultúrpolitikai Munkaközösségének állásfoglalása (1974. szeptember) 9

A Magyar Szocialista Munkáspárt programnyilatkozatából (1975) 31

A Magyar Szocialista Munkáspárt Politikai Bizottságának határozata nemzetiségi politikánk néhány időszerű kérdéséről és a nemzetiségi szövetségek 1978-ban esedékes kongresszusainak előkészítéséről (1978. január 10.) 32

A Magyar Szocialista Munkáspárt XII. kongresszusának dokumentumaiból (1980)
A Központi Bizottság beszámolójából 39
Bóka Mihályné hozzászólása 40
Glanz Lászlóné hozzászólása 42
Kádár János vitaösszefoglaló beszédéből 45
A kongresszus határozatából 45

A Hazafias Népfront VII. kongresszusának dokumentumaiból (1981)
Az Országos Tanács beszámolójából 46
Sziebert Ferenc hozzászólásából 47
Such János hozzászólásából 49
A kongresszus határozatából 51

Az országos agitációs, propaganda- és művelődéspolitikai tanácskozás dokumentumaiból (1983. január 11-12.)
Aczél György előadói beszédéből 52
Aczél György vitazárójából 57

A Központi Bizottságnak a XII. kongresszus óta végzett munkájáról és a párt feladatairól hozott határozatából (1983. április 12–13) 60

A Magyarországi Románok Demokratikus Szövetsége VI. kongresszusának dokumentumaiból (1983. november 12–13) 61
A kongresszus beszámolójából 61
Óvári Miklós felszólalása 66
A kongresszus határozatából 69

A Magyarországi Szlovákok Demokratikus Szövetsége VII. kongresszusának dokumentumaiból (1983. november 19–20) 74
A kongresszus beszámolójából 74
Benke Valéria felszólalása 78
A kongresszus határozatából 84

A Magyarországi Délszlávok Demokratikus Szövetsége IX. kongresszusának dokumentumaiból (1983. november 26–27) 88
A kongresszus beszámolójából 88
Korom Mihály felszólalása 93
A kongresszus határozatából 96

A Magyarországi Németek Demokratikus Szövetsége VI. kongresszusának dokumentumaiból (1983. december 3–4) 102
A kongresszus beszámolójából 102
Aczél György felszólalása 107
A kongresszus határozatából 112

TANULMÁNYOK

Pach Zsigmond Pál: Nemzeti fejlődés, nemzeti öntudat 117
Joó Rudolf: Nemzetiségi kérdés – kisebbségi egyenjogúság napjainkban 140
Nonn György: A nemzetiségek egyenjogúsága – követelmény és mérce 147
Kővágó László: Nemzetiségi örökségünk 154
Kővágó László: A nemzetiségi kérdés Magyarországon 165
Budzsáklia Mátyás: Nemzetiségi egyenjogúság és jogok a Magyar Népköztársaságban 180

CIKKEK

Fodor Péter: Nemzetiségi politikánk elvei és gyakorlata 199
Minden lélek számit. Tamás Ervin interjúja Hoóz Istvánnal 210
Botlik József: Egyenrangúan a magyarokkal 215
Krupa András: A nemzetiségi lét Békésben 218
Jakab Róbertné–Stark Ferenc: Nemzetiségi oktatásunk 225
Ivan Mokuter: Nemzetiségi oktatásunk egyes nyelvhasználati és nyelvművelési kérdéseiről 233
Mészáros György: Nemzetiségi könyvkiadásunk tíz éve 252
Tóth Gyula: A megértés szellemében 257
Manga János: A magyarországi szlovák etnikai csoportok 262
Grin Igor: A szlovák–román bázismúzeum tevékenysége és szerepe a nemzetiségi kultúrában 266
Horváth Józsefné: A szombathelyi Szlovén Nyelvi és Irodalmi Tanszék 272
Pásztor László: Több nyelven, azonos célért 275
Claus Jürgen Hutterer: A magyarországi német népcsoport 279
Sarusi Mihály: Román műhely Gyulán 287
Stark Ferenc: A nemzetiségek közművelődése 290
Szász János András: Nemzetiségi lét, tudat, közművelődés 298
Duro Šarošac: A magyarországi délszlávok 305
Pavol Kondač: A felszabadulás utáni szlovák irodalom 309

Verseghi György: Az Állami Gorkij Könyvtár a nemzetiségekért 312
Stark Ferenc: A nemzetiségi bizottságokról 319
Kornidesz Mihály: Együtt a nemzetiségekkel 323
Fodor Péter: A nemzetiségi szövetségek kongresszusai után 327

FÜGGELÉK

Válogatott bibliográfia (1967–1983) 335
A nemzetiségi oktatás adatai 340
A nemzetiségi közművelődés adatai 344
Nemzetiségügyi címtár 347

A KIADÁSÉRT FELEL A KOSSUTH KÖNYVKIADÓ IGAZGAT

SZIKRA LAPNYOMDA (84–1815)
FELELŐS VEZETŐ CSÖNDES ZOLTÁN VEZÉRIGAZGATÓ

A KÖTETET DR. TÓTH ANTAL SZERKESZTETTE
A BORÍTÓ SZÁNTÓ TIBOR MUNKÁJA
MŰSZAKI VEZETŐ BERECZKI GÁBOR
MŰSZAKI SZERKESZTŐ ILLYÉS ÉVA
TERJEDELME 24,3 (A/5) ÍV